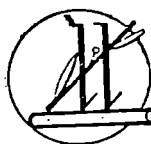

შოთა შაფიაშვილი

მეჩრთაეოზის გეოოიება

გეოგრაფიკა „საბოთა სართველ“
თბილქსი 1972

სათანადო ლიტერატურისა და საგამომცემლო-სასა. მართლო პრაქტიკის საფუძველზე ნაშრომში განხილულია მექრთამეობის გახსნის ტაქტიკური ზერხები და მეთოდები, ყურადღება გამახვილებულია გამოძიების პროცესში წამოკრილ არა მარტო ვიწრო კრიმინალისტიკურ, არამედ სისხლისსამართლებრივ და პროცესუალურ საკითხებზეც, მოცემულია მთელი რიგი რეკომენდაციები, რომელთა გათვალისწინება ხელს შეუწყობს ამ უბოროტესი დანაშაულის თავიდან აცილებასა და აღმოფხვრას.

ავტორი გარკვეულ ადგილს უთმობს საზოგადოებრიობის ფართო მონაწილეობას მექრთამეობის წინააღმდეგ ბრძოლაში.

Шота Георгиевич Папиашвили

**Расследование взяточничества
(На грузинском языке)**

Издательство «Сабчота Сакართველო»

Тбилиси, Марджანიшвили, 5

1972

თ ა ვ ი

მეჩრთაფეოზის გაფოძიეზის ჴოგადი საკითხეზი

1. წინასწარი გაფოძიეზის აფოცანეზი მეჩრთაფეოზასთან ზრფოლის საჟეზი

საბჟოთა კავშირის კოფუნისტური პარტიის XXIV ყრილო-ბამ, დავისახა რა გრანდიოზული აფოცანეზი კოფუნიზმის მშენებლობის საქმეში, კიდეე ერთხელ ცხადყო და მთელ მსოფლიოს დაანახვა, რომ უძლეველია ხალხი, რომელმაც დაამსხვრია ექსპლოატატორული კლასის ბატონობის ბორკილები, მოსპო ადამიანის ყოველგვარი სახის ექსპლოატაცია და წარმატებით აშენებს კოფუნისტურ საზოგადოებას. ჩვენი ეპოქის უმნიშვნელოვანეს დოკუმენტში — საბჟოთა კავშირის კოფუნისტური პარტიის პროგრამაში პირდაპირ ჩაწერილია, რომ „კოფუნიზმის მშენებელ საზოგადოებაში არ უნდა იყოს სამართლის დარღვევა და დამნაშავეობა. მაგრამ სანამ არის დამნაშავეობის გამოვლინებანი, უნდა მივიღოთ სასტიკი ჴომეზი იმ პირთა დასასჯელად, რომლებმაც ჩაიღინეს საზოგადოებისათვის საშიში დანაშაულობანი, დაარღვიეს სოციალისტური საერთო ცხოვრების წესეზი, არ სურთ ეზიარონ პატიოსან შრომითს ცხოვრებას, მთავარი ყურადღება უნდა მიექცეს დანაშაულთა თავიდან აცილებას“¹.

პროგრამით დასახული ეს აფოცანა დიდ პასუხისმგებლობას აკისრებს მოკვლევისა და საგამომძიებლო ორგანოების მუშაკებს, რომლებმაც კიდეე უფრო ფხიზლად უნდა ადევნონ თვალი ცხოვრებაში კანონიერების ჴუსტად გატარებას; არ დაუშ-

¹ საბჟოთა კავშირის კოფუნისტური პარტიის პროგრამა, თბილისი, 1961, გვ. 118.

ვან კანონის თუნდაც მცირეოდენი დარღვევა და უზრუნველყონ ჩვენი საზოგადოების ხორცმეტების, არამზადა დამნაშავეთა დანაშაულებრივი ქმედობის დროული გამოვლინება და აღკვეთა.

საქიროა გადამწყვეტი ყურადღება მიექცეს საბჭოთა სოციალისტური კანონიერების განმტკიცებას და სახელმწიფო აპარატის ორგანოების მუშაობის სისტემატურ გაუმჯობესებას.

ვ. ი. ლენინი, ჯერ კიდევ ადრე, სახელმწიფო აპარატს განიხილავდა როგორც საბჭოთა სახელმწიფოს განმტკიცებისათვის ბრძოლის ძირითად იარაღს. „უაპარატოდ“ — წერდა ვ. ი. ლენინი, — ჩვენ დიდი ხანია დავიღუპებოდით. თუ არ ვაწარმოეთ სისტემატური და შეუპოვარი ბრძოლა აპარატის გაუმჯობესებისათვის, ჩვენ დავიღუპებით სოციალიზმის ბაზის შექმნამდე“¹.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ყოველდღიური ზრუნვა სახელმწიფო აპარატის საქმიანობის გაუმჯობესებისათვის გამოწვეულია იმით, რომ სახელმწიფო აპარატი მმართველობის ორგანოებში და მთელ თავის განშტოებულ საწარმო-დაწესებულებებსა და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებში მომუშავე თანამდებობის პირების მეშვეობით აღწევს სწორი პოლიტიკის განხორციელებას. საწარმო-დაწესებულებებისა და საზოგადოებრივი ორგანიზაციების ესა თუ ის თანამდებობის პირი, თუ იგი არ მოქმედებს სოციალისტური კანონიერების შესაბამისად, გვერდს უხვევს და ამახინჯებს მას, ამით ხელყოფს საბჭოთა სახელმწიფო აპარატის სწორ ნორმალურ მუშაობასა და მის ავტორიტეტს.

სახელმწიფო აპარატის მუშაობის შემდგომ გაუმჯობესებასა და განვითარებაში, საზოგადოებრივი დისციპლინის განმტკიცებასა და საბჭოთა ადამიანების პრაქტიკულ საქმიანობაში კომუნისტური ჩვევების ჩამოყალიბების საქმეში განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს საბჭოთა ხელისუფლების თანმიმდევრულ ბრძოლას სისხლის სამართლის კანონმდებლობით თანამდებობრივ დანაშაულთან, კერძოდ კი, მექრთამეობასთან, როგორც ჩვენი საზოგადოებისათვის მიუღებელ მოვლენასთან.

ვ. ი. ლენინი შრომაში „ახალი ეკონომიური პოლიტიკა და პოლიტიკური ამოცანები“, მიუთითებდა რა მექრთამეო-

¹ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 32, გვ. 405.

ბის საშიშროებასა და მასთან ბრძოლის მნიშვნელობაზე, აღნიშნავდა: „თუკი არსებობს ისეთი მოვლენა, როგორცაა ქრთამი, თუ ეს შესაძლებელია, მაშინ ლაპარაკიც არ შეიძლება პოლიტიკაზე. აქ ჯერ კიდევ პოლიტიკის ნასახიცი არ არის. აქ პოლიტიკას ვერ შექმნი, იმიტომ, რომ ყოველგვარი ზომები ჰაერში გამოკიდებული დარჩება და სრულიად არავითარ შედეგს არ მოიტანს. კანონიც რომ იყოს, უარესი იქნება, თუ პრაქტიკულად მას გამოიყენებენ ქრთამის შესაძლებლობისა და გავრცელებულობის პირობებში. ასეთ პირობებში არავითარი პოლიტიკის წარმოება არ შეიძლება, აქ არ არის იმის ძირითადი პირობა, რომ შესაძლებელი იყოს კაცმა პოლიტიკას მოჰქიდოს ხელი“¹.

მექრთამეობასთან ბრძოლის ესოდენ დიდი პოლიტიკური მნიშვნელობის გამო საბჭოთა სახელმწიფომ თავისი არსებობის პირველსავე დღეებიდან მექრთამეობას მტკიცე და თანმიმდევრული ბრძოლა გამოუცხადა. ვ. ი. ლენინი მოითხოვდა „დიდი „ჯვაროსნული ლაშქრობის“ მოწყობას მექრთამეობის წინააღმდეგ“².

ვ. ი. ლენინი მექრთამეობას მოიხსენიებდა იმ სამ მთავარ მტერთა შორის, რომლებიც იმ დროს სახელმწიფოს წინაშე იდგა. „პირველი მტერია, — წერდა ვ. ი. ლენინი, — კომუნისტური ყოყმობა, მეორე — წერა-კითხვის უცოდინარობა და მესამე — ქრთამი“³.

მშრომელთა მატერიალური უზრუნველყოფის, კულტურული დონისა და პირადი შეგნებულობის ზრდა ქმნის იმის პირობას, რომ ძირფესვიანად აღმოფხვრას მექრთამეობა. მექრთამეობის აღკვეთის საუკეთესო გარანტიაა ისიც, რომ საბჭოთა სახელმწიფო, საწარმო-დაწესებულებებისა და საზოგადოებრივი ორგანიზაციების ხელმძღვანელი მუშაკების უდიდესი უმრავლესობა დიდი კეთილსინდისიერებითა და მაღალი პასუხისმგებლობით ეკიდება სამსახურებრივი მოვალეობით დაკისრებული საქმიანობის შესრულებას და ზუსტად იცავს სოცია-

¹ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 33, გვ. 72.

² ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 27, გვ. 478—479.

³ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 33, გვ. 71.

ლისტურ კანონიერებას. მაგრამ, სამწუხაროდ, მათ გვერდით ჯერ კიდევ ვხვდებით ზოგიერთ ისეთ თანამდებობის პირს, რომლის თვითშეგნება ჩამორჩება თანამედროვე საზოგადოებრივ განვითარებას, ვინც ვერ განთავისუფლებულა წარსულის კერძო მესაკუთრული ჩვევებისაგან და ილტვის არაკანონიერი გზით უზომოდ გამდიდრებისაკენ. ასეთი თანამდებობის პირი, თავისი ბიუროკრატიული ჩვევებით, ბოროტად იყენებს სამსახურებრივ მდგომარეობას, მოქმედებს სოციალისტური სახელმწიფოს, სოციალისტური კანონიერებისა და საბჭოთა ხალხის ინტერესების წინააღმდეგ. იღებს ქრთამს და დაკავებულ თანამდებობას აქცევს პირადი გამდიდრების წყაროდ. ასეთი არაკეთილსინდისიერი თანამდებობის პირების მიმართ პარტია მოითხოვს მკაცრი ზომების მიღებას. „მუშაკის არაკეთილსინდისიერება, — ნათქვამია სკკპ პროგრამაში, — ძალაუფლების ბოროტად გამოყენება, ბიუროკრატიზმი გადაჭრით უნდა აღიკვეთოს და სასტიკად დაისაჯოს პიროვნებათა მიუხედავად“¹.

მექრთამეობის ჩამდენ პირთა გამოვლინებაში, ისევე როგორც ყველა სახის დანაშაულის გახსნის საქმეში, უაღრესად დიდი როლი ეკუთვნის საბჭოთა კრიმინალისტიკას, რომელიც მოკვლევისა და წინასწარი გამოძიების ორგანოების მუშაკებს აიარაღებს დამნაშავეობასთან ბრძოლის ბასრი იარაღით: დანაშაულის გახსნისა და თავიდან აცილების ტექნიკის, ტაქტიკისა და დანაშაულთა ცალკეული სახეების გამოძიების მეცნიერულად დამუშავებული მეთოდებით. თუ მოკვლევისა და საგამომძიებლო ორგანოების მუშაკები გამოიყენებენ ყველა იმ სამეცნიერო-ტექნიკურ საშუალებას, ტაქტიკურ ზედხედავას და მეთოდს, რომლებიც დამუშავებულია საბჭოთა კრიმინალისტურ მეცნიერებაში, და თუ მას შეუთავსებენ თავიანთ მდიდარ პრაქტიკულ გამოცდილებას, მაშინ შესაძლებელი გახდება ვლადიმერ ილიას ძე ლენინის მითითების, — „დანაშაულის არც ერთი შემთხვევა არ დარჩეს გამოუმჟღავნებელი“², — განხორციელება.

✓ არ შეიძლება დავიწყებულ იქნეს, რომ ჩვენს საზოგადოე-

¹ საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის პროგრამა, გვ. 116.

² ვ. ი. ლენინი. თხზ., ტ. 4, გვ. 490.

ბაში ჯერ კიდევ მოიპოვებიან ისეთი საშიში, თვალმაქცი დამნაშავეები, რომლებსაც შეუძლიათ დაფარონ თავიანთი დანაშაულის კვალი, განსაკუთრებით კი ისეთი დანაშაულისა, როგორიცაა მექრთამეობა. განსაკუთრებით, ვამბობთ იმიტომ, რომ მთელ რიგ შემთხვევებში მისი გამოუმჟღავნებლობით დაინტერესებულია დანაშაულის ჩამდენი თითოეული მხარე: ქრთამის მიმცემი, ქრთამის ამღები და მექრთამეობაში შუამავალი. ყოველივე ეს ქმნის მექრთამეობის გახსნის მთავარ სიძნელეს. მაგრამ იმისათვის, რომ შეეძლოთ ასეთი შენიღბული, გამოცდილი დამნაშავეების დანაშაულებრივი მოქმედებისათვის ფარდის ახდა და მათი გამოვლინება, საჭიროა, როგორც ვ. ი. ლენინი გვასწავლის, „ვიყოთ დახელოვნებული, ფრთხილი, შეგნებული, უაღრესად გულდასმით... ვადევნოთ თვალყური სულ მცირე უწყსობას, საბჭოთა ხელისუფლების კანონიერების კეთილსინდისიერად შესრულების სულ მცირეოდენ გადახვევას“¹.

ჩვენს პირობებში ყოვლად მოუთმენელია მექრთამეობის ფაქტების არსებობა. სახელმწიფო აპარატში, სახელმწიფო დაწესებულებებსა და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებში მომუშავე ზოგიერთი თანამდებობის პირი, რომელიც ბოროტად იყენებს თავის თანამდებობას, პირადი გამორჩენისა და გამდიდრების მიზნით, სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით, ქრთამის მიმცემთა ინტერესებისათვის ასრულებს გარკვეული სახის მოქმედებას ან უმოქმედობას, ხელყოფს სახელმწიფო აპარატის სწორ ნორმალურ მუშაობას, ლახავს და დაბლა სწევს მის ავტორიტეტს მშრომელი მასების თვალში და მთელ რიგ შემთხვევაში არღვევს აგრეთვე ცალკეულ მოქალაქეთათვის კანონით მინიჭებულ პირად უფლებებს. თითქმის არ არსებობს მეურნეობის ისეთი დარგი, მეურნეობის ისეთი რგოლი, რომლისთვისაც მექრთამეობას არ შეეძლოს გარკვეული ვნების მიყენება. ამიტომ მექრთამეობის, როგორც ერთ-ერთი უბოროტესი დანაშაულის, წინააღმდეგ საჭიროა მტკიცე, დაუნდობელი, თანმიმდევრული ბრძოლის წარმოება და ამ ბრძოლაში მთელი საზოგადოებრიობის ჩაბმა.

კომუნისტური პარტიის დიდი ბელადი ვ. ი. ლენინი, მექრ-

¹ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 29, გვ. 660.

თამეობას თვლიდა რა ერთ-ერთ მეტად საშიშ დანაშაულად, პარტიის ყველა წევრსა და მშრომელს მოუწოდებდა დაუნდობელი ბრძოლა გამოეცხადებინათ მექრთამეობის წინააღმდეგ და მოითხოვდა მექრთამე გაიძვერების დაპატიმრებასა და დახვრეტას¹. ვ. ი. ლენინი სტატიის „პასუხი გლეხის შეკითხვაზე“ წერდა: „საბჭოთა ხელისუფლებას ცოტა როდი დაუხვრეტია ისეთი თანამდებობის პირნი, რომლებიც მხილებულნი ყოფილან, მაგალითად, მექრთამეობაში და ბრძოლა ამგვარი არამზადების წინააღმდეგ ბოლომდე იქნება მიყვანილი“².

გამომდინარეობდა რა მექრთამეობასთან ბრძოლის ლენინური პრინციპებიდან და ითვალისწინებდა რა მექრთამეობის დიდ საზოგადოებრივ საშიშროებას, სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმმა 1962 წლის 20 თებერვალს გამოსცა ბრძანებულება „მექრთამეობისათვის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის გაძლიერების შესახებ“. ამ ბრძანებულებით ქრთამის აღებისათვის, რომელიც ჩადენილია განსაკუთრებით დამამძიმებელ გარემოებაში, დაწესებულია სასჯელის უმაღლესი ზომა — დახვრეტა.

სსრ კავშირის უმაღლესი სასამართლოს პლენუმის 1962 წლის 31 ივლისის დადგენილებამ „მექრთამეობის საქმეებზე სასამართლო პრაქტიკის შესახებ“ განსაკუთრებული ყურადღება მიაქცია სასამართლო პრაქტიკაში მექრთამეობის საქმეებზე არსებული ნაკლოვანებების აღმოფხვრას. პლენუმი სპეციალურად შეჩერდა ამ კატეგორიის დანაშაულთა საქმეებზე წინასწარი გამოძიების ხარისხის გაუმჯობესების საკითხზე და იგი დადგენილებაში ერთ-ერთ პუნქტად შეიტანა. კერძოდ, მესამე პუნქტში აღნიშნულია: „სასამართლოებმა გაზრდილი მოთხოვნები უნდა წაუყენონ წინასწარი გამოძიების ხარისხს, მიაღწიონ ჩადენილი დანაშაულის სრულყოფილად გახსნას, რათა სასამართლოს ყოველი განაჩენი ეყრდნობოდეს სამსჯავრო გარჩევისას ღრმად გამოკვლეულ ობიექტურ და უტყუარ ფაქტებს“³.

¹ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 27, გვ. 296.

² ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 36, გვ. 579.

³ იხ. «Сборник постановлений Пленума Верховного Суда СССР 1924—1963 гг.», М., 1964, стр. 259.

ამასთან ერთად, პლენუმმა მნიშვნელოვანი ყურადღება მიაქცია მექრთამეობის ხელშემწყობი პირობებისა და მიზეზების გამოკვლევას და თავიდან აცილებას.

აღნიშნული დადგენილება კიდევ ერთხელ მეტყველებს მექრთამეობის საქმეების გახსნის სირთულეზე, რაც წინასწარი გამოძიების ორგანოებისაგან მოითხოვს საქმის გარემოებათა ყოველმხრივ და ობიექტურ გამოკვლევას. ეს კი, ცხადია, ბევრს ავალებს წინასწარი გამოძიების ორგანოებს, რომლებმაც გამოსაძიებელი მექრთამეობის საქმის ირგვლივ არ უნდა დატოვონ არც ერთი ბუნდოვანი მხარე და საქმის ყოველმხრივი, სრული გამოკვლევით მიაღწიონ საქმეზე ობიექტური კეშმარიტების დადგენას.

არ შეიძლება სადაო იყოს, რომ მექრთამეობის გახსნისა და თავიდან აცილების ერთ-ერთი საუკეთესო საწინდარია საქმეზე მაღალხარისხოვნად ჩატარებული წინასწარი გამოძიება. მაგრამ იმისათვის, რომ გამომძიებელმა შეძლოს მექრთამეობის საქმეების ყოველმხრივი, სრული გახსნა, საჭიროა ჰქონდეს მოცემული კატეგორიის საქმეების გამოძიების პრაქტიკული გამოცდილება და სრულყოფილად ფლობდეს წინასწარი გამოძიების ყველა იმ სამეცნიერო-ტექნიკურ საშუალებას, ტაქტიკურ ხერხსა და მეთოდს, რომელთა სწორი გამოყენება უზრუნველყოფს მექრთამეთა გამოყვანას დღის სინათლეზე, მათ გამოვლინებას, რა შენიღბული ფორმითაც არ იყოს ჩადენილი დანაშაული.

მოკვლევისა და საგამომძიებლო ორგანოების მიერ უკანასკნელ წლებში გამოვლენილ იქნა მექრთამეობის ბევრი ფაქტი, მხილებულ იქნა მექრთამეთა მრავალი ორგანიზაციული ჯგუფი. მაგალითად, ყირგიზეთში მხილებულ იქნა მექრთამეთა დიდი ჯგუფი. ამ დანაშაულებრივი ჯგუფის წევრები მოკალათებული იყვნენ სატრიკოტაჟო-საფეიქრო ფაბრიკებში, უშვებდნენ ეგრეთ წოდებულ „მარცხენა პროდუქციას“ და მდიდრდებოდნენ სახელმწიფოს ხარჯზე. ისინი დაკავშირებული იყვნენ სამინისტროს, სახელმწიფო საგეგმო განყოფილების, სახალხო მეურნეობის საბჭოსა და სახელმწიფო აპარატში მომუშავე სხვა პასუხისმგებელ თანამდებობის პირებთან. ეს პირები ბოროტად იყენებდნენ თავიანთ სამსახურებრივ მდგომარეობას და სა-

ხელმწიფო ქონების დამტაცებლებს ქრთამის აღებით ამარაგებდნენ საკირო დეფიციტური ნედლეულით, მოწყობილობით, ხელს უწყობდნენ მათი დანაშაულებრივი ზრახვების განხორციელებას და სათანადო მფარველობასაც უწევდნენ. მექრთამედამნაშავეებმა შეძლეს სახელმწიფო სახსრებიდან დაეტაცებინათ სამ მილიონ მანეთზე მეტი. ამ ჯგუფის მთავარ ორგანიზატორს საბჭოთა კავშირის უმაღლესმა სასამართლომ სასჯელის უმაღლესი ზომა — დახვრეტა მიუსაჯა¹.

1961—1962 წლებში სსრ კავშირის პროკურატურამ ჩაატარა გამოძიება მოსკოვისა და ივანოვის ოლქის სახალხო მეურნეობის საბჭოს პასუხისმგებელი მუშაკებისა და ქარხნების დირექტორების ზაიცევის, ტაჩენკოს, აგაფონოვის და სხვათა მიერ ჩადენილი მექრთამეობის საქმეზე. წინასწარი გამოძიებით ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემულ იქნა მექრთამეობაში მხილებული 43 პირი, რომლებმაც 1956—1961 წლებში 144-ჯერ აიღეს ქრთამი 708.658 მანეთის რაოდენობით. აქედან თანამდებობის პირებმა ქრთამის სახით აიღეს 408.058 მანეთი, მექრთამეობაში შუამავლებმა კი — 300.600 მანეთი. რსფსრ უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიამ ამ ჯგუფის მთავარ ორგანიზატორს მიუსაჯა სასჯელის უმაღლესი ზომა — დახვრეტა, ხოლო ორ მათგანს — თავისუფლების აღკვეთა 15—15 წლით, 10-ს — 12—12 წლით, დანარჩენებს — თავისუფლების აღკვეთა სხვადასხვა ვადით².

ასევე მხილებულნი და საკადრისად იქნენ დასჯილი მოსკოვის პოლიგრაფიულ ინსტიტუტში მოკალათებულ მექრთამეთა ჯგუფი, რომლის ორგანიზატორებს — რუსული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელ ალპატოვას და პედაგოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატს ბერეზოვსკის მიესაჯა 15—15 წლით თავისუფლების აღკვეთა. ამ ჯგუფში მონაწილე დანარჩენ პირებს კი — თავისუფლების აღკვეთა სხვადასხვა ვადით³.

¹ იხ. М. П. Карпушин, П. С. Дмитриев, Взяточничество позорный пережиток прошлого, М., 1964, стр. 54—55.

² Приговор судебной коллегии по уголовным делам Верховного суда РСФСР по делу Непомнящий М. С., Чепурной Н. С., Пущегова М. М. и других, от 20 июня—5 августа 1963 года.

³ Газ. «Известия», 12 сентября 1969 года.

მოკვლევისა და წინასწარი გამოძიების ორგანოების კარგი მუშაობის შედეგია აგრეთვე საქართველოს სსრ ქ. თბილისის სატელეფონო ქსელის ყოფილი უფროსის ს.-ესა და მის ირგვლივ შემოკრებილ სხვა მექრთამეთა დიდი ჯგუფის დღის სინათლეზე გამოყვანა. ამ ჯგუფის მთავარ ორგანიზატორ ს.-ეს 15 წლით თავისუფლების აღკვეთა მიესაჯა. ხოლო დანაშაულებრივ ჯგუფში გაერთიანებულ დანარჩენ პირებს (24 მექრთამეს) თავისუფლების აღკვეთა შეეფარდათ სხვადასხვა ხანგრძლივი ვადით.

ასეთი სრულყოფილი სახით, მაღალხარისხოვნად გამოძიებული მექრთამეობის საქმეების მოტანა საგამომძიებლო პრაქტიკიდან უზვად შეიძლება. მაგრამ, სამწუხაროდ, მათ გვერდით ვხვდებით მექრთამეობის ისეთ საქმეებს, რომლებიც ჩატარებული გამოძიების ხარისხიანობაზე კარგს არაფერს მეტყველებენ.

სამწუხაროა, მაგრამ ფაქტია, რომ საგამომძიებლო პრაქტიკაში ჯერ კიდევ ვხვდებით ისეთ შემთხვევებს, როცა მოკვლევისა და წინასწარი გამოძიების ორგანოები ვერ ახერხებენ მექრთამეობის საქმეების სრულყოფილად გახსნას. ეს კი გამოწვეულია, ჯერ ერთი, გამომძიებლის დაბალი კვალიფიკაციითა და საქმეზე გამოძიების სუსტად ჩატარებით; მეორე, ნაკლები ურთიერთკონტაქტია დამყარებული საგამომძიებლო ორგანოებსა და მილიციის მუშაკებს შორის და ამ უკანასკნელთა ურთიერთკავშირი მშრომელ მასებთან. ამას ემატება ისიც, რომ ზოგჯერ საგამომძიებლო ორგანოები დროულ რეაგირებას არ ახდენენ მექრთამეობის მამხილებელ სიგნალებზე, რაც, ცხადია, დიდ გავლენას ახდენს საქმის შემდგომი მსვლელობის ბედზე.

სხვა რას უნდა მივაწეროთ, თუ არა გამოძიების სუსტად, დაბალ დონეზე ჩატარებას ქ. ქუთაისის პროკურატურაში 1964 წლის მარტში კ.-ის, დ.-სა და სხვათა მექრთამეობის ფაქტებზე აღძრული სისხლის სამართლის საქმე, რომელზეც წინასწარი გამოძიებით ბრალდებულის სახით პასუხისმგებებაში მიცემულ იქნა 21 პირი. აქედან 15 ქრთამის მიცემაში თანამონაწილეობისათვის, 6 — მექრთამეობაში შუამავლობისათვის (უმეტესობა ტექნიკური სახის მოსამსახურე პერსონალი). ბრალდება არ წა-

რედგინა საქმეში ფიგურირებულ არც ერთ თანამდებობის პირს¹.

ზოგჯერ ისიც ხდება, რომ წინასწარ გამოძიებას სრულყოფილად არ ატარებენ და საქმეს წარმოებით წყვეტენ ბრალდების დაუდასტურებლობის გამო, მაშინ როცა საქმეზე არსებობს მექრთამეობის ფაქტის დამადასტურებელი მტკიცებულება. მაგალითად, 1968 წლის 24 აპრილს ქ. თბილისის 1-ლი მაისის რაიონის შინაგან საქმეთა განყოფილებაში მივიდა მოქალაქე შ. და განაცხადა, რომ № 1-ლი ავტოკოლონის უფროსმა სამუშაოზე მძღოლად მოწყობისათვის გამოართვა 100 მანეთი. იგი სამსახურიდან გაათავისუფლეს 1968 წლის 19 აპრილს საგზაო შემთხვევის გამო. ავტოტრანსპორტის კანტორის მთავარი ინჟინერი ტ.-ის სიტყვიერი განკარგულებით შ. კვლავ იქნა დაშვებული სამუშაოზე. მიუხედავად ამისა, № 1-ლი ავტოკოლონის უფროსმა გ.-ემ იგი სამუშაოზე არ დაუშვა და მოსთხოვა 50 მანეთი. გ.-სთვის გადასაცემად გამზადებული 50 მანეთი და წერილობითი განცხადება შ.-ემ წარადგინა შინაგან საქმეთა განყოფილებაში და მოითხოვა გ.-ს, როგორც ქრთამის გამომძიაველის, მხილება და დასჯა.

ქრთამის სახით გადასაცემად გამზადებული 50 მანეთი (ერთი ცალი 25 მანეთიანი, ორი ათმანეთიანი, ერთი 5 მანეთიანი) წინასწარ დამუშავებულ იქნა უხილავი ფხვნილებით (ლიუმინოგენით) და დაუბრუნდა შ.-ეს. ეს ფული შ.-ემ გადასცა გ.-ს 1968 წლის 25 აპრილს 18 საათზე გარაჟის ტერიტორიაზე. შ.-ეს ჩვენებით, გ.-ემ ფული გამოართვა მარჯვენა ხელით, ფულის ბოლოები თითებით ოდნავ გადაწია—შეამოწმა რაოდენობა და ჩაიდო პიჯაკის გარეთა ზედა მარცხენა ჯიბეში. დაკავებისას გ.-ეს მართლაც აღმოაჩნდა პიჯაკის მარცხენა ზედა ჯიბეში 50 მანეთი წინასწარ ჩანიშნული ნიშნებით. ასევე პიჯაკის მარცხენა ზედა ჯიბის სარჩულზე, ფულზე და გ.-ის მარჯვენა ხელის საჩვენებელ და ცერა თითებზე შეიმჩნეოდა ლიუმინოგენის უტყუარი ნიშნები. გ.-ემ დაკითხვისას უარყო შ.-სგან 50 მანეთის ქრთამად გამოძალვა და განმარტა: 1968 წლის 25 აპრილს დაახლოებით 18 საათზე იგი დაბრუნდა მცხეთიდან ავტოსატრანს-

¹ ქ. ქუთაისის პროკურატურის საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

პორტო კანტორაში ავტომანქანა „ვოლგით“, რა დროსაც მასთან მივიდა შ. პიჯაკის ზედა მარცხენა ჯიბეში ჩაუღო რაღაც და უთხრა, რომ ეს იყო განაცხადი მანქანის შესახებ. გ.-ემ ამ გარემოებას ყურადღება არ მიაქცია, გადმოვიდა მანქანიდან და შევიდა მთავარი ინჟინრის სამუშაო ოთახში. ამ დროს იგი დაკავებულ იქნა მილიციის მუშაკების მიერ.

აღნიშნული სისხლის სამართლის საქმე პროკურატურის გამოძიებლის დადგენილებით წარმოებით შეწყდა იმ მოტივით, თითქოს „საქმეზე ვერ იქნა შეკრებილი საკმარისი მამხილებელი მასალები, ხოლო მარტო შ.-ს ჩვენება არ არის საკმარისი გ.-ეს ბრალდების მტკიცებისათვის და საქმეს არა აქვს სასამართლო პერსპექტივა. ამასთან საქმეზე ამოწურულია დამატებითი დამამტკიცებელი საბუთების შეკრების შესაძლებლობა“¹.

საქმეზე ასეთი დადგენილების გამოტანა, ვფიქრობთ, ნაჩქარევი და არასწორია, რადგან გამოძიებელმა კრიტიკულად და ობიექტურად არ შეაფასა საქმეზე შეკრებილი მტკიცებულობა. მასში ექვიც კი არ გამოუწვევია იმ გარემოებას, რომ არ შეიძლებოდა აპრილის თვეში, სალამოს 6 საათზე, როცა ჯერ კიდევ საკმაოდ დღის სინათლეა, შ.-ს დაკეცილი ფული გ.-სათვის პიჯაკის ზედა მარცხენა ჯიბეში ისე ჩაეღო, რომ ამ უკანასკნელს იგი განაცხადად მოჩვენებოდა. ამავე დროს, გამოძიებელმა არ დაკითხა გ.-ის დანაშაულებრივ ფაქტზე დაკავებაში მონაწილე მილიციის მუშაკები ქ., მ., რ. და ექსპერტი კ., რომელთა დაკითხვა არამცთუ სასურველი, არამედ აუცილებელიც იყო. ასევე საჭირო იყო ქრთამის მიმცემ შ.-ს დეტალური დაკითხვა ქრთამის გადაცემის გარემო პირობებთან დაკავშირებით და შემდეგ მისივე ჩვენების ადგილზე შემოწმება.

ასევე უნდა ითქვას სახელმწიფო ავტოინსპექციის ავტოინსპექტორების ა.-სა და გ.-ის მიერ მძღოლ ხ.-საგან ქრთამის გამოძალვის ფაქტთან დაკავშირებით სისხლის სამართლის საქმის გამოძიების შესახებ, რომელიც წარმოებით შეწყდა დანაშაულის დაუდასტურებლობის გამო 1965 წლის 25 მარტს გამოტანილი დადგენილებით. იგივე შეეხება გარდაბნის რაიონის სოც-

¹ ქ. თბილისის 1-ლი მაისის რაიონის პროკურატურის საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

უზრუნველყოფის მთავარ ბუღალტერ ე.-ს მიერ 1968 წლის 9 სექტემბერს მ.-საგან ქრთამის გამოძალვის ფაქტზე წარმოებული სისხლის სამართლის საქმის გამოძიებას და ა. შ.

მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნულ საქმეებზე საკმაოდ მამხილებელი მასალები იყო შეკრებილი, გამოძიების უხეიროდ ჩატარების შედეგად ამ მასალებმა დაკარგეს თავიანთი მტკიცებულობითი მნიშვნელობა, საქმე გაუხსნელი დარჩა და წარმოებით იქნა შეწყვეტილი. ბუნებრივია, ასეთ კურიოზულ შემთხვევებს ადგილი არ ექნებოდა, თუკი გამოძიებას სწორად, მაღალხარისხოვნად ჩაატარებდნენ და საქმეს ყოველმხრივ, სრულად და ობიექტურად გამოიკვლევდნენ.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტია და მთავრობა მოითხოვენ დაუნდობელი ბრძოლა გამოეცხადოს მექრთამეობას, სათანადო რეაგირების გარეშე არ იქნეს დატოვებული მექრთამეობის არც ერთი ფაქტი, აღმოიფხვრას საგამომძიებლო-სასამართლო ორგანოების მუშაობაში არებული ყოველგვარი ნაკლი, გადაჭრით გაუმჯობესდეს მექრთამეობასთან ბრძოლა.

საქართველოს სსრ უმაღლესი სასამართლოს პლენუმმა, განიხილა რა სსრ კავშირის უმაღლესი სასამართლოს პლენუმის 1962 წლის 31 ივლისის № 9 დადგენილების „მექრთამეობის საქმეებზე სასამართლო პრაქტიკის შესახებ“ შესრულების მიმდინარეობა საქართველოს რესპუბლიკაში, 1970 წლის 30 მარტის № 2 დადგენილებაში მიუთითა, რომ ზოგჯერ ჩვენი სასამართლოები გაუმართლებელ ღმობიერებას იჩენენ მექრთამეობაში მონაწილე ზოგიერთი პირის მიმართ. სასამართლო სტატისტიკური მონაცემებით, 1968 წელს სასჯელის ღონისძიებით, რაც დაკავშირებულია თავისუფლების აღკვეთასთან, მსჯავრდებულ იქნა 62,7%, ხოლო 1969 წელს—76,4%. საქართველოს სსრ სსკ 45-ე და 46-ე მუხლების გამოყენებით (ე. ი. კანონით გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქი სასჯელის დანიშვნისა და პირობითი მსჯავრის დადებით) 1968 წელს მსჯავრდებულ იქნა ქრთამის ამღებთა 68,3%, ქრთამის მიმცემთა — 68,7%, ხოლო 1969 წელს ქრთამის ამღებთა 29,3%, ქრთამის მიმცემთა — 40,7% და შუამავალთა 30%.

სასამართლო პრაქტიკაში, როგორც მითითებულია აღნიშნულ დადგენილებაში, ჯერ კიდევ ადგილი აქვს მექრთამეობა-

ში მხილებულ პირთა ლმობიერად დასჯას. მაგალითად, ქ. ქუთაისის სახალხო სასამართლოს განაჩენით საქართველოს სსრ სსკ 189-ა მუხლით კ.-ა, რომელიც მეშაობდა ქუთაისის „კვებვაჭრობის“ დირექტორის მოადგილედ კადრების დარგში, მსჯავრდადებული იქნა მხოლოდ სამი წლის თავისუფლების აღკვეთით, ქონების კონფისკაციით. კ-ამ მალაზიის დამლაგებელს ქრთამის სახით გამოართვა 1000 მანეთი და შეპარდა, რომ მას გამყიდველად დანიშნავდა.

საქართველოს სს რესპუბლიკის სასამართლო ორგანოების საქმიანობაში ნაკლოვანების აღმოფხვრის მიზნით, საქართველოს სსრ უმაღლესი სასამართლოს პლენუმის ზემოაღნიშნული დადგენილების პირველ პუნქტში ნათქვამია: „სასამართლოების ძირითად ამოცანად მიჩნეულ იქნეს მექრთამეობასთან შეურიგებელი ბრძოლა. ამ კატეგორიის საქმეების გაწმენდისას სასამართლოებმა მტკიცედ უნდა იხელმძღვანელონ კანონით, აგრეთვე სსრ კავშირის უმაღლესი სასამართლოს პლენუმის 1962 წლის 14 მაისის და 31 ივლისის დადგენილებებით მექრთამეობის საქმეებზე სასამართლო პრაქტიკისა და მასთან ბრძოლის გაძლიერების შესახებ. სასჯელის ღონისძიების დანიშვნისას მხედველობაში იქნეს მიღებული არა მარტო ქრთამის ამღების, არამედ ქრთამის მიმცემთა და შუამავალთა მოქმედების მომეტებული საშიში ხასიათი“.

მექრთამეობასთან ბრძოლის კომპეტენტური ორგანოების უმთავრესი ამოცანაა: სათანადო რეაგირების გარეშე არ დატოვონ არც ერთი მექრთამეობის ფაქტი; დროულად ჩაატარონ შემოსულ სიგნალებზე საჭირო პირველადი შესამოწმებელი ღონისძიებანი და გამოიტანონ დასაბუთებული დადგენილება სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის შესახებ; აწარმოონ საქმის ყოველმხრივი, სრული, ობიექტური გამოძიება; გაუხსნელი არ დატოვონ მექრთამეობის არც ერთი საქმე და კანონის მთელი სიმკაცრით დასაჯონ მექრთამეობაში მხილებული თითოეული პირი; გამოარკვიონ მექრთამეობის გამომწვევი მიზეზები, ხელშემწყობი პირობები და დასახონ სათანადო ღონისძიება მექრთამეობის თავიდან აცილებისა და აღმოფხვრისათვის. საჭიროა, — როგორც ნათქვამია სკკ XXIV ყრილობის რეზოლუციაში, — კვლავაც განვაგრძოთ სოციალისტური კანონი-

ერება, გავაუმჯობესოთ ბრძოლა ადამიანთა შეგნებასა და ქცევაში წარსულის ყველა მავნე გადმონაშთის და მათ შორის მექრთამეობის წინააღმდეგ.

მექრთამეობის გახსნა მეტად რთული პროცესია. მის გახსნას ართულებს ის, რომ თანამდებობის პირს, როგორც წესი, ქრთამი გადაეცემა ყოველგვარი მოწმის გარეშე წინასწარ მოფიქრებული სხვადასხვა სახის შენიღბული ფორმით. აქედან გამომდინარე ამ კატეგორიის საქმეებზე ხშირად შესაძლებელი ხდება მხოლოდ არაპირდაპირი დამამტკიცებელი საბუთების შეკრება. გამოძიებას ართულებს აგრეთვე ისიც, რომ ქრთამის მიცემა-აღების ფაქტის დადგენა სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის საშიშროებას უქმნის ქრთამის ამღებს, მექრთამეობაში შუამავალს და ზოგჯერ ქრთამის მიმცემსაც. ამიტომ მექრთამეობაში მონაწილე თითოეული მხარე მთელ რიგ შემთხვევებში დაინტერესებულია საქმის გაუხსნელობით. ამავე დროს, მარტოოდენ ქრთამის მიცემა-აღების ან მექრთამეობაში შუამავლობის ფაქტის დადგენა საკმარისი როდია. საჭიროა დანაშაულის ყოველმხრივი, სრული და ობიექტური გამოძიება. საჭიროა დადგენილ იქნეს მექრთამეობის გამომწვევი მიზეზები და ხელშემწყობი პირობები, რათა შესაძლო გახდეს მომავალში მსგავსი მოვლენის თავიდან აცილება.

მექრთამეობის გახსნისა და თავიდან აცილების სირთულის მიუხედავად, ამ საკითხზე კრიმინალისტიკურ ლიტერატურაში შეიმჩნევა ცალკეული შრომებისა და მონოგრაფიების ნაკლებობა. სამწუხაროდ, მას ჯეროვანი ყურადღება არა აქვს დათმობილი თვით კრიმინალისტიკის ზოგიერთ სახელმძღვანელოში. მაგალითად, 1963 წელს მოსკოვის უნივერსიტეტის მიერ გამოცემულ კრიმინალისტიკის სახელმძღვანელოში (გვ. 571 — 584). მექრთამეობის გახსნისა და თავიდან აცილების შესახებ არაფერია ნათქვამი და იგი მხოლოდ ორიოდ სიტყვითაა მოხსენიებული ყველა სხვა თანამდებობრივი სახის დანაშაულთა გამოძიების მეთოდის ზოგად საკითხებთან ერთად. მექრთამეობის საქმეების გახსნა და მისი თავიდან აცილება კი, როგორც ერთ-ერთი ურთულესი სისხლის სამართლის დანაშაული, მოითხოვს კრიმინალისტიკური ტექნიკის, ტაქტიკისა და

მეთოდის სპეციფიკური საკითხების სტაბილურ ცოდნას და მის შემოქმედებითად გამოყენებას.

ისევე როგორც ყველა სახის სისხლის სამართლის დანაშაულის, მექრთამეობის გამოძიების დროსაც გამომძიებელს ერთდროულად უნდება გადაწყვეტოს მთელი რიგი საკითხები, როგორც კრიმინალისტიკის, ისე სისხლის სამართლისა და პროცესის სფეროდან. ამიტომ, ცხადია, არ შეიძლება მექრთამეობის გამოძიება განხილულ იქნეს მარტოოდენ ვიწრო კრიმინალისტიკური საკითხების ფარგლებში, მასთან მჭიდრო კავშირში მყოფ სისხლის სამართლისა და პროცესის საკითხების გარეშე. შეუძლებელია წარმოვიდგინოთ ნებისმიერი კატეგორიის დანაშაულის გამოძიება სათანადო იურიდიული ანალიზის გარეშე. უფრო მეტიც, გადაპარბეხული არ იქნება თუ ვიტყვით, რომ კრიმინალისტიკა, როგორც მეცნიერება დანაშაულის გახსნისა და თავიდან აცილების შესახებ, უსაგნო იქნება სისხლის სამართლის გარეშე.

თუ გამომძიებლისათვის ცნობილი არაა მოცემული სახის დანაშაულის საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხი და ხასიათი, მაშინ იგი, ცხადია, ვერ გააკეთებს გამოძიების სწორ ორიენტირებას. დანაშაულის შემადგენლობის იურიდიული ანალიზი გამომძიებელს აძლევს საერთო ორიენტირებასა და გამოძიების სწორად წარმართვის საშუალებას. ამიტომ წინამდებარე ნაშრომში განხილულია აგრეთვე მექრთამეობის შემადგენლობისა და პასუხისმგებლობის ისეთი საკითხები, რომელთა სწორად გადაწყვეტის გარეშე (მექრთამეობის იურიდიული ანალიზი, მექრთამეობის კვალიფიკაცია) გამომძიებელი თავს ვერ გაართმევს მოცემული კატეგორიის დანაშაულის ყოველმხრივ და სრულყოფილად გამოძიებას.

მექრთამეობის, ისევე როგორც სისხლის სამართლის ყველა სხვა დანაშაულის, გამოძიებისას დამამტკიცებელი საბუთების შეკრება უნდა მოხდეს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონით დადგენილი წესით. ამავე დროს, საჭიროა წინასწარი გამოძიების პროცესში სრულყოფილად იქნეს კრიმინალისტური მეცნიერებიდან იმ სამეცნიერო-ტექნიკური საშუალებების, ტექტიკური ხერხებისა და მეთოდების სწორად შერჩევა, რომელთა გამოყენება მექრთამეობის სწრაფი, სრული გახსნისა

და თავიდან აცილების ღონისძიებათა შემუშავების ფართო შესაძლებლობას იძლევა.

მექრთამეობა, როგორც კაპიტალისტური საზოგადოების პუდმივი, განუყრელი თანამგზავრი, ფართოდ იყო გავრცელებული ყველა ტიპის ექსპლუატატორულ სახელმწიფოში. მექრთამეობამ ასევე ფართო გავრცელება ჰპოვა მეფის თვითმპყრობელურ რუსეთში. რომლისგანაც მემკვიდრეობით გადმოეცა ჩვენს საზოგადოებას წარსულის ეს სამარცხვინო გადმონაშთი.

ვ. ი. ლენინი. ჯერ კიდევ ადრე, 1897 წელს დაწერილ შრომაში „ახალი საფაბრიკო კანონი“, ეხებოდა რა მეფის რუსეთის ბობოლა კაპიტალისტებს, რომლებიც უაღრესად დიდ გავლენას ახდენდნენ კანონის გამტარებელ მოხელეებზე, წერდა: „ყველამ იცის, რა ადვილად შედიან ჩვენი ბობოლა კაპიტალისტები ბატონ მინისტრთა სადარბაზო ოთახებში ერთმანეთთან ტკბილად საუბრისათვის, რა მეგობრულად უმასპინძლდებიან მათ თავიანთ სადილებზე: რა თავაზიანად მიაართმევენ ხოლმე საჩუქრად ათეულ ათასობით მანეთს იმპერატორის მთავრობის მექრთამე მოხელეებს“¹.

მეფის მოხელეთა თვითნებობა და მექრთამეობა კულმინაციურ წერტილს აღწევდა. ამიტომ მათ მიმართ მშრომელი ხალხის სიძულვილი დღითი დღე ძლიერდებოდა და იგი ბრძოლის მწვავე, აშკარა ფორმებს იღებდა. აღნიშნულის გამო ვ. ი. ლენინი მართებულად შენიშნავდა, რომ „რუსეთის ყოვლისშემძლე უპასუხისმგებლო, მექრთამე, ველური, უმეცარი და მუქთახორა მოხელეების წინააღმდეგ ამხედრებულია რუსი ხალხის ფრიად მრავალრიცხოვანი და სულ სხვადასხვაგვარი ფენა“².

1905 წლის 12 აპრილს დაწერილ შენიშვნაში „დაქრთამვის: ფრანგულ-რუსული ჩვეულებანი“ ვ. ი. ლენინი ფარდას ხდის დახვესებული ბურჟუაზიული საზოგადოების ზედაფენაში გავრცელებულ მექრთამეობას. ამ წერილის დაწერის საფუძველი, — როგორც თვით ვლადიმერ ილიას ძე ლენინი აღნიშნავს, —

¹ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 2, გვ. 352.

² იქვე, გვ. 415.

გახდა გერმანულ სოციალ-დემოკრატიულ გაზეთ „Vorwärts“-ში გამოქვეყნებული წერილი.

„Vorwärts“-ი სამართლიანად ამბობს,---აღნიშნავს ვ. ი. ლენინი, --- რომ ეს წერილი შუქსა ჰფენს რუსულ მექრთამეობას და იმას, თუ როგორ პოულობს საზღვარგარეთის კაპიტალი სარგებლობას ამ მექრთამეობისაგან. წერილი დოკუმენტურად ამტკიცებს, თუ როგორია „საქმიანი“ ურთიერთობის ჩვეულებრივი პრაქტიკა ცივილიზებულ კაპიტალისტურ ერებში. ევროპაშიც ყველგან სჩადიან ასეთ საქმეებს, მაგრამ არსად არ სჩადიან ისე უსირცხვილოდ, როგორც რუსეთში, არსად არ არის ისეთი „პოლიტიკური უშიშროება“ (უშიშროება გამომჟღავნებისაგან) მექრთამეობისათვის, როგორც თვითმპყრობელურ რუსეთში“¹.

რუსეთის რევოლუციამდელი კანონმდებლობა მექრთამეობისათვის მეტად უმნიშვნელო სასჯელს აწესებდა. მაგრამ მექრთამეობაში მხილებულ პირთა მიმართ კანონით დაწესებულ ამ უმნიშვნელო სასჯელის გამოყენებასაც იშვიათად მიმართავდნენ. მაგალითად, 1841 წელს რუსეთის 57 გუბერნიაში მექრთამეობისათვის პასუხისგებაში მიცემული 410 კაციდან 205 გამართლდა. მანიფესტით გათავისუფლდა 26. ექვმიტანილად ცნობილ იქნა 94, ქვედა ინსტანციას განსახილველად გადაეცა 57 პირის საქმე, სხვადასხვა სახის სასჯელი დაედო 28 კაცს². რეალურად, მთელს იმპერიაში დაისაჯა მხოლოდ 7 კაცი.

მექრთამეობა დღესაც ფართოდაა გავრცელებული ბურჟუაზიულ სახელმწიფოებში. თუ ამერიკის შეერთებულ შტატებს განვიხილავთ, როგორც ბურჟუაზიული სახელმწიფოს კლასიკურ მაგალითს, დავინახავთ, რომ იქ მექრთამეობა გამეფებულია სახელმწიფო აპარატის ყველა რგოლში. მექრთამეობა გარკვეულ როლს ასრულებს ამერიკულ სასამართლოსა და პოლიციის საქმიანობაში.

ამერიკელი პოლიციელების მორალურ გახრწნასა და მათ მიერ წარმოებულ მექრთამეობაზე მიუთითებს 1964 წლის 28 ივნისს გაზეთ „კომუნისტში“ მოთავსებული შემდეგი ცნობა:

¹ ვ. ი. ლენინი. თხზ. ტ. 8, გვ. 354—355.

² А. Тапков. Из истории взяточничества, «Исторический вестник», 1888, кн. 34, стр. 240—245.

„ნიუ-იორკის პოლიციის მთავარ ბინაში გაიმართა მორიგი სკანდალი — პოლიციელთა ჯგუფი ამხილეს, რომ ქრთამს იღებდნენ ფარულ სამორილეო გარიგებათა და სანაძლეოთა ორგანიზატორებისაგან. 10 პოლიციელი, რომელთაც ბრალი დაედო,“ მექრთამეობაში, სასწრაფოდ დაითხოვეს. რამდენიმე კაცი ამ ჯგუფიდან იყო ნიუ-იორკის პოლიციის სპეციალურ ქვეგანაყოფში, რომელსაც თვალყური უნდა ედევნებინა „პოლიციელთა პატიოსნებისათვის“ სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების დროს. ამ პოლიციურ საკონტროლო ქვეგანაყოფის მორალური დონე, რომელიც 48 კაცისაგან შედგებოდა, იმდენად დაბალი აღმოჩნდა, რომ ქალაქის პოლიციის უფროსი მერფი იძულებული გახდა სასწრაფოდ მთლიანად დაეშალა იგი...“

„სკანდალები, რომლებიც დაკავშირებულია კორუფციასთან ნიუ-იორკის პოლიციაში, — დასძენს გაზეთი, — იშვიათი როდია წესრიგის „დამცველთა“ შორის. 1950 წელს მექრთამეობისათვის ამხილეს 162 პოლიციელი, რომლებიც ხელს აფარებდნენ ვინმე გარი კროსს — ფარულ სანაძლეოთა ორგანიზატორს“¹.

როგორც პრესაში გამოქვეყნებული ცნობები მეტყველებს, ასევე ტაილანდის პოლიცია განთქმულია თავისი მექრთამეობით. იქ, ცოტა ხნის წინ, საზოგადოებისათვის ცნობილი გახდა, რომ 200-მდე პოლიციელი სისტემატურად იღებდა ქრთამს ფირმა „სახა-სამაკხი-საგან“².

მართალია, ისევე როგორც ყველა ბურჟუაზიულ სახელმწიფოში, აშშ-შიც მექრთამეობა სისხლის სამართლის კანონით დასჯადად არის გამოცხადებული, მაგრამ თვით კანონი მექრთამეთათვის თავის დასაღწევად იმდენ ხვრელს ტოვებს, რომ მათ სრულიად თავისუფლად შეუძლიათ თავი აარიდონ სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობას, ხოლო უკიდურეს შემთხვევაში კი მიიღონ უმნიშვნელო სასჯელი ჯარიმის ან სამსახურიდან გადაყენების სახით.

ბურჟუაზიულ სახელმწიფოებში არცთუ იშვიათია ისეთი შემთხვევები, როცა თანამდებობის პირს ქრთამის აღების შემ-

¹ გაზ. „კომუნისტი“, 1964 წლის 28 ივნისი.

² იხ. В. С т е п а н о в, Нет, не болезнь века, а порок буржуазного общества, журн. «За рубежом», 1964, № 29 (214), стр. 18.

თხვევაში პასუხისმგებლობისაგან სრულიად ათავისუფლებენ. უფრო მეტიც, ასეთ მექრთამეს ნებაყოფლობით დაწერილი განცხადების საფუძველზე ათავისუფლებენ სამსახურიდან და საკურო შემთხვევაში პენსიასაც უნიშნავენ. ამის საილუსტრაციოდ შეიძლება მოვიყვანოთ შემდეგი მაგალითი: 1962 წლის 14 ივლისის გაზეთ „თბილისში“ გამოქვეყნებულ იქნა ცნობა სათაურით „მექრთამეობისათვის პენსია“. მასში აღნიშნული იყო, რომ ნიუ-იორკის შტატის უმაღლესი სასამართლოს წევრმა ვინსენტ კიოუმ სისხლის სამართლის დამნაშავეისაგან ქრთამად 22 ათასი დოლარი აიღო და შეპირდა, რომ თავისი გავლენით იმოქმედებდა დანარჩენ მოსამართლეებზე და მას სასჯელისაგან გაათავისუფლებდა. „მართალია, — სამართლიანად შენიშნავს გაზეთი, — ახალი ამბავი არ არის, რომ ამერიკის შეერთებული შტატების მოსამართლეები ქრთამს იღებენ, მაგრამ ვინსენტ კიოუს საქმემ ნიუ-იორკში სენსაცია გამოიწვია“. ვინსენტ კიოუმ, როცა ქრთამის აღება დაუმტკიცეს, უმაღლეს სასამართლოს სამსახურიდან გადადგომის განცხადება მისცა. „ჯერ ცნობილი არ არის, — დასძენს გაზეთი, — მექრთამეს პასუხისმგებაში მისცემენ თუ არა, მაგრამ პრესაში გამოჩნდა ცნობა, რომ ვ. კიოუს დაენიშნა მუდმივი პენსია წელიწადში 20 ათასი დოლარის რაოდენობით“.

ასეთი ფაქტები იშვიათი როდია ამერიკის შეერთებულ შტატებში. შეიძლება ითქვას, რომ იქ სახელმწიფო აპარატში მოკალათებული მექრთამეები დასჯისა და გაკიცხვის მაგიერ დიდი პატივისცემითა და ავტორიტეტით სარგებლობენ.

სულ სხვა მდგომარეობაა სოციალისტურ საზოგადოებაში. მექრთამეობასთან, როგორც ჩვენი საზოგადოებისათვის ორგანულად მიუღებელ მოვლენასთან, საბრძოლველად დაწესებულია მკაცრი სისხლის სამართლებრივი სასჯელი. ამ სასჯელს ვერ გაექცევა მექრთამეობაში მხილებული ვერც ერთი პირი, თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობის, განათლებისა და ქონებრივი ცენზის მიუხედავად. მოკვლევისა და საგამომძიებლო ორგანოების ხელთაა კრიმინალისტიკურ მეცნიერებაში შემუშავებული სამეცნიერო-ტექნიკური საშუალებანი, ტაქტიკური ხერხები და მეთოდები, რომელთა სწორი, სრულყოფილი გამოყენებით საგამომძიებლო ორგანოს მუშაკებს შეუძლიათ

გახსნან მექრთამეობის ყველა დანაშაულებრივი ფაქტი, რა შენიღბული ფორმითაც არ უნდა იყოს იგი ჩადენილი.

**მეპრთამეოზასთან ბრძოლის განვითარება საბოლოო სისხლის
სამართლის კანონმდებლოვით**

პროლეტარიატთან აშკარა ბრძოლაში დამარცხების შემდეგ დამსობილი ექსპლუატატორული კლასი კვლავ ცდილობდა აღედგინა თავისი პოლიტიკური და ეკონომიური ბატონობა. ამ მიზნით იგი მიმართავდა ბრძოლის ყველანაირ ხერხსა და ფორმას. იყენებდა საბჭოთა აპარატში მომუშავე ზოგიერთ ისეთ მერყევე ელემენტს, რომელსაც უნარი არ შესწევდა წინ აღდგომოდა „სპეკულაციის, ქრთამის, პირადი გამორჩენის „ცდუნებას“, რაც მთელი იმ აპარატის გაფუჭების ფასად ჯდებოდა, რომლის წესიერ მუშაობაზეც დამოკიდებული იყო შიმშილობასა და უმუშევრობაზე გამარჯვება ¹.

ოქტომბრის რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ, კადრების ნაკლებობის გამო, პირველ ხანებში საბჭოთა მთავრობა იძულებული იყო გამოეყენებინა მეფის ყოფილი მოხელეები, რომლებსაც შესისხლბორცებული პქონდათ ძველი ბურჟუაზიული წესწყობილება, ექვის თვალთ უყურებდნენ ახალს და პირველსავე შესაძლო შემთხვევაში მზად იყვნენ ძირი გამოეთხარათ ჩვენი სახელმწიფოს ძლიერებისათვის. ასეთი მერყევი ელემენტები ქრთამის საშუალებით ადვილად ექცეოდნენ კაპიტალისტთა გავლენის ქვეშ და მათ აგენტებს უხსნიდნენ გზას სახელმწიფო აპარატში, ხელს უშლიდნენ პარტიის პოლიტიკის სწორად გატარებას, ეწეოდნენ საბჭოთა ხელისუფლებისათვის ძირგამომთხრელ საქმიანობას, ცდილობდნენ გაეხრწნათ სახელმწიფო აპარატი შეეფერხებინათ მისი ნორმალური მუშაობა. საჭირო იყო ასეთი ადვილად მოსაქრთამი პირების შეცვლა მოწინავე, სოციალიზმისადმი ერთგული ისეთი ადამიანებით, რომელთაც შეეძლოთ არ აჰყოლოდნენ „ქრთამსა და მტაცებლობას“ და უნარი შესწევდათ შეექმნათ რკინისებური ძალა „სპეკულანტების, მაროდირების, მექრთამეების დეზორგანიზატორების წინააღმდეგ“ ².

¹ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 27, გვ. 316.

² იქვე, გვ. 471.

პროლეტარული რევოლუციის დიდი ბელადი ვ. ი. ლენინი მოუწოდებდა პარტიას, რომ გაეწმინდა თავისი რიგები მექრთამეობასთან ბრძოლის უუნარო კომუნისტებისაგან. „დიდი იმედი მაქვს. — წერდა ვ. ი. ლენინი, — ჩვენი პარტიის რიგებიდან გავაგდებთ 100-დან 200 ათასამდე კომუნისტს, რომლებიც მიეტმასნენ პარტიას და რომელთაც არა თუ არ ძალუძთ ბრძოლა საქმის გაჭიანურებასთან და მექრთამეობასთან, არამედ ხელსაც უშლიან მათთან ბრძოლას“¹.

საბჭოთა სახელმწიფო აპარატში გამეფებული მექრთამეობა განსაკუთრებით დიდ საზოგადოებრივ საშიშროებას წარმოადგენდა. ამიტომ ვ. ი. ლენინი იუსტიციის სახალხო კომისარი-ატს მიუთითებდა, რომ ტრიბუნალების შესახებ შემოტანილი დეკრეტის პროექტი გადაემუშავებინა ისეთი მიმართებით, რომ-ლითაც შესაძლებელი იქნებოდა „მექრთამეებისა და დეზორგანიზატორების, დისციპლინის დამრღვევთა მიმართ ნამდვილად რევოლუციურ-ულმოებელი სასამართლოების“ შექმნა². ამავე დროს, ვ. ი. ლენინი მოითხოვდა მექრთამეობასთან საბრძოლველად მკაცრი, სპეციალური კანონის გამოცემას და იმ პირთა სასტიკად დასჯას, ვისაც კაპიტალისტები და კულაკები მოისყიდდნენ და მოქრთამავდნენ.

ვ. ი. ლენინი 1918 წლის 2 მაისს დ. ი. კურსკისადმი გაგზავნილ წერილში წერდა: „საჭიროა ახლავე დემონსტრაციუ-ლი სისწრაფით შეიტანოთ კანონპროექტი, რომ სასჯელი ქრთამისათვის (მექრთამეობა, მოსყიდვა, შუამავლობა ქრთამის აღე-ბაში და სხვა და ა. შ.)

უნდა იყოს

ს უ ლ მ ც ი რ ე

ათი წლის საპყრობილე³ და, გარდა ამისა, ათი წლის იძულები-თი მუშაობა“³.

იმავე წლის 4 მაისს რკპ ცენტრალური კომიტეტისადმი გაგ-ზავნილ წერილში ვ. ი. ლენინი წერდა: „გთხოვთ დღის წესრიგ-

¹ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 33, გვ. 69.

² ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 27, გვ. 255.

³ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 35, გვ. 352.

ში დააყენოთ პარტიიდან მისი იმ წევრების გარიცხვის საკითხი, რომლებიც, იყვნენ რა მოსამართლეებად მექრთამეთა საქმეზე (2.5. 1918), სადაც ქრთამის აღება დამტკიცდა და მექრთამეებმაც აღიარეს, მაინც დაკმაყოფილდნენ 1/2 წლის პატიმრობის განაჩენით.

მექრთამეთა დახვრეტის ნაცვლად ასეთი აბუჩადამგდებად სუსტი და რბილი განაჩენის გამოტანა სამარცხვინო საქციელია კომუნისტისა და რევოლუციონერისათვის. ამნაირი ამხანაგები უნდა ვდევნოთ საზოგადოებრივი აზრის სამსჯავროთი და გავრიცხოთ პარტიიდან, რადგან მათი ადგილია კერენსკებისა და მარტოვების გვერდით და არა რევოლუციონერ კომუნისტთა გვერდით“¹.

საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობით მექრთამეობასთან ბრძოლის განვითარების ისტორია შეიძლება დავყოთ რამდენიმე ეტაპად. პირველი ეტაპი იწყება 1918 წლის 8 მაისიდან, როცა ვ. ი. ლენინის ინიციატივითა და ხელმოწერით გამოცემულ იქნა რსფსრ სახკომსაბჭოს სპეციალური დეკრეტი „მექრთამეობის შესახებ“².

დეკრეტი შედგებოდა ექვსი მუხლისაგან.

დეკრეტის პირველ მუხლში მოცემული იყო იმ პირთა წრე, რომლებიც პასუხს აგებდნენ ქრთამის აღებისათვის. იგი ასეთ პირებად მიიჩნევდა სახელმწიფო დაწესებულებათა თანამდებობის პირებს, საფაბრიკო-საქარხნო და საბინაო კომიტეტის წევრებს, კოოპერაციისა და პროფკავშირის გამგეობის წევრებს და სხვ. ამავე დროს, დეკრეტის პირველი მუხლის თანახმად, მექრთამეობად ითვლებოდა თანამდებობის პირის მიერ ქრთამის აღება არა მარტო ისეთი მოქმედებისათვის, რომელიც მის სამსახურებრივ მოვალეობას შეადგენდა, არამედ ისეთ მოქმედებაში ხელის შეწყობაც, რომელიც სხვა უწყების თანამდებობის პირის მოვალეობას შეადგენდა. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში თანამდებობის პირის მიერ ქრთამის აღებისათვის დეკრეტი აწესებდა სასჯელს — თავისუფლების აღკვეთას არანაკლებ ხუთი წლისა და იძულებით მუშაობას იმავე ვადით.

¹ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 27, გვ. 384.

² «Декреты советской власти», т. II, М., 1959, стр. 241—242.

დეკრეტი არ ითვალისწინებდა იმას, თუ ქრთამის ამღები თანამდებობის პირი როგორ სამსახურებრივ მოვალეობას შეასრულებდა: კანონიერს თუ უკანონოს.

დეკრეტის მეორე მუხლით ქრთამის მიმცემი, წამქეზებელი, დამხმარე და ქრთამის მიცემაში მონაწილე ყველა მოსამსახურე პირი ისევე ისჯებოდა, როგორც ქრთამის ამღები.

მესამე მუხლით ქრთამის მიცემა-აღების მცდელობა ისჯებოდა როგორც დამთავრებული დანაშაული.

დეკრეტის მეოთხე მუხლი მექრთამეობისათვის სასჯელის დამამძიმებელ გარემოებებად თვლიდა: ა) მოსამსახურის განსაკუთრებულ უფლებამოსილებას; ბ) მოსამსახურის მიერ თავისი მოვალეობის დარღვევას და გ) ქრთამის გამოძალვას.

თუ შეძლებულთა კლასის წარმომადგენელი ქრთამის მიცემას ან ქრთამის აღებას გამოიყენებდა საკუთრების უფლებასთან დაკავშირებული პრივილეგიების შენარჩუნების ან მოპოვებისათვის, მაშინ მას ამავე დეკრეტის მეხუთე მუხლის საფუძველზე დამატებით სასჯელად შეეფარდებოდა აგრეთვე მთელი ქონების კონფისკაცია.

მეექვსე მუხლი დეკრეტს ანიჭებდა უკუქცევით ძალას. უკუქცევითი ძალა არ ვრცელდებოდა და სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან თავისუფლდებოდნენ პირები, რომლებმაც დეკრეტის მიღებამდე მისცეს თანამდებობის პირს ქრთამი, მაგრამ დეკრეტის გამოქვეყნების დღიდან სამი თვის განმავლობაში ნებაყოფლობით განაცხადეს სასამართლო ორგანოებში ქრთამის მიცემის შესახებ.

დეკრეტი ქრთამის აღებისათვის, მართალია, არ ითვალისწინებდა სასჯელის უმაღლეს ზომას, მაგრამ, როგორც სპეციალური ლიტერატურაშია მითითებული, იმ წლების სასამართლო პრაქტიკამ იცის ისეთი შემთხვევები, როცა მექრთამეობაში მხილებულ პირებს განაჩენით უფარდებდნენ თავისუფლების აღკვეთას ათ წლამდე, ზოგჯერ კი სასჯელის უმაღლეს ზომას — დახვრეტას.

ზემოაღნიშნული დეკრეტის გამოცემის წინა დღეებში, მექრთამეობასთან ბრძოლის გაძლიერების მიზნით, 1918 წლის 4 მაისს მექრთამეობის საქმეები დაექვემდებარა რევოლუციურ ტრიბუნალებს. იმავე წლის 20 ივლისს კი ამ კატეგორიის საქ-

მეები რევოლუციური ტრიბუნალების წარმოებიდან ამოღებულ იქნა და საოკრუგო სახალხო სასამართლოებს გადაეცა¹. ხოლო 1919 წლის 21 ოქტომბრიდან მექრთამეობის საქმეები დაექვემდებარა სრულიად რუსეთის საგანგებო კომისიას, რომელთანაც შეიქმნა მექრთამეობასთან ბრძოლის სპეციალური ორგანო განსაკუთრებული რევოლუციური ტრიბუნალების სახით². რევოლუციური ტრიბუნალების მიერ გამოტანილ³ განაჩენი საბოლოო იყო და საკასაციო წესით გასაჩივრებას არ ექვემდებარებოდა.

როგორც ცნობილია, თანამდებობრივი დანაშაული და მათ შორის მექრთამეობის საქმეები შემდეგ საგუბერნიო სასამართლოებს დაექვემდებარა.

1919 წლის 12 დეკემბერს იუსტიციის სახალხო კომისარიატის დადგენილებით გამოცემულ იქნა რსფსრ სისხლის სამართლის სასელმძღვანელო საწყისები, რომელშიც სხვა სასჯელთა შორის მოხსენებული იყო სასჯელის უმაღლესი ზომის — დახვერეთის გამოყენება განსაკუთრებით საშიში მექრთამეების მიმართ³.

საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში მექრთამეობასთან ბრძოლის განვითარების შემდგომი ეტაპია რსფსრ სახალხო კომისართა საბჭოს 1921 წლის 16 აგვისტოს გამოცემული დეკრეტი „მექრთამეობასთან ბრძოლის შესახებ“, რომელმაც კიდევ უფრო დააზუსტა და განავითარა მექრთამეობის ცნება. ამ დეკრეტის ღირსება ისაა, რომ მან შედარებით მკაფიოდ განმარტა თანამდებობის პირის ცნება და წინა დეკრეტი-საგან განსხვავებით უფრო გააფართოვა ქრთამის საგნის წრე. ამავე დროს, დეკრეტი დასჯადად აცხადებდა თანამდებობის პირის მხოლოდ ისეთი მოქმედების შესრულებას ქრთამის მიმცემის სასარგებლოდ. რომელიც მის სამსახურებრივ მოვალეობაში შედიოდა და არაფერს ამბობდა ამგვარი მოქმედების შესრულებლობაზე.

¹ «Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР 1917—1952 гг., М., 1953, стр. 25—28.

² იქვე, გვ. 50.

³ «Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР 1917—1952 гг.», стр. 57—60.

ამ დეკრეტით თანამდებობის პირის მიერ ქრთამის აღების მცდელობა დამთავრებულ დანაშაულად ითვლებოდა.

დეკრეტის მესამე მუხლით დანაშაულად იქნა აღიარებული მექრთამეთა დაფარვა და მექრთამეობაში შუამავლობა. დეკრეტის მეოთხე მუხლი აწესებდა ქრთამის მიმცემი პირის სასჯელისაგან განთავისუფლების პირობებს.

დეკრეტი მექრთამეობისათვის სასჯელის დამამძიმებელ გარემოებებად თვლიდა: ა) თანამდებობის პირის განსაკუთრებულ უფლებამოსილებას; ბ) მოსამსახურის მიერ სამსახურებრივი მოვალეობის დარღვევას და გ) ქრთამის გამოძალვას.

დეკრეტი სასჯელისაგან ათავისუფლებდა ქრთამის მიმცემს, თუ იგი დროულად განაცხადებდა ქრთამის გამომძალველის შესახებ ან თუ ხელს შეუწყობდა მექრთამეობის საქმის გახსნას.

აღნიშნული დეკრეტი მექრთამეობისათვის სასჯელის ზომაზე არ მიუთითებდა, რადგან ამ დეკრეტმა 1918 წლის 8 მაისის დეკრეტში ცვლილებები შეიტანა მხოლოდ მექრთამეობის მუხლის დისპოზიციურ ნაწილში, სანქცია კი უცვლელად დატოვა. ამიტომ ამ დეკრეტის თანახმად, არ შეიძლებოდა მექრთამეობისათვის გამოყენებული ყოფილიყო სასჯელის უმაღლესი ზომა — დახვრეტა. თუმცა მექრთამეობასთან ბრძოლის ინტერესები მოითხოვდა სასჯელის ამ ღონისძიების გამოყენებას. ვინაიდან იმ პერიოდში, როგორც ცნობილია, მექრთამეობამ უფრო ფართე ხასიათი მიიღო. სწორედ ამით იყო გამოწვეული, რომ 1921 წლის 3 დეკემბერს რუსეთის ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის უმაღლესი ტრიბუნალის პლენუმის სხდომაზე ერთხმად აღიარებულ იქნა მექრთამეობასთან ბრძოლის ინტერესებისათვის აუცილებლად შემოღებული ყოფილიყო სასჯელის უმაღლესი ზომის გამოყენება და ამის შესახებ შეეტანათ შესაბამისი პროექტი სახკომსაბჭოში¹.

მექრთამეობა განსაკუთრებით ფართოდ გავრცელდა სარკინიგზო ხაზზე. სწორედ ამით იყო გამოწვეული 1921 წლის 6 დეკემბერს გაზეთ „გუდოკ“-ში გამოქვეყნებული სრულიად რუსეთის საგანგებო კომისიის თავმჯდომარის ფელიქს ძერ-

¹ Н. П. Кучерявый, Ответственность за взяточничество, М., 1957, стр. 16.

ენისკის მიმართვა რკინიგზელებისადმი, რომელშიც იგი მოუწოდებდა ყველა პატიოსან მოქალაქეს დახმარებოდათ მექრთამეთა გამოვლენაში. ამავე დროს, იგი ყველას ახსენებდა, რომ ტრიბუნალის სახელმწიფო ორგანოები და სატრანსპორტო საგანგებო კომისიის აპარატი ჯერ არ დასუსტებულა, რომ მის გამგებლობაში საკმაო საშუალებაა მექრთამეთა გამოსავლინებლად და სადაც არ უნდა იჯდეს არამზადა: კაბინეტში მწვანე მაუდგადაფარებულ მაგიდასთან, თუ სადარაჯო ჯიხურში, ჩვენ ვამხელთ მას და წარვადგენთ რევოლუციური ტრიბუნალის წინაშე¹.

მექრთამეობასთან ბრძოლის განვითარების შემდგომი ეტაპი იწყება რსფსრ 1922 წლის სისხლის სამართლის კოდექსით, რომელიც სამოქმედოდ შემოღებულ იქნა 1922 წლის 1 ივნისიდან. მექრთამეობისათვის პასუხისმგებლობა ამ კოდექსში გათვალისწინებული იყო 114-ე და 115-ე მუხლებში.

სისხლის სამართლის კოდექსის 114-ე მუხლმა თითქმის უცვლელად გადაიტანა 1921 წლის 16 აგვისტოს დეკრეტის ფორმულირება ქრთამის აღების შემადგენლობის შესახებ. მაგრამ მათ შორის მაინც იყო გარკვეული სხვაობა, რაც ძირითადად შემდეგში გამოიხატებოდა: ა) 114-ე მუხლი აღარ მიუთითებდა ქრთამის აღების მცდელობაზე, რადგან იგი გათვალისწინებული იქნა სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილის მე-14 მუხლში; ბ) თანამდებობის პირი მექრთამეობისათვის პასუხს აგებდა არა მარტო მაშინ, როცა იგი ქრთამის მიმცემის სასარგებლოდ შეასრულებდა ისეთ მოქმედებას, რაც ამ პირის სამსახურებრივ მოვალეობას შეადგენდა, არამედ ასეთივე მოქმედების შეუსრულებლობისათვისაც; გ) 114-ე მუხლი ზუსტად განსაზღვრავდა სასჯელის ზომას მექრთამეობაში მონაწილე ყველა პირისათვის (მარტივი სახის ქრთამის აღებისათვის ითვალისწინებდა თავისუფლების აღკვეთას ხუთ წლამდე, ქონების კონფისკაციით ან მის გარეშე. დამამძიმებელ გარემოებაში ჩადენილი ქრთამის აღებისათვის კი თავისუფლების აღკვეთას არანაკლები სამი წლისა — სასჯელის უმაღლესი ზომის დო-

¹ Ф. Э. Дзержинский, Избранные произведения, М., 1957, стр. 311—312.

ნისძიებამდე ქონების კონფისკაციით; მექრთამეობაში შუამავლობა, აგრეთვე მექრთამეობის დაფარვა ისჯებოდა თავისუფლების აღკვეთით ორ წლამდე ქონების კონფისკაციით ან მის გარეშე. ქრთამის მიცემა კი თავისუფლების აღკვეთით სამ წლამდე); დ) სისხლის სამართლის კოდექსი, 1921 წლის 16 აგვისტოს დეკრეტისაგან განსხვავებით, დამამძიმებელ გარემოებაში ჩადენილ ქრთამის აღებას სჯიდა მკაცრი იზოლაციით თავისუფლების აღკვეთით არანაკლებ სამი წლისა, თვით სასჯელის უმაღლესი ზომის ღონისძიებამდე, ქონების კონფისკაციით; ე) 1921 წლის 16 აგვისტოს დეკრეტისაგან განსხვავებით ქრთამის აღების დამამძიმებელ გარემოებათა შორის იგი მოიხსენიებდა აგრეთვე ქრთამის პროვოკაციას.

იუსტიციის სახალხო კომისარიატის 1922 წლის 9 ოქტომბრის № 86 ცირკულიარით დაწესებულ იქნა მექრთამეობის გამოძიების განსაკუთრებული წესები და გამოცხადდა მექრთამეობასთან ბრძოლის მასობრივი კამპანია.

ამ კამპანიის დაწყებიდან ნახევარი წლის შემდეგ (1922 წლის 10 ოქტომბრიდან 1923 წლის თებერვლის თვემდე) რსფსრ ტერიტორიაზე აღძრულ იქნა მექრთამეობის 4763 სისხლის სამართლის საქმე. მართო თებერვლის მეორე ნახევარში და მარტის თვეში გამოძიება დამთავრდა 1.185 მექრთამეობის საქმეზე. ხოლო ამავე პერიოდის განმავლობაში სასამართლოებში მოსმენილ იქნა 502 საქმე. კამპანიის დაწყებიდან მთელი ამ პერიოდის განმავლობაში სულ განხილულ იქნა 2.403 საქმე. მექრთამეობისათვის მსჯავრი დაედო 3,265 კაცს; აქედან სასჯელის უმაღლესი ზომა დახვრეტა შეეფარდა 61 პირს; 5-დან 10 წლამდე თავისუფლების აღკვეთა — 211 კაცს; ხოლო დანარჩენთ კი თავისუფლების აღკვეთა სხვადასხვა ვადით 2-დან 5 წლამდე¹.

სრულიად რუსეთის ცენტრალურმა აღმასრულებელმა კომიტეტმა და სახალხო კომისართა საბჭომ 1922 წლის 9 ოქტომბერს გამოსცეს დეკრეტი რსფსრ 1922 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის 114-ე მუხლის დისპოზიციასა და სანქციაში ცვლილებების შესატანად.

¹ В. Зенькович, К итогам борьбы со взяточничеством, «ЕЧО», 1923, № 10, стр. 219—220; № 21, стр. 492.

ამ დეკრეტის საფუძველზე რსფსრ 1922 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის 114-ე მუხლი გაიყო ორ მუხლად — 114-ე და 114ა მუხლად. 114-ე მუხლის ახალი რედაქცია ითვალისწინებდა ქრთამის აღების მარტივ და კვალიფიციურ სახეს. კერძოდ, 114-ე მუხლის პირველი ნაწილი ითვალისწინებდა ქრთამის აღების მარტივ სახეს და აწესებდა სასჯელს—თავისუფლების აღკვეთას არანაკლებ ერთი წლისა ქონების კონფისკაციით ან მის გარეშე. 114-ე მუხლის მეორე ნაწილში კი მითითებული იყო ქრთამის აღების ისეთ დამამძიმებელ გარემოებებზე, როგორცაა: ა) ქრთამის ამღები თანამდებობის პირის პასუხსაგები მდგომარეობა; გ) მატერიალური ზიანი, რაც ქრთამის შედეგად მოუვიდა სახელმწიფოს ან შეიძლება მოსვლოდა; გ) ქრთამის ამღების აღრინდელი ნასამართლობა ქრთამისათვის ან ქრთამის არაერთხელ აღება და დ) ქრთამის გამოძალვა. დამამძიმებელ გარემოებაში ჩადენილი ქრთამის აღებისათვის დეკრეტმა იგივე სასჯელი დატოვა. რაც სსკ 114-ე მუხლის ძველი რედაქციით იყო გათვალისწინებული.

სსკ 114ა მუხლის ახალი რედაქციით გაფართოვდა მექრთამეობისათვის პასუხისმგებელ პირთა წრე. ამ მუხლით სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა დაწესდა ქრთამის მიცემის, მექრთამეობაში შუამავლობის და აგრეთვე მექრთამეობაში ხელშეწყობის ან მის წინააღმდეგ ზომების მიუღებლობისათვის.

რსფსრ ცაკ-ის 1922 წლის 19 ოქტომბრის დადგენილებით სისხლის სამართლის კოდექსის 114-ე და 114ა-ე მუხლებს (1922 წლის 9 ოქტომბრის კანონს) მიეცა უკუქცევითი ძალა¹.

დისპოზიციისა და სანქციის ანალოგიურ ფორმულირებას იძლეოდა საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსი, რომელიც სამოქმედოდ შემოღებულ იქნა 1922 წლის 5 დეკემბრიდან. ამ კოდექსის 117-ე მუხლის I ნაწილი ითვალისწინებდა ქრთამის აღების არაკვალიფიციურ სახეს; II ნაწილი კი — კვალიფიციურს; 117¹-ე მუხლის I ნაწილი — ქრთამის მიცემას, მექრთამეობაში შუამავლობას, მექრთამეობისათვის რითი-

¹ «Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР 1917—1952 гг.». М., 1953, стр. 149.

მე ხელის შეწყობას ან მისი საწინააღმდეგო ღონისძიებების მიუღებლობას. ხოლო II ნაწილი კი — ქრთამის მიმცემის სასჯელისაგან განთავისუფლების პირობებს. 118-ე მუხლი ითვალისწინებდა ქრთამის პროვოკაციას.

რსფსრ სსკ 114-ე მუხლის მეორე ნაწილში ჩამოთვლილ და მამძიმებელ გარემოებათა არსებობა იწვევდა ქრთამის ამღების მიმართ სასჯელის უმაღლესი ზომის გამოყენებას. მაგალითად ერთ-ერთი საქმის გამოძიების დროს გამოძიებელმა საქმის „კეთილად დაბოლოვებისათვის“ ბრალდებულის ნათესავები მოსთხოვა 500 მილიონი მანეთი. გამოძიებელს, რომელიც შემდგომ მხილებულ იქნა ქრთამის გამოძალვაში, საგუბერნიო სამართლომ მიუსაჯა სასჯელის უმაღლესი ზომა — დახვრეტა¹ ასევე. სახალხო მოსამართლე გლაზკოვსა და გამოძიებელ სტანკოვს, სისტემატური ქრთამის აღებისათვის მიესაჯათ სასჯელის უმაღლესი ზომა — დახვრეტა².

1924 წელს რსფსრ ტერიტორიაზე მექრთამეობისათვის სულ დასჯილ იქნა 10.544 კაცი. აქედან 9.622 მამაკაცი, 922 — ქალი³.

კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა ხელისუფლების ენერგიული ბრძოლის შედეგად, სრულიად მოკლე დროში, საგრძნობლად შემცირდა მექრთამეობის ფაქტები. მაგალითად, ცნობილია, რომ 1922 წელს მექრთამეობა ატარებდა მასობრივ ხასიათს. შემდეგ კი სახელმწიფო აპარატის განმტკიცებამ და ან ბოროტების წინააღმდეგ განუხრელმა ბრძოლამ ის შედეგი გამოიღო, რომ 1926 წლის ბოლოს სხვა სახის დანაშაულთა შორის მექრთამეობას უმნიშვნელო ადგილი ეკავა.

1926 წლის 22 ნოემბერს სრულიად რუსეთის ცაკის დადგენილებით 1927 წლის 1 იანვრიდან სამოქმედოდ შემოღებულ იქნა რსფსრ ახალი სისხლის სამართლის კოდექსი. დაახლოებით ერთი წლის შემდეგ, ასევე სამოქმედოდ შემოღებულ იქნა მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსები, მათ შორის საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსი, რომე-

¹ იხ. «ЕЦИО», 1923, № 19, стр. 444.

² იხ. «ЕЦИО», 1923, № 15, стр. 349.

³ იხ. А. Понатовский, Советское уголовное право. т. II. особенная часть. М.-Л.-д, 1928, стр. 231.

ლიც სრულიად საქართველოს საბჭოთა მე-4 მოწვევის ცაკის მე-3 სესიაზე იქნა მიღებული და სამოქმედოდ შემოღებული 1928 წლის 1-ლი მაისიდან.

რსფსრ და მოკავშირე რესპუბლიკების ამ ახალი სისხლის სამართლის კოდექსების მიღება ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ეტაპია მექრთამეობასთან ბრძოლის განვითარების ისტორიაში.

საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსში მექრთამეობა გათვალისწინებული იყო 123-ე, 124-ე და 125-ე მუხლებით (რსფსრ სსკ 117-ე, 118-ე და 119-ე მუხლები). საქართველოს სსრ სსკ 123-ე მუხლის 1 ნაწილით ქრთამის ამღები თანამდებობის პირის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის აუცილებელ პირობად ითვლებოდა თანამდებობის პირის მიერ ქრთამის მიმცემის სასარგებლოდ ისეთი მოქმედების შესრულება ან შეუსრულებლობა, რომლის შესრულებაც მას შეეძლო „მარტოოდენ თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობით“. იმავე მუხლის მეორე ნაწილი ითვალისწინებდა ქრთამის აღების დამამძიმებელ პირობებს და ასეთად მიიჩნევდა: ა) ქრთამის ამღები თანამდებობის პირის პასუხსაგებ მდგომარეობას; ბ) თვალსაჩინო ზიანს, რაც სახელმწიფოს მოუვიდა ან შეიძლება მოსვლოდა ქრთამის აღებით; გ) ქრთამისათვის ადრინდელი ნასამართლობა; დ) ქრთამის არაერთხელ აღება; ე) ქრთამის გამოძალვა. ასე რომ, რსფსრ სისხლის სამართლის კოდექსისაგან განსხვავებით, საქართველოს სსრ სსკ 123-ე მუხლის მეორე ნაწილი დამამძიმებელ გარემოებად კვლავ მიიჩნევდა თვალსაჩინო ზიანს, რაც სახელმწიფოს მოუვიდა ან შეიძლება მოსვლოდა ქრთამის აღებით.

საქართველოს სსრ სსკ 123-ე მუხლის პირველი ნაწილი ქრთამის აღებისათვის ითვალისწინებდა თავისუფლების აღკვეთას სამ წლამდე. ხოლო მეორე ნაწილი — თავისუფლების აღკვეთას არანაკლებ სამი წლისა ქონების კონფისკაციით ან უამისოდ¹.

¹ რსფსრ 1926 წლის სსკ 117-ე მუხლის მეორე ნაწილი და ზოგიერთი მოკავშირე რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის შესაბამისი მუხლები დამამძიმებელ გარემოებაში ჩადენილი ქრთამის აღებისათვის კვლავ ითვალისწინებდა სასჯელის უმაღლეს ზომას — დახვრეტას, რაც შემდეგ გაუქმებულ იქნა სსრკ ცაკის 1927 წლის 15 ოქტომბრის დადგენილებით.

პასუხისმგებლობა ქრთამის მიცემისა და მექრთამეობაში შუამავლობისათვის გათვალისწინებული იყო საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 124-ე მუხლით და ისჯებოდა თავისუფლების აღკვეთით ხუთ წლამდე. ამავე მუხლის შენიშვნის საფუძველზე ქრთამის მიცემა პასუხისმგებლობაში მიცემისაგან განთავისუფლებოდა, თუ მისგან ქრთამი გამოძალუ-ლი იყო ან თუ იგი თავისი ნებითა და დროული განცხადებით ხელს შეუწყობდა მექრთამეობის გამოაშკარავებას. ამავე მუხ-ლის საფუძველზე სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისა-გან შეიძლება განთავისუფლებულიყო აგრეთვე შუამავალი.

საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 125-ე მუხლი ითვალისწინებდა ქრთამის პროვოკაციას და ისჯებოდა თავისუფლების აღკვეთით არანაკლებ ერთი წლისა.

საქართველოს სსრ 1928 წლის სისხლის სამართლის კოდექ-სისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კო-დექსების მექრთამეობის შემცველ მუხლებს გააჩნდა ორი ძი-რიტადი ხარვეზი: 1. საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 123 მუხლის 1 ნაწილით მარტივი სახის ქრთამის აღე-ბა ისჯებოდა თავისუფლების აღკვეთით სამ წლამდე (რსფსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 117-ე მუხლის 1 ნაწილით თავისუფლების აღკვეთით ორ წლამდე), ქრთამის მიცემა და მექრთამეობის შუამავლობა კი ხუთ წლამდე. ე. ი. ქრთამის მი-ცემა და მექრთამეობაში შუამავლობა უფრო მკაცრად ისჯებო-და, ვიდრე ქრთამის აღება; 2. საქართველოს სსრ სისხლის სა-მართლის კოდექსის 124-ე მუხლით (რსფსრ სსკ შესაბამისი მუხლით) გათვალისწინებული არ იყო ქრთამის მიცემისა და მექრთამეობაში შუამავლობის მაკვალიფიცირებელი გარემო-ებანი.

რსფსრ და მოკავშირე რესპუბლიკების აღნიშნული სისხლის სამართლის კოდექსების მექრთამეობის ამსახველი მუხლები თითქმის უცვლელად მოქმედებდნენ სამი ათეული წლის მან-ძილზე. ამ დროის განმავლობაში მექრთამეობასთან ბრძოლის განვითარების საქმეში გარკვეულ როლს ასრულებდა საბჭოთა კავშირის უმაღლესი სასამართლოს პლენუმის ცალკეული დად-გენილებანი და სახელმძღვანელო ბითითებანი მექრთამეობის საქმეებზე. ასეთები იყო, მაგალითად, საბჭოთა კავშირის უმაღ-

ლესი სასამართლო პლენუმის 1946 წლის 29 ნოემბრისა და 1949 წლის 24 ივნისის დადგენილებები მექრთამეობის საქმეებზე სასამართლო პრაქტიკის შესახებ და სხვ.¹

მექრთამეობასთან ბრძოლის განვითარების მნიშვნელოვან ეტაპს წარმოადგენს 1959—1961 წლების მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსები და მექრთამეობის წინააღმდეგ მიმართული ცალკეული საკანონმდებლო ნორმები. ამ ახალმა (1959—1961 წწ.) სისხლის სამართლის კოდექსებმა გარკვეული ცვლილებები შეიტანეს მექრთამეობის შემცველი მუხლების როგორც დისპოზიციურ ნაწილში, ისე მექრთამეობისათვის დაწესებულ სასჯელთა ზომაში.

აღსანიშნავია, რომ ადრე მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსების მექრთამეობასთან ბრძოლის შესაბამისი მუხლების კონსტრუქცია ერთნაირი არ იყო. მაგალითად, საქართველოს, რსფსრ და ლატვიის სისხლის სამართლის კოდექსით ქრთამის მიცემა და მექრთამეობაში შუამავლობა გაერთიანებული იყო ერთ მუხლში. უკრაინისა და უზბეკეთის სისხლის სამართლის კოდექსებში კი ეს ორი ქმედობა სხვადასხვა მუხლებით იყო გათვალისწინებული. ასევე უზბეკეთის, ესტონეთის და ლატვიის სისხლის სამართლის კოდექსები არ იცნობდა ქრთამის მიცემისა და მექრთამეობაში შუამავლობის კვალიფიციურ სახეებს.

საქართველოს სსრ (1960 წ.) სისხლის სამართლის კოდექსის 189-ე მუხლში მოცემულ მექრთამეობის ცნებას ახასიათებდა შემდეგი ძირითადი თავისებურება: ა) ქრთამის აღების ნიშნების განსაზღვრისას მასში მითითებული არ იყო თანამდებობის პირის მიერ პირადად ან შუამავლის მეშვეობით ქრთამის აღება; ბ) აღნიშნული არ იყო, რომ ამა თუ იმ სახის მოქმედების შესრულება ან შეუსრულებლობა დაკავშირებული უნდა ყოფილიყო ქრთამის მიმცემის ინტერესებთან; გ) მასში შედარებით დახვეწილი სახით იყო გადმოცემული კანონმდებლის აზრი ქრთამის საგანთან დაკავშირებით, კერძოდ: „ამა თუ იმ სახით ქონების ან ქონებრივი სარგებლობის მიღება“; დ) წინა კოდექ-

¹ იხ. კრებული სსრ კავშირის უმაღლესი სასამართლოს პლენუმის მოქმედი დადგენილებებისა, 1924—1951 წწ., თბილისი, 1955, გვ. 29—33.

სისაგან განსხვავებით მასში მოცემული იყო აგრეთვე ქრთამის მიცემისა და მექრთამეობაში შუამავლობის კვალიფიციური სახეები (190-ე მუხ.).

ქრთამის აღების დამამძიმებელ გარემოებად კანონმდებელი თვლიდა: ა) ქრთამის აღებას განმეორებით; ბ) პირის საპასუხისმგებლო სამსახურებრივ მდგომარეობას და გ) ქრთამის გამოძალვას. კანონმდებელმა დამამძიმებელ გარემოებათა წრიდან გამორიცხა ისეთი გარემოება, რომელიც ცნობილი იყო ადრინდელი კოდექსისათვის, კერძოდ: თვალსაჩინო ზიანი, რაც სახელმწიფოს მოუვიდა ან შეიძლება მოსვლოდა ქრთამის აღებით.

ქრთამის აღება, ჩადენილი დამამძიმებელ გარემოებათა გარეშე, ისჯებოდა ხუთ წლამდე თავისუფლების აღკვეთით, ხოლო იგივე ქმედობა, ჩადენილი დამამძიმებელ გარემოებებში — თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამიდან ათ წლამდე ქონების კონფისკაციით ან მის გარეშე.

ქრთამის მიცემისა და მექრთამეობაში შუამავლობის მართივი სახე ისჯებოდა თავისუფლების აღკვეთით სამ წლამდე, ხოლო იგივე ქმედობა, ჩადენილი დამამძიმებელ პირობებში (ქრთამის მიცემა არაერთჯერ ან ქრთამის მიცემა მექრთამეობისათვის ადრე სამართალში ნამყოფი პირის მიერ), — თავისუფლების აღკვეთით ვადით ხუთ წლამდე.

ამავე მუხლის III ნაწილი ითვალისწინებდა ქრთამის მიმცემაში პირის პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების საფუძველს. კერძოდ, — ქრთამის მიმცემა პირი პასუხისმგებლობისაგან თავისუფლდებოდა, თუ ადგილი ჰქონდა ქრთამის გამოძალვას, ან თუ იგი მექრთამეობის საქმის აღძვრამდე ნებაყოფლობით განაცხადებდა დანაშაულის შესახებ ხელისუფლების ორგანოებში ან სათანადო თანამდებობის პირებთან.

პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების ეს პირობები ვრცელდებოდა მექრთამეობაში შუამავალზეც.

1962 წლის 20. თებერვალს საბჭოთა კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმმა გამოსცა ბრძანებულება „მექრთამეობისათვის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის გაძლიერების შესახებ“. ამ ბრძანებულებით არსებითი ცვლილებები იქნა შეტანილი მექრთამეობასთან ბრძოლის მანამდე არსებულ საკა-

ნონმდებლო ნორმების კონსტრუქციასა და სასჯელის ზომაში. ამიტომ ამ ახალი კანონის მიღება არის მექრთამეობასთან ბრძოლის განვითარების უმნიშვნელოვანესი ეტაპი.

სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის ამ ბრძანებულებით გაძლიერებულ იქნა სანქცია ქრთამის აღების, ქრთამის მიცემისა და მექრთამეობაში შუამავლობისათვის, ხოლო იმ პირთა მიმართ, რომლებიც ქრთამს აიღებდნენ განსაკუთრებით დამამძიმებელ გარემოებებში, დაწესდა სასჯელის უმაღლესი ზომა — დახვრეტა. ეს ბრძანებულება საკავშირო მნიშვნელობისაა და იგი უცვლელად იქნა შეტანილი ყველა მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსებში. იგი ასევე უცვლელად იქნა შეტანილი საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსში საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის 1962 წლის 19 აპრილის ბრძანებულებით და გათვალისწინებულია 189-ე, 189¹-ე და 190-ე მუხლებით.

საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 189-ე მუხლმა კიდევ უფრო დააზუსტა ქრთამის აღების საგანი („ქრთამის აღება რა სახითაც არ უნდა იყოს“) და, ამავე დროს, მოითხოვა, რომ თანამდებობის პირი პასუხისგებაში მიცემულიყო მაშინ, თუ იგი ქრთამის მიმცემის სასარგებლოდ შეასრულებდა ან არ შეასრულებდა ისეთ მოქმედებას, რომელიც მას უნდა შეესრულებინა ან შეეძლო შეესრულებინა თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით.

აღნიშნული მუხლის I ნაწილი ითვალისწინებს ქრთამის აღების მარტივ სახეს. II ნაწილში კი მოცემულია ქრთამის აღების კვალიფიციური სახე. კანონი ქრთამის აღების დამამძიმებელ გარემოებად თვლის: 1. თანამდებობის პირის პასუხსაგებ მდგომარეობას; 2. თანამდებობის პირის ადრე ნასამართლობას; 3. ქრთამის აღებას არაერთჯერ; 4. ქრთამის გამოძალვას.

ქრთამის აღების მარტივი სახე ისჯება თავისუფლების აღკვეთით სამიდან ათ წლამდე ქონების კონფისკაციით. დამამძიმებელ გარემოებაში ჩადენილი იგივე ქმედობა კი — თავისუფლების აღკვეთით რვიდან თხუთმეტ წლამდე ქონების კონფისკაციით. განსაკუთრებით დამამძიმებელ გარემოებაში ქრთამის აღება — ისჯება სიკვდილით, ქონების კონფისკაციით.

მექრთამეობაში შუამავლობის დამამძიმებელი გარემოებების ჩამოთვლისას კანონმდებელი არ დაკმაყოფილდა მარტოდენ პირის მექრთამეობისათვის აღრე ნასამართლობისა და მისი არაერთჯერ ჩადენის აღნიშვნით, არამედ მას დაუმატა კიდევ ერთი მეტად მნიშვნელოვანი გარემოება: — მექრთამეობაში შუამავლობა თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით.

მექრთამეობაში შუამავლობა გათვალისწინებულია სსკ 189¹-ე მუხლში და ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ორიდან რვა წლამდე. ხოლო დამამძიმებელ გარემოებაში ჩადენილ მექრთამეობაში შუამავლობა იმავე მუხლის მეორე ნაწილით ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით შვიდიდან თხუთმეტ წლამდე ქონების კონფისკაციით და თავისუფლების აღკვეთის მოხდის შემდეგ გადასახლებით ვადით ორიდან ხუთ წლამდე ან გადასახლების გარეშე.

სისხლის სამართლის კოდექსის 190-ე მუხლით ქრთამის მიცემა ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამიდან რვა წლამდე. დამამძიმებელ გარემოებაში ჩადენილი ქრთამის მიცემა კი იმავე მუხლის მეორე ნაწილით ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით შვიდიდან თხუთმეტ წლამდე — ქონების კონფისკაციით ან მის გარეშე, სასჯელის მოხდის შემდეგ გადასახლებით ვადით ორიდან ხუთ წლამდე ან გადასახლების გარეშე.

სისხლის სამართლის კოდექსის 190-ე მუხლის მესამე ნაწილი ითვალისწინებს ქრთამის მიმცემი პირის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების პირობებს.

მექრთამეობასთან ბრძოლის განვითარების ისტორიაში ასევე გარკვეული მნიშვნელობა აქვს ამ ახალი კანონის პრაქტიკაში სწორად გამოყენებასთან დაკავშირებით სსრ კავშირის უმაღლესი სასამართლო პლენუმის დადგენილებებს. კერძოდ: 1962 წლის 14 მაისის დადგენილებას „მექრთამეობასთან და სახალხო დოვლათის დატაცებასთან ბრძოლის გაძლიერების შესახებ“ და იმავე წლის 31 ივლისის დადგენილებას „მექრთამეობის საქმეებზე სასამართლო პრაქტიკის შესახებ“.

საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 189-ე მუხლის თანახმად, მექრთამეობად ითვლება: „თანამდებობის პირის მიერ პირადად ან შუამავლის მეშვეობით ქრთამის აღება რა სახითაც არ უნდა იყოს ქრთამის მიმცემის ინტერესებისათვის ამა თუ იმ ქმედობის შესრულებისათვის ან შეუსრულებლობისათვის, რომელიც თანამდებობის პირს უნდა შეესრულებინა ან შეეძლო შეესრულებინა თავისი სამსახურებრივი მოვალეობის გამოყენებით“.

მექრთამეობის ასეთმა ზოგადმა განმარტებამ საბჭოთა სისხლის სამართლის სპეციალისტთა შორის გამოიწვია აზრთა სხვაობა.

კრიმინალისტთა ერთი ნაწილი (ნ. სტრუჩკოვი, ბ. ზღრავომისლოვი, ვ. კირიჩენკო, ვ. ვლადიმეროვი და სხვ.) ქრთამის აღებასა და ქრთამის მიცემას განიხილავს როგორც დამოუკიდებელი შემადგენლობის მქონე დანაშაულს. მათი აზრით, ტერმინი მექრთამეობა მოიცავს სამი დამოუკიდებელი დანაშაულის შემადგენლობას: ქრთამის აღებას, ქრთამის მიცემას და მექრთამეობაში შუამავლობას. ამ დებულების დასაბუთებას ისინი ეყრდნობებიან ქრთამის ამღები და ქრთამის მიმცემი სუბიექტის, სუბიექტური და ობიექტური მხარის სხვაობაში. მათი აზრით, მექრთამეობას (ქრთამის მიცემა-აღებას) აქვს მხოლოდ დანაშაულის საერთო ობიექტი.

კრიმინალისტთა მეორე ჯგუფის წარმომადგენლები კი (ნ. დურმანოვი, ა. სახაროვი, ს. ზაკუტსკი, ნ. კუჩერიავი, ვ. მაყაშვილი, გ. ტყემელიაძე და სხვ.) ქრთამის მიცემა — აღებას პიიჩნევენ რთულ, ორმხრივ, ერთიან დანაშაულად, რომელიც შედგება ორი ერთიმეორესთან განუყრელად დაკავშირებული აუცილებელი ელემენტის — ქრთამის მიცემისა და ქრთამის აღებისაგან. პირველს ასრულებს ქრთამის მიმცემი, მეორეს — ქრთამის ამღები, რაც საბოლოოდ ქმნის ქრთამის მიცემა-აღების ერთიან დანაშაულს. ამ კონცეფციის მიხედვით, ქრთამის მიცემა-აღება არის ურთიერთდაკავშირებული მოქმედება და არც ერთი მათგანი არ წარმოადგენს დამოუკიდებელ დანაშაულს.

კრიმინალისტთა მესამე ჯგუფის წარმომადგენლები (ა. ესტრინი, ა. ჟიჟილენკო, მ. შარგოროდსკი და სხვ.) ქრთამის მიცემასა და მექრთამეობაში შუამავლობას საერთოდ არ თვლიან თანამდებობრივ დანაშაულად, რადგან მათი აზრით, იგი ხელყოფს მართლმსაჯულების ორგანოებს და მოითხოვენ მის მოთავსებას მმართველობის წესის საწინააღმდეგო დანაშაულთა თავში.

იურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმულია აგრეთვე აზრი, რომლითაც ქრთამის მიცემა და მექრთამეობაში შუამავლობა მიჩნეულია მექრთამეობაში თანამონაწილეობის სახედ და არასწორადაა ცნობილი კანონში შუამავლობის ცალკე გამოყოფა. უფრო მეტიც, ზოგიერთის აზრით, ვინაიდან შუამავლობა მექრთამეობაში ხელშეწყობის ერთ-ერთი სახეა, მექრთამეობაში შუამავლობისათვის პასუხისმგებლობა უნდა დადგეს თანამონაწილეობის საერთო წესით¹.

ამრიგად, საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში მექრთამეობის იურიდიული ბუნების შესახებ შემუშავებული არაა ერთიანი აზრი, ერთიანი შეხედულება. საკითხს იმის შესახებ მექრთამეობა არის თუ არა რთული, ერთიანი, ორმხრივი დანაშაული ან სამი დამოუკიდებელი შემადგენლობის მქონე დანაშაულებრივი ქმედობა, ვფიქრობთ, მართოდენ თეორიული მნიშვნელობა არა აქვს. ამ საკითხის სწორად გადაწყვეტას აქვს აგრეთვე დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა. მისი პრაქტიკული მნიშვნელობა და ღირებულება კიდევ უფრო იზრდება წმინდა კრიმინალისტური თვალსაზრისით.

აღნიშნული საკითხის სწორად გადაწყვეტისათვის საჭიროა პასუხი გავცეთ შემდეგ ორ კითხვაზე: 1. როგორია მოცემული სახის დანაშაულის შემადგენლობა (ობიექტი, ობიექტური მხარე, სუბიექტი, სუბიექტური მხარე); 2. თეორიულად ან პრაქტიკულად შესაძლებელია თუ არა ქრთამის მიცემა, ქრთამის აღება ან მექრთამეობაში შუამავლობა, ერთიმეორისაგან დამოუკიდებლად მიყვანილ იქნეს დამთავრებული დანაშაულის სტადიამდე.

დადგენილია, რომ ქრთამის მიცემას, ქრთამის აღებასა და

¹ А. Н. Трайнин, Должностные и хозяйственные преступления, М., 1938, стр. 51; А. Сахаров, Ответственность за взяточничество, журн. «Социалистическая законность», 1958, № 8, стр. 55.

მექრთამეობაში შუამავლობას აქვს ხელყოფის საერთო ობიექტი. ობიექტური მხრივ ქრთამის მიცემა და ქრთამის აღება შეიძლება ჩადენილ იქნეს მოქმედებით ან უმოქმედობით. ქრთამის აღების სუბიექტი შეიძლება იყოს მხოლოდ თანამდებობის პირი, ქრთამის მიცემისა და მექრთამეობაში შუამავლობის სუბიექტი,—როგორც კერძო, ისე თანამდებობის პირი (კანონით დადგენილ ასაკს მიღწეული ყველა შერაცხადი ფიზიკური პირი). სუბიექტური მხრივ ქრთამის მიცემა, ქრთამის აღება და მექრთამეობაში შუამავლობა შეიძლება ჩადენილ იქნეს მართოდნ პირდაპირი განზრახვით. ასე რომ, მოცემული კატეგორიის დანაშაულის შემადგენლობაში აღგილი აქვს მხოლოდ სუბიექტის სხვაობას.

როგორც ცნობილია, მექრთამეობა დამთავრებულად ითვლება თანამდებობის პირის მიერ ქრთამის საგნის მიღების მომენტიდან. რაც შეეხება ქრთამის გამოძალვას, როგორც ქრთამის ამღების მაკვალიფიცირებელ ნიშანს, გაგებულ არ უნდა იქნეს როგორც ცალმხრივი დანაშაულებრივი ქმედობა. ასეთ შემთხვევაში, მართალია, კანონმდებელი სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან ანთავისუფლებს ქრთამის მიმცემს, მაგრამ ეს ისე არ უნდა გავიგოთ, თითქოს ამ უკანასკნელ შემთხვევაში ქრთამის მიმცემის მოქმედება არ შეიცავდეს დანაშაულის ნიშნებს და ხელს არ უწყობდეს მექრთამეობის განხორციელებას. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში, ცხადია, ქრთამის მიმცემიც ასრულებს გარკვეულ დანაშაულებრივ ქმედობას — ქრთამის მიცემას. მისი მოქმედება რომ დანაშაულის ნიშნებს შეიცავს, ამაზე ის ფაქტიც მეტყველებს, რომ კანონი ქრთამის მიმცემს არც ერთ შემთხვევაში (მათ შორის ქრთამის გამოძალვის დროსაც) არ თვლის დაზარალებულად. მაგრამ იმისათვის, რომ მექრთამეობასთან, როგორც უაღრესად საშიში სახის დანაშაულთან, ბრძოლა ვაადვილდეს, კანონმდებელი ერთ-ერთ მხარეს (ქრთამის მიმცემს) აძლევს მართოდნ სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების გარანტიას. ამით კი, როგორც სწორად შენიშნავს გ. შინკოვსკი, მათი რეაბილიტირება კი არა ხდება, არამედ სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლება¹.

¹ «Следственная практика», вып. 60, М., 1963. стр. 113.

აღნიშნულის გამო კანონმდებლის მიერ გამოძალვის შემთხვევაში ქრთამის მიმცემის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლება უნდა განვიხილოთ როგორც მექრთამეობასთან ბრძოლის გააღვივების ერთ-ერთი გზა. ასევე უნდა ითქვას ნებაყოფლობითი განცხადების შემთხვევაში ქრთამის მიმცემის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების შესახებ.

როგორც პირველ (ქრთამის გამოძალვის), ისე მეორე (ქრთამის მიმცემის ნებაყოფლობითი განცხადების) შემთხვევაში განა ქრთამის აღება მოხდა მარტოოდენ, ეთქვათ, თანამდებობის პირის ცალმხრივი მოქმედებით და მეორე მხარის (ქრთამის მიმცემის) წმინდა უმოქმედობით? ან, თუნდაც მეორე მხარის არარსებობით? ცხადია არა. თანამდებობის პირის მოთხოვნის დაკმაყოფილება მისთვის ქრთამის საგნის გადაცემაზე არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება ქრთამის მიმცემის თანხმობის, მისი უშუალო ქმედობის გარეშე. წინააღმდეგ შემთხვევაში თანამდებობის პირის მოთხოვნა — გადასცენ ქრთამი სხვა არა იქნება, თუ არა ქრთამის აღების ან ქრთამის გამოძალვის მცდელობა.

ამრიგად, ქრთამის მიცემა, ქრთამის აღება და მექრთამეობაში შუამავლობა არ შეიძლება ცალმხრივი აქტით მიყვანილი იქნეს დამთავრებული დანაშაულის სტადიამდე. მართებულად შენიშნავს ვ. მაყაშვილი და გ. ტყეშელიაძე, რომ არც ქრთამის მიმცემს და არც ქრთამის ამღებს არ შეუძლია ბოლომდე განახორციელოს ამ დანაშაულის შემადგენლობა ერთიმეორის მონაწილეობის გარეშე¹.

სისხლის სამართლის კოდექსში ქრთამის აღების (189), მექრთამეობაში შუამავლობის (189¹) და ქრთამის მიცემის (190) სხვადასხვა მუხლებში გათვალისწინება ჯერ კიდევ არ გვაძლევს იმის საფუძველს, რომ თითოეული მათგანი ჩავთვალოთ დამოუკიდებელი შემადგენლობის მქონე დანაშაულად. ვფიქრობთ, კანონმდებელი სწორედ ამ დანაშაულთა სპეციფიკურობას ითვალისწინებდა, როცა ქრთამის მიცემასა და მე-

¹ ვ. მაყაშვილი, გ. ტყეშელიაძე, პასუხისმგებლობა მექრთამეობისათვის, თბილისი, 1964, გვ. 34.

ქრთამეობაში შუამავლობას თანამდებობრივ დანაშაულთა
თავში ათავსებდა.

თუ მივყვებით იმ მოსაზრებას, რომლის თანახმადაც ქრთა-
მის მიცემა, ქრთამის აღება და მექრთამეობაში შუამავლობა
არის სამი დამოუკიდებელი შემადგენლობის მქონე დანაშაუ-
ლი, მაშინ უარი უნდა ვთქვათ თვით მექრთამეობის—როგორც
ქრთამის მიცემის, ქრთამის აღების და მექრთამეობაში შუა-
მავლობის მომცველ ცნებაზე. არ შეიძლება ანგარიში არ გაე-
წიოს წინასწარი გამოძიების ქეშმარიტად სწორ დებულებას,
რომ ყოვლად შეუძლებელია ქრთამის მიცემა-აღების ფაქტის
დადგენის გარეშე ვილაპარაკოთ დამთავრებული დანაშაულის
(მექრთამეობის) ყოველმხრივ, სრულ და ობიექტურ გამოკვ-
ლევაზე.

აღნიშნულიდან გამომდინარე უნდა გავაკეთოთ დასკვნა:
ქრთამის მიცემა, ქრთამის აღება და მექრთამეობაში შუამავ-
ლობა ურთიერთ მჭიდროდ დაკავშირებული და ერთიმეორი-
საგან განუყოფელი ქმედობაა, რომელიც საბოლოოდ დამთავ-
რებული სახით ქმნის რთულ, ერთიანი სახის დანაშაულს —
მექრთამეობას. მექრთამეობა ყოველთვის დაკავშირებულია
დანაშაულებრივი ქმედობის ორ აქტთან: ქრთამის მიცემა-აღე-
ბასთან და, მაშასადამე, ამ დანაშაულის ჩამდენ ორ მხარესთან—
ქრთამის მიმცემსა და ქრთამის ამღებთან. ზოგჯერ კი-მესამე-
მექრთამეობაში შუამავალი პირის მოქმედებასთან.

როგორც ცნობილია, ყველა სახის დანაშაულის შემადგენ-
ლობის არსის გახსნის გასაღებია მოცემული დანაშაულის ხელ-
ყოფის ობიექტის დადგენა. არ არსებობს ისეთი დანაშაული,
რომელიც გარკვეულ ზიანს არ აყენებდეს სოციალისტურ სა-
ზოგადოებრივ ურთიერთობას. ყოველი დანაშაული, როგორც
სწორად შენიშნავს პროფ. ა. ტრაინინი, გამოიხატება იგი მოქ-
მედებასა თუ უმოქმედობაში, ყოველთვის ხელყოფს გარკვე-
ულ ობიექტს. ბუნებაში არ არსებობს ისეთი დანაშაული, რო-
მელიც არაფერზე არ ხელყოფდეს¹. დანაშაულის ობიექტი
არის დანაშაულის შემადგენლობის ის აუცილებელი ნიშანი,

¹ А. А. Т р а и н и н, Общее учение о составе преступления, М., 1957, стр. 122.

რომელიც მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს მოცემული დანაშაულის ბუნებას და მისი საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხს¹.

საკითხი თანამდებობრივი დანაშაულის ობიექტის შესახებ საინტერესოა არა მარტო თანამდებობრივი დანაშაულის შემადგენლობის საერთო იურიდიული ანალოზის თვალსაზრისით, არამედ, როგორც სწორად შენიშნავს პროფ. ბ. ს. უტეცკი, პოლიტიკური თვალსაზრისითაც, რადგან დანაშაულის ობიექტის იქით იმალება ამა თუ იმ კატეგორიის დანაშაულის ნამდვილი ბუნება, მისი კლასობრივი და პოლიტიკური მიმართულება².

ამრიგად, მექრთამეობის არსის სწორად გაგებისათვის საკიროა იმ გვაროვნული და უშუალო ობიექტის დადგენა, რასაც მექრთამეობით მოსდის ზიანი.

მექრთამეობის ხელყოფის ობიექტის შესახებ საბჭოთა კრიმინალისტებს შორის არსებობს სხვადასხვა მოსაზრება. მაგალითად, ჯერ კიდევ ადრე ს. ვ. პოზნიშევი ქრთამის აღების ობიექტად თვლიდა „განსაკუთრებულ ძვირფას, იდეალურ სიკეთეს“³, ა. აუიელინგო კი — „უანგარობისა და მოუსყიდავობის საწყისის დარღვევას“⁴.

მექრთამეობის ობიექტზე ასეთი შეხედულება არ იყო სწორი, რადგან იგი ვერ ხსნის მის ნამდვილ არსს. მექრთამეობის საზოგადოებრივ საშიშროებას. ასეთ მოსაზრებათა შესახებ სამართლიანად შენიშნავს ნ. პ. კუჩერიავი, რომ ცნება „იდეალური საზოგადოებრივი სიკეთე“ იდეალისტური ცნებაა და, როგორც ყველა იდეალისტური კატეგორია, იგი აბსტრაქტულია და გაურკვეველი. სრულიად გაუგებარია რა არის ეს „იდეალური საზოგადოებრივი სიკეთე“, — წერს იგი, — რა ზიანს აყენებს მას მექრთამეობა და სხვ. ასევე მისი აზრით,

¹ А. А. Понятковский, Учение о преступлении, М., 1961, стр. 137.

² Б. С. Утецкий, Общее учение о должностных преступлениях, М., 1948, стр. 292.

³ С. В. Познышев, Очерк основных начал науки уголовного права, т. II, особенная часть, М., 1923, стр. 184.

⁴ А. А. Жижиленко, Должностные (служебные) преступления, М., 1927, стр. 74.

მოუსყიდვობა არის მორალის კატეგორია და იგი სცილდება სისხლის სამართლის ფარგლებს¹.

საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში გავრცელება ჰპოვა აგრეთვე შეხედულებამ, რომლის თანახმადაც, მექრთამეობის უშუალო ობიექტი იგივეა, რაც საერთოდ სხვა სახის თანამდებობრივი დანაშაულისათვის. კერძოდ, სახელმწიფო და საზოგადოებრივი აპარატის ნორმალური საქმიანობა, სადაც სახელმწიფო აპარატის ცნება მოიცავს სახელმწიფო და სამეურნეო მმართველობის ყველა რგოლს, საბჭოთა აპარატის მმართველობის ინტერესებს², განაწილების გეგმიურ საფუძვლებს³.

საბჭოთა იურისტების დიდი ნაწილი (ა. ტრაინინი, ა. გერცენზონი, ა. პიონტოვსკი, ე. კუჩერიავი, ლ. ზღრავომისლოვი, ვ. ვლადიმეროვი, ვ. კირიჩენკო და სხვ.) მექრთამეობის ობიექტად აღიარებს სახელმწიფო აპარატის სწორ ნორმალურ მუშაობასა და მის ავტორიტეტს. ზოგიერთი კი სახელმწიფო და საზოგადოებრივი აპარატის ავტორიტეტს მექრთამეობის უშუალო ობიექტად მიიჩნევს⁴.

სულ სხვა მოსაზრებას გამოთქვავს ს. ზაკუტსკი თავის საკანდიდატო დისერტაციაში (გვ. 84). მისი აზრით, მექრთამეობის უშუალო ობიექტია არა საერთოდ თანამდებობრივი დანაშაულის გვაროვნული ობიექტი ან სხვა თანამდებობრივი დანაშაულის უშუალო ობიექტი, არამედ სახელმწიფო აპარატში მომუშავე თანამდებობის პირთა სამსახურებრივი საქმიანობის საჯარო-სამართლებრივი ხასიათის ანაზღაურება. მისი ასეთი მოსაზრება არ შეიძლება სწორად მივიჩნიოთ. მექრთამეობა კი არ ხელყოფს თანამდებობის პირთა სამსახურებრივი საქმიანობის საჯარო-სამართლებრივი ხასიათის ანაზღაურებას, არამედ საბჭოთა სახელმწიფო აპარატის სწორ, ნორმალურ მუშაობას, მის ავტორიტეტსა და ღირსებას.

¹ ბ. პ. კუჩერიავი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 56.

² Комментарий к УК РСФСР, М., 1963, стр. 376.

³ А. Г р у н, Борьба со взяточничеством, журн. «Социалистическая законность», 1961, № 2, стр. 26.

⁴ ვ. მაყაშვილი, გ. ტყეშელიძე, პასუხისმგებლობა მექრთამეობისათვის, თბილისი, 1964, გვ. 93—94.

ვ. ფ. კირიჩენკო მექრთამეობის ობიექტს ყოფს ორად: ერთი, როცა თანამდებობის პირს ქრთამი ეძლევა გარკვეული თანამდებობრივი დანაშაულის ჩადენისათვის — ამ შემთხვევაში ქრთამის აღების უშუალო ობიექტია თანამდებობრივი დანაშაული; მეორე, როცა თანამდებობის პირს ქრთამი ეძლევა კანონიერი მოქმედების შესრულებისათვის. ამ დანაშაულის უშუალო ობიექტია ის საზოგადოებრივი ურთიერთობა, რომელიც შეადგენს საბჭოთა სახელმწიფო აპარატის ნორმალური მუშაობის წინაარსს სახელმწიფო მმართვეის იმ დარგში, რომელშიც ადგილი ჰქონდა მექრთამეობას¹.

გ. ტყეშელიაძის აზრით, დანაშაულის უშუალო ობიექტია სისხლის სამართლის კანონით დაცული კონკრეტული საზოგადოებრივი ურთიერთობა, რომლის წინააღმდეგაც მიმართულია დანაშაულებრივი ხელყოფა².

თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებას, რომ ცალკეული სახის დანაშაულის ჩადენის დროს ხელყოფა ყოველთვის მიმართულია არა მარტო ზოგად და გვაროვნულ ობიექტზე, არამედ კონკრეტულ საზოგადოებრივ ურთიერთობაზეც, მაშინ, ჩვენი აზრით, მართებული იქნება, თუ მექრთამეობის უშუალო ობიექტად ჩავთვლით იმ საწარმოს, დაწესებულების ან საზოგადოებრივი ორგანიზაციის სწორ, ნორმალურ მუშაობას, მის ავტორიტეტს და ღირსებას, რომელმაც უშუალოდ განიცადა მექრთამეობით ხელყოფა და რომლითაც ზიანი მოუვიდა სახელმწიფო აპარატის სწორ ნორმალურ საქმიანობას. მაგალითად, საგამომძიებლო ორგანოებში მექრთამეობის ჩადენა (გამომძიებლის მიერ ქრთამის აღება) უშუალოდ ხელყოფს წინასწარი გამოძიების ორგანოების სწორ, ნორმალურ მუშაობას, მის ავტორიტეტს და ღირსებას, ე. ი. მისი უშუალო ობიექტია წინასწარი გამოძიების ორგანოების სწორი, ნორმალური მუშაობა, მისი ავტორიტეტი და ღირსება. ხოლო გვაროვნული ობიექტია სახელმწიფო აპარატის სწორი, ნორმალური მუშაობა (რომელიც თავისთავად მოიცავს წინას-

¹ В. Ф. Кириченко, Виды должностных преступлений по советскому уголовному праву, М., 1959, стр. 63.

² თ. წერეთელი, გ. ტყეშელიაძე, მოძღვრება დანაშაულზე, თბილისი, 1969, გვ. 153.

წარი გამოძების ორგანოებსაც), მისი ავტორიტეტი და ღირსება.

ქრთამის მიცემა-აღებასა და მექრთამეობაში შუამავლობას, როგორც აღენიშნეთ, აქვს ერთი საერთო ობიექტი¹.

მექრთამეობის ობიექტური მხარე ხასიათდება შემდეგი ძირითადი ნიშნებით: 1. თანამდებობის პირისათვის ქრთამის გადაცემა; 2. ამ გადაცემის აქტის კავშირი ისეთი მოქმედების შესრულებასა თუ შეუსრულებლობასთან, რომელიც თანამდებობის პირს უნდა შეესრულებინა ან შეეძლო შეესრულებინა თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით და 3. ქრთამის მიმცემის დაინტერესებულობა თანამდებობის პირს ასეთი მოქმედებით (უმოქმედობით) ².

ქრთამის მიცემისა და მექრთამეობაში შუამავლობის სუბიექტი შეიძლება იყოს 16 წლის ასაკს მიღწეული ყველა შერაცხადი ფიზიკური პირი. ქრთამის აღების სუბიექტი კი — მხოლოდ თანამდებობის პირი.

სუბიექტური მხრივ მექრთამეობის ჩადენა შესაძლებელია მხოლოდ პირდაპირი განზრახვით³. თანამდებობის პირს შეგნებული აქვს, რომ მას ქრთამი ეძლევა თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით ქრთამის მიმცემის ინტერესებისათვის შესრულებული ან მომავალში შესასრულებელი მოქმედებისათვის ან ასეთის შეუსრულებლობისათვის და სურს ქრთამის აღება.

მექრთამეობის სუბიექტური მხარის გამოკვლევის დროს არ შეიძლება დავეკუთყოფილეთ მარტოოდენ ქრთამის მიმცე-

¹ აღსანიშნავია, რომ რევოლუციამდელ იურიდიულ ლიტერატურაში გატარებული იყო აზრი, რომლითაც ქრთამის მიცემისა და აღებისათვის მიჩნეული იყო სხვადასხვა ობიექტი. ამავე დროს, ქრთამის მიცემის ობიექტად აღიარებული იყო სხვადასხვა სახის სახელმწიფოებრივი, საზოგადოებრივი და კერძო ინტერესები. (იხ. В. Н. Ш п р я е в, Взятничество и лихоудательство в связи с общим учением и должностных преступлений, 1916, стр. 504, 570).

² ვ. მაყაშვილი, გ. ტყეშელიძე, დასახლებული ნაშრომი, გვ. 52.

³ აღდგ გამოთქმული იყო აზრი, რომლითაც მექრთამეობის სუბიექტური მხარის დასადგენად საკმარისად ითვებოდა ევენტუალური განზრახვის არსებობა. იხ. ჰაგალითად, Франц Ф о н -Л и с т, Учебник уголовного права, особенная часть, М., 1905, стр. 507.

მისა და ქრთამის ამღები პირის განზრახვის დადგენით. არამედ საჭიროა დადგენილ იქნეს მათი უშუალო მიზანი და მოტივი. დანაშაულის მოტივი, როგორც სპეციალურ ლიტერატურაშია მითითებული, ახასიათებს სამართალში მიცემულის ბრალს. მოწმობს მის მეტ ან ნაკლებ საზოგადოებრივ საშიშროებას და გავლენას ახდენს მის პასუხისმგებლობაზე¹. ამავე დროს, მოტივი, როგორც სწორად შენიშნავს ბ. ხარაზიშვილი, ყველა დანაშაულში გვევლინება, როგორც ნებისმიერი ქცევის აუცილებელი ატრიბუტი და თვით დანაშაულის განმსაზღვრელი. გამომძიებელი (სასამართლო) ბრალის საკითხის შესწავლის დროს ვალდებულია დაადგინოს ნებისმიერი ქცევის აუცილებელი ნიშნები — მოტივი და მიზანი. ამიტომ სასამართლოს არ შეუძლია გადაწყვიტოს საკითხი სასჯელის გამოყენების შესახებ, თუ სხვა გარემოებებთან ერთად არ დაადგენს დანაშაულის ქცევის მოტივს².

როგორც ვხედავთ, მექრთამეობის გამოძიების პროცესში ქრთამის მიცემა-აღების მოტივისა და მიზნის დადგენას მეტად არსებითი მნიშვნელობა აქვს. ქრთამის ამღები თანამდებობის პირის მოქმედების მოტივი არის ანგარება, მიზანი კი ქონებრივი, ანუ მატერიალური ხასიათის ქონებრივი გამორჩენის მიღება.

საბჭოთა კრიმინალისტებს შორის გარკვეულ ინტერესს იწვევს საკითხი იმის შესახებ, თუ რა შეიძლება იყოს ქრთამის საგანი, რადგან კანონი არ იძლევა ქრთამის საგნის განმსაზღვრელი ნიშნების ჩამოთვლას და კმაყოფილდება მარტოოდენ ზოგადი მითითებით „ქრთამის აღება რა სახითაც არ უნდა იყოს“. კანონმდებლის ასეთი მითითება ზოგიერთმა კრიმინალისტმა არა სწორად გაიგო. მათი აზრით, ქრთამის საგანი შეიძლება იყოს არამატერიალური ხასიათის მომსახურება³.

ს. ეისმანის აზრით, ქრთამისათვის არ შეიძლება იყოს ობი-

¹ ალ. ვაჩიშვილი, დანაშაულის სუბიექტური მხარე საბჭოთა სისხლის სამართალში, თბილისი, 1957, გვ. 20.

² Б. В. Харазшвили, Вопросы мотива поведения преступника в советском праве, Тбилиси, 1963, стр. 70—74.

³ А. Пригравов-Кудрин, Нематериальные выгоды и взяточничество, журн. «Право и жизнь», 1925, кн. 7—8, стр. 89—95.

ექტური საზომი, რადგან კანონის მითითება მოიცავს მექრთამეობის ყველა შესაძლო ფორმას, რა სახითაც არ უნდა იყოს გამოხატული, და მით უმეტეს ყოველგვარ სიკეთესაც, რომლის უკანონო მიღებით თანამდებობის პირს შეუძლია შექმნას მექრთამეობის აღმოცენებისათვის საჭირო პირობები¹.

ქრთამის საგნის წრის ასეთი გაფართოების შედეგად ისინი იმ დასკვნამდე მიდიან, რომ, თუ თანამდებობის პირი ქალის ინტერესებისათვის შეასრულებს რაიმე სახის მოქმედებას ან თავს შეიკავებს ასეთი მოქმედების შესრულებისაგან მასთან სქესობრივი კავშირის დაქერის მიზნით, მაშინ იგი განხილულ უნდა იქნეს როგორც ქრთამის მიცემა-აღება, რადგან, მათი აზრით, შესაძლოა ისეთი შემთხვევა, როცა ქრთამის სახით გამოხატული სქესობრივი კავშირი თავისთავად შეიცავს მატერიალურ გამორჩენას (ა. პრიგრადოვ-კუდრინი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 93—94). ასეთი მოსაზრება იმ დროის სასამართლო პრაქტიკამაც გაიზიარა და ქრთამის მიცემის საგანად ჩათვლა არამატერიალური გამორჩენის ხასიათის მომსახურებაც. მაგალითად, ცნობილია რომ უკრაინის სსრ უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საკასაციო კოლეგია ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში ქრთამის საგნად მიიჩნევდა არამატერიალურ სიკეთესაც, კერძოდ, ქალის მიერ თანამდებობის პირთან სქესობრივი კავშირის დაქერას.

ქრთამის საგნის წრის ესოდენ არასწორი გაფართოება საბჭოთა კრიმინალისტიკების უდიდესმა უმრავლესობამ თავიდანვე უარყო და ქრთამის საგნად აღიარა მატერიალური ღირებულების მქონე ნივთები, ქონება ან მატერიალური ღირებულების ხასიათის ქონებრივი გამორჩენა. თუმცა იურდიულ ლიტერატურაში ჯერ კიდევ არსებობს არასწორი მოსაზრება, რომელითაც ქრთამის საგნის ცნება უფრო ფართოდაა გაგებული, ვიდრე ქონებრივი გამორჩენა².

ზოგიერთი იურისტის აზრით, ქრთამის საგანს მატერიალუ-

¹ С. В. Эйсм ан, Может ли быть предметом взятки нематериальное благо, «ВСЮ», 1925, № 18, стр. 703.

² «Советское государство и право», 1959, стр. 64, № 12.

რი ნიშნის გარდა ქონებრივი გამორჩენის ნიშანიც უნდა ახასიათებდეს და ჰქონდეს გარკვეული საცვლელი ღირებულება¹.

ამრიგად, ქრთამის საგანი შეიძლება იყოს მხოლოდ მატერიალური ღირებულების მქონე ნივთი ან რაიმე ქონებრივი ხასიათის გამორჩენა. ამიტომ ქრთამის აღებას ადგილი აქვს მხოლოდ მაშინ, როცა თანამდებობის პირი თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით მატერიალური გამორჩენის მიღების მიზნით ამა თუ იმ პირის სასარგებლოდ ასრულებს რაიმე მოქმედებას ან თავს იკავებს ისეთი მოქმედების შესრულებისაგან, რომელიც მას კანონით უნდა შეესრულებინა. თანამდებობის პირის მიერ არამატერიალური ხასიათის გამორჩენის მიღება რაიმე სიამოვნების განცდით არ შეიძლება ჩაითვალოს მექრთამეობად. ასევე, ქალას მიერ თანამდებობის პირთან სქუხობრივი კავშირის დაჭერა იმ მიზნით, რომ ამ უკანასკნელმა მისი ინტერესებისათვის შეასრულოს რაიმე მოქმედება (სამსახურში მიღება, მასზე გარკვეული შეღავათების გავრცელება და სხვ.) ან თავი შეიკავოს ასეთი მოქმედების შესრულებისაგან, მექრთამეობის ნიშნებს არ მოიცავს.

პროფ. ნ. ღურმანოვის აზრით, ქრთამის საგნის მატერიალური ღირებულების ცნება გავრცობითად უნდა იქნეს გაგებული და აუცილებელი არაა ნივთს ჰქონდეს ფულად ერთეულში გამოხატული ღირებულება, რომ შესაძლო იყოს მისი რეალიზება. საკმარისია მას ჰქონდეს ღირებულება ქრთამის ამღები პირისათვის. ამის დასასაბუთებლად ნ. ღურმანოვი იშველიებს ისეთ საკოლექციო საგნებს, რომლებსაც საერთო თვალსაზრისით, მატერიალური ღირებულება არა აქვს, მაგრამ შეიძლება ძვირფასი იყოს მოცემული პირისათვის². პროფ. ნ. ღურმანოვის ამ მოსაზრებამ პრაქტიკული აღიარება ვერ მოიპოვა. თანამდებობის პირისათვის არამატერიალური ღირებულების მქონე საგნების გადაცემა ამა თუ იმ სახის მოქმედების შესრულების ან შეუსრულებლობისათვის ქრთამის მიცემა-აღებად არ ჩაითვლება.

¹ ვ. მაყაშვილი, გ. ტყეშელიძე, პასუხისმგებლობა მექრთამეობისათვის, თბილისი, 1964, გვ. 50.

² «Проблемы социалистического права», сб. II, М., 1937, стр. 25.

ქრთამის საგნად მიჩნეული არაა აგრეთვე ფოტოგრაფია.. ნასატი, პრესაში სასურველი გამოხმაურება და სხვ.¹.

საბჭოთა კრიმინალისტებს შორის მექრთამეობის სხვა საკითხებთან ერთად გარკვეულ ინტერესს იწვევს ქრთამის აღების სუბიექტის ცნება. ერთი შეხედვით ეს მეტად მარტივია, რადგან ყველასათვის ცხადია, რომ ქრთამის აღების სუბიექტი შეიძლება იყოს მხოლოდ თანამდებობის პირი. მაგრამ სწორედ ეს უკანასკნელი იწვევს გაცხოველებულ აზრთა სხვაობას და დღემდის მის ირგვლივ არსებობს სხვადასხვა მოსაზრება.

თანამდებობის პირის ცნება ჯერ კიდევ ერთნაირად არაა გაგებული თვით საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობაშიც. მაგალითად, ყაზახეთის სსრ სისხლის სამართლის კოდექსით (143-ე მუხ.) თანამდებობის პირის ცნება უფრო ფართოდაა გაგებული, ვიდრე სხვა მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსებით. კერძოდ, აღნიშნული მუხლი თანამდებობის პირებად თვლის ისეთ მოსამსახურე პირებს, რომლებსაც სახელმწიფო ან საზოგადოებრივ ორგანიზაციებში, დაწესებულებებში, საწარმოებში მუდმივად ან დროებით უკავიათ სამსახურებრივი თანამდებობა ან ასრულებენ ორგანიზაციულ-განმკარგულებელ ან სამეურნეო-ადმინისტრაციულ მოვალეობებს (ხაზგასმა ჩვენი— შ. ფ.).

თანამდებობის პირის ცნება აგრეთვე ცალკეული სახის სამართლებრივ დარგებშიც სხვადასხვანაირი გაგებით გვევლინება, რის გამოც იურისტების ერთი ნაწილი (ც. იამპოლსკაია, ვ. კირიჩენკო, ნ. კუჩერიავი, ვ. ორლოვი და სხვ.) მოითხოვს, რომ თანამდებობის პირის ცნების გაგება იყოს ერთიანი ყველა სამართლებრივი დარგისათვის. ასეთი მოსაზრება, ვფიქრობთ, მისაღებია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ თანამდებობის პირის ცნებას გავიგებთ სისხლის სამართლის კანონის თვალსაზრისით, რადგან ადმინისტრაციული სამართალი ერთობ ავიწროებს თანამდებობის პირთა წრეს. იგი, როგორც წესი, თანამდებობის პირებად თვლის სახელმწიფო ორ-

¹ «Комментарии к УК РСФСР», М., 1963, стр. 377.

განოებისა და საწარმო-დაწესებულებების ხელმძღვანელ მუშაკებს¹. თანამდებობის პირის ასეთი განმარტებით ქრთამის აღების სუბიექტის წრის გარეთ რჩებიან სახელმწიფო და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებში მომუშავე ისეთი მოსამსახურე პირები, რომლებიც, მართალია, საწარმო-დაწესებულების ხელმძღვანელები არ არიან და კანონით მინიჭებული არა აქვთ აღმასრულებელ-განმკარგულებელი უფლებები, მაგრამ თავიანთი სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით შეუძლიათ ამა თუ იმ პირის ინტერესებისათვის შეასრულონ გარკვეული მოქმედება ან თავი შეიკავონ ასეთი მოქმედების შესრულებისაგან და ქრთამი აღიღონ.

საქართველოს სსრ სსკ 185-ე მუხლის თანახმად, „თანამდებობის პირებად ითვლებიან ის პირები, რომლებიც მუდმივად ან დროებით, სასყიდლით ან უსასყიდლოდ, დანიშვნით ან არჩევით და აგრეთვე ცალკეული დავალებების ძალით სახელმწიფო ან საზოგადოებრივ დაწესებულებაში, საწარმოში ან ორგანიზაციაში ასრულებენ მოვალეობებს, დაკავშირებულს სახელმწიფო ხელისუფლების აქტების ან განმკარგულებელი, ორგანიზაციულ-სამეურნეო, ადმინისტრაციული ან სხვა ამგვარი ფუნქციების განხორციელებასთან“. ამ განმარტებით კანონმდებელმა მოგვცა თანამდებობის პირის ზოგადი ნიშნები, რომლებიც უნდა ახასიათებდეს თანამდებობრივი დანაშაულის სუბიექტს.

ამ მუხლის თანახმად, თანამდებობის პირად უნდა ვაღიაროთ არა მარტო სახელმწიფო ორგანოების, საწარმო-დაწესებულებების ხელმძღვანელი, არამედ ყველა, ვისი საქმიანობაც დაკავშირებულია სახელმწიფო ხელისუფლების აქტებს ან განმკარგულებელი, ორგანიზაციულ-სამეურნეო, ადმინისტრაციული ან სხვა მისი მსგავსი ფუნქციების განხორციელებასთან.

იურიდიულ ლიტერატურაში გატარებულია აზრი, რომელთაც თანამდებობის პირად და, მაშასადამე, ქრთამის აღების

¹ «Советское административное право», учебник, М., 1962, стр. 142.

სუბიექტად არ ითვლება საეკლესიო საზოგადოებაში ხელმძღვანელ ან საპასუხისმგებლო თანამდებობაზე მყოფი პირი¹.

აღნიშნული მუხლით საღაო არაა ისეთ პირთა ცნობა თანამდებობის პირებად, როგორიცაა: საწარმო-დაწესებულებებისა და საზოგადოებრივი ორგანიზაციების ხელმძღვანელი მუშაკები, დირექტორები თავიანთი მოადგილეებით, სამმართველოს უფროსები, მთავარი ინჟინრები, მთავარი ბუღალტრები, რაიონული და საქალაქო აღმასრულებელი კომიტეტის თავმჯდომარეები, მოსამართლეები, პროკურორები, გამომძიებლები და სხვა ისეთი პირები, რომელთა სამსახურებრივი უფლება-მოვალეობის განხორციელებასთან დაკავშირებულია სახელმწიფო ხელისუფლებისა და ადმინისტრაციული აქტების შესრულება. მაგრამ გარკვეულ სიძნელეებს ვხვდებით სხვა თანამდებობის პირთა მიერ ჩადენილი მექრთამეობის საკითხის განხილვის დროს.

მაგალითად, შეიძლება დაისვას კითხვა: ექსპერტი არის თუ არა თანამდებობრივი დანაშაულის სუბიექტი, კერძოდ კი, ქრთამის აღების სუბიექტი? საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობა და თეორეტიკოს-კრიმინალისტების დიდი უმრავლესობა ამ საკითხს უარყოფითად წყვეტენ. უფრო მეტიც, საქართველოს სსრ სსკ 197-ე მუხლით, ექსპერტი გაიგივებულია მოწმესთან, დაზარალებულთან და თარჯიმანთან. ამ მუხლის თანახმად, თუ ექსპერტი წინასწარი შეცნობით (ანგარებით) მისცემს ცრუ დასკვნას, მან პასუხი უნდა აგოს მოწმის, დაზარალებულისა და თარჯიმნის თანაზომიერად.

ექსპერტი ქრთამის აღების სუბიექტად აღიარა პროფ. დურმანოვმა. მან ქრთამის აღების სუბიექტად ცნო აგრეთვე მოწმე, სასამართლოს თარჯიმანი და თანამოწმე. მაგრამ პროფ. დურმანოვი დაკმაყოფილდა მხოლოდ საკითხის დაყენებით და არ მოგვცა მისი დასაბუთება. მოწმის, სასამართლოს თარჯიმნისა და თანამოწმის ქრთამის აღების სუბიექტად ცნობის საკითხში პროფ. ნ. დურმანოვს არ შეიძლება დავეთანხმოთ, ხოლო რაც შეეხება ექსპერტს, რომელმაც ქრთამი აიღო დაინტერესებული პირისათვის სასურველი დასკვნის მიცემაში,

¹ «Советское государство и право», 1956, № 2, стр. 90.

ჩვენი აზრით, ნ. დურმანოვი სწორია, როცა მას ქრთამის აღების სუბიექტად თვლის.

საქართველოს სსრ სსკ 185-ე მუხლის თანახმად, თანამდებობის პირს უნდა ახასიათებდეს შემდეგი ძირითადი ნიშნები: იგი სახელმწიფო ან საზოგადოებრივ ორგანიზაციაში ანდა საწარმო-დაწესებულებაში სამსახურებრივ მოვალეობას უნდა ასრულებდეს: ა) მუდმივად ან დროებით; ბ) სასყიდლით ან უსასყიდლოდ; გ) არჩევით ან ცალკეული დავალებების ძალით; ამავე დროს, მისი სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულება დაკავშირებული უნდა იყოს სახელმწიფო ხელისუფლების აქტების ან განმკარგულებელი, ორგანიზაციულ-სამეურნეო, ადმინისტრაციული ან სხვა ამგვარი ფუნქციების განხორციელებასთან.

თუ ექსპერტს მივუდგებით სისხლის სამართლის კოდექსის აღნიშნული მუხლით, როგორც გარკვეული პროცესუალური და სამსახურებრივი უფლება-მოვალეობით აღჭურვილ პირს, ჩვენი აზრით, მივალთ იმ დასკვნამდე, რომ ექსპერტი, რომელიც სახელმწიფო-საექსპერტო დაწესებულებაში მუშაობს ექსპერტის ან უფროსი ექსპერტ-მეცნიერ მუშაკის თანამდებობაზე, თავისი სამსახურებრივ-უფლებრივი მდგომარეობით აკმაყოფილებს თანამდებობის პირისათვის სისხლის სამართლის კანონით წაყენებულ მოთხოვნებს.

სახელმწიფო საექსპერტო დაწესებულებაში მომუშავე ექსპერტის თანამდებობის პირად აღიარების საკითხის განხილვისას ექსპერტს უნდა მივუდგეთ სამსახურებრივი და პროცესუალური თვალსაზრისით, რადგან იგი არის ისეთი პროცესუალური ფიგურა, რომელსაც თავისი სამსახურებრივი მოვალეობით კანონი ავალდებულებს მოცემულ საკითხზე მისცეს სწორი ობიექტური დასკვნა. მას შემდეგ, რაც ექსპერტს გადაეცემა საექსპერტო დაწესებულების ხელმძღვანელის მიერ ექსპერტიზის ჩასატარებლად გადმოგზავნილი მასალები, იგი უკვე დამოუკიდებლად წყვეტს საკითხს და უშუალოდ თვითონ არის პასუხისმგებელი მოცემული საკითხის გადაწყვეტის სისწორეზე, მის ობიექტურობაზე. მისი დასკვნა საექსპერტო დაწესებულების ხელმძღვანელის ხელმოწერით კი არ იგზავნება, არამედ ექსპერტის, როგორც დამოუკიდებელი პროცესუალუ-

რი და სამსახურებრივი უფლება-მოვალეობით აღჭურვილი თანამდებობის პირის, ხელმოწერით, რომლის აკარგეანობაზე პასუხს აგებს თვითონ ექსპერტი და არა საექსპერტო დაწესებულების ხელმძღვანელი.

ექსპერტის თანამდებობის პირად ცნობის საკითხის გადაწყვეტისას უნდა გამოვიდეთ მისი პროცესუალური და სამსახურებრივი უფლება-მოვალეობიდან. განა გამომძიებელი, რომლის თანამდებობის პირად ცნობის საკითხში ექვი არავის ეპარება, თანამდებობის პირია მხოლოდ იმიტომ, რომ მას გამომძიებელი ჰქვია? ცხადია, არა. გამომძიებელი, როგორც თანამდებობის პირი, არ შეიძლება გაგებულ იქნეს მისი პროცესუალური და სამსახურებრივი უფლება-მოვალეობის გარეშე, როგორც განყენებული ცნება. გამომძიებლის, როგორც ფიზიკური პირის, ქვეშ იგულისხმება მისი პროცესუალური და სამსახურებრივი უფლება-მოვალეობა და სწორედ ეს უკანასკნელი აქცევს მას თანამდებობის პირად. ამიტომ ექსპერტის თანამდებობის პირად ცნობის საკითხის განხილვის დროს გადაწყვეტი მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს მის პროცესუალურ და სამსახურებრივ უფლება-მოვალეობას.

როგორც ცნობილია, ექსპერტიზა ტარდება გამომძიებლის მოტივირებული დადგენილებით იმ საკითხის გადაწყვეტასთან დაკავშირებით, რომელიც მოითხოვს მეცნიერულ, ტექნიკურ ან სხვა სპეციალურ ცოდნას. ექსპერტის დასკვნა, როგორც ერთ-ერთი დამაშტაცებელი საბუთის წყარო, ხელს უწყობს საქმეზე ობიექტური ქეზმარიტების დადგენას და ზოგჯერ მის საფუძველზე შეიძლება შეწყდეს სისხლის სამართლის საქმის წარმოება. მაგალითად, თუ მკვლელობის საქმეზე დაინიშნა ფსიქიატრიული ექსპერტიზა და ექსპერტმა მისცა დასკვნა, რომ ა. მკვლელობის ჩადენის მომენტში იმყოფებოდა პათოლოგიური აფექტის მდგომარეობაში, ექსპერტის ასეთი დასკვნა სისხლის სამართლის საქმეს უდაოდ სხვა მიმართულებას მისცემს, ვინაიდან ასეთ შემთხვევაში არ შეიძლება დადგეს ა.-ს პასუხისმგებლობა, რადგან შეურაცხად მდგომარეობაში ამა თუ იმ ქმედობის ჩადენისათვის პირს პასუხისმგებაში ვერ მივცემთ; ან კიდევ, ექსპერტიზის დანიშვნა ბრალდებულის ასაკის დასადგენად, როცა საქმეზე სხვა დო-

კუმენტი ასაკის შესახებ არ არსებობს. ექსპერტის დასკვნის (რომ მოცემულ პირს, ვთქვათ, ვინმე ა.-ს დანაშაულის ჩადენის მომენტისათვის არ მიუღწევია იმ ასაკისათვის, რომლის შემდეგ კანონით შეიძლება დადგეს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა) საფუძველზე გამომძიებელი უფლებამოსილია გამოიტანოს დადგენილება სისხლის სამართლის საქმის შეწყვეტის შესახებ. ამ შემთხვევაში, ცხადია, ექსპერტის დასკვნა განაპირობებს გამომძიებლის ასეთ მოქმედებას.

აღნიშნულიდან გამომდინარე საექსპერტო დაწესებულებაში მომუშავე ექსპერტის მიერ თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენება მატერიალური გამორჩენის მიზნით საზოგადოებრივად არანაკლებ საშიშია, ვიდრე მექრთამეობის სხვა, თუნდაც გამომძიებლისა და მოსამართლის მიერ ქრთამის აღების შემთხვევა, ვინაიდან თავისი ასეთი მოქმედებით ექსპერტი ხელყოფს სახელმწიფო-საექსპერტო დაწესებულების ავტორიტეტს და ღირსებას, ზიანს აყენებს საგამომძიებლო ორგანოების მუშაობას.

მართალია, ექსპერტს არ აქვს დაკისრებული ისეთი მოვალეობა, რომლითაც იგი დაკავშირებული იყოს სახელმწიფო ხელისუფლების აქტების ან განმკარგულებელი ორგანიზაციულ-სამეურნეო და ადმინისტრაციული ფუნქციების შესრულებასთან, მაგრამ კანონი, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, თანამდებობის პირებად მართა ასეთ პირთა აღიარებით როდი კმაყოფილდება. მისი მითითება „და სხვა ამგვარი ფუნქციების განხორციელებასთან“ დაკავშირებულ პირებზე უფრო ფართოდ უნდა გავიგოთ და იგი უნდა გავრცელდეს საწარმო-დაწესებულებებსა და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებში მომუშავე იმ პასუხისმგებელ მოსამსახურე პირებზეც, რომელთაც თავიანთი სამსახურებრივი უფლება-მოვალეობის ბოროტად გამოყენებით, ქრთამის აღებით შეუძლიათ დაინტერესებული პირისათვის რაიმე სახის მოქმედების შესრულება ან ასეთი ქმედობის შესრულებისაგან თავის შეკავება და ამით სახელმწიფოსათვის გარკვეული ზიანის მოტანა. მაგრამ ეს ისე არ უნდა გავიგოთ, თითქოს ქრთამის აღების სუბიექტი იყოს საწარმო-დაწესებულებებსა და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებში მომუშავე ყველა მოსამსახურე პირი. მათ შორის ტექნიკური

პერსონალი: კურიერი, მბეჭდავი მემანქანე, დამლაგებელი, ად-
ვოკატი, ფერშალი, უფროსი მწყემსი, მებუფეტე, მაღაზიის
გამყიდველი და სხვ., რომელთა შესახებ, სხვადასხვა დროს,
იურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმული იყო მოსაზრება
მათი თანამდებობის პირებად ცნობის თაობაზე.

ამა თუ იმ მოსამსახურე პირის თანამდებობის პირად —
ქრთამის აღების სუბიექტად აღიარების დროს უნდა ვიხელ-
მძღვანელოდ მისთვის სამსახურით მინიჭებული უფლება-მოვალეობით. წინააღმდეგ შემთხვევაში ქრთამის აღების სუბიექ-
ტად ვერ ჩავთვლით. ისეთ მოსამსახურე პირებს, როგორიცაა:
საშუალო და უმაღლესი სკოლის პედაგოგები, საავადმყოფოსა
და პოლიკლინიკის ექიმები (მართებულად მიგვაჩნია აზრი,
რომლითაც თუ ექიმი ღებულობს ფულს, ფასეულობას და
მატერიალურ გამორჩენას პირის სამკურნალო დაწესებულებ-
აში მოთავსების ან სამუშაოდან გათავისუფლებისათვის და
სხვა საჭირო სამედიცინო დოკუმენტის გაცემისათვის, ადგი-
ლი აქვს ქრთამის აღებას), გაზეთის კორესპონდენტები, საზო-
გადოებრივი კონტროლიორები, ინსპექტორები, საზოგადოებ-
რივ საწყისებზე მომუშავე პირები და სხვ. აღსანიშნავია, რომ
ამ პირთა უმეტესობა თეორიულ ლიტერატურაში და სასამარ-
თლო პრაქტიკაში ქრთამის აღების სუბიექტებადაა აღიარებუ-
ლი. მაგალითად, კოსტრომის საოლქო სასამართლოს მიერ ვი-
ნოგრაოდვა, რომელიც მუშაობდა საზოგადოებრივ საწყისებზე
ფაბრიკის საყოფაცხოვრებო მომსახურების კომისიის თავმ-
ჯდომარედ, ცნობილი იქნა დამნაშავედ რსფსრ სსკ 173-ე.
მუხლის მეორე ნაწილით (საქართველოს სსრ სსკ 189-ე მუხ-
მეორე ნაწილი). რსფსრ უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სა-
მართლის საქმეთა კოლეგიამ 1967 წლის 15 აგვისტოს განჩი-
ნებით ზემოაღნიშნული განაჩენი უცვლელად დატოვა ძა-
ლაში¹.

ასევე, ქ. მოსკოვის კუიბიშევის სახ. რაიონის სახალხო სა-
სამართლომ ქრთამის აღებისათვის რსფსრ სსკ 173-ე მუხლით
(საქართველოს სსრ სსკ 189-ე მუხ.) პასუხისგებაში მისცა ერთ-
ერთი გაზეთის კორესპონდენტი ი., რომელმაც რედაქციაში შე-

¹ «Бюллетень Верховного Суда РСФСР», 1968, № 1, стр. 10.

მოსული ჩ.-ს საძრახისი საქციელის მაქსიმალური ფელეტონის გამოუქვეყნებლობისათვის ქრთამის სახით აიღო 500 მანეთი. სახალხო სასამართლოს მიერ ი.—სათვის წარდგენილი კვალიფიკაცია უმაღლეს სასამართლომ სწორად ჩათვალა¹.

რსფსრ სისხლის სამართლის კოდექსის კომენტარების ავტორთა სწორი მოსაზრებით, სახელმწიფო-საექსპერტო დაწესებულებაში მომუშავე ექსპერტმა თავისი სამსახურებრივი მოვალეობისაღმი გაუფრთხილებელი ან არაკეთილსინდისიერი დამოკიდებულებით დაშვებული შეცდომით გამოწვეული არსებითი ზიანისათვის პასუხი უნდა აგოს სსკ 172-ე მუხლით (საქართველოს სსრ სსკ 188-ე მუხლით) — დაუდევრობისათვის². ეს მუხლი კი, როგორც ცნობილია, ითვალისწინებს თანამდებობის პირის მიერ თავისი სამსახურებრივი მოვალეობის შეუსრულებლობას ან არაჯეროვნად შესრულებას დაუდევარი დამოკიდებულებით. აქედან გამომდინარე, თუ ექსპერტს თანამდებობის პირად მივიჩნევთ, მაშინ სრულიად ლოგიკურია, რომ მან ქრთამის აღების შემთხვევაშიც პასუხი უნდა აგოს როგორც თანამდებობის პირმა.

ასევე, პროფ. ი. ვინბერგის სწორი, მოსაზრებით, ექსპერტი-კრიმინალისტი თანამდებობის პირია, რომელსაც საექსპერტო კრიმინალისტურ დაწესებულებაში უკავია საშტატო ერთეული და თავის სამსახურებრივ მოვალეობას ასრულებს როგორც მუდმივი ექსპერტი³.

ამრიგად, სახელმწიფო-საექსპერტო დაწესებულებაში მომუშავე ექსპერტი, რომლისთვისაც ექსპერტიზის ჩატარება არის სამსახურებრივი და პროფესიონალური მოვალეობა და რომელსაც საექსპერტო დაწესებულების ხელმძღვანელს ან სასამართლოს, პროკურორის, გამომძიებლის, მომკვლევი პირის მიერ გამოტანილი მოტივირებული დადგენილებით ამა თუ იმ საკითხის გადაწყვეტასთან დაკავშირებით დაევალა

¹ Журн. «Социалистическая законность», 1963, № 5, стр. 39.

² «Комментарии к УК РСФСР», М., 1963, стр. 396.

³ А. И. В и н б е р г, Криминалистическая экспертиза в советском уголовном процессе, М., 1956, стр. 9. აღსანიშნავია, რომ ჩილეს და საფრანგეთის კანონმდებლობით ექსპერტი ასევე თანამდებობის პირადაა ცნობილი. იხ. «Современное зарубежное уголовное право», т. III, М., 1961, стр. 99—100.

ექსპერტიზის ჩატარება. არის გარკვეული პროცესუალური და სამსახურებრივი უფლება-მოვალეობით აღჭურვილი თანამდებობის პირი. თუ იგი მატერიალური გამორჩენის მიზნით ქრთამის მიმცემის ინტერესებისათვის მისცემს არასწორ დასკვნას, ან ობიექტური დასკვნის მიცემისათვის დაინტერესებული პირისაგან აიღებს ქრთამს, ამით ბოროტად იყენებს თავის სამსახურებრივ მდგომარეობას, იღენს მექრთამეობას და ხელყოფს სახელმწიფო-საექსპერტო დაწესებულების ავტორიტეტს. ამიტომ, ჩვენი აზრით, მან პასუხი უნდა აგოს ქრთამის აღების სათანადო მუხლით.

4. მექრთამეობის კვალიფიკაცია

მექრთამეობის კვალიფიკაცია ერთ-ერთი რთული და მნიშვნელოვანი საკითხია. მექრთამეობაში მონაწილე თითოეული პირის მიერ ჩადენილი ქმედობის სწორი კვალიფიკაციის გარეშე შეუძლებელია მექრთამეობის საქმეების ყოველმხრივი, სრული და ობიექტური გამოძიება.

როგორც წესი, მექრთამეობა დამთავრებულად ითვლება თანამდებობის პირის მიერ ქრთამის საგნის მიღების მომენტიდან. იმ შემთხვევაში, როცა სახეზე გვაქვს მარტოოდენ თანამდებობის პირის თანხმობა მატერიალური გამორჩენის მიზნით შეასრულოს ან არ შეასრულოს გარკვეული მოქმედება დაინტერესებული პირის სასარგებლოდ, ადგილი აქვს ქრთამის აღების მცდელობას, რადგან, როგორც დანაშაულის მცდელობის იურიდიული ბუენებიდან გამომდინარეობს, ამით იგი უკვე ქმნის დანაშაულის განხორციელების უშუალო საფრთხეს.

ამ საკითხზე იურიდიულ ლიტერატურაში არსებობს სხვა მოსაზრებაც. მაგალითად, ზ. ბარანოვა თავის საკანდიდატო დისერტაციაში (გვ. 93) ანვითარებს აზრს, რომლითაც თუ ქრთამის საგანი თანამდებობის პირის მიერ მიღებული არ იქნა, მაგრამ ქრთამის მიმცემმა შეასრულა ყველა მოქმედება, რომლის შესრულებაც მას გათვალისწინებული ჰქონდა ქრთამის მიცემისათვის, ადგილი აქვს დამთავრებულ დანაშა-

ულს — ქრთამის მიცემას. ამის დასასაბუთებლად მას მოჰყავს შემდეგი მაგალითი: ვინმე ლოგინოვამ გამოჰძიებელს თხოვნით მიმართა, რომ მისი ქმრისათვის, რომელაც სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემული იყო სოციალისტური ქონების დატაცებისათვის, შეეცვალა აღმკვეთი ღონისძიება და თხოვნასთან ერთად გამოჰძიებელს მაგიდაზე დაუდო კონვერტში ჩადებული ფული და უთხრა: „ეს თქვენ გარჯისათვის“. ზ. ბარანოვას აზრით, ლოგინოვამ ქრთამის გადაცემისათვის მიიღო მასზე დამოკიდებული ყველა ღონისძიება და იგი სწორად იქნა პასუხისგებაში მიცემული ქრთამის მიცემისათვის. ასევე, მისი აზრით, როცა ქრთამის მიმცემმა თანამდებობის პირს ქრთამის საგანი გადასცა არა პირადად, არამედ გაუგზავნა ფოსტით, ასეთ შემთხვევაში ქრთამის მიცემა დამთავრებულად უნდა ჩაითვალოს ქრთამის საგნის ფოსტით გაგზავნის მომენტიდან.

ჩვენი აზრით, გ. ბარანოვას არც ერთი ზემოაღნიშნული მოსაზრება სწორი არაა. იგი ეწინააღმდეგება დამთავრებულ მექრთამეობის ცნებას. არასწორია მის მიერ მოყვანილი მაგალითიც. თუ ასეთ შემთხვევას პრაქტიკაში ნამდვილად ჰქონდა ადგილი და სასამართლოს მიერ ლოგინოვა პასუხისგებაში იქნა მიცემული ქრთამის მიცემისათვის (როგორც დამთავრებული დანაშაული), ასეთი მოქმედება არასწორია და იგი არ შეიძლება განზოგადებულ იქნეს. მოცემულ შემთხვევაში ადგილი აქვს არა დამთავრებულ მექრთამეობას, არამედ ქრთამის მიცემის მცდელობას.

თუ ქრთამის მიმცემი ქრთამის საგანს შეცდომით აძლევს არათანამდებობის პირს, მაგრამ მას ჰგონია, რომ იგი ქრთამს აძლევს თანამდებობის პირს, ასეთ შემთხვევაში ადგილი აქვს ქრთამის მიმცემი პირის ფაქტიურ შეცდომას, დაუმთავრებელ დანაშაულს, ვინაიდან ქრთამის საგანმა დანიშნულ მიზანს ვერ მიაღწია, ე. ი. იგი თანამდებობის პირს კი არ გადაეცა, — რომლის სახელითაც ქრთამი იყო აღებული, არამედ მიითვისა თვით ქრთამის ამღებმა არათანამდებობის პირმა. ასეთ შემთხვევაში ქრთამის მიმცემი პირის მოქმედება უნდა დაკვალიფიციკირდეს როგორც ქრთამის მიცემის მცდელობა და არა რო-

გორც დამთავრებული დანაშაული¹. ხოლო იმ პირის მოქმედება, რომელმაც თანამდებობის პირის სახელით ქრთამი აიღო და მიითვისა, დაკვალიფიცირებულ უნდა იქნეს არა როგორც ქრთამის აღება ან თანამონაწილეობა ქრთამის აღებაში, არამედ როგორც წაქეზებლობა ქრთამის მიცემაში. ამიტომ, არასწორად უნდა ჩაითვალოს სასამართლო პრაქტიკაში შემჩნეული ისეთი შემთხვევები, როცა ქრთამის მიმცემის ასეთ მოქმედებას აკვალიფიცირებენ სსკ 190-ე მუხლით (როგორც დამთავრებულ დანაშაულს), ხოლო არათანამდებობის პირის მიერ ქრთამის აღებას კი (როგორც თანამონაწილეობას ქრთამის აღებაში) მე-19 და 189-ე მუხლებით.

მაგალითად, გ. და ტ. დაუკავშირდნენ მ.-ს (რომელიც აღრე ნასამართლევი იყო თაღლითობისა და მექრთამეობისათვის) და სთხოვეს დახმარების აღმოჩენა ბინის მიღებაში. მ.-ემ მათ დახმარება აღუთქვა და შეპირდა, რომ თუ ისინი გაიღებდნენ გარკვეული რაოდენობის ფულს ქალაქის საბჭოს აღმასკომის თავმჯდომარისათვის გადასაცემად, რომელთანაც თითქოსდა იგი დაკავშირებული იყო, მათ აუცილებლად მიაღებინებდა კომუნალურ სახლებში ახალ ბინებს. ამ მიზნით მ.-ეს, თანამდებობის პირისათვის ქრთამის სახით გადასაცემად, ტ.-ემ მისცა 1.000 მანეთი, გ.-ემ კი 2.000 მანეთი². აღნიშნული თანხა მ.-ემ მიითვისა. გ.-სა და ტ.-ს მოქმედება ქ. თბილისის ორჯონიკიძის სახ. რაიონის პროკურატურის მიერ არასწორად იქნა დაკვალიფიცირებული 190-ე მუხლის 1 ნაწილით, როგორც ქრთამის მიცემა დამთავრებული დანაშაულის სახით, რაც იმავე რაიონის სახალხო სასამართლომ სწორად მიიჩნია³.

¹ აღრე იურიდიულ ლიტერატურაში გამოითქვა აზრი, თითქოს ქრთამის მიცემის ასეთი შემთხვევა არ წარმოადგენს საზოგადოებრივად საშიშ კმედობას, რადგან იგი სხვა არა არის რა, თუ არა მცდელობა უვარგის ობიექტზე (იხ. А. Л., О пределах применения ст. 114, УК, «ВЦИО» 1924, №12, стр. 346), მაგრამ ასეთი მოსაზრება, როგორც სისხლის სამართლის კლასიკური სკოლის პოზიციებიდან გამომდინარე, თავიდანვე იქნა უარყოფილი (იხ. Б. Л и ф и н и, К вопросу о пределах применения ст. 144¹ УК, «ВЦИО», 1924, № 6, стр. 510—511).

² ფულადი რაოდენობა ყველგან ნაჩვენებია ფულის ახალი კურსით.

³ ქ. თბილისის ორჯონიკიძის სახ. რაიონის პროკურატურის საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

გ.-სა და ტ.-ს მოქმედება უნდა დაკვალიფიკირებულიყო სსკ მე-17 და 190-ე მუხლის 1 ნაწილით როგორც მცდელობა, რადგან ქრთამის საგანმა დანიშნულ მიზანს ვერ მიაღწია.

ასევე საყურადღებოა შემდეგი მაგალითი: ზ.-მ გაიგო, რომ ბ. იყოფებოდა ქ. თბილისის ერთ-ერთი რაიონის აღმასკომში ბინების აღრიცხვაზე და თავისი რიგით ბინას მალე მიიღებდა. ზ.-ემ მას შესთავაზა თავისი დახმარება და შეპირდა, რომ ბინას უფრო მალე მიიღებინებდა თავისი ნაცნობის—აღმასკომის საერთო განყოფილების გამგის ც.-ს მეშვეობით, თუკი იგი ც.-ს ქრთამის სახით მისცემდა 800 მანეთს. თავის წინადადებაზე მიიღო რა ბ.-ს თანხმობა, ზ.-მ 1963 წლის 31 ივლისს ბ.-ს გამოართვა 800 მანეთი, შეიყვანა ც.-სთან კაბინეტში და მასთან ერთად ესაუბრა მისი ბინის მიღების საკითხზე. წამოსვლის წინ ზ.-მ თვალთმაქცურად, ბ.-ს მოსაჩვენებლად, ც.-ს შესანახად დაუტოვა ბ.-საგან მიღებული საფულე იმ მოტივით, რომ მასში თითქოს საბუთები იყო და დაკარგვის ეშინოდა. ზ.-ემ თავისი ასეთი მოქმედებით ბ. დააჯერა, რომ მან მისგან მიღებული ფული გადასცა ც.-ს და რომ საქმე უკვე გაკეთებულია. გააცილა იგი და შემდეგ ისევ მიბრუნდა აღმასკომში ც.-სთან დატოვებული საფულეს გამოსართმევად და მასში მოთავსებული ფულის წამოსაღებად. მაგრამ სანამ ზ. უკან დაბრუნდებოდა, ც.-მ საექვოლ მიიჩნია ზ.-ს ასეთი მოქმედება და მის დაბრუნებამდე გახსნა საფულე და ნახა, რომ საფულეში საბუთების ნაცვლად დიდი ოდენობის ფულადი თანხა იყო. ამის გამო ც.-მ ზ.-ს დაეა დაუწყო. ზ.-მ იგი დაამშვიდა და უთხრა, თითქოს ეს ფული მისი ოჯახის იყო და რომ მას ქრთამი არავისთვის არ გამოურთმევია. საფულე გამოართვა და წაიღო თავის ბინაში. ასე რომ, ზ.-მ აღნიშნული თანხა თვითონ მიითვისა. ც.-მ მაინც საექვოლ ჩათვალა ზ.-ს ასეთი მოქმედება. სასწრაფოდ გამოიძახა ბ. და გამოიკითხა. ბ.-მ განაცხადა, რომ ზ.-მ მას ფული გამოართვა ც.-სათვის ქრთამის სახით გადასაცემად და დაანახა კიდეც გადაცემის მომენტი. ც.-მ აღნიშნული ამბის შესახებ დაუყოვნებლივ აცნობა სათანადო ორგანოს, რის საფუძველზეც აღიძრა სისხლის სამართლის საქმე.

ჯერ წინასწარი გამოძიებით, ხოლო შემდეგ სასამართლოს მიერ ზ.-სა და ბ.-ს მოქმედება არასწორად იქნა დაკვალიფიციკრებული: ზ.-ს მოქმედება სსკ მე-19 და 189-ე მუხლის 1 ნაწილით, ხოლო ბ.-ს მოქმედება — სსკ 190-ე მუხლის I ნაწილით. წინასწარი გამოძიებისა და სახალხო სასამართლოს აღნიშნული შეცდომა დროულად იქნა გამოსწორებული საქ. სსრ უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიის 1964 წლის 31 იანვრის განჩინებით, რომელმაც სწორად გადააკვალიფიცირა ბ.-ს მოქმედება სსკ მე-17 და 190-ე მუხლის I ნაწილით, ზ.-ს მოქმედება კი — მე-19 და 190-ე მუხლის I ნაწილით¹.

სსრკ უმაღლესი სასამართლოს პლენუმის 1962 წლის 31 ივლისის დადგენილების თანახმად, თუ საწარმო-დაწესებულების ხელმძღვანელები დაავალებენ სხვა პირებს, მათ შორის სამსახურით დაქვემდებარებულთ, ქრთამის მიცემის გზით მიაღწიონ სასურველ მოქმედებას ან უმოქმედობას, პასუხი უნდა აგონ როგორც ქრთამის მიცემის ორგანიზატორებმა. ხოლო იმ პირმა, რომელიც ასეთ ხელმძღვანელთა დავლებით შეუთანხმდა თანამდებობის პირს, რომ მან ქრთამის აღებით შეასრულოს ესა თუ ის მოქმედება და გადასცემს ქრთამს, პასუხი უნდა აგოს როგორც ქრთამის მიმცემმა. უკეთუ ამ პირის მოქმედება განისაზღვრება მხოლოდ ქრთამის გადაცემით დაწესებულების ან საწარმოს ხელმძღვანელობის მითითებით, მაშინ მისი მოქმედება უნდა დაკვალიფიცირდეს როგორც მექრთამეობაში შუაშეღობა, საწარმო-დაწესებულებების ხელმძღვანელთა მოქმედება კი როგორც ქრთამის მიცემა².

როგორც ცნობილია, თუ ერთი საწარმო-დაწესებულების თანამდებობის პირი ქრთამს აძლევს სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ქონებიდან მეორე თანამდებობის პირს ამ საწარმო-დაწესებულების ინტერესებისათვის გარკვეული მოქმედების შესრულების ან შეუსრულებლობისათვის და, თუ ქრთამს

¹ ქ. თბილისის კიროვის სახ. რაიონის სახალხო სასამართლოს პრაქტიკიდან.

² «Сборник постановлений Пленума Верховного Суда СССР 1924—1964 гг.», М., 1964, стр. 260.

ამლებმა თანამდებობის პირმა იცის, რომ იგი ქრთამის სახელმწიფო ან საზოგადოებრივ ქონებას, მაშინ მან პასუხი უნდა აგოს ქრთამის აღებისა და სოციალისტური ქონების დატაცებისათვის. ქრთამის მიმცემმა თანამდებობის პირმა კი — არა მარტო ქრთამის მიცემისათვის, არამედ სოციალისტური ქონების დატაცებაში მონაწილეობისათვისაც.

სსკ 190-ე მუხლის შესამე ნაწილით ქრთამის მიმცემი შეიძლება განთავისუფლდეს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან იმ შემთხვევაში, თუ ადგილი ჰქონდა ქრთამის გამოძალვას ან თუ ქრთამის მიმცემი პირი ნებაყოფლობით განაცხადებს ქრთამის მიცემა-აღების შესახებ. ასეთ შემთხვევაში პირის პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლება გამომძიებლისა და სასამართლოს არა მარტო უფლებაა, არამედ მისი მოვალეობაც.

ქრთამის მიმცემის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების დროს, როგორც წესი, გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება განცხადების ნებაყოფლობით ხასიათს. იმ შემთხვევაში, თუ განცხადება გაკეთებულია გამომძიებლის მოთხოვნით ან იმიტომ, რომ ქრთამის მიმცემისათვის ცნობილი გახდა მექრთამეობის საქმეზე გამოძიების დაწყება და იგი აკეთებს განცხადებას მონანიების შთაბეჭდილების შექმნის მიზნით, ასეთ პირობებში გაკეთებული განცხადება არ შეიძლება ჩაითვალოს ნებაყოფლობითად. ქრთამის მიცემის ფაქტის შესახებ ნებაყოფლობით განცხადებად არ შეიძლება ჩაითვალოს აგრეთვე განცხადების გაკეთება არა სათანადო ორგანოში ან არა კომპეტენტურ პირთან — მეგობართან, ნაცნობთან. ასეთი განცხადება, ცხადია, არ შეიძლება გახდეს ქრთამის მიმცემი პირის პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების საფუძველი.

როგორც წესი, განცხადება ქრთამის მიცემის შესახებ გაკეთებულ უნდა იქნეს მილიციის, პროკურატურის, სასამართლოს, ადმინისტრაციულ და ბეჭდვითი სიტყვის ორგანოებში. აგრეთვე იმ საწარმო-დაწესებულების ხელმძღვანელ პირებში, რომელშიც მუშაობს ქრთამის ამლები ან ქრთამის მიმცემი.

ქრთამის მიმცემის ნებაყოფლობითი განცხადების შემთხვევაში სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფ-

ლებისათვის სავალდებულო არაა, რომ განცხადება ქრთამის მიცემის შესახებ გაკეთებული იყოს დაუყოვნებლივ ქრთამის მიცემის შემდეგ, მაგრამ, იგი უნდა მოხდეს საქმეზე წინასწარი გამოძიების დაწყებამდე. პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლებისათვის ნებაყოფლობითი განცხადების მოტივს მნიშვნელობა არა აქვს.

საქართველოს სსრ სსკ 190-ე მუხლის I ნაწილით ქრთამის მიცემის მარტივი სახე ისჯება თავისუფლების აღკვეთით სამიდან რვა წლამდე, ხოლო კვალიფიციური ქრთამის მიცემა იმავე მუხლის II ნაწილით თავისუფლების აღკვეთით შვიდიდან თხუთმეტ წლამდე ქონების კონფისკაციით.

შუამავლობა (სსკ 189¹-ე მუხლი) არის მექრთამეობაში თანამონაწილეობის თავისებური ფორმა, დამაკავშირებელი რგოლი ქრთამის მიმცემსა და ქრთამის ამღებს შორის და ხელს უწყობს მექრთამეობის ორმხრივი აქტის — ქრთამის მიცემა-აღების დადგომას. იმ პირთა მოქმედება, რომლებიც ასრულებდნენ შუამავალთა როლს და ერთსა და იმავე დროს იყვნენ ქრთამის მიცემის ან ქრთამის აღების ორგანიზატორები, მიღებულია დაკვალიფიცირდეს როგორც თანამონაწილეობა ამ დანაშაულში.

სსრ კავშირის უმაღლესი სასამართლოს პლენუმის 1962 წლის 31 ივლისის სახელმძღვანელო ახსნა-განმარტების თანახმად, „შუამავალი ისაა, ვინც მოქმედებს ქრთამის მიმცემის ან ქრთამის ამღების თხოვნით ან დავალებით და ხელს უწყობს ქრთამის მიცემა-აღების შესახებ შეთანხმების მიღწევას ან განხორციელებას“.

საერთო წესის მიხედვით, მექრთამეობაში შუამავალი პირი დაინტერესებულია ანგარებით. მაგრამ გამორიცხული არ არის ისეთი შემთხვევებიც, როცა შუამავალმა წინასწარ იცის, რომ თავისი დანაშაულებრივი მოქმედებით არ მიიღებს რაიმე მატერიალურ გამორჩენას, მაგრამ იგი მაინც მოქმედებს. მაგალითად, როცა შუამავალი მოქმედებს ქრთამის მიმცემთან ან ქრთამის ამღებთან ნათესაური ან მეგობრული დამოკიდებულებით. ასეთ შემთხვევაში მისი მოქმედება უნდა დაკვალიფიცირდეს მექრთამეობაში შუამავლობის აღნიშნული მუხლით. ამიტომ არასწორია, როცა სასამართლო პასუხისმგებ-

ლობისაგან ანთავისუფლებს მექრთამეობაში შუამავალ პირს იმ მოტივით, რომ იგი მოქმედებდა ამხანაგური, მეგობრული გრძნობით და არა მატერიალური გამორჩენის მიზნით. მაგალითად, წინასწარი გამოძიებით დადგენილ იქნა, რომ კ., რომელიც მუშაობდა ერთ-ერთი მკაცრი რეჟიმის კოლონიაში მშენებლობის ინჟინრად, დაუკავშირდა ამავე კოლონიის პატიმართა რეჟიმის დაცვის უფროსს თ.-ს და თავისი ბავშვობის მეგობარს მსჯავრდებულ შ.-ს, მოელაპარაკა ორივე მხარეს ქრთამის მიცემა-აღებაზე, რათა მსჯავრდებული შ. რეჟიმის დაცვის უფროსს თ.-ს მკაცრი რეჟიმის კოლონიიდან გადაეყვანა მსუბუქი რეჟიმის კოლონიაში და ხშირად მიეცა შ.-სთვის თავის დედასა და მეუღლესთან შეხვედრის უფლება. ამ მიზნით კ.-მ მსჯავრდებულ შ.-ს დედისაგან მიღებული 100 მანეთი გადასცა თ.-ს. გამოძიებით დადგენილ იქნა ისიც, რომ კ.-მ შ.-ს მეუღლე მიიყვანა თ.-ეს ბინაში და ამ უკანასკნელს შ.-ს მეუღლემ ქრთამის სახით გადასცა 300 მანეთი.

წინასწარი გამოძიებით კ.-ს დანაშაულებრივი ქმედობა სწორად იქნა დაკვალიფიციკრებული საქართველოს სსრ სსკ 190-ე მუხლის II ნაწილით (1961 წელს მოქმედი კოდექსით), მაგრამ, ქ. თბილისის კალინინის სახ. სასამართლომ კ. პასუხისმგებლობისაგან გაანთავისუფლა იმ მოტივით, რომ მან თავისი ასეთი შუამავლური მოქმედებით მატერიალური გამოჩენა არ მიიღო¹. სასამართლოს მიერ კ.-ს მიმართ გამამართლებელი განაჩენის გამოტანა არასწორია.

მექრთამეობაში შუამავლობა შეიძლება გამოიხატოს აგრეთვე იმით, რომ შუამავალმა ქრთამის მიმცემი გააცნოს ქრთამის ამლებს, თუ მან (შუამავალმა) იცის, რომ მათი ურთიერთგაცნობის მიზანია ქრთამის მიცემა-აღება.

მექრთამეობაში შუამავლობა, მართალია, სისხლის სამართლის კოდექსის ცალკე მუხლშია გათვალისწინებული, მაგრამ ეს ისე არ უნდა გავიგოთ, თითქოს ისეთი პირის შუამავლური მოქმედებაც, რომელიც ქრთამის მიცემა-აღების ორგანიზატორი ან წამქეზებელია, ამავე მუხლით დაკვალიფი-

¹ ქ. თბილისის კალინინის სახ. რაიონის სახალხო სასამართლოს პრაქტიკიდან.

ცირდეს. შუამავალი, რომელიც ქრთამის მიცემა-აღებაში გვევლინება წამქეზებელს ან ორგანიზატორის როლში, პასუხისგებაში უნდა მიეცეს ქრთამის მიცემაში ან ქრთამის აღებაში თანამონაწილეობისათვის. მაგალითად, თუ პირი სხვას დაიყოლოებს ქრთამის მიცემაზე ან აღებაზე, იგი უნდა ჩაითვალოს წამქეზებლად და მან პასუხი უნდა აგოს ქრთამის მიცემის ან აღების შესაბამისი მუხლით, თანამონაწილეობის საერთო წესით. აქედან გამომდინარე, არასწორად მიგვაჩნია საგამომძიებლო—სასამართლო პრაქტიკაში შემჩნეული ისეთი შემთხვევები, როცა დამნაშავეს ასეთ მოქმედებას აკვალიფიცირებენ როგორც თანამონაწილეობას მექრთამეობის შუამავლობაში. მაგალითად, წინასწარი გამოძიებით და სახალხო სასამართლოს განაჩენით (რომელიც შემდეგ საქართველოს სსრ უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიამ 1963 წლის 21 დეკემბრის განჩინებით უცვლელად დატოვა ძალაში) ა.-ს მოქმედება არასწორად იქნა დაკვალიფიცირებული საქართველოს სსრ სსკ მე-19 და 189¹-ე მუხლის I ნაწილით.

ა.-მ ბოროტად გამოიყენა საბინაო სამმართველოს უფროსი ჯ.-ეს ნაცნობობა. დაუკავშირდა კ.-ს და დააჯერა, რომ მას დაეხმარებოდა ბინის მიღებაში, თუკი იგი გარკვეულ ფულად თანხას გაიღებდა საბინაო სამმართველოს უფროსისათვის გადასაცემად. ამ მიზნით მან კ.-ს გაჰოსტყუა 1.360¹ მანეთი და დაარწმუნა, რომ იგი ამ თანხას გადასცემდა ჯ.-ეს. ა.-ს თავგასული მოქმედება იქამდისაც მივიდა, რომ მან ყალბი სია შეადგინა და იმ ადგილას გამოაყრა, სადაც აღმასკომი აკრავდა ხოლმე ბინების მიმღებ პირთა სიას, კ. მიიყვანა იქ, სია აჩვენა და დააჯერა, რომ ჯ.-ე ბინას მალე მიიღებდა, მის გამონაცვალ ბინას კი კ.-ს მისცემდნენ. იმისათვის, რომ კ. უფრო დაერწმუნებინა თავის გულწრფელობაში, იგი ჯ.-ს ბინაშიაც კი მიიყვანა ბინის დასათვალიერებლად. ა.-მ კარგად გამოიყენა ის გარემოება, რომ კ.-მ ქართული არ იცოდა, მას ბინა დაათვალიერებინა, ხოლო ჯ.-სთან სტუმრობა კი იმით ახსნა, თითქოს მასთან ცოლის შერთვის მისალოცად მივიდა¹.

¹ ქ. თბილისის კალინინის სახ. რაიონის სახალხო სასამართლოს პრაქტიკიდან.

ამ შემთხვევაში ა.-ს მიმართ წარდგენილი კვალიფიკაცია, ჩვენი აზრით, არასწორია. სსრკ უმაღლესი სასამართლოს პლენუმის 1962 წლის 31 აგვისტოს დადგენილების თანახმად, მისი მოქმედება უნდა დაკვალიფიცირებულიყო არა საქართველოს სსრ სსკ მე-19 და 189¹-ე მუხლებით, როგორც ამას ადგილი ჰქონდა, არამედ საქართველოს სსრ სსკ მე-19 და 190-ე მუხლის პირველი ნაწილით, როგორც წამქეზებელი ქრთამის მიცემაში. ამასთან ერთად, ვფიქრობთ, მიზანშეწონილი იქნება, თუ მის მოქმედებას დაეკვალიფიცირებდით აგრეთვე სსკ 153-ე მუხლით, რადგან იგი მთლიანად მოიცავს თაღლითობის ნიშნებსაც.

პრაქტიკაში ზოგჯერ ადგილი აქვს ისეთ შემთხვევებს, როცა მარტოოდენ თაღლითობის მუხლით აკვალიფიცირებენ ისეთ ქმედობას, რომელიც მოიცავს აგრეთვე ქრთამის მიცემის წამქეზებლობის ნიშნებს. მაგალითად, მ.-ემ, რომელიც მუშაობდა ერთ-ერთ სადაბო საბჭოს აღმასკომში სამხედრო მაგიდის გამგედ, ლ.-სა და ქ.-ს გამოართვა ფული ვითომდა სამხედრო კომისარიატის თანამშრომლებზე გადასაცემად და შეპირდა, რომ მათ მეუღლეებს გაანთავისუფლებდა მორიგ სამხედრო სამსახურში გაწვევისაგან. მაგრამ დანაპირები ვერ შეასრულა, ფული კი თვითონ მიითვისა. სასამართლოს მიერ მ.-ს მოქმედება დაკვალიფიცირებულ იქნა საქართველოს სსრ სსკ 153-ე მუხლის მეორე ნაწილით, ე. ი. როგორც მარტოოდენ თაღლითობა¹. ასევე, სოფელ დარკვეთის დაწეებითი სკოლის დირექტორის მოადგილე კ.-მ და მისმა მეუღლემ ქრთამის მიცემაში წააქეზეს იმავე სოფლის მცხოვრები გ. ცოლ-ქმარმა გ.-ს გამოართვა 7.500 მანეთი, ვითომდა მისი ვაჟიშვილის უმაღლეს სასწავლებელში მოწყობისათვის თანამდებობის პირებზე გადასაცემად. ქ. კიათურის სახალხო სასამართლოს მიერ ცოლ-ქმარი კ.-ები მსჯავრდადებულნი იქნენ საქართველოს სსრ სსკ 153-ე მუხლის მეორე ნაწილით (თაღლითობა)².

აღნიშნულ პირთა დანაშაულებრივი ქმედობის ასეთი კვალიფიკაცია არასწორია. ვინაიდან მათ მიერ ჩადენილი დანა-

¹ თელავის სახალხო სასამართლოს პრაქტიკიდან.

² ქ. კიათურის სახალხო სასამართლოს პრაქტიკიდან.

შეული მთლიანად მოიცავს აგრეთვე მექრთამეობის ნიშნებს, ამიტომ საჭირო იყო, რომ მათი მოქმედება, თაღლითობის გარდა, დაკვალიფიცირებულიყო აგრეთვე საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის მე-19 და 190-ე მუხლებით, როგორც ქრთამის მიცემის წამქეზებლობა.

პრაქტიკაში შეიძლება დაისვას კითხვა: მექრთამეობაში შუამავალი ქრთამის მიმცემის მსგავსად შეიძლება თუ არა განთავისუფლდეს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან მის მიერ ჩადენილი დანაშაულის შესახებ ნებაყოფლობითი განცხადების შემთხვევაში? ეს საკითხი კანონმდებლობით უარყოფითადაა გადაწყვეტილი და პრაქტიკაშიც ასე ტარდება.

მაგალითად, ქ. სოხუმის № 5 სახლმმართველობის ბუღალტერმა ზ.-ეს მეშვეობით ა.-ს ქრთამის სახით გამოართვა 150 მანეთი. მიუხედავად იმისა, რომ საქმე აღიძრა მექრთამეობაში შუამავალ ზ.-ეს პირადი განცხადებით, იგი მაინც არ იქნა პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლებული არც წინასწარი გამოძიების და არც სასამართლოს მიერ. ზ.-ეს მსჯავრი დაედო სსკ 189¹-ე მუხლის პირველი ნაწილით¹. ამ მხრივ ასევე საყურადღებოა შემდეგი მაგალითი: წინასწარი გამოძიებით დადგენილ იქნა, რომ „დოსაფის“ ავტომოტოსკოლის დირექტორი კ. და მისი მოადგილე დ. ქრთამს იღებდნენ მსმენელებისა და სკოლაში შემსვლელი პირებისგან — თითოეულისგან 300 მანეთს. ატარებდნენ მათ მსმენელთა ეურნალში და მეცადინეობაზე დაუსწრებლად, ე. ი. თეორიული კურსის გაუვლელად, უშვებდნენ გამოცდაზე. ზოგ შემთხვევაში კი გამოცდის გაუვლელად აძლევდნენ ყალბ, ფიქტიურ საბუთებს სკოლის დამთავრების შესახებ და პირდაპირ აგზავნიდნენ ავტო-ინსპექციაში გამოცდების ჩასაბარებლად. ძირითადად ქრთამს იღებდნენ ისეთი პირებისაგან, რომლებმაც ფაქტიურად იცოდნენ მანქანის მართვა და დარწმუნებულნი იყვნენ, რომ არ გაუჭირდებოდათ გამოცდის ჩაბარება. დამნაშავეთა ეს ჯგუფი ამხილა გ.-ებ, რომელიც ადრე თვითონ გამოდიოდა მექრთამეობაში შუამავლად. წინასწარი გამოძიების დროს გ.-ეს მიმართ მექრ-

¹ ქ. სოხუმის სახალხო სასამართლოს პრაქტიკიდან.

თამეობაში შუამავლობისთვის სისხლის სამართლის დევნა არ აღიძრა მიზანშეუწონლობის გამო. მაგრამ, სასამართლომ არ გაიზიარა წინასწარი გამოძიების ასეთი მოსაზრება და საქმე დამატებითი გამოძიების ჩასატარებლად დაუბრუნა ქალაქის პროკურატურას იმ მოტივით, რომ „კანონი არ ითვალისწინებს საქმის მოსპობას მექრთამეობაში შუამავლის თვით-აღიარების შემთხვევაში“¹. სასამართლოს ასეთი დადგენილება სწორია, რადგან იგი შეესაბამება კანონს. საერთოდ კი, ჩვენი აზრით, მექრთამეობასთან ბრძოლაში ეფექტური შედეგების მისაღწევად უფრო მიზანშეუწონილი იქნება, თუ კანონმდებელი ქრთამის მიმცემის მსგავსად შუამავალსაც გაანთავისუფლებს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან დანაშაულის ჩადენის შესახებ ნებაყოფლობითი განცხადების შემთხვევაში. ეს გარემოება, ვფიქრობთ, ხელს შეუწყობს ამ რთული, ერთიანი დანაშაულის ჯაჭვის გაწყვეტას, დანაშაულის გახსნას და დამნაშავე პირთა მხილებას. ამ მხრივ, ჩვენ მიგვაჩნია, რომ სწორ პოზიციაზე იდგა ადრე მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსი, რომელიც მექრთამეობაში შუამავალზეც ავრცელებდა ნებაყოფლობითი განცხადების შემთხვევაში პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების პირობებს (იხ. საქ. სსრ სსკ 124-ე მუხლის შენიშვნა, 1928 წლის რედაქციით).

ქრთამის მიცემა-აღება და მექრთამეობაში შუამავლობა შეიძლება ჩადენილ იქნეს აგრეთვე დამამძიმებელ გარემოებაში. ამიტომ მაკვალიფიცირებელ ნიშანთა დადგენას წინასწარი გამოძიების პროცესში უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს დანაშაულის სწორი კვალიფიკაციისათვის.

საქართველოს სსრ სსკ 189-ე მუხლის მეორე ნაწილით ქრთამის აღების დამამძიმებელი გარემოებებია: ა) თანამდებობის პირის პასუხსაგები მდგომარეობა; ბ) მექრთამეობისათვის ადრე სამართალში ნამყოფი თანამდებობის პირის მიერ ქრთამის აღება; გ) თანამდებობის პირის მიერ ქრთამის აღება არაერთჯერ; დ) ქრთამის გამოძალვა.

¹ ქ. თბილისის კალინინის სახ. რაიონის სახალხო სასამართლოს პრაქტიკიდან.

კანონი იცნობს აგრეთვე ისეთ მაკვალიფიცირებელ გარემოებას, როგორიცაა მექრთამეობაში შუამავლობა სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით.

ვინაიდან აღნიშნული გარემოებები ქრთამის მიცემისა და მექრთამეობაში შუამავლობის მაკვალიფიცირებელი ნიშნებიცაა, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია. დავკმაყოფილდეთ მართოდენ მათი ზოგადი მიზნობით.

იურიდიულ ლიტერატურაში ქრთამის ამლები პირის მაკვალიფიცირებელი ნიშნების შესახებ არსებობდა სხვადასხვა მოსაზრება. მაგალითად, კრიმინალისტთა ერთი ნაწილი (ს. პოზნიშევი და სხვ.) პასუხსაგები თანამდებობის პირებს მიაკუთვნებდა მათ, ვინც პასუხისმგებელი იყო რომელიმე საწარმო-დაწესებულების მდგომარეობაზე. მეორენი კი (ნ. ლეიკინა და სხვ.) — ხელისუფლების ყველა წარმომადგენელს, რომლებიც აღჭურვილნი არიან ფართო უფლებამოსილობითა და მრავალგვარი ფუნქციებით. ასევე, არაერთნაირად იქნა გაგებული მეორე მაკვალიფიცირებელი ნიშანი — თუ იგი „აღრე ნაყოფია სამართალში მექრთამეობისათვის“. ზოგიერთი კრიმინალისტი (მაგალითად, ა. ა. ჟიჟილენკო და სხვ.) ქრთამის აღებისათვის აღრე ნასამართლობის ქვეშ გულისხმობდა ამა თუ იმ პირის მექრთამეობისათვის მსჯავრდების ფაქტს და მნიშვნელობას არ ანიჭებდა ამნისტირებასა და კანონით დაწესებული ხანდაზმულობის ვადის გასვლას. ლიტერატურაში გამოთქმულია აგრეთვე აზრი (ნ. კუჩერიავის, ბ. ზდრავომისლოვის და სხვ.), რომლითაც აღრე ნასამართლობა მაკვალიფიცირებლად ითვლება მხოლოდ მაშინ, როცა ადგილი ჰქონდა ქრთამის აღებას და არა საერთოდ მექრთამეობას, თანაც თუ იგი მოხსნილი არაა კანონით დადგენილი წესით.

საბჭოთა კავშირის უმაღლესი სასამართლოს პლენუმის 1962 წლის 31 ივლისის დადგენილების თანახმად, საკითხი ქრთამის ამლები თანამდებობის პირის საპასუხისმგებლო მდგომარეობის შესახებ უნდა გადაწყდეს სასამართლოს მიერ საქმის კონკრეტულ გარემოებებთან დაკავშირებით და იმის გათვალისწინებით, თუ რა ხასიათის თანამდებობა უკავია მას და რა მნიშვნელობის ფუნქციებს ანხორციელებს იგი.

პლენუმის ზემოაღნიშნული დადგენილებით მექრთამეობისათვის წინათ ნასამართლობის მქონედ ითვლება ის პირი, რომელიც წარსულში ერთხელ უკვე იყო მსჯავრდებული ქრთამის მიცემა-აღებისათვის, ან მექრთამეობაში შუამავლობისათვის, უკეთუ ნასამართლობა მოცემული დანაშაულისათვის არ არის გაქარწყლებული კანონით დადგენილი წესით.

კანონმდებელი ქრთამის აღების მესამე მაკვალიფიცირებელ ნიშნად თვლის ქრთამის აღებას არაერთჯერ.

კანონის ამ მითითების ქვეშ უნდა გავიგოთ თანამდებობის პირის მიერ ქრთამის აღება ორჯერ ან მეტჯერ. ამავე დროს, თანამდებობის პირის მიერ პირველად ქრთამის აღების ფაქტსა და მეორედ ქრთამის აღების ფაქტს შორის გასული არ უნდა იყოს კანონით დადგენილი სისხლის სამართლის დევნის ვადები. როგორც წესი, ქრთამის არაერთჯერ აღებად ითვლება თანამდებობის პირის მიერ ქრთამის აღება ერთდროულად რამოდენიმე პირისაგან ან ერთი და იგივე პირისაგან სხვადასხვა დროსა და სხვადასხვა სამსახურებრივი ქმედობისათვის.

პროფ. ნ. დურმანოვი რსფსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 117-ე მუხლის მეორე ნაწილის (მექრთამეობის დამამძიმებელი გარემოებები, მათ შორის ქრთამის აღება არაერთჯერ) გამოყენებას მოითხოვდა არა მარტო მაშინ, როცა პირს ჰქონდა ადრინდელი ნასამართლობა ქრთამისათვის, არამედ მაშინაც, როცა თანამდებობის პირი მხილებულ იქნებოდა რამოდენიმეჯერ ქრთამის აღებაში, თუნდაც იგი ამ დანაშაულისათვის ადრე სამართალში არ ყოფილიყო¹.

როგორც წესი, არაერთჯერ ქრთამის აღებად არ ჩაითვლება თანამდებობის პირის მიერ რამოდენიმეჯერ ქრთამის აღება ერთი და იმავე პირისაგან ერთხელ შესრულებული სამსახურებრივი ქმედობისათვის, ვინაიდან ასეთ დროს ქმედობა ატარებს დენადი დანაშაულის ხასიათს². ასევე, თუ თანამდებობის პირმა ორჯერ ან მეტჯერ აიღო ქრთამი ერთი და იმავე პირისაგან სხვადასხვა მოქმედების შესრულებისათვის, მაგრამ

¹ Н. Дурманов, Усилить борьбу со взяточничеством, журн. «За социалистическую законность», 1935, № 7, стр. 18.

² Журн. «Социалистическая законность», 1963, № 5, стр. 38.

ქრთამის ალების მომენტის შუალედები იმდენად დიდია, რომ გასულია კანონით დადგენილი სისხლის სამართლის დევნის ვადები, მაშინ იგი არ განიხილება არაერთჯერ ქრთამის აღებად.

საბჭოთა კავშირის უმაღლესი სასამართლოს პლენუმის 1962 წლის 31 ივლისის დადგენილებაში პირდაპირ მითითებულია, რომ „არაერთჯერ ქრთამის აღება, ქრთამის მიცემა ან მექრთამეობაში შეამავლობა გულისხმობს ერთ-ერთი ამ დანაშაულის სულ მცირე ორჯერ ჩადენას, უკეთუ ამასთან არ გასულა სისხლის სამართლის დევნის ხანდაზმულობა. ერთდროულად რამოდენიმე პირისაგან ქრთამის აღება, რამოდენიმე პირისათვის ქრთამის მიცემა ან აღნიშნულ პირობებში შეამავლობა განხილულ უნდა იქნეს როგორც არაერთჯერ ჩადენილი დანაშაული“.

პრაქტიკაში შეიძლება ადგილი ჰქონდეს ისეთ შემთხვევას, როცა თანამდებობის პირმა პირველად თვითონ აიღო ქრთამი, ხოლო მეორედ მოგვევლინა როგორც ქრთამის მიმცემი. ასეთ დროს, ჩვენი აზრით, თანამდებობის პირის მოქმედება უნდა დაკვალიფიკირდეს ქრთამის ალებისა და ქრთამის მიცემის მუხლების ერთობლიობით. რაკი პირველად თვითონ იყო ქრთამის ამღები, ამიტომ მისი მოქმედება უნდა დაკვალიფიკირდეს ქრთამის ალების — საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 189-ე მუხლის პირველი ნაწილით და ქრთამის მიცემის — სსკ 190-ე მუხლის მეორე ნაწილით, ე. ი. ქრთამის მიცემა, ჩადენილი დამამძიმებელ გარემოებაში.

საბჭოთა კავშირის უმაღლესი სასამართლოს პლენუმის 1962 წლის 31 ივლისის დადგენილების თანახმად, გამოძალად უნდა გავიგოთ თანამდებობის პირის მიერ ქრთამის მოთხოვნა იმის მუქარით, რომ სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით განხორციელდება მოქმედება, რასაც შეუძლია ზიანი მიაყენოს ქრთამის მიმცემის კანონიერ ინტერესებს, ან როცა ეს უკანასკნელი ჩაყენებულია განზრახ ისეთ პირობებში, რომლის დროსაც იგი იძულებულია მისცეს ქრთამი, რათა თავიდან აიცილოს მისი უფლებრივად დაცული ინტერესებისათვის მავნე შედეგები.

როგორც ვხედავთ, გამოძალვის დროს ქრთამის მიცემას წინ

უსწრებს თანამდებობის პირის ფსიქიკური მუქარა: თუ არ გადასცემენ ქრთამს იმოქმედებს თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობით ამ პირის კანონიერი ინტერესების საწინააღმდეგოდ.

გამოძალა ყოველთვის დაკავშირებული უნდა იყოს თანამდებობის პირის სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენების ფსიქიკური მუქარით გამოწვეულ ზემოქმედებასთან. წინააღმდეგ შემთხვევაში გამოძალვას ადგილი არ ექნება, რადგან გამოძალვად არ ჩაითვლება მარტოოდენ თანამდებობის პირის მიერ გამოჩენილი უბრალო ინიციატივა ქრთამის აღებაზე. მაგალითად, თუ თანამდებობის პირის წინადადებას, — მისცენ ქრთამი, — თან არ ერთვის თანამდებობის პირის მუქარა, რომ ქრთამის მიუცემლობის შემთხვევაში ქრთამის მიმცემის კანონით დაცული ინტერესების საწინააღმდეგოდ გამოიყენებს თავის თანამდებობრივ მდგომარეობას, მაშინ მარტოოდენ თანამდებობის პირის ინიციატივა ქრთამის მიცემაზე არ შეიძლება განხილულ იქნეს როგორც ქრთამის გამოძალვა. თანამდებობის პირის მხრივ ქრთამის გამოძალვას ადგილი აქვს მაშინ, როცა იგი სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით რეალურ საფრთხეს უქმნის ქრთამის მიმცემის კანონით დაცულ ინტერესებს. მაგრამ თუ თანამდებობის პირის ფსიქიკური ზემოქმედება საფრთხეს უქმნის ქრთამის მიმცემს არა მარტო კანონით დაცულ ინტერესებს, არამედ მის ფიზიკურ ჯანმრთელობასაც (მაგალითად, თუ ქრთამის მიცემის წინადადებასთან ერთად თანამდებობის პირმა ამოიღო ცეცხლმსროლელი იარაღი და მისი გამოყენების მუქარის ქვეშ აიძულა გადასცენ მას ქრთამი), მაშინ მისი ასეთი მოქმედება არ შეიძლება ჩაითვალოს ქრთამის გამოძალვად, თუმცა სასამართლო პრაქტიკაში ზოგჯერ ადგილი აქვს ასეთ შეცდომას.

მაგალითად, წინასწარი გამოძიებით ხ.-ს, ე.-სა და ერ.-ს ბრალი დაედოთ მასში, რომ, მუშაობდნენ რა მილიციელებად, თავიანთი სამსახურებრივი მდგომარეობა გამოიყენეს ბოროტად. მათ დააკავეს მოქალაქე კ. და წინადადება მისცეს წაყოლოდათ მილიციაში. კ. მათ წინააღმდეგობის გაწევის გარეშე დაეთანხმა და წაჰყვა, მაგრამ მილიციის განყოფილებაში მიყვანის ნაცვლად იგი შეიყვანეს 26 კომისიების სახ. ბაღში და-

ერთ-ერთმა მათგანმა, კერძოდ ხ.-ემ, მოსთხოვა ფული. კ.-ამ, რომელიც იყო ახალგაზრდა ქალი, ფულის მიცემაზე მათ ჯერ უარი უთხრა, მაგრამ შემდეგ, როდესაც ხ.-ემ ამოიღო ცეცხლ-მსროლელი იარაღი და დაჟინებით მოსთხოვა ფული, მას შეე-შინდა და გადასცა 680 მანეთი. წინასწარი გამოძიებით ამ პირთა დანაშაულებრივი მოქმედება დაკვალიფიცირებულ იქნა საქართველოს სსრ სსკ 189-ე მუხლის მეორე ნაწილით, როგორც ქრთამის გამოძალვა. ქ. თბილისის კალინინის სახ. რაიონის სახალხო სასამართლომ აღნიშნული საქმე სამართ-ლიანად დააბრუნა წინასწარ გამოძიებაში არასწორი კვალი-ფიკაციის გამო და მიუთითა: „წარდგენილი კვალიფიკაცია ამ ეპიზოდის მიხედვით არა სწორია. მათ წარდგენილი უნდა ჰქონ-ნოდათ სსკ 152-ე მუხლი“¹.

მექრთამეობის საქმეების გამოძიების დროს არ შეიძლება ბრალი დაედოთ მხოლოდ ქრთამის ამლებს და პასუხისმგებ-ლობისაგან გავენთავისუფლოთ ქრთამის მამცემი და მექრთამე-ობაში შუამავალი, თუკი ამისათვის არ არსებობს კანონით გა-თვალისწინებული გარემოებანი. სამწუხაროდ, ასეთ შეცდო-მებს ჩვენს საგამომძიებლო პრაქტიკაში ჯერ კიდევ აქვს ადგი-ლი. მაგალითად, ბ.-მ, რომელიც მუშაობდა გუდაუთაში მძღოლთა კვალიფიკაციის ასამაღლებელ კურსებზე მასწავ-ლებლად, შესაბამისი საჭირო დოკუმენტების გარეშე კურ-სებზე ჩარიცხა სხვა მესამე კლასის მძღოლებიც. ბ. მძღოლებ-თან მეცადინეობას სისტემატურად არ ატარებდა, მაგრამ ჟურნალში აღრიცხავდა დასწრებას და ჩატარებულ მეცადინე-ობას. ამავდ დროს, მეცადინეობაზე დასწრების ჟურნალში უთითებდა, თითქოს მეცადინეობას ყველა ესწრებოდა. ბ. იყო საგამოცდო კომისიის წევრი, ბოროტად გამოიყენა თავისი მდგომარეობა და საგამოცდო კომისიაზე გაატარა ის მძღოლე-ბიც, რომლებიც მეცადინეობას საერთოდ არ ესწრებოდნენ. ყველა მათგანი დაიბარა თავის ბინაში, გამოართვა თითოეულს 65 მანეთი და გადასცა მეორე კლასის მძღოლის მოწმობები. წინასწარი გამოძიებით დადგენილი იქნა, რომ ბ.-ემ აღნიშნუ-

¹ ქ. თბილისის კალინინის სახ. რაიონის სახალხო სასამართლოს პრაქ-ტიკიდან.

ლი გზით ქრთამი გამოართვა ა.-ს, გ.-ს, გრ.-ს, ზ.-ს და კ.-ს, სულ 365 მანეთი.

ბ.-ს დანაშაულებრივი მოქმედება წინასწარი გამოძიებით დაკვალიფიცირებულ იქნა სსკ 189-ე მუხლის II ნაწილითა და სსკ 186-ე მუხლის II ნაწილით, რაც გუდაუთას სახ. სასამართლომ სწორად მიიჩნია¹.

მიუხედავად იმისა, რომ ზემოაღნიშნულ ქრთამის მიმცემ პირთა პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლებისათვის არ არსებობდა არავითარი კანონიერი საფუძველი, ჯერ წინასწარი გამოძიებით, ხოლო შემდეგ კი სასამართლოს მიერ ხსენებული პირები მხოლოდ მოწმის სახით იქნენ დაკითხულნი. ასე რომ, პასუხისგებაში მიეცა მხოლოდ ქრთამის ამლეები, ქრთამის მიმცემნი კი—არა. სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან მათი განთავისუფლება არასწორია, რადგან, ჯერ ერთი, ქრთამის ამლეები მხილებულ იქნა არა ქრთამის მიმცემთა ინიციატივით და, მეორეც, ბ.-ს მხრივ არ ჩანს ქრთამის გამოძალვა.

ასევე, მექრთამეობის ერთ-ერთ საქმეზე წინასწარი გამოძიებით ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემულ იქნა მხოლოდ ქრთამის ამლეები კ., ქრთამის მიმცემები ე. და დ. უსაფუძვლოდ გაანთავისუფლეს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან. საქმის განხილვის დროს სრულიად სწორად მოიქცა სასამართლო, როცა სამსჯავრო სხდომის კერძო განჩინებით დააყენა ქრთამის მიმცემ ე.-სა და გ.-ს პასუხისგებაში მიცემის საკითხი და საქმე პროკურატურას დაუბრუნა დამატებითი გამოძიების ჩასატარებლად².

ზემოაღნიშნულ მსგავს შეცდომათა თავიდან აცილება შეაძლებელია მექრთამეობის საქმის ყოველმხრივი, სრული და ობიექტური გამოძიებით, საჭიროა გამოძიებით ზუსტად დადგინდეს და განისაზღვროს მექრთამეობაში მონაწილე პირთა წრე, მათი როლი ჩადენილ დანაშაულში, მათი მოქმედების ხასიათი და კვალიფიკაცია.

მექრთამეობის კვალიფიკაციის საკითხის განხილვის დასასრულს რამოდენიმე სიტყვით უნდა შევეხოთ ქრთამის მოცულობის მნიშვნელობას კვალიფიკაციისათვის.

¹ ქ. გუდაუთის სახალხო სასამართლოს პრეტიკიდან.

² ქ. თბილისის ორჯონიკიძის სახ. რაიონის სასამართლოს პრაქტიკიდან.

როგორც ცნობილია, კანონმდებელი ქრთამის მოცულობას კვალიფიკაციისათვის მნიშვნელობას არ ანიჭებს. ამიტომ საგამომძიებლო-სასამართლო პრაქტიკაში არცთუ ისე იშვიათია შემთხვევები, როცა მექრთამეობის საკმაოდ მკაცრი მუხლით აკვალიფიცირებენ მცირედი ოდენობით ქრთამის მიცემა-აღებს. მაგალითად, დ., რომელიც მუშაობდა სამკერვალო სახელოსნოში საამქროს ბრიგადირად, მოქალაქეებისაგან შესაკერად იღებდა დაკვეთებს სათანადო კვითრების გაფორმების გარეშე. იგი იმ დროს იქნა დაკავებული, როცა გაუფორმებლად მიღებული დაკვეთები სახლში მიჰქონდა. დაკვეთის დროს დ.-ემ მოსალოდნელი პასუხისმგებლობისაგან თავის დაღწევის მიზნით მილიციის თანამშრომელს ქრთამის სახით მისცა 10 მანეთი. დ.-ს მოქმედება წინასწარი გამოძიებით დაკვალიფიცირებულ იქნა ასკ 190-ე მუხლით. (ქრთამის მიცემა) ¹. ასევე მ.-ემ და ს.-ემ, რომლებიც მუშაობდნენ თბილისის № 1 ციხეში პატიმართა ზედამხედველად, მსჯავრდადებულ ცოლ-ქმარ კ.-სა და გ.-ს ინტიმური კავშირის მოწყობისათვის ქრთამის სახით გამოართვეს კ.-ს 9 მანეთი, გ.-ს კი 6 მანეთი. წინასწარი გამოძიებით მ.-სა და ს.-ს მოქმედება დაკვალიფიცირებულ იქნა ასკ 189-ე მუხლით (ქრთამის აღება) ².

მართალია, თანამდებობის პირი ქრთამს აიღებს 10 მანეთისა თუ 1000 მანეთის ოდენობით, სულ ერთია, მაინც მექრთამეა და ორივე შემთხვევა მიუღებელია ჩვენი საზოგადოებისათვის, მაგრამ ამ ქმედობათა ერთი და იმავე მუხლით დაკვალიფიცირება, ჩვენი აზრით, არასწორია საზოგადოებრივი საშიშროების სხვადასხვა ხარისხის გამო. კანონმდებლის ასეთი არასწორი პოზიცია, ერთი შეხედვით, შეიძლება უმნიშვნელოდ მოგვეჩვენოს, მაგრამ იგი უფრო აშკარა გაუგებრობას იწვევს მაშინ, როცა ორჯერ ან მეტჯერ ქრთამის მიცემა-აღებას მცირედი ოდენობით უფრო მკაცრი მუხლით აკვალიფიცირებენ, ვიდრე ერთხელ დიდი ოდენობით ქრთამის მიცემა-აღებას. ნათქვამის საილუსტრაციოდ შეიძლება მოვიყვანოთ შემდეგი სამი მაგალითი:

¹ ქ. თბილისის ოქტომბრის სახ. რაიონის პროკურატურის საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

² ქ. თბილისის კიროვის სახ. რაიონის პროკურატურის საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

1. ავტონისპექტორმა ა.-მ მოძრაობის წესების დარღვევისათვის გააჩერა მძღოლი ე. მაგრამ დაჯარიმების ან მართვის უფლების ჩამორთმევის მაგიერ მას ქრთამის სახით გამოართვა 5 მანეთი და გაუშვა. ამ ავტონისპექტორმა რამოდენიმე დღის შემდეგ მოძრაობის წესების დარღვევისათვის გააჩერა იგივე მძღოლი და მას კვლავ გამოართვა 5 მანეთი.

2. ავტონისპექტორმა ბ.-ემ მოძრაობის წესების დარღვევისათვის დაკავებულ მძღოლს ე.-ს მხოლოდ ერთხელ გამოართვა ქრთამი 5 მანეთის ოდენობით.

3. ავტონისპექტორმა გ.-ემ საქართველოს საზღვართან დააკავა ციტრუსებით დატვირთული სატვირთო მანქანა, რომელსაც უნებართვოდ, — სათანადო დოკუმენტების გარეშე გაჰქონდა მანდარინი საქართველოს ფარგლებს გარეთ. ამ ავტონისპექტორმა მანდარინის მეპატრონე ტ.-სგან ქრთამად აიღო 1000 მანეთი და გაუშვა.

ამასთან დაკავშირებით იზადება კითხვა აღნიშნულ პირთა დანაშაულებრივი ქმედობის კვალიფიკაციის შესახებ. ვინაიდან სისხლის სამართლის კანონმდებლობით მაკვალიფიცირებულ გარემოებად ითვლება არაერთჯერ ქრთამის აღება, ღიდი ოდენობით ქრთამის აღება კი არა, ამიტომ ავტონისპექტორ ა.-ს მიერ ქრთამად ორჯერ ხუთ-ხუთი მანეთის აღება უნდა დაკვალიფიცირდეს საქართველოს სსრ სსკ 189-ე მუხლის მეორე ნაწილით, რომელიც ითვალისწინებს თავისუფლების აღკვეთას ვადით რვიდან თხუთმეტ წლამდე ქონების კონფისკაციით, ხოლო განსაკუთრებით დამამძიმებელ გარემოებაში — სიკვდილით დასჯას. ასევე ქრთამის მიმცემ ე.-ს მოქმედება დაკვალიფიცირდება სსკ 190-ე მუხლის მეორე ნაწილით, რომელიც ასევე ითვალისწინებს თავისუფლების აღკვეთას შვიდიდან თხუთმეტ წლამდე. ავტონისპექტორების ბ.-სა და გ.-ეს მოქმედება კი უნდა დაკვალიფიცირდეს ქრთამის აღების მუხლის პირველი ნაწილით, რომელიც ითვალისწინებს თავისუფლების აღკვეთას სამიდან ათ წლამდე. ქრთამის მიმცემ ე.-სა და ტ.-ეს მოქმედება კი სსკ 190 მუხლის პირველი ნაწილით. რომელიც სასჯელად ადგენს თავისუფლების აღკვეთას სამიდან რვა წლამდე.

გაშოდის, რომ ქრთამის მიცემა-აღება ორჯერ ხუთ-ხუთი მანეთის რაოდენობით უფრო მკაცრად ისჯება, ვიდრე ქრთამის აღება 1000 მანეთის რაოდენობით, რაც, ვფიქრობთ, არასწორია. მით უმეტეს, რომ სასჯელის დანიშვნისას სასამართლოს არ შეუძლია დიდი ოდენობით ქრთამის მიცემა-აღება გაითვალისწინოს დამამძიმებელ გარემოებათა შორის, რადგან იგი მოხსენიებული არაა საქართველოს სსრ სსკ 39-ე მუხლში ჩამოთვლილ პასუხისმგებლობის დამამძიმებელ გარემოებათა შორის. კანონმდებლის ასეთი პოზიცია, ჩვენი აზრით, არასწორია. ამიტომ მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, კანონმდებელმა მცირედი ოდენობით ქრთამის მიცემა-აღების პასუხისმგებლობისათვის სპეციალური მუხლი შემოიღოს, ან მექრთამეობის სათანადო მუხლებში იგი ცალკე ნაწილად გამოყოს. დიდი ოდენობით ქრთამის მიცემა-აღება კი გაითვალისწინოს დამამძიმებელ გარემოებათა შორის და დაადგინოს ზღვარი, რომლის ზემოთაც ქრთამის მიცემა-აღება ჩაითვლება დიდ ოდენობად.

თ ა ვ ი I I

მექრთამეობის შესახებ შემოსული მასალების პირველადი შესამოწმებელი ღონისძიებანი და სისხლის სამართლის საქმის აღძვრა

1. მექრთამეობის ფაქტზე სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის ძირითადი საკითხები

მექრთამეობის ფაქტებზე, ისევე როგორც ყველა სახის სისხლის სამართლებრივ დანაშაულზე, საქმის აღძვრა არის წარმოების დაწყების ერთ-ერთი მეტად რთული და მნიშვნელოვანი ეტაპი. მექრთამეობის მამხილებელ სიგნალებზე სათანადო სწრაფი რეაგირება, მათი შემოწმების სწორი ორგანიზაცია და მიღებული პირველადი მონაცემების საფუძველზე სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის სწორად გადაწყვეტა მექრთამეობის გახსნისა და თავიდან აცილების საუკეთესო წინა პირობაა.

მექრთამეობის შესახებ შემოსული მასალების პირველადი შესამოწმებელი ღონისძიებებისა და სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საკითხის უშუალო განხილვამდე რამოდენიმე სიტყვით შევეხებით სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის ზოგიერთ საკითხს.

საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში ხანგრძლივი დროის განმავლობაში მიმდინარეობდა დავა: სისხლის სამართლის საქმის აღძვრა არის თუ არა პროცესის პირველი და დამოუკიდებელი სტადია. საბჭოთა იურისტების დიდი ნაწილი სისხლის სამართლის საქმის აღძვრას აღიარებს სისხლის სამართლის პროცესის დაწყებით დამოუკიდებელ სტადიად. ამ შეხედულების მამამთავრად ითვლება პროფ. მ. სტროგოვიჩი, რომელმაც პირველმა წამოაყენა აზრი სისხლის სამართლის საქმის

აღძვრის როგორც პროცესის დაწყებით და დამოუკიდებელ სტადიად აღიარების შესახებ.

იურისტების მეორე ჯგუფის წარმომადგენლები კი (ვ. დოროხოვი, ე. პრიანიშნიკოვი, შ. შიფმანი და სხვ.) სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის ცალკე, დამოუკიდებელ სტადიად აღიარებას არასწორად მიიჩნევენ. მათი აზრით, საქმის აღძვრა არის წინასწარი გამოძიების დასაწყისი, მისი ორგანული ნაწილი, ამიტომ იგი უნდა შევიდეს წინასწარი გამოძიების სტადიაში და საჭირო არაა სისხლის სამართლის საქმის აღძვრისა და წინასწარი გამოძიების ერთიმეორისაგან გამიჯვნა. ისინი სისხლის სამართლის საქმის აღძვრას ხედავენ მარტოდენ საქმის აღძვრის აქტის შედგენაში და საჭიროდ არ მიიჩნევენ ამ „მიკრო სტადიის“ პროცესის დაწყებით და დამოუკიდებელ სტადიად აღიარებას.

სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის მიჩნევა წინასწარი გამოძიების ნაწილად და მისი დაყვანა მარტოდენ საქმის აღძვრის შესახებ გამოტანილი დადგენილების აქტის მნიშვნელობამდე არასწორია. ასეთი მოსაზრებით სისხლის სამართლის პროცესის გარეთ რჩება წარმოების ისეთი მნიშვნელოვანი უბანი, როგორიცაა: დანაშაულის შესახებ შემოსული მასალების პირველადი შემოწმება და აგრეთვე დანაშაულის აღკვეთისა და კვალების გასამაგრებლად ჩასატარებელი პირველადი ღონისძიებანი, რომელთა ჩატარების აუცილებლობა კანონითაა გათვალისწინებული.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ვფიქრობთ, სწორია იმ პროცესუალისტთა შეხედულება (მ. სტროგოვიჩი, ა. გავრილოვი და სხვ.), რომლებიც სისხლის სამართლის საქმის აღძვრას აღიარებენ პროცესის პირველ, დამოუკიდებელ სტადიად და საქმის აღძვრის აქტის მნიშვნელობას განიხილავენ სამ ძირითად ასპექტში: 1. როგორც სისხლის საპროცესო სამართლის ინსტიტუტს; 2. როგორც სისხლის სამართლის პროცესის სტადიას; 3. როგორც საპროცესო აქტს, რომელშიც გამოიხატება სისხლის სამართლის საქმეზე წარმოების დაწყების აუცილებლობა.

ჩადენილი მექრთამეობის ან ასეთის მზადების შესახებ შემოსული განცხადების ან ცნობის გამო საქართველოს სსრ

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 110-ე მუხლის (მოკავშირე რესპუბლიკების სსსკ შესაბამისი მუხლები) თანახმად, შეიძლება გამოთხოვილ იქნეს საჭირო მასალები და მიღებულ იქნეს ახსნა-განმარტება საგამომძიებლო მოქმედებათა გარეშე.

კანონის ასეთი რედაქცია ზოგიერთ პროცესუალისტს არასწორად მიაჩნია და მოითხოვს, რომ დასაშვებად იქნეს ცნობილი სისხლის სამართლის საქმის აღძვრამდე, დანაშაულის აღკვეთისა და კვლების გამაგრების მიზნით, აუცილებელ პროცესუალურ მოქმედებათა კომპლექსის წარმოება ე. წ. „ექსტრენულ“, „გადაუდებელ“ მოქმედებათა სახით. მათი აზრით, ასევე უმართებულოა ის ნორმატიული აქტები, რომლებიც მილიციის ორგანოებს უფლებას ართმევენ სისხლის სამართლის საქმის აღძვრამდე ჩაატარონ რაიმე სახის საგამომძიებლო მოქმედებანი¹.

ასეთი მოსაზრება არ შეიძლება გავრცელდეს სისხლის სამართლის ყველა სახის დანაშაულზე და მათ შორის მექრთამეობის საქმეებზე. მექრთამეობის ფაქტებზე სისხლის სამართლის საქმის აღძვრამდე შემოსული მასალების შემოწმება საქმის აღძვრისათვის საჭირო საფუძვლის დადგენის მიზნით საგამომძიებლო მოქმედებათა წარმოებით, ვფიქრობთ, კვლავ მიზანშეუწონლად უნდა ჩაითვალოს. ამიტომ არასწორად მიგვაჩნია ვ. სტეპანოვის მოსაზრება, რომ დასაშვებად იქნეს ცნობილი მექრთამეობის ნიშნების არსებობის შემოწმების მიზნით ექვემიტანილის დაკავება სისხლის სამართლის საქმის აღძვრამდე².

მექრთამეობაში ექვემიტანილი პირის დაკავება ისეთი იძულებითი ხასიათის ღონისძიებაა, რომელსაც აუცილებლად თან მოსდევს სხვა იძულებითი სახის მოქმედება — პირადი ჩხრეკა და ამიტომ საქმის აღძვრამდე ასეთი იძულებითი სახის საგამომძიებლო მოქმედების ჩატარება მოქალაქეთათვის კანონით მინიჭებული უფლებების უხეში დარღვევაა, რაც, ცხა-

¹ А. К. Гаврилов, Возбуждение дела органами милиции. Автореферат кандидатской диссертации, Ростов-на-Дону, 1964, стр. 17—18.

² В. В. Степанов, Расследование взяточничества, Саратов, 1966, стр. 11—13.

დია, გაუმართლებელია. პრაქტიკა, რომლის დროსაც სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საფუძვლის შესამოწმებლად ატარებენ ნამდვილ წინასწარ გამოძიებას (სხვადასხვა სახის საგამომძიებლო მოქმედებებს), თავიდანვე უარყოფილ იქნა, როგორც თეორეტიკოს-პროცესუალისტთა მიერ, ისე საბჭოთა კავშირის გენერალური პროკურორის სპეციალური ბრძანებებით. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, საგამომძიებლო პრაქტიკაში, სამწუხაროდ, ჯერ კიდევ ვხვდებით ასეთ შემთხვევებს.

ამ მხრივ საყურადღებოა შემდეგი მაგალითი: პირველადი მონაცემებით ბ. იმხილებოდა ქრთამის აღებაში. მასალების შემოწმების მიზნით, პროკურატურის გამომძიებელმა სისხლის სამართლის საქმის აღძვრამდე ჩაატარა მთელი რიგი საგამომძიებლო მოქმედებები. 1962 წლის 16 ოქტომბერს გამოიტანა დადგენილება დოსააფის სკოლიდან მძღოლებზე გაცემული წიგნაკების ამოღების შესახებ; 1962 წლის 23 ოქტომბერს კი გამოიტანა დადგენილება ბ.-ს ბინაზე ჩხრეკის ჩასატარებლად; 24 ოქტომბერს ჩაატარა ბ.-ს ბინის ჩხრეკა; იმავე დღეს შეადგინა ოქმი ბ.-ს წაქავეების შესახებ, ხოლო დადგენილება სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის შესახებ გამოიტანა 1962 წლის 25 ოქტომბერს¹.

მექრთამეობის ფაქტებზე შემოსული მასალების ასეთი წესით „შემოწმება“ უკანონოა. იგი საქართველოს სსრ სსსკ 110-ე მუხლის უხეში დარღვევაა. ამიტომ ასეთი შემთხვევები დროულად უნდა აღმოიფხვრას ჩვენი საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

მექრთამეობის ფაქტებზე სისხლის სამართლის საქმის აღძვრა, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, არის პროცესის დაწყებითი და დამოუკიდებელი სტადია. ამიტომ არ შეიძლება მისი გაიგივება სისხლის სამართლის დევნის აღძვრასთან, თუმცა იურისტების გარკვეული ნაწილი (მ. ჩელცოვი, მ. ბრაინინი, გ. ნეზვანოვა და სხვ.) სისხლის სამართლის საქმისა და დევნის აღძვრას შორის ვერავითარ სხვაობას ვერ ხედავს და მას ერთნაირი მნიშვნელობით ხმარობს. მათი აზრით, სისხლის სამართ-

¹ ქ. გულაუთის პროკურატურის საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

ლის საქმე უნდა აღიძრას არა დანაშაულებრივ ფაქტზე, არამედ გარკვეული პირის მიმართ.

ერთგვარ შუალედურ პოზიციაზე დგას რ. დ. რაზუნოვი, იგი თვლის, რომ საერთოდ სისხლის სამართლის საქმე უნდა აღიძრას არა გარკვეული პირის მიმართ, არამედ დანაშაულებრივ ფაქტზე, მაგრამ გამონაკლისს უშვებს კერძო-საჯარო ბრალდების საქმეებზე. ასეთ შემთხვევებში მას მიაჩნია, რომ საჭიროა სისხლის სამართლის საქმე აღიძრას გარკვეული პირის წინააღმდეგ და მან გამოხატულება პპოვოს სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის შესახებ გამოტანილ დადგენილებაში. იქვე იგი იძლევა იმ სახის დანაშაულთა ჩამოთვლას, როცა სისხლის სამართლის საქმე შეიძლება აღიძრას არა დანაშაულებრივ ფაქტზე, არამედ გარკვეული პირის მიმართ. ასეთ დროს იგი გვთავაზობს „სისხლის სამართლის დევნის აღძვრის“ მაგიერ გამოვიყენოთ ფორმულირება — „სისხლის სამართლის საქმის აღძვრა X-ს ბრალდებაზე“¹.

რ. დ. რაზუნოვის მიერ შემოთავაზებული ეს ფორმულირება, არასწორია, ვინაიდან ამით იგი მაინც შესაძლებლად მიიჩნევს ამ ორი სრულიად სხვადასხვა ცნების გაიგივებას.

სისხლის სამართლის საქმისა და დევნის აღძვრის ცნებათა ურთიერთგაიგივებას და მის ირგვლივ აზრთა მრავალფეროვნებას, ჩვენი აზრით, ხელი შეუწყო იმ გარემოებამ, რომ კანონმდებელი მათ შორის არ ავლებდა მკვეთრ ზღვარს. უფრო მეტიც, ადრე, როგორც ცნობილია, მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსების ერთი ნაწილი იხსენიებდა „სისხლის სამართლის საქმის აღძვრას“, მეორენი კი „სისხლის სამართლის დევნის აღძვრას“. ამ უკანასკნელ ტერმინს ხმარობდა, მაგალითად, უზბეკეთისა და ტაჯიკეთის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსები.

პროფ. მ. ა. ჩელცოვისა და მისი მომხრეების ზემოაღნიშნულ მოსაზრებათა წინააღმდეგ პირველმა გაილაშქრა პროფ. მ. ს. სტროგოვიჩმა, რომელმაც მკვეთრი ზღვარი გაავლო სისხლის სამართლის საქმისა და დევნის აღძვრას შორის, მოგვცა

¹ Р. Д. Рахунов, Возбуждение уголовного дела в советском уголовном процессе, М., 1954, стр. 27—30.

მათი ურთიერთგანსხვავების თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა და გააკეთა სწორი დასკვნა, რომ არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება სისხლის სამართლის დევნა, რომელიც ხდება გარკვეული პირის მიმართ (in personam), ავტურიოთ სისხლის სამართლის საქმის აღძვრასთან, რომელიც წარმოებს დანაშაულებრივი ფაქტის (in rem) მიმართ. ამავე დროს, ჩერდება რა სისხლის სამართლის დევნის აღძვრის მნიშვნელობაზე, იგი აღნიშნავს, რომ სისხლის სამართლის პროცესი დევნის აღძვრის გარეშე უმიზნო, უსაგნო და საერთოდ შეუძლებელი იქნებოდაო¹.

პროფ. მ. ს. სტროგოვიჩის ზემოაღნიშნულ სწორ მოსაზრებას იზიარებს საბჭოთა კრიმინალისტიკების უდიდესი უმრავლესობა, რომელიც მოითხოვს, რომ სისხლის სამართლის საქმე აღიძვრას დანაშაულის ფაქტის გამო და არა გარკვეული პირის წინააღმდეგ.

მექრთამეობის ფაქტზე სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის მთელი რიგი თავისებურებების მიუხედავად, საქმის წარმოების ამ პირველ დაწყებით ეტაპზე, მართალია, ხშირად პირველადი მონაცემებით თავიდანვე იმხილება მექრთამეობაში მონაწილე პირი, მაგრამ ეს კიდევ არ გვაძლევს იმის საფუძველს, რომ სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის მაგიერ ან მასთან ერთდროულად აღძვრათ სისხლის სამართლის დევნაც, ე. ი. სისხლის სამართლის დევნის აღძვრა ვაწარმოოთ წინასწარი, პირველადი მონაცემებით უკვე „ცნობილი დამნაშავე“ პირის მიმართ. სისხლის სამართლის საქმის აღძვრა და სისხლის სამართლის დევნის აღძვრა, როგორ უკვე აღვნიშნეთ, ორი სრულიად სხვადასხვა ცნებაა. სისხლის სამართლის საქმის აღძვრა ხდება მხოლოდ დანაშაულებრივი ფაქტის გამო, დევნის აღძვრა კი საქმეზე შეკრებილი მასალებით უკვე დადგენილი, გარკვეული პირის მიმართ. ე. ი. სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის შემდეგ ჩატარებულ ცალკეულ საგამომძიებლო მოქმედებათა შედეგად მიღებული საკმაო მამხილებელი მასალების საფუძველზე გამოძიებისათვის უკვე ცნობილი პი-

¹ М. С. Строгович, Уголовное преследование в советском уголовном процессе, М., 1951, стр. 57.

რის მიმართ. უფრო სწორად, სისხლის სამართლის დევნის აღძვრა სხვა არა არის რა, თუ არა გარკვეული პირისათვის ბრალდების წარდგენა, მისი ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემა. მართებულად შენიშნავს ბ. ფურცხვანიძე, რომ საქმის აღძვრის გაიგივება სისხლის სამართლის დევნასთან დაუშვებელია. სისხლის სამართლის დევნის წარმოება დასაშვებია მხოლოდ სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის შემდეგ¹.

დადგენილება სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის შესახებ გამოტანილ უნდა იქნეს არა პირველადი მონაცემებით მექრთამეობაში მხილებული კონკრეტული პირის მიმართ, არამედ მომხდარ დანაშაულებრივ ფაქტზე. ამიტომ არასწორია საგამომძიებლო პრაქტიკაში შემჩნეული ისეთი შემთხვევები, როცა დადგენილება სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის შესახებ გამოაქვთ არა მექრთამეობის ფაქტზე, არამედ პირველადი მონაცემებით მხილებული კონკრეტული პირის მიმართ. მაგალითად, პროკურატურაში შემოსული მასალებით ბ. იმხილებოდა მასში, რომ მან ზ.-ს მეშვეობით ქრთამი მისცა ტ.-ს 5 ცალი დაზგა „ტკ 160 შლ“-ის შეძენისათვის. პროკურატურის გამომძიებელი, უდაოდ, არასწორად მოიქცა, როცა აღნიშნული სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის შესახებ 1963 წლის 17 დეკემბერს გამოტანილ დადგენილებაში მიუთითა: „აღძვრა ბ.-ის მიმართ სისხლის სამართლის საქმე და მივიღო ჩემს წარმოებაში“².

როგორც ვხედავთ, ამ შემთხვევაში გამომძიებელმა სისხლის სამართლის საქმე აღძრა არა მექრთამეობის ფაქტის გამო, არამედ კონკრეტული პირის მიმართ. ასეთი პრაქტიკა მცდარია. იგი არ გამოზღინარეობს კანონიდან და ეწინააღმდეგება საქართველოს სსრ სსსკ 112-ე მუხლის მოთხოვნებს, როპლის თანახმად, სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის დადგენილებაში მითითებული უნდა იყოს სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის მხოლოდ საბაზი და საფუძველი, სისხლის სა-

¹ ბ. ფურცხვანიძე, საბჭოთა სისხლის სამართლის პროცესი, თბილისი, 1963, გვ. 231.

² საქართველოს სსრ პროკურატურის საგამომძიებლო პრაქტიკიდან,

მართლის ის კანონი, რომლის ნიშნების მიხედვითაც საქმე აღიძვრება და აგრეთვე საქმის შემდგომი წარმართვა.

სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საკითხის სწორ, დასაბუთებულ გადაწყვეტას საკმაოდ დიდი მნიშვნელობა აქვს მექრთამეობის საქმეების გახსნისა და თავიდან აცილებისათვის. ამ ეტაპზე დაშვებული შეცდომის გამოსწორება ხშირად ძნელი და, შეიძლება ითქვას, ზოგჯერ შეუძლებელიც კი ხდება წინასწარი გამოძიების სტადიაზე. მაგალითად, შემოსული განცხადების საფუძველზე 1961 წლის 1 თებერვალს საქართველოს სსრ პროკურატურაში აღიძრა სისხლის სამართლის საქმე ც.-ს მიერ ქრთამის აღების ფაქტზე სსკ 189-ე მუხლის II ნაწილით (სსკ 1961 წლის რედაქციით). ც. პატიმრობაში აყვანილ იქნა 1961 წლის 2 თებერვალს და იგი პატიმრობაში იმყოფებოდა 1961 წლის 18 მაისამდე, ე. ი. მანამ, სანამ ქ. თბილისის ორჯონიკიძის სახ. რაიონის სახალხო სასამართლომ არ გაათავისუფლა სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან ბრალდების დაუდასტურებლობის გამო¹.

საგამომძიებლო პრაქტიკაში არცთუ ისე იშვიათია შემთხვევები, როცა მექრთამეობის საქმეებს ღძრავენ შემოსული მასალების სათანადოდ შემოწმების გარეშე, ან როცა შემოსულ სიგნალებზე საქირო სწრაფ რეაგირებას არ ახდენენ, რაც იწვევს, ერთი მხრივ, სისხლის სამართლის საქმის დაუსაბუთებელ არასწორ აღძვრას, მეორე მხრივ — საქმის აღძვრის გაჭიანურებას თავისი უარყოფითი შედეგით — სისხლის სამართლის საქმის წარმოებით შეწყვეტას, დანაშაულის გაუხსნელობას და დამნაშავის დაუსჯელობას. შემოსული სიგნალების შემოწმებისა და საქმის აღძვრის საკითხის გადაწყვეტის გაჭიანურების საუკეთესო მაგალითია თელავის ტურისტული ბაზის საქმე, რომლის მასალებიც პროკურატურას გადაეცა 1960 წლის 12 ოქტომბერს, ხოლო დადგენილება სისხლის სამართლის საქმის აღძვრაზე უარის თქმის შესახებ გამოტანილ იქნა 1961 წლის 30 ნოემბერს, ე. ი. პროკურატურამ შემოსული მასალების შემოწმებას და სისხლის სამართლის საქმის აღძვ-

¹ ქ. თბილისის ორჯონიკიძის სახ. რაიონის სახალხო სასამართლოს პრაქტიკიდან.

რის საკითხის გადაწყვეტას 13 თვეზე მეტი მოანდომა¹. ამით, ცხადია, უხეშად იქნა დარღვეული სისხლის სამართლის საქ-
როცესო კოდექსის 110-ე მუხლის მოთხოვნა, რომლის თანახ-
მად, შემოსულ განცხადებასთან ან ცნობასთან დაკავშირებით
ვალაში არაუმეტეს ათი დღისა მიღებულ უნდა იქნეს ერთ-
ერთი შემდეგი გადაწყვეტილება:

1. სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის შესახებ;

2. სისხლის სამართლის საქმის აღძვრაზე უარის თქმის
შესახებ;

3. განცხადების ან ცნობის გადაცემის შესახებ საგამომძი-
ებლო ან სასამართლოს ქვემდებარეობისამებრ.

ამავე დროს მიღებული უნდა იქნეს საჭირო ღონისძიებანი
დანაშაულის აღკვეთისათვის.

მექრთამეობის ფაქტებზე სისხლის სამართლის საქმის აღ-
ძვრის საკითხის სწორად გადაწყვეტისათვის საჭიროა პასუხი
გავცეთ ისეთ კითხვებზე, როგორიცაა: რა სახის მასალების
საფუძველზე შეიძლება მოხდეს დაუყოვნებლივ, შემოწმების
გარეშე სისხლის სამართლის საქმის აღძვრა, რა სახის სიგნა-
ლები მოითხოვენ სხვადასხვა საშუალებით დეტალურ შემოწ-
მებას და შემოწმების შედეგების მიხედვით სისხლის სამართ-
ლის საქმის აღძვრას; როგორ, რა მეთოდით, რა სახის ღონის-
ძიებების ჩატარებით უნდა მოხდეს შემოსული სიგნალების
შემოწმება და სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საკითხის
სწორი გადაწყვეტა; რა უნდა გავიგოთ სისხლის სამართლის
საქმის აღძვრის კანონიერი საბაბისა და საფუძვლის ქვეშ და
როგორ უნდა მოხდეს ამ მეტად რთული საკითხის წარმატებით
გადაწყვეტის სწორი ორგანიზაცია? ამ საკითხების სწორად გა-
დაწყვეტაზე ბევრადაა დამოკიდებული მექრთამეობის ფაქ-
ტებზე სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის დასაბუთებული
დადგენილების გამოტანა და საქმის შემდგომი გახსნა.

2. მექრთამეობის საქმის აღძვრის საბაბი და საფუძველი

საქართველოს სსრ სსსკ 108-ე მუხლის თანახმად, სისხლის
სამართლის საქმის აღძვრის საბაბია:

¹ ქ. თელავის რაიონის პროკურატურის საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

1. მოქალაქის განცხადება;
2. სახელმწიფო და საზოგადოებრივი საწარმოს, ორგანიზაციის, დაწესებულებისა და თანამდებობის პირის მიერ მოწოდებული ცნობა;
3. პრესაში გამოქვეყნებული ცნობა;
4. პირის გამოცხადება ბრალის აღიარებით;
5. მოკვლევის ორგანოს, გამომძიებლის, პროკურორის, სასამართლოს ან მოსამართლის მიერ დანაშაულის ნიშნების უშუალოდ გამომჟღავნება.

აღსანიშნავია, რომ ზოგიერთი მოკავშირე რესპუბლიკის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსები (რსფსრ სსსკ 108-ე მუხ., ბელორუსიის სსრ სსსკ 105-ე მუხ., ტაჯიკეთის სსრ სსსკ 103-ე მუხ., აზერბაიჯანის სსრ სსსკ 104-ე მუხ., მოლდავეთის სსრ სსსკ 90-ე მუხ., ლატვიის სსრ სსსკ 107-ე მუხ., სომხეთის სსრ სსსკ 97-ე მუხ. და თურქმენეთის სსრ სსსკ 118-ე მუხ.), სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის ცალკე დამოუკიდებელ საბაზად მოიხსენიებენ აგრეთვე საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვის სახალხო რაზმელების, ამხანაგური სასამართლოების, პროფკავშირული, კომკავშირული და სხვა საზოგადოებრივი ორგანიზაციების მიერ მოწოდებულ ცნობებს.

როგორც ვხედავთ, კანონმდებელი კმაყოფილდება მართოდენ იმის ჩამოთვლით, თუ რა შეიძლება გახდეს სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საბაზი. კანონში საბაზების ასეთი სქემატური ჩამოთვლის გამო სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის ცნების ორგვლივ საბჭოთა იურიტიტებს შორის წარმოიშვა აზრთა სხვაობა.

იურიტიტების უდიდესი უმრავლესობა (მ. სტროგოვიჩი, მ. ჩელცოვი, რ. რახუნოვი და სხვ.) სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საბაზის ცნების ქვეშ გულისხმობს კანონით გათვალისწინებულ იმ წყაროებს, რომლებიც მოკვლევის, წინასწარი გამომძიებისა და სასამართლო ორგანოებს აწვდიან ცნობებს დანაშაულებრივ ფაქტზე და ავალდებულებენ მათი სათანადო განხილვა-შემოწმების შემდეგ გამოიტანონ დადგენილება საქმის აღძვრის (ან არაღძვრის) და მასზე წარმოების დაწყების შესახებ. ზოგიერთი მიზანშეწონილად თვლის სისხლის სამართ-

ლის საქმის აღძვრის საბაბებს ეწოდოს იურიდიული ფაქტები¹.

მექრთამეობის საქმის აღძვრის საბაბის ქვეშ იგულისხმება კანონით გათვალისწინებული ყველა ის წყარო, რომლებიც მიუთითებენ ჩადენილ მექრთამეობის ან მისი მზადების ფაქტზე და რომელთა არსებობის დროს მოკვლევისა და წინააღმდეგობის გამოძიების ორგანოები, აგრეთვე სასამართლო და პროკურორი ვალდებული არიან შეუდგნენ სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის ან არაღძვრის საკითხის გადაწყვეტას.

მექრთამეობის საქმის აღძვრის საბაბი შეიძლება გახდეს ქრთამის მიცემა-აღების ფაქტზე ან მექრთამეობაში შუამავლობაზე მიმთითებელი კანონში ჩამოთვლილი ყველა სახის წყარო, ამიტომ რამოდენიმე სიტყვით შევეხოთ თითოეულ მათგანს.

1. მოქალაქის განცხადება. ქრთამის მიცემა-აღების ან მექრთამეობაში შუამავლობის შესახებ განცხადება შეიძლება შეტანილ იქნეს სათანადო ორგანოებში ყველა შერაცხადი ფიზიკური პირის მიერ. საქართველოს სსრ სსსკ 109-ე მუხლის თანახმად, განცხადება უნდა იყოს ზეპირი ან წერილობითი სახის. ზეპირი განცხადების შემთხვევაში შედგება ოქმი, რომელსაც ხელს აწერს განმცხადებელი და ოქმის შემდგენელი თანამდებობის პირი. ოქმში აღინიშნება, რომ განმცხადებელ პირს განემარტა პასუხისმგებლობა ცრუ დაამენისათვის.

მექრთამეობის ფაქტებზე შეიძლება შემოვიდეს აგრეთვე უსახელო წერილები. შეტყობინება შეიძლება მოხდეს კავშირგაბმულობის საშუალებითაც, კერძოდ, ფოსტით ან ტელეფონით.

2. სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის მეორე სახის საბაბს წარმოადგენს სახელმწიფო და საზოგადოებრივი საწარმოს, ორგანიზაციის, დაწესებულებისა და თანამდებობის პირის მიერ მოწოდებული ცნობა. როგორც კანონის ტექსტში:

¹ Н. В. Жогин, Ф. Н. Фаткуллин, Возбуждение уголовного дела, М., 1961, стр. 89—94; მათვე, Предварительное следствие, М., 1965, стр. 6—7.

შითითებული, სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის ამ საბაბის ქვეშ იგულისხმება საწარმო-დაწესებულებებისა და საზოგადოებრივი ორგანიზაციების თანამდებობის პირებისაგან შემოსული მექრთამეობის ფაქტების მამხილებელი სიგნალები. ამგვარი სიგნალები, ზოგჯერ შეიძლება პირდაპირ არ მიუთითებდეს მექრთამეობის ფაქტზე, მაგრამ შემდგომი შემოწმებით დადგინდეს, რომ სხვა სახის დანაშაულის გვერდით ადგილი აქვს მექრთამეობასაც. ასეთ გარემოებას უფრო ხშირად ადგილი აქვს მაშინ, როცა მოწოდებული ცნობა შეეხება ცალკეული თანამდებობის პირების მიერ თავიანთი სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებას, კერძოდ, სამსახურებრივ სიყალბეს, სახელმწიფო ქონების გატაცების ფაქტებს და სხვ.

მოქალაქეთა განცხადებისაგან განსხვავებით, საქართველოს სსრ სსსკ 109-ე მუხლის თანახმად, საწარმო-დაწესებულებების, საზოგადოებრივი ორგანიზაციების და თანამდებობის პირთა მიერ მოწოდებული ცნობა მექრთამეობის შესახებ უნდა იყოს წერილობითი სახის. ~~ამასთან ერთად მასში დეტალურად უნდა აღიწეროს მექრთამეობის კონკრეტული ფაქტები. ასეთი ცნობის მოწოდებულთა გაფრთხილება ცრუ დასშენისათვის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის შესახებ კანონით გათვალისწინებული არაა.~~

საწარმო-დაწესებულები, ორგანიზაციის ან თანამდებობის პირის მიერ მოწოდებული ცნობა მექრთამეობის შესახებ არ შეიძლება წინასწარი შემოწმების გარეშე გახდეს სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საბაბი. პირველ რიგში საჭიროა, გაირკვეს მასში მითითებულ ფაქტებს ნამდვილად ჰქონდა თუ არა ადგილი და ისინი შეიცავენ თუ არა მექრთამეობის შემადგენლობის ნიშნებს. შემოწმებით მიღებული შედეგების საფუძველზე გამოიტანება დადგენილება სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის შესახებ.

3. პ რ ე ს ა შ ი გ ა მ ო ქ ვ ე ყ ნ ე ბ უ ლ ი ც ნ ო ბ ა. სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საბაბი ზოგჯერ შეიძლება გახდეს მექრთამეობის ფაქტზე მიმთითებელი პრესაში გამოქვეყნებული სტატია, წერილი, ფელეტონი, ინფორმაცია და სხვ. იმ შემთხვევაში, თუ მექრთამეობის მამხილებელი მასა-

ლა გამოსაქვეყნებლად მიტანილ იქნა პრესის ორგანოებში, მაგრამ იქიდან შესამოწმებლად გადაეგზავნა სასამართლოს, პროკურატურას, გამომძიებელს ან მოკვლევის ორგანოს და, თუ შემოწმებით დადგინდება წერილში მითითებული მექრთამეობის ფაქტები, მაშინ სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საბაზი იქნება ის მასალა, რომელიც შემოწმების საფუძველი გახდა და არა პრესაში გამოქვეყნებული ცნობა (რადგან ასეთს ადგილი არ ჰქონია).

საწარმო-დაწესებულების ან საზოგადოებრივი ორგანიზაციის კედლას გაზეთში მოთავსებული მასალა არ შეიძლება პრესაში გამოქვეყნებულად ჩაითვალოს. მაგრამ თუ იგი სასამართლოს, მოკვლევის ან გამომძიებლის ორგანოების ხელში აღმოჩნდება, მაშინ, მოცემულ შემთხვევაში, სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საბაზი იქნება უშუალოდ ამ ორგანოების მიერ დანაშაულის ნიშნების გამომჟღავნება, ან თვით საწარმო-დაწესებულების ორგანიზაციის და თანამდებობის პირის მიერ მოწოდებული ცნობა¹.

სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საბაზად პრესაში გამოქვეყნებული ცნობის აღიარებას უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს, ვინაიდან ამით კანონმდებელმა სისხლის სამართლის საქმის აღმძვრელი კომპეტენტური ორგანოები კიდევ ერთხელ დაავალდებულა, რომ სისტემატურად ადევნონ თვალყური პრესაში გამოქვეყნებულ მასალებს და საჭირო შემთხვევაში მოახდინონ მათზე სათანადო რეაგირება.

პრესაში გამოქვეყნებული ცნობის საფუძველზე, რა სახითაც არ უნდა მიუთითებდეს იგი მექრთამეობის ფაქტზე, არ შეიძლება სათანადო შემოწმების გარეშე მოხდეს სისხლის სამართლის საქმის აღძვრა.

4. პირის . გამოცხადება ბრალის აღიარებით. პირის გამოცხადებას ბრალის აღიარებით ადგილი აქვს მაშინ, როცა მექრთამეობაში მონაწილე (ქრთამის მიმცემი, ქრთამის ამღები ან მექრთამეობაში შუამავალი) პირი ნებაყოფლობით აცხადებს სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის

¹ «Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу РСФСР», М., 1963, стр. 239—240.

უფლებით აღკუთრებულ კომპეტენტურ ორგანოებში თავის მიერ ჩადენილი დანაშაულის შესახებ. მაგრამ ამ სახის საბაბისათვის აუცილებელი არაა პირის უშუალო გამოცხადება. პრაქტიკაში შეიძლება ადგილი ჰქონდეს ისეთ შემთხვევებს, როცა მოქალაქეს ობიექტური მიზეზების გამო არ შეუძლია პირადად გამოცხადდეს ბრალის აღიარებით აღნიშნულ ორგანოებში (მაგალითად, ავადმყოფობის გამო) და ამის შესახებ დაწერილობით აცნობებს სხვა საშუალებით (ფოსტით, ტელეფონით, თავისი ნათესავის ან მეგობრის მეშვეობით და სხვ.). მაგალითად, ა.-მ ქრთამის სახით გადასცა ნ.-ს 565 მანეთი. რამოდენიმე დღის შემდეგ ა. გახდა, ავად. ა.-მ თავის ქალიშვილს უთხრა, რომ მას ნ.-ემ ქრთამის სახით გამოართვა 565 მანეთი და სთხოვა ამის შესახებ ეცნობებინა სათანადო ორგანოებისათვის. ს.-ემ შეასრულა დედის თხოვნა და მისი განცხადებით აღიძრა სისხლის სამართლის საქმე¹. ამ შემთხვევაში, მართალია, ქრთამის მიმცემი უშუალოდ თვითონ არ გამოცხადდა საგამომძიებლო ორგანოში, მაგრამ აქაც ადგილი აქვს პირის გამოცხადებას ბრალის აღიარებით.

როგორც საგამომძიებლო პრაქტიკა გვიჩვენებს, მექრთამეობის თავისებურებებიდან გამომდინარე, საქმეების უმეტესი ნაწილის აღძვრის საბაბად გვევლინება ქრთამის მიმცემის გამოცხადება ბრალის აღიარებით, ე. ი. ქრთამის მიმცემი თავისი ნებით ცხადდება სათანადო ორგანოში სისხლის სამართლის საქმის აღძვრამდე და აღიარებს მის მიერ ჩადენილ დანაშაულს. ამ საბაბის აუცილებელი ნიშანი ისაა, რომ პირმა თავის მიერ ჩადენილი დანაშაულის შესახებ ნებაყოფლობით განაცხადოს სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის უფლებით აღკუთრებულ ორგანოში. ამიტომ, თუ პირი მექრთამეობის ფაქტის შესახებ განაცხადებს თავის ნაცნობ-მეგობართან არა დანაშაულის მხილების მიზნით, არამედ როგორც მეგობრისათვის საიდუმლოს განდობა და, თუ ეს უკანასკნელი აცნობებს სასამართლოს, პროკურორს, გამომძიებელს ან მოკვლევის ორგანოს, მაშინ სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საბაბი

¹ ქ. თბილისის ოქტომბრის სახ. რაიონის პროკურატურის საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

იქნება არა პირის გამოცხადება ბრალის აღიარებით, არამედ მოქალაქის განცხადება.

ნათქვამის საილუსტრაციოდ შეიძლება მოვიყვანოთ შემდეგი მაგალითი: ბ.-ემ საქმის თავის სასარგებლოდ გადაწყვეტისათვის სასამართლოს მდივანს ქრთამის სახით მისცა 300 მანეთი მოსამართლეზე გადასაცემად. ამის შესახებ ბ.-ემ მოუთხრო თავის ნაცნობ გ.-ს. ამ უკანასკნელმა კი ეს ამბავი აცნობა მოსამართლეს, რის შემდეგაც ბ. გამოიძახეს სასამართლოში. ბ.-ემ ჯერ უარყო გ.-ესთან აღნიშნული ფაქტის გამხელა, მაგრამ შემდეგ დაადგატურა იგი. წინასწარი გამოძიებით და სხალხო სასამართლოს განაჩენით სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემულ იქნა მხოლოდ ქრთამის ამლეები — სასამართლოს მდივანი, ქრთამის მიმცემი ბ. კი არა. ამ საქმეზე აფხაზეთის ასსრ უმაღლესი სასამართლოს პრეზიდიუმმა სხალხო სასამართლოს მიერ გამოტანილი განაჩენი გააუქმა და საქმე დამატებითი გამოძიების ჩატარებისათვის დაუბრუნა აფხაზეთის ასსრ პროკურატურას იმაზე მითითებით, რომ დაედგინა: „ჰქონდა თუ არა აღგილი ბ.-ს მხრივ ნებაყოფლობით განცხადებას ქრთამის მიცემის შესახებ“. დამატებითი გამოძიების ჩატარებით დადგინდა, რომ ბ.-ემ ნებაყოფლობით კი არ განაცხადა მის მიერ ჩადენილი დანაშაულის შესახებ და მას მიზნად კი არ ჰქონდა ქრთამის ამლეები დამნაშავე პირის მხილება, არამედ იგი იძულებული გახდა ასეთი განცხადება გაეკეთებინა სასამართლოში გამოძახების შემდეგ. ე. ი. სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საბაბი გახდა არა ქრთამის მიმცემ ბ.-ს ნებაყოფლობითი განცხადება და მისი გამოცხადება ბრალის აღიარებით, არამედ მოქალაქე გ.-ს ზეპირი განცხადება მოსამართლესთან. ამიტომ ბ. აფხაზეთის ასსრ უმაღლეს სასამართლოს მიერ ცნობილ იქნა დამნაშავედ ქრთამის მიცემისათვის¹.

ამრიგად, მექრთამეობის ფაქტზე სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის აღნიშნული საბაბის სწორედ დადგენას უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს. მისი მნიშვნელობა იმითაც იზრდება, რომ კანონში ჩამოთვლილი სხვა საბაბებისაგან განსხე-

¹ აფხაზეთის ასსრ უმაღლესი სასამართლოს არქივი.

ვებით იგი თავისთავად ხდება არა მარტო მექრთამეობის საქმის აღძვრის საბაზი, არამედ ქრთამის მიმცემის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების საფუძველიც.

5. მოკვლევის ორგანოს, გამომძიებლის, პროკურორის, სასამართლოს ან მოსამართლის მიერ დანაშაულის ნიშნების უშუალოდ გამომჟღავნება, როგორც სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საბაზი, ყველა შემოგანხილული საბაზისაგან უპირველესად იმით განსხვავდება, რომ მექრთამეობის ნიშნების გამომჟღავნება ხდება არა რაიმე გარეშე ბიძგით, კანონით გათვალისწინებული როპელიმე წყაროდან მიღებული ცნობით, არამედ საქმის აღძვრის უფლებით აღჭურვილი თანამდებობის პირებისა და ორგანოების უშუალო ინიციატივით. პროკურორის, სასამართლოს, გამომძიებლისა და მომკვლევი პირის მიერ დანაშაულის ნიშნების უშუალო გამომჟღავნება შეიძლება გახდეს სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საბაზი აგრეთვე მაშინ, როცა ისინი სხვა კატეგორიის საქმეების გამოძიების ან განხილვის დროს გამოავლენენ მექრთამეობას. ეს განსაკუთრებით ხდება სხვა სახის თანამდებობრივი დანაშაულისა და სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ქონების გატაცების გამოძიების განხილვისას. მთელ რიგ შემთხვევებში, ამ კატეგორიათა დანაშაული მჭიდროდაა დაკავშირებული მექრთამეობასთან და ზოგჯერ მათი ჩადენა სწორედ მექრთამეობის ნიადაგზე ხდება. მაგალითად, საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობის საბჭოს საწარმოო სამმართველოში ინჟინერმა თ.-ემ 1958 წლის მაისის თვეში შეადგინა 500 ცალი შიფერის ყალბი განრიგი. იმავე წლის სექტემბერში კი ასეთივე ყალბი განრიგი შეადგინა კასპის ცემენტის ქარხნიდან 15.000 ცალი პირობითი ფილების გაცემაზე. საქმის შემდგომი გამოძიებით დადგენილ იქნა, რომ თ.-ემ აღნიშნული თანამდებობრივი დანაშაული ჩაიდინა ქრთამის აღებისათვის. კერძოდ, მან 500 ცალი შიფერის ყალბი განრიგის შედგენისათვის შ.-სა და კ.-ს გამოართვა 1.500 მანეთი, 15.000 პირობითი ფი-

ლების გაცემაზე შედგენილი ყალბი განრიგისათვის კი — 750 მანეთი¹.

დანაშაულის ნიშნების უშუალო გამომკლავნების შემთხვევაში სასამართლოს მიერ სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის უფლება გათვალისწინებულია საქართველოს სსრ სსსკ 257-ე მუხლით. ამ მუხლის თანახმად „როდესაც სასამართლო განხილვის დროს დადგინდება გარემოებანი იმის შესახებ, რომ დანაშაული ჩადენილია პირის მიერ, რომელიც სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემული არ არის, სასამართლომ უნდა გამოიტანოს განჩინება ამ პირის მიმართ სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის თაობაზე და გადასცეს ეს განჩინება წინასწარი გამოძიების ან მოკვლევის საწარმოებლად“. ამავე მუხლის ძალით სასამართლოს უფლება აქვს გამოიყენოს აღკვეთის ღონისძიება იმ პირისადმი, რომლის მიმართაც საქმე აღიძრა.

კანონით მინიჭებულ ამ უფლებას სასამართლოში არცთუ ისე იშვიათად იყენებენ. მაგალითად, სასამართლოში ს.-სა და მ.-ს მიერ ჩადენილი დანაშაულის სამსჯავრო გამოძიების დროს გამომკლავნდა გ.-სა და ტ.-ს მიერ მ.-სათვის ქრთამის სახით დიდი ოდენობით ფულადი თანხის გადაცემის ფაქტი. ამიტომ მათ მიმართ სასამართლომ გამოიტანა განჩინება სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის შესახებ და საქმე წინასწარი გამოძიების ჩასატარებლად გადაუგზავნა იმავე რაიონის პროკურატურას².

ამრიგად, პროკურორი, გამომძიებელი, მომკვლევ პირი და სასამართლო ვალდებული არიან მექრთამეობასთან ბრძოლის გაუმჯობესების მიზნით გამოიჩინონ საკუთარი ინიციატივა მექრთამეობის ფაქტების უშუალო გამოვლინებაში.

როგორც ცნობილია, ადრე მომქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი იცნობდა სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის კადევ ერთ საბაბს, კერძოდ, პროკურორის წინადადებას. ახალი საპროცესო კანონით იგი შართებულად იქნა-

¹ ქ. თბილისის კალინინის სახ. რაიონის პროკურატურის საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

² ქ. თბილისის ორჯონიკიძის სახ. რაიონის სახალხო სასამართლოს პრაქტიკიდან.

ამოღებული სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საბაბთა რიცხვიდან. შეუძლებელია პრაქტიკაში შეგვეხედეს პროკურორის ისეთი სახის წინადადება, რომელიც არ გამომდინარეობდეს ერთ-ერთ ზემოაღნიშნულ წყაროდან. მაგალითად, თუ პროკურორმა სახელმწიფო დაწესებულებიდან მიიღო რევიზიის აქტი და ა. შ. და გამომძიებელს წინადადება მისცა ამ მონაცემების საფუძველზე აღძრას სისხლის სამართლის საქმე, აქაც სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საბაბი იქნება არა პროკურორის შიშველი წინადადება, არამედ საწარმო-დაწესებულებიდან გადმოგზავნილი რევიზიის აქტი. მოვიყვანოთ კიდევ ერთი მაგალითი: აფხაზეთის ასსრ მინისტრთა საბჭოში შემოვიდა მოქალაქე მ.-ს განცხადება ე.-სათვის 110 მანეთის ქრთამის სახით გადაცემის შესახებ. განცხადების შემოწმების მასალები მოხსენებით ბარათთან ერთად ქვემდებარეობისამებრ გადაეგზავნა გუდაუთის რაიონის პროკურატურას. პროკურორმა მიღებული მასალების გაცნობის შემდეგ გამომძიებელს წინადადება მისცა აღედრა სისხლის სამართლის საქმე და მიეღო თავის წარმოებაში¹. ცხადია, ამ კონკრეტულ შემთხვევაშიც პროკურორის წინადადება კი არ გახდა სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საბაბი, არამედ მოქალაქე მ.-ს განცხადება და მის საფუძველზე ჩატარებული შემოწმების შედეგები.

ამრიგად, კანონმდებელი სრულყოფილად და ამომწურავად იძლევა სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საბაბთა ჩამოთვლას, რომელთა დადგენას და განსაზღვრას საკმაოდ დიდი მნიშვნელობა აქვს საქმის აღძვრის საკითხის სწორად გადაწყვეტისათვის.

როგორც წესი, მექრთამეობის საქმეები არ შეიძლება აღიძრას კანონიერი საბაბის არსებობის გარეშე. ამავე დროს, სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საბაბი საქმეს ყოველთვის თან უნდა დაერთოს. ამიტომ არასწორია, როცა აღძრული საქმის მასალებიდან არ ჩანს, თუ რა იყო მისი აღძვრის საბაბი და საქმე პირდაპირ მოწმისა და ექვმიტანილის დაკითხვით ან შემთხვევის აღგილის დათვალიერების ოქმით იწყება. მაგა-

¹ ქ. გუდაუთის პროკურატურის საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

ლითად, 1961 წლის 1 თებერვალს საქართველოს სსრ პროკუ-
რატურაში აღიძრა სისხლის სამართლის საქმე ც.-ეს მიერ
ქრთამის აღების ფაქტზე. მაგრამ საქმიდან არ ჩანს, თუ რა
იყო სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საბაბი და საქმე
პირდაპირ ც.-ს დაკითხვის ოქმით იწყება.

საქართველოს სსრ სსსკ 108-ე მუხლის თანახმად, „სისხ-
ლის სამართლის საქმე შეიძლება აღიძრას მხოლოდ იმ შემ-
თხვევაში, როდესაც მოიპოვება საკმარისი მონაცემები, რომლე-
ბიც დანაშაულის ნიშნებზე მიუთითებენ“. აქედან გამომდინა-
რე მექრთამეობის საქმის აღძვრისათვის საჭიროა იყოს კანო-
ნიური საბაბი და საფუძველი. სისხლის სამართლის საქმის აღ-
ძვრის საბაბი და საფუძველი ურთიერთგანუყრელად დაკავ-
შირებული ცნებებია, რომელთაგან ერთ-ერთის არარსებობა
იწვევს საქმის აღძვრისაგან თავის შეკავებას.

რა არის მექრთამეობის ფაქტებზე სისხლის სამართლის
საქმის აღძვრის საფუძველი და რა უნდა ვიგულისხმოთ კანო-
ნის მითითების ქვეშ, რომ სისხლის სამართლის საქმე აღიძვ-
რება მხოლოდ მაშინ, როცა მოიპოვება დანაშაულის ნიშნებ-
ზე მიმითითებელი საკმარისი მონაცემები? მექრთამეობის ფაქ-
ტებზე საქმის აღძვრის საფუძველია ის პირველადი ფაქტიური
მონაცემები, რომლებიც უშუალოდ მიუთითებენ მექრთამე-
ობის ნიშნების არსებობაზე. მაგალითად, თუ განცხადებაში
მითითებულა, რომ თანამდებობის პირმა თავისი სამსახურებ-
რივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებით აიღო ქრთამი
და, თუ განცხადებაში მოყვანილი ფაქტების წინასწარი შემოწ-
მებით მივიღებთ საკმარის დამაჯერებელ მონაცემებს, რომ
ასეთ შემთხვევას ნამდვილად ჰქონდა ადგილი, მაშინ საქმის
აღძვრის საბაბი იქნება მოქალაქის განცხადება, საფუძველი
კი—ის ფაქტიური მონაცემები, რომლებიც მექრთამეობის
დანაშაულებრივ ნიშნებზე მიუთითებენ.

ზოგიერთი პრაქტიკული მუშაკის აზრით, თუ წინასწარი
ფაქტიური მონაცემები, მექრთამეობის ნიშნებთან ერთად,
პირდაპირ არ მიუთითებენ დანაშაულის ჩამდენ პირზე, მაშინ
საქმე არ უნდა აღიძრას, ვინაიდან ასეთ შემთხვევაში სახეზე
არა გვაქვს აღძვრისათვის საკმარისი საფუძველი. ასეთი შეხედუ-
ლება მცდარია, რადგან, ჯერ ერთი, სისხლის სამართლის საქ-

მის აღძვრა ხდება არა დამნაშავე პირის მიმართ, არამედ დანაშაულებრივ ფაქტზე; დამნაშავე პირები დადგენილნი უნდა იქნენ საქმის შემდგომი გამოძიებით. მეორეც. აღნიშნული მოსაზრება ეწინააღმდეგება საქართველოს სსრ სსსკ მე-3 მუხლის მოთხოვნას, რომელიც სასამართლოს, პროკურორს, გამოძიებელს და მოკვლევის ორგანოს ავალდებულებს თავიანთი კომპეტენციის ფარგლებში აღძრან სისხლის სამართლის საქმე დანაშაულის ნიშნების აღმოჩენის ყველა შემთხვევაში, მიიღონ სათანადო ზომები დამნაშავე პირთა დასადგენად და დასასჯელად. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ სისხლის სამართლის საქმის აღძვრისათვის აუცილებელი არაა პირველადი მასალები პირდაპირ მიუთითებდეს მექრთამეობაში მონაწილე პირებზე. საკმარისია ისინი შეიცავდნენ მექრთამეობის ნიშნებზე მიმთითებელ ისეთ დამაჯერებელ ფაქტიურ მონაცემებს, რომელთა საფუძველზე შეიძლება სწორი, დასაბუთებული დასკვნის გაკეთება, რომ აღნიშნულ ქმედობას ნამდვილად ჰქონდა (ან არ ჰქონდა) ადგილი და იგი შეიცავს (ან არ შეიცავს) მექრთამეობის ნიშნებს.

ამრიგად, მექრთამეობის საქმის აღძვრის საფუძვლის ქვეშ პირველ რიგში გაგებულ უნდა იქნეს ის კონკრეტული, ობიექტური, პირველადი მონაცემები, რომლებიც ქრთამის მიცემა-აღების ან მექრთამეობაში შუამავლობის დანაშაულებრივ ფაქტზე მიუთითებენ. ეს გარემოება დასაბუთებულად უნდა აისახოს მექრთამეობის ფაქტზე გამოტანილ სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის დადგენილებაში.

8. მექრთამეობის შესახებ შემოსული მასალების შემოწმების ორგანიზაცია და სისხლის სამართლის საქმის აღძვრა

მექრთამეობის შესახებ შემოსული მასალების წინასწარი შემოწმების გარეშე შეუძლებელია სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის სწორი, დასაბუთებული გადაწყვეტა. ამ ეტაპზე დაშვებული შეცდომის გამო ზოგჯერ საქმის შემდგომი გახსნა შეუძლებელი ხდება და დამნაშავენი დაუსჯელნი რჩებიან. მასალების შემოწმების მიზანია არა დამნაშა-

ვე პირთა დადგენა, არამედ საქმის აღძვრისათვის საჭირო საფუძვლად არსებობის ან არარსებობის გარკვევა და ამით დამნაშავე პირთა შემდგომი მხილებისა და დანაშაულის თავიდან აცილებისათვის სათანადო ღონისძიებებს დასახვა. მაგრამ შემოსული მასალების შემოწმების მნიშვნელობა მარტოოდენ ამით როდი ამოიწურება. მას გარკვეული მნიშვნელობა აქვს აგრეთვე საქმის აღძვრის შემდეგ საქმეზე ცალკეულ საგამომძიებლო მოქმედებათა მაღალხარისხოვნად ჩატარებისათვის საჭირო ნიადაგის მომზადებაში.

მექრთამეობის ნიშნებზე მიმთითებელი მასალების პირველადი შემოწმების ორგანიზაცია, როგორც წესი, უნდა მოხდეს საქმის აღძვრამდე. საგამომძიებლო მოქმედებათა შესრულების გარეშე, კერძოდ: 1. მასალების ადგილზე შემოწმებით; 2. საჭირო ცნობებისა და დამატებითი მასალების გამოთხოვით; 3. მექრთამეობის ფაქტების შემტყობინებელ პირებთან გასაუბრებით და საჭირო საკითხებზე მათგან ახსნა-განმარტებების ჩამორთმევით; 4. შესაბამისი კომპეტენტური ორგანოებისაგან რევიზიის ან სათანადო შემოწმების ჩატარების მოთხოვნით; 5. სამძებრო-ოპერატიულ ღონისძიებათა ჩატარებით.

საგამომძიებლო პრაქტიკაში ზოგჯერ ადგილი აქვს ისეთ შემთხვევას, როცა გამომძიებელი მასალების შემოწმების მიზნით, სისხლის სამართლის საქმის აღძვრამდე, ატარებს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობისათვის უცხო, შერეული სახის მოქმედებას. მაგალითად, ერთ-ერთი რაიონის პროკურორმა, სისხლის სამართლის საქმის აღძვრამდე, გ.-ს მიერ ქრთამის გამოძალვის ფაქტთან დაკავშირებით მასალების შემოწმების მიზნით ჩაატარა „დაპირისპირებითი ახსნა-განმარტება“¹. მექრთამეობის შესახებ შემოსული მასალების შემოწმება ასეთი გზით, ცხადია, არასწორია და იგი არ შეიძლება პრაქტიკაში დაინერგოს.

მექრთამეობის ფაქტებზე სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საბაზი შეიძლება იყოს საქართველოს სსრ სსსკ 108-ე მუხლში ჩამოთვლილი ქრთამის მიცემა-აღებაზე ან მექრთამე-

¹ გაგეჰკორის რაიონის პროკურატურის საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

ობის შუამავლობაზე მიმთითებელი ყველა სახის წყარო. ამავე დროს, კანონით გათვალისწინებული საქმის აღძვრის არც ერთი წყარო (მოკვლევის ორგანოს, გამომძიებლის, პროკურორის, სასამართლოს ან მოსამართლის მიერ დანაშაულის ნიშნების უშუალო გამომჟღავნების გარდა) არ შეიძლება პირდაპირ, წინასწარი შემოწმების გარეშე გახდეს მექრთამეობის ფაქტზე სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საფუძველი. უნდა გვახსოვდეს, რომ ყველა მათგანი საჭიროებს წინასწარ შემოწმებას.

როგორც საგამომძიებლო პრაქტიკა გვიჩვენებს, მექრთამეობის ფაქტებზე სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საბაზად, უმეტეს შემთხვევაში, გვევლინება მოქალაქეთა განცხადებები.

მექრთამეობის შესახებ შემოსული ასეთი კატეგორიის განცხადებები შეიძლება პირობითად დავყოთ სამ ძირითად ჯგუფად: პირველს უნდა მივაკუთვნოთ ისეთ მოქალაქეთა განცხადებები, რომლებმაც სხვადასხვა გზით და საშუალებით შეიტყვეს ქრთამის მიცემა-აღების ან მექრთამეობაში შუამავლობის ფაქტის ან ასეთის მზადების შესახებ, თვითონ არავითარი კავშირი არა აქვთ დანაშაულთან და გულწრფელად სურთ მოკვლევისა და წინასწარი გამოძიების ორგანოებს დაეხმარონ დამნაშავეთა მხილებაში და დანაშაულის აღკვეთაში; მეორე ჯგუფს მიეკუთვნება ისეთ მოქალაქეთა განცხადებები, რომელთა მიმართ ცალკეული თანამდებობის პირების მხრივ ადგილი ჰქონდა ქრთამის გამოძალვას ან ასეთის მცდელობას, ან უშუალოდ თვითონ იყვნენ დანაშაულის მონაწილენი, მაგრამ თავიანთი გულწრფელი, ნებაყოფლობითი აღიარებით სურთ ხელი შეუწყონ ჩადენილი დანაშაულის გახსნასა და დამნაშავეთა გამომჟღავნებას; მესამე ჯგუფს შეადგენს მექრთამეობის ფაქტებზე მოქალაქეთაგან შემოსული უსახელო წერილები, რომლებიც ჩვენი კანონმდებლობით სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საბაზთა შორის მოხსენიებული არ არის, მაგრამ რომელთა შემოწმება, მთელ რიგ შემთხვევებში, აუცილებელია სათანადო წესით.

აღნიშნულ ჯგუფებში შემაჯავალ მოქალაქეთა განცხადებებიდან არც ერთი არ შეიძლება პირდაპირ, წინასწარი შემოწ-

მეზის გარეშე გახდეს მექრთამეობის ფაქტზე სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საბაზი. ყველა ისინი მოითხოვენ წინასწარ გულდასპით შემოწმებას.

გამომძიებელი (ან სხვა თანამდებობის პირი) ვალდებულია მიიღოს მექრთამეობის ფაქტზე შემოსული განცხადება და ამის შესახებ დაუყოვნებლივ აცნობოს პროკურორს. საქართველოს სსრ სსსკ 109-ე მუხლის თანახმად, მოქალაქეთა განცხადება შეიძლება იყოს წერილობითი ან ზეპირი. ზეპირი განცხადების შემთხვევაში, როგორც წესი, უნდა შედგეს ოქმი და მას ხელი მოაწეროს განმცხადებელმა და ოქმის შემდგენმა თანამდებობის პირმა. საჭიროა ოქმში აღინიშნოს, რომ განმცხადებელს განემარტა პასუხისმგებლობა წინასწარი შეცნობით ცრუ დასმენისათვის. წერილობით განცხადებაზე უნდა იყოს განმცხადებლის ხელმოწერა. საჭიროა იქვე გაირკვეს განმცხადებლის პიროვნება, ჩამოერთვას დაწერილებითა ახსნა-განმარტება და გაფრთხილებულ იქნეს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობაზე წინასწარი შეცნობით ცრუ დასმენისათვის.

მექრთამეობის ფაქტებზე შემოსული სიგნალების წინასწარი შემოწმება, როგორც ვ. ი. ლენინი გვასწავლის, უნდა მოხდეს ფრთხილად, სწრაფად, ადგილი არ ჰქონდეს მათ ნაადრევ გახმაურებას, რათა შევიძლოთ დამნაშავეთა გამოვლენა¹.

იმ შემთხვევაში, თუ სახეზე გვაქვს ქრთამის მიცემა-აღების ფაქტზე მიმთითებელი საკმარისი მონაცემები, მაშინ საჭიროა დაუყოვნებლივ აღიძრას სისხლის სამართლის საქმე. წინააღმდეგ შემთხვევაში შემოსული სიგნალების შემოწმებამ შეუაძლოა უარყოფითი გავლენა მოახდინოს საქმის შემდგომ მსვლელობაზე.

შემოსული განცხადების განხილვა-შემოწმების დროს გადაწყვეტი უტარდება უნდა მიექცეს იმას, საკმარისი რაოდენობითაა თუ არა განცხადებაში მექრთამეობის ნიშნებზე მიმთითებელი მონაცემები და რამდენადაა იგი რეალური. ამასთან ერთად საჭიროა გაირკვეს: განცხადება დაწერილი ხომ

¹ იხ. «Письмо председателю Губисполкома Д. А. Булатову», «Ленинский сборник», XXI, стр. 226—227.

არ არის თანამდებობის პირისათვის სახელის გასატეხად: განმცხადებელს ხომ არ ამოძრავებს შურისძიება ან ხომ არ არის იგი ცილისმწამებლური ხასიათის და სხვ. ამის დადგენა შეიძლება განმცხადებლის პიროვნების შესწავლით, მისგან დაწვრილებითი ახსნა-განმარტებას ჩამორთმევით და განცხადებაში მითითებული საექვოდ მიჩნეული ფაქტების შემოწმების მიზნით სამძებრო-ოპერატიული ღონისძიების ჩატარებით.

ახსნა-განმარტებაში ნათელი პასუხი უნდა იყოს გაქემული ისეთ კითხვებზე, როგორიცაა: განმცხადებელმა უშუალოდ თვითონ განიცადა ქრთამის გამომძალველი თანამდებობის პირის ზემოქმედება თუ სხვამ. უნდა გაირკვეს აგრეთვე საიდან, რა საშუალებით და რა წყაროებით გახდა ცნობილი განმცხადებლისათვის ქრთამის მიცემა-აღების ფაქტი: თანამდებობის პირის მიერ, სახელდობრ, რა სახის მოქმედება ან უმოქმედობა იქნა შესრულებული ქრთამის მიმცემის ინტერესებისათვის: როგორ დამოკიდებულებაშია განმცხადებელი მექრთამეობაში მხილებულ თანამდებობის პირთან; სად, როდის, რა პირობებში მოხდა ქრთამის გადაცემა: რა იყო უშუალოდ ქრთამის საგანი: ვინ შეიძლება კიდევ სხვამ დაადასტუროს ქრთამის მიცემა-აღების ფაქტი და ა. შ. ამ კითხვებზე დამაჯერებელი პასუხის მიღებისა და მათი სათანადო შემოწმების შემდეგ გამომძიებელმა, პროკურორმა ან მომკვლევმა პირმა, თუ ისინი დარწმუნდებიან, რომ მიღებული მონაცემები შეიცავს მექრთამეობის უტყუარ ნიშნებს, დაუყოვნებლივ უნდა აღძრან სისხლის სამართლის საქმე.

აღნიშნული პირველადი მონაცემების დაზუსტება აუცილებელია, რადგან, როგორც საგამომძიებლო პრაქტიკა გვიჩვენებს, ზოგჯერ ასეთი განცხადება ცილისმწამებლური ხასიათისაა. მაგალითად, 1963 წლის 12 სექტემბერს დ.-ს განცხადების წინასწარი შემოწმებისა და პირველადი მონაცემების დაზუსტების გარეშე აღიძრა სისხლის სამართლის საქმე საავტომობილო სატრანსპორტო სამინისტროს №1 ავტოსატრანსპორტო ტრესტის კონტროლიორების ჯ.-ს, მ.-სა და ტ.-ს მიერ ქრთამის გამოძალვის მცდელობის ფაქტზე. საქმის შემდგომი გამომძიებით კი დადგინდა: დ.-ეს, რომელიც გუშაობდა ქ. თბილისის მე-16 ავტოსატრანსპორტო კანტორაში ტაქსის მძღო-

ლაღ. 1963 წლის 18 თებერვალს რუსთავის მხრიდან მოჰყავდა ოთხი მგზავრი. მას დამხმარე მავთულის გამოყენებით გამოთიშული ჰქონდა მანქანის „ტაქსომეტრი“ და „სპიდომეტრი“. რაზეც საქართველოს სსრ საავტომობილო ტრანსპორტის სამინისტროს კონტროლიორებმა ჯ.-მ. მ.-მ და ტ.-მ შეადგინეს აქტი. ამის გამო ატკ-ს ადმინისტრაციამ დ. გაათავისუფლა სამუშაოდან და სხვა მანქანაზე გადაიყვანა. ამ ამბიდან სამი თვის შემდეგ დ.-მ შეკრიბა ცრუ მოწმეები. დააწერინა მათ ახსნა-განმარტებები და პროკურატურაში შეიტანა ცილისმწამებლური განცხადება, თითქოს კონტროლიორებმა ჯ.-მ, ტ.-მ და მ.-მ მას 100 მანეთი მოსთხოვეს. მაგრამ მან ფული არ მისცა და ამიტომ აქტი შეუდგინეს. წინასწარი გამოძიებით აღწმუნული გარემოების დადგენის შემდეგ დ. თვითონ იქნა სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემული ცილისმწამებისათვის¹.

ზოგიერთი კრიმინალისტის აზრით (ზ. ბარანოვა, რ. რიაბინი, ვ. სტეპანოვი და სხვ.), თუ პროკურატურაში შემოვიდა თანამდებობის პირის მიერ ქრთამის გამოძალვის მამხილებელი განცხადება, პროკურორმა უნდა გამოიძახოს განმცხადებელი, გააფრთხილოს ცრუ ჩვენების მიცემისათვის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობაზე და დაკითხოს. თუ განმცხადებელი დაკითხვის დროს დაადასტურებს მისგან თანამდებობის პირის მიერ ქრთამის გამოძალვის ფაქტს, პროკურორი ვალდებულია აღძრას სისხლის სამართლის საქმე. ასეთი მოსაზრება, ჯერ ერთი, არასწორია ტაქტიკური თვალსაზრისით და, მეორეც, ეწინააღმდეგება კანონის მოთხოვნას (საქართველოს სსრ სსსკ 110-ე მუხლი).

იმ შემთხვევაში, როცა პირი ნებაყოფლობით ცხადდება და აღიარებს თავის მონაწილეობას მექრთამეობაში (ქრთამის მიცემის, ქრთამის აღების ან მექრთამეობაში შუამავლობის სახით), საჭიროა პირველ რიგში გაირკვეს მისი ვინაობა და შედგეს ოქმი მისი გამოცხადების შესახებ; ჩამოერთვას დაწვრილებითი ახსნა-განმარტება; განცხადებაში მოყვანილი ფაქტე-

¹ ქ. თბილისის კიროვის სახ. რაიონის პროკურატურის საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

ბის შემოწმების მიზნით მიღებულ უნდა იქნეს საჭირო ღონისძიებანი და დროულად მოხდეს სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის ან არაღძვრის დადგენილების გამოტანა.

მექრთამეობის მამხილებელი ფაქტების შესახებ, როგორც აღვნიშნეთ, ზოგჯერ შეიძლება შემოვიდეს მოქალაქეთა უსახელო წერილები, რომლებიც კანონის თანახმად, სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საბაზად არ ითვლება (ყაზახეთის სსრ სსსკ 84-ე მუხლის ძალით, უსახელო განცხადება შეიძლება სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საბაზი გახდეს მხოლოდ წინასწარი შემოწმების შემდეგ), მაგრამ მთელ რიგ შემთხვევაში ისინი არ შეიძლება სათანადო რეაგირების გარეშე დარჩეს.

ზოგჯერ ხდება, რომ უსახელო განცხადებაში მოცემულია მექრთამეობის მამხილებელი სწორი ცნობები და მის დამწერს გარკვეული მოსაზრებით არ სურს თავისი ვინაობის გამომჟღავნება. ამიტომ უსახელო განცხადებების განხილვა-შემოწმებას უფრო ფრთხილად და კრიტიკულად უნდა მივუდგეთ.

საგამომძიებლო პრაქტიკაში ცნობილია მრავალი ისეთი შემთხვევა, როცა მექრთამეობის მამხილებელი უსახელო წერილების სწორი შემოწმების შედეგად არაერთი მექრთამე თანამდებობის პირი და ზოგჯერ კი მექრთამეთა მთელი ჯგუფიც გამოუყვანიათ დღის სინათლეზე. ასე, მაგალითად, საქართველოს კპ ცენტრალურ კომიტეტში შემოვიდა მოქალაქეთა უსახელო განცხადება, რომლითაც მექრთამეობაში იმხილებოდა ქ. თბილისის ერთ-ერთი რაიონის საბინაო სამმართველოს უფროსი. უსახელო წერილი შესამოწმებლად გადაეგზავნა რაიონის პარტიულ კომიტეტს. ამ უკანასკნელმა კი იგი შემოწმების შედეგებთან ერთად გადასცა პროკურატურას. აღნიშნული მასალების საფუძველზე 1962 წლის 19 აპრილს აღიძრა სისხლის სამართლის საქმე. მოცემულ საქმეზე წინასწარი გამოძიების ჩატარებით დადგინდა კ.-ს, ბ.-ს, გ.-სა და სხვათა მიერ ჩადენილი მექრთამეობის ფაქტები¹.

ამ მხრივ ასევე საყურადღებოა. შემდეგი მაგალითი: 1961

¹ ქ. თბილისის ლენინის სახ. რაიონის პროკურატურის საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

წლის ზაფხულში გაზეთ „იზვესტია“-ს რედაქციოდან პროკურატურაში გადაიგზავნა გამოუქვეყნებელი უსახელო წერილი, რომლის ავტორი იტყობინებოდა ქ. სერპუხოვაში მდებარე „დინამოს“ მაღაზიაში ქრთამით მოტოციკლეტების გაყიდვის შესახებ. ამ წერილის საფუძველზე ჩატარებული სამძებრო-ოპერატიული შემოწმების შედეგად დადგინდა არა მარტო მექრთამეობის ფაქტები, არამედ თვით უსახელო წერილის ავტორიც, რის შემდეგ აღიძრა სისხლის სამართლის საქმე. გამოძიებით მექრთამეობაში მხილებულ იქნა რამოდენიმე მაღაზიის დირექტორები, მოსკოვის საოლქო კანტორა „სპორტკულტვაჰრობის“ მმართველის მოადგილე და უფროსი საქონელმცოდნე. მოტოციკლეტებით მოვაჭრე 28 სპეკულანტის მიმართ კი მასალები გამოიყო ცალკე წარმოებაში¹.

ყოველივე ზემოაღნიშნული იმაზე მეტყველებს, რომ არ შეიძლება უარვესოთ მექრთამეობის ფაქტებზე მამხილებელი უსახელო წერილების მნიშვნელობა დანაშაულის გახსნისა და თავიდან აცილების საქმეში. ამიტომ საჭიროა მათი შემოწმება მოხდეს განსაკუთრებული სიფრთხილით. იმ შემთხვევაში, თუ უსახელო განცხადებაში მითითებული მექრთამეობის ფაქტები შემოწმებით დადასტურდება, მაშინ, როგორც სწორად შენიშნავს პროფ. მ. ს. სტროგოვიჩი, შემოწმებით მიღებული შედეგები იქნება სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საბაზი და არა უსახელო განცხადება².

როგორც წესი, უსახელო განცხადების შემოწმების დაწყება არ უნდა მოხდეს განცხადების ავტორის ვინაობის დადგენის ცლით ან იმ პირის გამოძახებითა და მისგან ახსნა-განმარტების ჩამორთმევით, რომლის დანაშაულებრივ ქმედობაზეც იტყობინებიან. უსახელო განცხადება უნდა შემოწმდეს იმ მიმართულებით, რომ შემოწმების შედეგების საფუძველზე შეიძლებოდეს სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის ან არაღძვრის საკითხის სწორად გადაწყვეტა. შემდეგ კი საჭიროა გატარდეს სათანადო ღონისძიება უსახელო განცხადების ავტო-

¹ იხ. «Следственная практика», вып. 60, М., 1963, стр. 73—78.

² М. С. Строгович, Курс советского уголовного процесса, М., 1958, стр. 265.

რის დადგენის მიზნით. რადგან, ჯერ ერთი, იგი კიდევ უფრო ხელს შეუწყობს დანაშაულის სწრაფ, სრულ გახსნას და, მეორეც, საჭიროების შემთხვევაში შეგვეძლება მისი პასუხისგებაში მიცემა ცრუ დასმენისათვის.

უსახელო განცხადების შემოწმება უნდა მოხდეს დროულად, განსაკუთრებული სიფრთხილით, სამძებრო-ოპერატიული ღონისძიებების ფარულად წარმოებით, რათა ნაადრევად არ მოხდეს მისი გახმაურება და უსაფუძვლოდ არ შეილახოს განცხადებაში მოხსენიებული თანამდებობის პირის ავტორიტეტი და ღირსება. ამასთან დაკავშირებით არასწორად მიგვაჩნია რ. დ. რახუნოვის მოსაზრება, რომლითაც აუცილებელი არაა უსახელო განცხადების შემოწმება ატარებდეს ფარულ ხასიათს¹. თუ უსახელო განცხადების შემოწმება აუცილებელია, მაშინ მისი შემოწმება გარკვეულ სტადიამდე უნდა მოხდეს ფარულად (მექრთამეობაში მხილებულ პირთა შეუმჩნეველად), წინააღმდეგ შემთხვევაში საქმეს ზიანის მეტი არაფერი მოუვა.

ზოგჯერ ამა თუ იმ თანამდებობის პირის მიერ ქრთამის გამოძალვის ან ასეთის მცდელობის ფაქტზე შემოსულ განცხადებაში შეიძლება მითითებული იყოს მექრთამეობის ისეთ უტყუარ, დამაჯერებელ ფაქტიურ გარემოებებზე, რომ მის საფუძველზე დაუყოვნებლივ მოხდეს სისხლის სამართლის საქმის აღძვრა. მაგრამ ასეთ დროსაც საჭიროა ზოგიერთი სახის წინასწარი შესაწავმელებელი ღონისძიების ჩატარება იმ მიზნით, რომ გაირკვეს ნამდვილად ჰქონდა თუ არა ადგილი მოცემული თანამდებობის პირის მიერ მასზე ინკრიმინირებულ ქმედობას. ამ მიზნით საჭიროა პირველ რიგში დადგინდეს თვით განმცხადებლის ვინაობა, როგორ დამოკიდებულებაშია განმცხადებელი ქრთამის აღებაში მხილებულ თანამდებობის პირთან; განცხადება ხომ არაა დაწერილი რაიმეზე სამაგიეროს გადახდის ან შურისძიების მიზნით; როდის ჰქონდა ქრთამის გადაცემას ან ქრთამის გამოძალვის მცდელობას ადგილი; რა პერიოდმა განვლო მას შემდეგ; რატომ არ აცნობა მან ქრთამის გამოძალვის შესახებ მაშინვე, დაუყოვნებლივ

¹ Журн. «Социалистическая законность», 1950, № 11, стр. 34.

(თუკი ასეთ ქმედობას წარსულში ჰქონდა ადგილი) სათანადო ორგანოს და სხვ. აღნიშნულის დადგენა შეიძლება როგორც განმცხადებლისაგან დაწვრილებითი ახსნა-განმარტების ჩამორთმევით, ისე სათანადო დოკუმენტების გამოთხოვით და ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებების ჩატარებით. მექრომეობის ფაქტებზე შემოსული სოგნალების ასეთი წინასწარი შემოწმება. უმეტეს შემთხვევაში, აუცილებელია, ეინაღან, როგორც საგამომძიებლო პრაქტიკა გვიჩვენებს. სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის ნაჩქარევ გადაწყვეტას შეიძლება მოჰყვეს საქმის წარმოებითი შეწყვეტა დანაშაულის ნიშნების არარსებობის გამო და თანამდებობის პირის ავტორიტეტისა და ღირსების ტყუილუბრალოდ შელახვა მთელი თავისი უაყოფითი შედეგებით. მაგალითად, მოქალაქე რ.-მ საქართველოს კპ ცენტრალურ კომიტეტში განცხადება შეიტანა, თითქოს რესტორან „განთიადის“ ფილიალის კინოთეატრ „რუსთაველი-ს“ ბუფეტის გამგემ ხ.-მ მას სამუშაოზე მოსაწყობად ქრთამის სახით გამოსცალა 200 მანეთი. განცხადება შესამოწმებლად გადაეგზავნა პროკურატურას. ზომელმაც წინასწარი შესამოწმებელი ღონისძიებების გატარების გარეშე 1964 წლის 15 იანვარს აღძრა სისხლის სამართლის საქმე ხ.-ს მიერ ქრთამის გამოძალვის ფაქტზე. წინასწარი გამოძიებით დადგინდა, რომ ვაჭრობის წესებისა და საპრეისკურანტო ფასების სისტემატური დარღვევისათვის ხ.-ემ სამსახურიდან გაათავისუფლა რ., რის გამოც ეს უკანასკნელი მასზე განაწყენებული იყო. აგრეთვე გამოიკვია, რომ რ. სამუშაოზე მიიღო არა ხ.-ემ, არამედ რესტორან „განთიადის“ დირექტორმა. საყურადღებოა ისიც, რომ რ.-ემ განცხადება ქრთამის გამოძალვის შესახებ შეიტანა მხოლოდ მას შემდეგ, რაც იგი განთავისუფლეს სამუშაოდან. ამ გარემოებათა დადგენის გამო გამომძიებელი იძულებული გახდა გამოეტანა დადგენილება საქმის წარმოებით შეწყვეტის შესახებ¹. ზემოაღნიშნულ გარემოებათა გარკვევა კი შეიძლებოდა სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის გარეშე განცხადებაში მოყვანილი ფაქტების წინასწარი შემოწმებით.

¹ ქ. თბილისის კალინინის სახ. რაიონის პროკურატურის საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

იმ შემთხვევაში, თუ მექრთამეობის დანაშაულებრივი ფაქტის შესახებ განცხადება შემოსულია ფოსტით, მაშინ დაუყოვნებლივ უნდა მოხდეს განცხადების ავტორის გამოძახება, მისგან დეტალური ახსნა-განმარტების ჩამორთმევა და გაფრთხილებულ იქნეს ცრუ დასმენისათვის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობაზე. თუ განცხადების ავტორის გამოძახება რაიმე ობიექტური მიზეზით შეუძლებელია, მაშინ დაუყოვნებლივ უნდა მოხდეს განცხადებაში მითითებული ფაქტების შემოწმება.

როგორც წესი, წინასწარი შემოწმების დროს განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ისეთ გარემოებებს, როგორიცაა განცხადებით ქრთამის აღებაში მხილებული თანამდებობის პირის სამუშაო ადგილი და მისი სამსახურებრივი უფლება-მოვალეობა, თანამდებობის პირის მიერ შესრულებული იმ მოქმედების ან უმოქმედობის სისწორე, რომელშიც, შემოსული სიგნალების მიხედვით, იგი იმხილება ქრთამის აღებაში; მექრთამეობაში მხილებულ პირთა ვინაობა, მათი საყოფაცხოვრებო პირობები და სხვ.

შემოსული სიგნალების პირველადი შემოწმება არ შეიძლება დავიწყოთ მექრთამეობაში მხილებული პირის გამოძახებით მისგან ახსნა-განმარტების ჩამოსართმევად. ამ პირთა გამოძახება, როგორც წესი, შეიძლება მოხდეს მხოლოდ მაშინ, როცა წინასწარი შემოწმებით მიღებული პირველადი მონაცემები საკმარისია სისხლის სამართლის საქმის აღძვრისათვის.

მექრთამეობის შესახებ შემოსული მასალების კარგად გააზრებული წინასწარი შემოწმების სწორი ორგანიზაცია განსაკუთრებით საჭიროა მაშინ, როცა განმცხადებელი იტყობინება, რომ ესა თუ ის თანამდებობის პირი მისგან თხოულობს ქრთამს ან ცდილობს ქრთამის გამოძალვას. ასეთ შემთხვევაში საქართველოს სსსკ 109-ე მუხლის თანახმად, საჭიროა დადგინდეს განმცხადებლის პიროვნება, ზეპირი განცხადების შემთხვევაში შედგეს ოქმი მისი გამოცხადების შესახებ და მას ხელი მოაწეროს ოქმის შემდგენელმა თანამდებობის პირმა და განმცხადებელმა. შემდეგ, განმცხადებელს უნდა ჩამოერთვას დაწვრილებითი ახსნა-განმარტება იმის შესახებ თუ სად,

როდის, რა პირობებში მოხდება ქრთამის გადაცემა; რა სახის ქმედობის შესრულებისათვის თხოულობს თანამდებობის პირი ქრთამს; რა უნდა იქნეს ქრთამის სახით გადაცემული და რა ნიშნებით ხასიათდება იგი. კერძოდ, თუ გადაცემულ იქნება ფული, მაშინ წინასწარ უნდა აღინიშნოს მისი ნიშნები და ნომრები, სხვა სახის მატერიალური ღირებულების საგნების გადაცემისას კი — მათი ინდივიდუალური ნიშნები და დანიშნულება. გადასაცემი ქრთამის საგანი შეიძლება წინასწარ ფოტოგრაფირებულ ან დამუშავებულ იქნეს ისეთი ქამიური ფხვნილებით (მაგალითად, ლიუმინოგენით), რომელიც თავის უტყუარ, შეუმჩნეველ კვალს დატოვებს მასზე შეხების დროს. ჩვენი აზრით, არასწორია იმ კრიმინალისტების მოსაზრება, რომლებაც დაუშვებლად თვლიან გადასაცემი ქრთამის საგნის წინასწარ დამუშავებას დამის მაგიერ მოითხოვენ თავიდან ააცილებელ სხვა ღონისძიების გატარებას. ცნობილია, რომ თავიდან აცილების ერთ-ერთი ყველაზე ეფექტიანი საშუალებაა თვით დანაშაულის სწრაფი, სრული გახსნა. და, თუ ეს ასეა, მაშინ აღნიშნული ღონისძიების ჩატარება მექრთამეობაში მხილებულ პირთა ქრთამის მიცემალების ფაქტზე დაკავებისა და ამ ბოროტი დანაშაულის გახსნის მიზნით საერთოდ დაუშვებლად უნდა იქნეს მიჩნეული.

თუ გამოძიებელი დარწმუნდება, რომ შემოწმებით მიღებული პირველადი მასალები შეიცავს მექრთამეობის ნიშნებზე მიმთითებელ საკმაო მონაცემებს, მაშინ დაუყოვნებლივ უნდა გამოიტანოს დადგენილება სისხლის სამართლის საქმის აღძვრისა და წარმოებაში მიღების შესახებ, შეადგინოს საგამომძიებლო გეგმა და მასში პირველ რიგში ყურადღება გაამახვილოს დამნაშავეის დანაშაულებრივ ფაქტზე დაკავების ორგანიზაციულ საკითხებზე.

ზოგიერთი კრიმინალისტის აზრით, მილიციის ორგანოებს უფლება არა აქვთ შემოსულ განცხადებებსა და ცნობებზე ჩაატარონ წინასწარი შესამოწმებელი ღონისძიებანი¹. საკითხის ასეთი გაგება არასწორია. მილიციის ორგანოების ეს

¹ А. Альперт, В. А. Стремовский, Возбуждение уголовного дела органами милиции, Харьков, 1957, стр. 6.

უფლება პირდაპირ გამოძდინარეობს სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართალ-წარმოების საფუძვლების 29 მუხლისა და საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 118-ე მუხლიდან, რომელთა თანახმად „მოკვლევის ორგანოებს ეკისრებათ განახორციელონ საჭირო ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებანი იმ მიზნით, რომ აღმოაჩინონ დანაშაულის ნიშნები და მისი ჩამდენი პირნი“, „მიიღონ ყველა ღონისძიება, რაც საჭიროა დანაშაულის თავიდან აცილებისა და აღკვეთისათვის“ და აღმოჩენილ დანაშაულის შესახებ დაუყოვნებლივ აცნობონ პროკურორს.

მექრთამეობის ფაქტებზე შემოსული სიგნალების პირველადი შესამოწმებელი ღონისძიებების ჩატარების პროცესში სრულყოფილად უნდა იქნეს გამოყენებული კრიმინალისტიკურ ტექნიკაში შემუშავებული უახლესი სპეციალური ხერხები და საშუალებები. მაგრამ, სამწუხაროდ, საგამომძიებლო პრაქტიკაში ჯერ კიდევ ვხვდებით ისეთ შემთხვევებს, როცა მექრთამეობის შესახებ შემოსული განცხადებებისა და სიგნალების შემოწმების პირველდაწყებით გადაუდებელ ღონისძიებათა ჩატარების დროს არათუ მიმართავენ სამეცნიერო-ტექნიკურ საშუალებათა გამოყენებას, არამედ ხშირად ასეთ საგნალებზე დროულ რეაგირებასაც არ ახდენენ. მაგალითად, 1964 წლის 26 სექტემბერს ქ. თბილისის მილიციის სამმართველოს უფროსს წერილობითი განცხადებით მიმართა ორმა ძმამ, რომლებიც ქრთამის გამოძალვის მცდელობაში ამხელდნენ ერთ-ერთი პროფესიონალური სასწავლებლის მასწავლებელს მ.-ს. სასწავლებელში ჩასარიცხად თითოეულ მათგანს მ.-ემ მოსთხოვა 300—300 მანეთი, დაიტოვა მათი საბუთები და უთხრა, რომ მისთვის ფული მიეტანათ 28 სექტემბერს სკოლაში 9 საათზე. განცხადებაში პირდაპირ მიუთითებდნენ მ.-სათვის ქრთამის გადაცემის ადგილს, ღლესა და საათს და მოითხოვდნენ სათანადო ზომების მიღებას. მაგრამ ასეთი იშვიათი მაგნილებელი მასალების მიუხედავად, მილიციის სამმართველოს მუშაკებმა არავითარი საჭირო ღონისძიება არ განახორციელეს და საკმაოდ მოგვიანებით — 30 სექტემბერს აღნიშნულ პირთა წერილობითი განცხადება შემდგომი მსვლე-

ლობისათვის ქვემდებარეობისამებრ გადაეგზავნა პროკურატურას, სადაც ასევე მოგვიანებით — 1964 წლის 17 ოქტომბერს გამოიტანეს დადგენილება სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის შესახებ¹.

მექრთამეობის მამსილებელ სიგნალებისადმი ასეთი დამოკიდებულება ყოვლად მოუთმენელია. რადგან იგი უარყოფით გავლენას ახდენს როგორც საქმის შემდგომი მსვლელობის ბედზე, ისე იმ მოქალაქეების რწმენაზე, რომლებმაც უშუალოდ განიცადეს მექრთამეობის შედეგად მათი კანონიერი უფლებების ხელყოფა. ამით მათ ექმნებათ შთაბეჭდილება, თითქოს მექრთამე-დამნაშავეები დაუსჯელნი რჩებიან და რომ სათანადო ორგანოები ჭეროვან ყურადღებას არ აქცევენ მექრთამეობასთან ბრძოლას. არ შეიძლება დავივიწყოთ, რომ მექრთამეობის შესახებ შემოსულ სიგნალებზე დროული რეაგირება, მათი შემოწმების ჭეროვანი ორგანიზაცია და მიღებული პირველადი მონაცემების საფუძველზე სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საკითხის სწორი, დასაბუთებული გადაწყვეტა საქმის შემდგომი გახსნის საუკეთესო წინაპირობაა.

¹ ქ. თბილისის ვ. ი. ლენინის სახ. რაიონის პროკურატურის საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

თ ა ვ ი III

შეპრთამეობის საქმეების გამოძიების დაგეგმვა

1. შეპრთამეობის გამოძიების დაგეგმვის ცნება და მნიშვნელობა

შეპრთამეობის გახსნისა და თავიდან აცილების უზრუნველყოფის ერთ-ერთი საუკეთესო ორგანიზაციული ხასიათის ღონისძიებაა საქმის გამოძიების სწორი დაგეგმვა.

კრიმინალისტიკურ ლიტერატურაში გამოძიების დაგეგმვის საკითხებს ადრე სათანადო ყურადღება არ ექცეოდა და მის ირგვლივ შრომების ერთგვარი ნაკლებობა შეიმჩნეოდა. უფრო მეტიც, გამოძიების დაგეგმვის ადგილი გაურკვეველი იყო კრიმინალისტიკის კურსის სისტემაში. ავტორთა ერთი ჯგუფი მას განიხილავდა კრიმინალისტიკის ზოგად ნაწილში შემავალი ტაქტიკის საკითხებთან ერთად¹. მეორენი კი დანაშაულთა ცალკეული სახეების გამოძიების მეთოდის საკითხებთან დაკავშირებით².

გამოძიების დაგეგმვის მიკუთვნება კრიმინალისტიკის განსაკუთრებული ნაწილისათვის და მარტოოდენ მისი ზოგადი განხილვა დანაშაულთა ცალკეული სახეების გამოძიების მეთოდის საკითხებთან, ცხადია, არასწორი იყო. უკანასკნელ წლებში გამოცემულ ყველა კრიმინალისტიკის სახელმძღვანელოში გამოძიების დაგეგმვა შეტანილი და განხილულია როგორც კრიმინალისტიკური ტაქტიკის განუყოფელი ნაწილი.

¹ А. И. Винберг, Б. М. Шавер, Криминалистика, М., 1949; ბ. ხარაზიშვილი, კრიმინალისტიკა, ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 1954.

² «Криминалистика», часть II. 1953; В. А. Хван. Планирование расследования преступлений, Алма-Ата, 1957. стр. 11.

მექრთამეობის საქმეების გამოძიების დაგეგმვა არის გამოძიებლის მუშაობის ის მნიშვნელოვანი უბანი, რომელიც მთელ მის საქმიანობას აძლევს მიზანდასახულ ხასიათს და ხელს უწყობს საქმის სწრაფ, სრულ გახსნას და მექრთამეობის თავიდან აცილებას. გამოძიების დაგეგმვა ხელს უწყობს აგრეთვე კრიმინალისტიკის მიერ შემუშავებული ტაქტიკური ხერხებისა და ტექნიკური საშუალებების მიზნობრივ რაციონალურ გამოყენებას, ამავე დროს იგი გამოძიებელს აძლევს გამოსაძიებელ საქმეზე თვითკონტროლის განხორციელების საშუალებას.

გამოძიების დაგეგმვის ესოდენ დიდი მნიშვნელობის მიუხედავად, იგი მაინც არ შეიძლება ვალიაროთ წინასწარი გამოძიების საერთო მეთოდად, როგორც ამას ფიქრობს ზოგიერთი საბჭოთა კრიმინალისტი¹. ჩვენი აზრით, უფრო სწორი იქნება, თუ გამოძიების დაგეგმვას განვიხილავთ როგორც გამოძიებლის ორგანიზაციული ხასიათის ისეთ ღონისძიებას, რომლითაც იგი უზრუნველყოფს თავისი საქმიანობის მიზნობრივად სწორად წარმართვას. დაგეგმვა არის გამოძიების მაღალხარისხოვნად ჩატარების ერთ-ერთი საუკეთესო პირობა და არა გამოძიების საერთო მეთოდი.

მექრთამეობის გახსნის საქმეში სავსაოა დიდი მნიშვნელობა აქვს გამოძიების გეგმის შედგენის მომენტის განსაზღვრას. მექრთამეობის ფაქტებზე სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის თავისებურებებიდან გამომდინარე, გამოძიების გაშლილი გეგმის შედგენა უნდა მოხდეს თავიდანვე საქმის აღძვრისა და წარმოებაში მიღების მომენტიდან, რადგან ამ დროისათვის გამოძიებელს უკვე ხელთა აქვს დაგეგმვისათვის საჭირო ისეთი საკმაო მონაცემები, რაც მას საშუალებას მისცემს ააგოს საგამომძიებლო ვერსიები და შეადგინოს გამოძიების გაშლილი გეგმა. ამიტომ არასწორად მიგვაჩნია იმ კრიმინალისტების მოსაზრება, რომლებიც შეუძლებლად მიიჩნევენ გაშლილი საგამომძიებლო გეგმის შედგენას სისხლის სამართ-

¹ А. Н. Васильев, Г. Н. Мудьюгин, Н. А. Якубович, Планирование расследования преступлений, М., 1957, стр. 10—12; А. Р. Шляхов, Планирование предварительного следствия, М., 1957, стр. 3—4 და სხვ.

ლის საქმის აღძვრისა და წარმოებაში მიღების მომენტიდან. მათი აზრით, მექრთამეობის საქმეზე გამოძიების გეგმის შედგენა უნდა მოხდეს პირველდაწყებითი საგამომძიებლო მოქმედებათა ჩატარების შემდეგ. აქედან გამომდინარე, ჯერ განიხილავენ პირველდაწყებითი საგამომძიებლო მოქმედებებს და შემდეგ გამოძიების დაგეგმვას¹. მათი ასეთი მოსაზრებით გამოდის, რომ გამოძიებელმა პირველდაწყებითი საგამომძიებლო მოქმედებები უნდა ჩაატაროს გეგმის შედგენის გარეშე, რაც, ვფიქრობთ, მცდარი და მიუღებელია.

მექრთამეობის ყოველ კონკრეტულ საქმეზე საგამომძიებლო გეგმის შედგენა უნდა მოხდეს საქმის აღძვრისა და წარმოებაში მიღების მომენტიდან და არა პირველადი საგამომძიებლო მოქმედებათა ჩატარების შემდეგ. გეგმა უნდა შედგეს წერილობითი სახით, მაგრამ ეს ისე არ უნდა გავიგოთ, რომ, რაკი გამოძიებელმა შეადგინა გეგმა, ამით ამოიწურა მთელი მისი საქმიანობა დაგეგმვის საკითხებში. წერილობითი სახით გეგმის შედგენა დაგეგმვის მარტოდენ გარეგნული ფორმა, მისი განვითარების საწყისი ეტაპია, რომელიც შემდგომ დანაშაულის გამოძიების პროცესში თანდათანობით განიცდის ცვლილებასა და განვითარებას.

საგამომძიებლო გეგმა შეიძლება შედგენილ იქნეს როგორც მთლიანად გამოსაძიებელ დანაშაულზე, ისე ცალკეულ საგამომძიებლო მოქმედებაზე. იმ შემთხვევაში, როცა მექრთამეობის საქმეზე დასადგენია რამოდენიმე ეპიზოდი ან დანაშაულში მონაწილე რამოდენიმე პირი ან თუ საქმე განსაკუთრებით რთულია და გამოძიებას აწარმოებს რამოდენიმე გამოძიებელი, მაშინ რეკომენდებულია გამოძიების გეგმა შედგენილ იქნეს წერილობითი სახით დანაშაულის ცალკეული ეპიზოდების ან მასში მონაწილე პირთა მიხედვით. ასეთ შემთხვევაში ჯგუფის ხელმძღვანელმა — გამოძიებელმა უნდა შეადგინოს ერთი საერთო გეგმა. დანაშაულის გამოძიების მონაწილე დანარჩენი საგამომძიებლები კი მათთვის შესასრულებლად მიცემული დავალებების (ეპიზოდების ან ცალკეულ საგამომძიებლო მოქმედებათა) შესაბამისად შეადგენენ თავთავიანთ გეგმებს.

¹ «Криминалистика», МГУ, 1963, стр. 304.

გამოძიების საერთო გეგმაში აღინიშნება: 1. ეპიზოდები; 2. შემსრულებელი; 3. გამოძიების ვადა; 4. ყველა ეპიზოდისათვის განკუთვნილი საგამომძიებლო მოქმედებები და აგრეთვე ისეთი ღონისძიებანი, როგორიცაა: ცალკეულ ეპიზოდებზე გამოძიებით მიღებული შედეგების განხილვა, საკორდინაციო მოქმედებათა გეგმის შემუშავება, ექვმიტანილთა დაკავება და მათ ბინებში ჩხრეკის ერთდროული წარმოება და სხვ¹.

ა. ვასილევის აზრით, გამოძიების დაგეგმვის შინაარსში შედის: ა) მტკიცების საგნის განსაზღვრა; ბ) მტკიცების საგნის გამოკვლევის საშუალებების განსაზღვრა; გ) საგამომძიებლო მოქმედებათა ჩატარება; დ) შეკრებილი დამამტკიცებელი საბუთების შეფასება; ე) მტკიცების საგნის გარემოებათა გამოკვლევისათვის ვერსიების შემუშავება; ვ) ვერსიების შემოწმების ორგანიზაცია; ზ) საზოგადოებრიობის ჩაბმა დანაშაულის გამოძიებაში; თ) საგამომძიებლო მოქმედებათა და ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებათა ურთიერთშეხამება².

აღნიშნული სახის გეგმა სწორია, მაგრამ იმისათვის, რომ მექრთამეობის გამოძიების გეგმის შინაარსი უფრო სრულყოფილი გახდეს, ჩვენი აზრით, მასში შეტანილ უნდა იქნეს აგრეთვე მექრთამეობის გამომწვევი მიზეზებისა და ხელშემწყობი პირობების გამოკვლევა და მათი თავიდან ასაცილებელი ღონისძიებანი.

ცნობილია, რომ გამომძიებლის საქმიანობა მარტოოდენ მთავარი ფაქტის — ქრთამის მიცემა-აღების დადგენით არ ამოწურება. საქმის გახსნა გულისხმობს ყოველმხრივ, სრულ, ობიექტურ გამოკვლევას. ამის მიღწევა კი შეუძლებელია მექრთამეობის ხელშემწყობი გარემოებების დადგენისა და მათი თავიდან ასაცილებელ ღონისძიებათა მიღების გარეშე. ამიტომ მექრთამეობის გამოძიების გეგმაში გათვალისწინებულ უნდა იქნეს აგრეთვე გამომძიებლის მუშაობის ისეთი მნიშვნელოვანი უბანი, როგორიცაა მექრთამეობის ხელშემწყობი

¹ იხ. ა. რ. შლიახოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 32.

² А. Н. Васильев, Основы следственной тактики. Автореферат докторской диссертации. М., 1960, стр. 20.

გარემოებების გამორკვევა და მათი თავიდან აცილების ღონისძიებანი.

როგორც წესი, მექრთამეობის გამოძიების გეგმა არ შეიძლება განვიხილოთ როგორც ერთხელ და სამუდამოდ დადგენილი მყარი, უცვლელი რამ. ერთ საქმეზე შემუშავებული გეგმა არ შეიძლება პირდაპირ გადავიტანოთ და გამოვიყენოთ მექრთამეობის მეორე საქმეზე, ვინაიდან ყოველი ერთნაირი კატეგორიის დანაშაული ერთიმეორისაგან განსხვავდება თავის ისეთ დეტალებში, რომელთა გათვალისწინება გეგმით წინასწარ შეუძლებელია. ამიტომ მექრთამეობის საქმეების გამოძიების ყოველი გეგმა უნდა ითვალისწინებდეს დინამიურობასა და ინდივიდუალობის პრინციპს.

ინდივიდუალობა გულისხმობს იმას, რომ გამოძიების გეგმა ყოველ კონკრეტულ საქმეზე მთელი თავისი დეტალებით დამახასიათებელი და ვარგისიანია მხოლოდ მოცემული დანაშაულის გახსნისა და გამოძიებისათვის. გამოძიების გეგმის დინამიურობა კი ნიშნავს, რომ გამოძიების პროცესში იგი განიცდის მუდმივ ცვლილებას.

გამოძიების დროს შესაძლოა გამოვლინდეს ისეთი ახალი ფაქტები, რომლებიც პირედნდელ გეგმაში შეტანილი არ იყო, მაგრამ შემდგომში მათი გათვალისწინება აუცილებელი გახდება. ცხადია, ეს გამოიწვევს გეგმაში სათანადო ცვლილებების შეტანას, მასში საჭირო ახალ საგამომძიებლო მოქმედებათა და მათი შესრულების ვადების განსაზღვრას.

ამრიგად, მექრთამეობის საქმეების გამოძიების გეგმა ყოველ კონკრეტულ საქმეზე უნდა იყოს ინდივიდუალური და იგი არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება განხილულ იქნეს როგორც უძრავი, უცვლელი სქემა. გამოძიების მთელი მსვლელობის პროცესში იგი განიცდის მუდმივ ცვლილებას დაჰამტკიცებელი საბუთების შეკრება-დაზუსტებისა და შეფასების შესაბამისად.

გამოძიების დაგეგმვის მიმდინარეობის პროცესი სპეციალურ ლიტერატურაში ასახულია შემდეგი ციკლის სახით: ა) გამოსაძიებელი დანაშაული. შემთხვევასთან დაკავშირებული ფაქტური მონაცემების შეკრება; ბ) შეკრებილი მონაცემების ანალიზი და შეფასება; გ) ვერსიების აგება; დ) ვერსი-

ების შემოწმება ახალი ფაქტიური მონაცემების შეკრება-თ: ე) ახლად მიღებული მონაცემების ანალიზი და შეფასება, ახალი ვერსიების წამოყენება, მათი შემოწმება და ა. შ. განო-ძიების სრულ დამთავრებამდე¹.

ინდივიდუალობისა და დინამიურობის პრინციპს უნდა ით-ვალისწინებდეს აგრეთვე ცალკეული საგამომძიებლო მოქმე-დების ჩატარებაზე შედგენილი გეგმა, რომელშიც ნაჩვენები უნდა იყოს, თუ რა კონკრეტული ამოცანა დგას მოცემული საგამომძიებლო მოქმედების წინაშე გადასაწყვეტად, როდის და სად უნდა ჩატარდეს იგი, რა უნდა იქნეს მომზადებული მის ჩასატარებლად, ვინ და რა სახით უნდა მიიღოს მონაწილე-ობა ამ საგამომძიებლო მოქმედების წარმოებაში, როგორი თანმიმდევრობით უნდა ჩატარდეს იგი, რა ტაქტიკური ხერხები და სამეცნიერო-ტექნიკური საშუალებები უნდა იქნეს გამოყე-ნებული მისი ჩატარების პროცესში, რა ხასიათის ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებების ჩატარება შეიძლება გახდეს საჭირო მოცემული საგამომძიებლო მოქმედების შესრულების პარალე-ლურად ან მის შემდეგ².

მექრთამეობის საქმეებზე გაშლილი საგამომძიებლო გეგ-მის შედგენის მთელი პროცესი მიღებულია პირობითად დაე-ყოთ შემდეგ ძირითად ეტაპებად: 1. საგამომძიებლო ვერსიე-ბის აგება; 2. გამოძიებით დასადგენი საკითხების წრის განსა-ზღვრა; 3. გამოძიებით გადასაწყვეტი საკითხებისა და გათვა-ლისწინებული გარემოებების დასადგენად საჭირო აუცილე-ბელ საგამომძიებლო მოქმედებათა და ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებათა განსაზღვრა; 4. ამ საგამომძიებლო მოქმედე-ბათა და ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებათა ჩატარების თან-მიმდევრობა; 5. ჩასატარებელი საგამომძიებლო მოქმედებები-სა და ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებათა წარმოების ვადე-ბის განსაზღვრა; 6. საქმეზე შეკრებილი მასალების ანალიზი და შეფასება; 7. მექრთამეობის ხელშეწყობი მიზეზებისა და პირობების გამოკვლევა და მათი თავიდან ასაცილებელ ღო-ნისძიებათა საკითხების გადაწყვეტა.

¹ ა. ნ. ვასილიევი, გ. ნ. მუდიუგინი, ნ. ა. იაკუბოვიჩი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 13.

² «Криминалистика», МГУ, 1963, стр. 308.

გამოძიების გეგმა საქმეს თან არ დაერთვის. იგი შეინახება სამეთვალყურეო წარმოებაში.

მექრთამეობის საქმეებზე გამოძიების გეგმის შედგენის საველდებულო ფორმა არ შეიძლება დაწესდეს. გამომძიებელს შეუძლია აირჩიოს გეგმის შედგენის ის ფორმა, რომელსაც იგი თვითონ მიიჩნევს უკეთესად, მაგრამ მასში აუცილებლად გათვალისწინებული უნდა იყოს: დასადგენი საკითხები; ვერსიები; ვერსიების შესამოწმებელი საგამომძიებლო მოქმედებანი და ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებანი; მათი შესრულების ვადები და მექრთამეობის თავიდან ასაცილებელი ღონისძიებანი.

ზოგიერთი კრიმინალისტიკის აზრით, უმჯობესი იქნება, თუ გამოძიების გეგმაში გავითვალისწინებთ აგრეთვე: აღკვეთის ღონისძიებას, სისხლის სამართლის საქმის აღძვრისა და ბრალდების წარდგენის თარიღს¹.

ზემოაღნიშნულის შესაბამისად, მექრთამეობის საქმეების გამოძიების დაგეგმვისათვის შეიძლება რეკომენდებულ იქნეს შემდეგი გაშლილი სახის სქემატური გეგმა:

ს ა ქ მ ე

(სისხლის სამართლის საქმის დასახელება)

(საქმის აღძვრისა და წარმოებაში მიღების დრო და ადგილი)

№	საქმეზე გამოძიებით დასადგენი საკითხები	საქმეზე ჩასატარებელი საგამომძიებლო მოქმედებანი და ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებანი	შემსრულებელი	შესრულების დრო	თავიდან ასაცილებელი ღონისძიებანი	შენიშვნა

¹ იხ. «Советская криминалистика», часть I, М., 1962, стр. 397; «Криминалистика», ВЮЗИ, 1963, стр. 261.

საგამომძიებლო ვერსიას. როგორც დანაშაულის გახსნის საუკეთესო საშუალებას, მექრთამეობის საქმეების გამოძიების პროცესში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი როლი ეკუთვნის. ვერსიების შემუშავება და მათი შემოწმების სწორი ორგანიზაცია ხელს უწყობს მექრთამეობის საქმეების სწრაფ, სრულ გახსნას და საქმეზე ობიექტური ქეშმარიტების დადგენას.

საგამომძიებლო ვერსია არის დანაშაულის გახსნის საშუალება. იგი არის „საგამომძიებლო კომპასი“, რომელიც გზას უჩვენებს გამოძიებას¹.

როგორც სპეციალურ ლიტერატურაშია მითითებული, ვერსიების აგება და შემოწმება თვითმიზანი კი არაა, ქეშმარიტების მიღწევის საშუალებაა. საგამომძიებლო ვერსიების შემუშავება არის გამოძიების ერთ-ერთი ხერხი, მტკიცების საგნის გარემოებათა გამოკვლევის საშუალება, გამოძიების დაგეგმვის საფუძველი².

პროფ. ა. ვინბერგი ვერსიას უწოდებს კრიმინალისტური ტექნიკის „გულს“. გ. ალექსანდროვის აზრით კი, ვერსიას აქვს დიდი სტრატეგიული მნიშვნელობა, რომელიც წარმართავს გამოძიების ყველა მიმართულებას და მათ შორის საგამომძიებლო მოქმედებათა ტაქტიკას. ამიტომ საჭიროდ მიიჩნევს კრიმინალისტიკის სისტემაში საგამომძიებლო ვერსიებისა და გამოძიების დაგეგმვის დამოუკიდებელი განყოფილების შექმნას³.

საგამომძიებლო ვერსიების ესოდენ დიდი თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობის მიუხედავად, მათ დამუშავებას ადრე სათანადო ყურადღება არ ექცეოდა. საბჭოთა კრიმინალისტების მიერ ვერსიების დამუშავების უყურადღებოდ მიტოვების გამო პროფ. ა. პონტკოვსკი პირდაპირ აღნიშნავდა,

¹ «Социалистическая законность», 1959, № 10, стр. 22—23.

² А. Н. Васильев, Г. Н. Мудьюгин, Н. А. Якубович, Планирование расследования преступлений, М., 1957, стр. 34.

³ «Советская криминалистика на службе следствия», 1956, вып. 7, стр. 155—159.

რომ ვერსიების საკითხის არასაკმარისი დამუშავება ხდება გამოძიების დონის ამაღლების სერიოზული მუხრუჭიო. ასევე, მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწე პროფ. ს. მიტრიჩევი თავის შრომაში „საბჭოთა კრიმინალისტიკის მეცნიერული საფუძვლების შესახებ“, ეხებოდა რა საგამომძიებლო ვერსიების საკითხს, წერდა: „ამასთან ერთად ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ დღემდე საბჭოთა კრიმინალისტიკა ნაკლებ ყურადღებას უთმობდა საგამომძიებლო ვერსიების აგების მეთოდის დამუშავებას“ და იქვე ხაზგასმით აღნიშნავდა: „დანაშაულის გამოძიების ტაქტიკისა და მეთოდის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საკითხი—საგამომძიებლო ვერსია დავიწყებულ იქნა ჯერ პროცესუალისტიკის, შემდეგ კი კრიმინალისტიკის მიერ“¹.

¹ საგამომძიებლო ვერსიების დამუშავებას განსაკუთრებული ყურადღება მიექცა უკანასკნელ წლებში. მაგალითად, სპეციალურად ვერსიების პრობლემებს მიეძღვნა 1962 წელს სსრ კავშირის პროკურატურაში კრიმინალისტიკის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭოს, სსრ კავშირის პროკურატურის მეთოდური საბჭოსა და ჟურნალ „სოციალისტური კანონიერების“ სარედაქციო კოლეგიის გაერთიანებული სხდომა, რომელზეც მოსმენილ და განხილულ იქნა სისხლის სამართლის წარმოებაში ვერსიების ყველა პრობლემატური საკითხი².

მეჭრათამებოს გამოძიების პროცესში, როგორც ცნობილია, გამომძიებლის მთელი მუშაობა მიმართულია წარსულში მომხდარი ფაქტების ყოველმხრივი გამოკვლევისა და ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენისაკენ. გამომძიებლის მიერ წარმოებული შემეცნების ეს მთელი პროცესი შეიძლება წარმოვიდგინოთ ცალკეული საფეხურების სახით, რომელთა გადალახვაში მას ხელს უწყობს აზროვნების ლოგიკური კანონების სწორი. შემოქმედებითი გამოყენება. შემოქმედებითი, ვაშობთ იმიტომ, რომ გამომძიებელი საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე ამა თუ იმ ფაქტების, გარემოების ან საკითხის

¹ «Советская криминалистика на службе следствия», 1956, вып. 7, стр. 18.

² იხ. «Социалистическая законность», 1962, № 7, стр. 70—71.

გამორკვევისა და ახსნისათვის, აზროვნების პროცესში იყენებს რა ლოგიკის კანონებს, საქმეზე შეკრებილი ფაქტიური მონაცემების საფუძველზე აგებს საკუთარ სავარაუდო მოსაზრებებს, კრიმინალისტიკაში მიღებული, ეგრეთ წოდებული, საგამომძიებლო ვერსიების სახით.

ფაქტების, მოვლენების ან ამა თუ იმ გარემოებების ასეთი „ახსნის მომენტი ვარაუდის სახით წინ უსწრებს მეცნიერული ინდუქციით მეთოდების გამოყენებას“. ასეთ „წინასწარ ვარაუდს, რომლითაც ჩვენ ვცდილობთ ავხსნათ მოვლენები, ჰიპოთეზა ეწოდება“. ჰიპოთეზა ნიშნავს გარკვეულ აზრს მოვლენის მიზეზის შესახებ და იგი „გვაძლევს მოვლენის მიზეზის სააღბათო ცოდნას და ამით ამ მოვლენის ახსნის სააღბათო პრინციპს!“.

ამრიგად, რამდენადაც ჰიპოთეზა არის მეცნიერული კვლევის რთული მეთოდი — წინასწარ შემუშავებული სავარაუდო აზრი ამა თუ იმ მოვლენის ასახსნელად, საგამომძიებლო ვერსიაც, როგორც საგამომძიებლის სავარაუდო ახსნა ამა თუ იმ გამოსაკვლევი დანაშაულებრივი ფაქტის ან მისი რომელიმე გარემოების შესახებ, მიჩნეულია ჰიპოთეზის ნაირსახეობად.

მექრთამეობის საქმეების გამოძიების პროცესში გამოსაძიებელი დანაშაულის, მისი ცალკეული გარემოებებისა და ფაქტების გამოკვლევისას ხშირად მიმართავენ სხვადასხვანაირად ამხსნელ ვარაუდებს (ჰიპოთეზებს), რომლებსაც ეწოდება საგამომძიებლო ვერსიები.

საგამომძიებლო ვერსია არის საგამომძიებლის მიერ გამოსაძიებელი დანაშაულებრივი შემთხვევის ან მისი რომელიმე გარემოების, ფაქტის სავარაუდო ახსნა, რომელიც დასაბუთებული უნდა იყოს საქმეზე შეკრებილი ფაქტიური მონაცემებით.

მექრთამეობის საქმეებზე საგამომძიებლო ვერსიები შეიძლება წაპოყენებულ იქნეს როგორც დანაშაულის მთლიანი შემადგენლობის, ისე დანაშაულის ცალკეული ელემენტებისა და

¹ კ. ბაქრაძე, ლოგიკა, თბილისი, 1956, გვ. 412.

საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე სხვა გარემოებების ასახენ-
ლად.

აღნიშნულის შესაბამისად საგამომძიებლო ვერსიები შეიძ-
ლება დავეყთ სამ სახედ: (1) ზოგადი ვერსია, — როცა
იგი მთლიანად შეეხება გამოსაძიებელი დანაშაულის შემთხვე-
ვას (მაგალითად, ვერსია მექრთამეობის შემადგენლობის სა-
ვარაუდო ახსნის შესახებ); (2) კერძო ვერსია, — როცა
იგი ეხება დანაშაულის შემადგენლობის ელემენტებს (მექრთა-
მეობის ობიექტს, სუბიექტს, ობიექტურ და სუბიექტურ მხა-
რებს) და საქმის სხვა უმნიშვნელოვანეს გარემოებებს (მაგა-
ლითად, მექრთამეობის ჩადენის ადგილს, ქრთამის საგანს,
მექრთამეობის ჩადენის ხერხებს, საშუალებებს, მოტივს და
სხვ.); (3) დეტალური ვერსია, — საქმის ცალკეული
გარემოებებისათვის მნიშვნელობის მქონე დამატებითი ფაქ-
ტების ან ამ ფაქტების ჩგუფების ურთიერთდამაკავშირებელი
გარემოების ახსნის შესახებ.

კრიმინალისტიკურ ლიტერატურაში არსებობს აგრეთვე
აზრი, რომლითაც საგამომძიებლო ვერსიები დაყოფილია ორ
ჯგუფად: ზოგად და კერძო ვერსიებად.

ა. მ. ლარინის აზრით, ვერსიების კლასიფიკაცია შეიძლება
მოხდეს აგრეთვე მათი წყაროების მიხედვით, ე. ი. იმის მი-
ხედვით, თუ ვისი ინიციატივით მოხდა ამა თუ იმ ვერსიის წა-
მოყენება — გამომძიებლის, ბრალდებულის, დამცველის, და-
ზარალებულის თუ სხვა პირის ინიციატივით¹. ასევე, პროფ.
ს. გოლუნსკის აზრით, ვერსია სისხლის სამართლის წარმოება-
ში შეიძლება წამოყენებულ იქნეს ნებისმიერ ფაქტზე ყველა
პირის მიერ. აგრეთვე მას მიაჩნია, რომ ვერსიის აგების სა-
ფუძველი შეიძლება იყოს ნებისმიერი წყაროდან მიღებული
ცნობა, რადგან ვერსიას არა აქვს მტკიცებულებითი მნიშვნე-
ლობა და იგი არაა პროცესუალური ინსტიტუტი².

მექრთამეობის საქმეების გამოძიების პროცესში საგამომ-

¹ А. М. Л а р и н, Доказывание на предварительном расследовании в советском уголовном процессе. Автореферат кандидатской диссертации, М., 1962, стр. 14—15.

² Журн. «Социалистическая законность», 1962, № 7, стр. 71.

ძიებლო ვერსიების სწორად აგებისათვის საჭიროა ვიცოდეთ ვერსიების აგების და მათი შემოწმების მეთოდები.

მექრთამეობის საქმეებზე ვერსიების აგება უნდა ემყარებოდეს საქმეზე შეკრებილ ფაქტიურ მონაცემებს, გამომდინარეობდეს მათგან და აგებული იყოს აზროვნების ლოგიკური კანონების გამოყენებით.

ქრთამის მიცემა-აღების ფაქტებზე საგამომძიებლო ვერსიების აგება წარმოუდგენელია ინდუქციური და დედუქციური სახის დასკვნისა და ლოგიკის ისეთი ხერხების გამოყენების გარეშე, როგორიცაა: ანალოგია, ანალიზი და სინთეზი.

მექრთამეობის საქმეების გამოძიების დაწყებით ეტაპზე ვერსიების აგებისათვის შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ანალოგიის მეთოდი. მაგალითად, გამომძიებელს შეუძლია საქმეზე შეკრებილი პირველადი ფაქტიური მონაცემების საფუძველზე ააგოს ადრე გამოძიებულ საქმეზე წამოყენებული ვერსიების მსგავსი საგამომძიებლო ვერსიები ქრთამის მიცემა-აღების ხერხებისა და საშუალებების ახსნის შესახებ.

ვ. კონოვალოვას სწორი მოსაზრებით, საგამომძიებლო ვერსიამ თავისი ფორმირების პროცესში უნდა გაიაროს სამი ძირითადი ეტაპი: ა) ფაქტიური მასალების დაგროვება და ანალიზი; ბ) ვერსიის წამოყენება; გ) შედეგების შემოწმება¹.

ვ. ბურჩანინოვი თავის საკანდიდატო დისერტაციაში (გვ. 177) აწვითარებს აზრს, თითქოს პირველადი მონაცემების საფუძველზე შეიძლება შემუშავდეს მხოლოდ ორი ვერსია: 1. ქრთამის გადაცემას ნამდვილად ჰქონდა აღგილი განცხადებაში მითითებული სახით; 2. განცხადებაში მოყვანილი ქრთამის აღების ფაქტი სინამდვილეს არ შეესაბამება. ასეთივე აზრია გატარებული ზ. ბარანოვას საკანდიდატო დისერტაციაში (გვ. 148—149).

აღნიშნული მოსაზრება, ჩვენი აზრით, არასწორია. მართალია, მექრთამეობის საქმეები, სხვა საქმეებთან შედარებით, ვერსიების ნაკლებობით ხასიათდება, მაგრამ არც ისე შეიძლება, რომ მათი რიცხვი დავიყვანოთ მართლოდენ ორზე.

¹ В. Е. Копылова, О роли логики в построении следственных версий. «Вопросы уголовного права, уголовного процесса и криминалистики», ученые записки, вып. 16, Харьков, 1962, стр. 109.

მექრთამეობის საქმეების გამოძიების თავისებურებიდან გამომდინარე, საქმის აღძვრის მომენტისათვის გამომძიებელს უკვე ხელთა. აქვს ისეთი ფაქტიური მონაცემები, რომელთა საფუძველზე შეუძლია შეიმუშაოს გაშლილი საგამომძიებლო გეგმა და მასში შესამოწმებლად გაითვალისწინოს ვერსიები ქრთამის მიცემის, ქრთამის აღების, მექრთამეობაში შუამავლობის, მექრთამეობის ჩადენის ხერხების, საშუალებებისა და მექრთამეობის სხვა ცალკეული გარემოებების ასახსნელად. ეს კი, ცხადია, მოგვცემს არა მარტო ორი ვერსიის აგების საშუალებას, არამედ ვერსიათა მთელ რიგ სერიებს. მაგალითად, თუ სისხლის სამართლის საქმე აღძრულია ქრთამის აღების ფაქტზე, მაშინ პირველადი მონაცემებით შეიძლება წამოყენებულ იქნეს შემდეგი სახის ვერსიები: 1. თანამდებობის პირმა ნამდვილად აიღო ქრთამი პირველადი მონაცემებით დადგენილ გარემოებაში; 2. თანამდებობის პირს ნამდვილად გადაეცა ესა თუ ის მატერიალური ღირებულების მქონე ნივთი, მაგრამ არა როგორც ქრთამი, არამედ სხვა რაიმე გარემოებასთან დაკავშირებით; 3. თანამდებობის პირმა თავისი სამსახურებრივი მოვალეობით ნამდვილად შეასრულა კანონიერი მოქმედება გარკვეული პირის მიმართ და აიღო ქრთამი; 4. თანამდებობის პირმა თავისი სამსახურებრივი მოვალეობით შეასრულა კანონიერი მოქმედება დაინტერესებული პირის სასარგებლოდ, მაგრამ ქრთამი არ აიღო; 5. თანამდებობის პირმა თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობით არავითარი მოქმედება არ შეასრულა დაინტერესებული პირის სასარგებლოდ, მაგრამ ამ უკანასკნელისაგან ქრთამის სახით მიიღო მატერიალური გამორჩენა; 6. თანამდებობის პირმა თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობით არავითარი მოქმედება არ შეასრულა ამა თუ იმ პირის ინტერესებისათვის და არ აიღო ქრთამი და სხვ.

მექრთამეობის საქმეების გამოძიების პირველდაწყებით ეტაპზე ვერსიების მრავალფეროვნება დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამასალების საფუძველზე მოხდა სისხლის სამართლის საქმის აღძვრა და რა ფაქტიური მონაცემები აქვს გამომძიებელს წარმოებაში მქონე საქმის ირგვლივ ვერსიების აგების მომენტისათვის.

მექრთამეობის საქმეების გამოძიების თავისებურებიდან გამომდინარე, გამოძიების დაწყებით ეტაპზე პირველადი მონაცემების საფუძველზე ზოგჯერ შესაძლოა ვერსია წამოყენებულ იქნეს არა მთლიანად დანაშაულის, ან დანაშაულის შემადგენლობის ელემენტების ახსნისათვის, არამედ ამა თუ იმ ფაქტის ან ცალკეული გარემოების ასახსნელად. ამის საილუსტრაციოდ საგამოძიებლო პრაქტიკიდან შეიძლება მოვიყვანოთ შემდეგი მაგალითი: ქ. კალინინის სამედიცინო ინსტიტუტის პირველი კურსის სტუდენტმა ტრისტან ბ.-ემ ზამთრის სესიებზე ვერც ერთ საგანში ვერ მიიღო ჩათვლა და იგი არ დაუშვეს გამოცდებზე. აღნიშნულის გამო ტრისტანის მამა გადაფრინდა თბილისიდან კალინინში და მისი შუამდგომლობით დეკანატმა ტრისტანს გაუგრძელა ჩათვლების ვადა, რის შემდეგაც ტრისტანმა ჩათვლა მიიღო მხოლოდ ანატომიაში. ქიმიკში, ინგლისურ ენასა და სხვა დისციპლინებში კი ჩათვლა ვერ მიიღო, ამის გამო ფიზიკის მასწავლებელი ბრადისი იმითაც დაინტერესდა, თუ ტრისტანმა როგორ შეძლო ინსტიტუტში მისაღები გამოცდების ჩაბარება. მის განცვიფრებას საზღვარი არ ჰქონდა, როცა ტრისტან ბ.-ეს პირად საქმეში ნახა თავისივე ხელით ჩაწერილი ნიშანი „კარგი“. მას უფრო გაუკვირდა, როცა მის მიერ შეფასებულ წერით ნამუშევარსა და ტრისტანის ხელნაწერს შორის შეამჩნია აშკარა სხვაობა. აღნიშნულის გამო მას დაებადა ეჭვი, რომ მისაღებ გამოცდებზე წერითი სამუშაო ტრისტანის მაგიერ სხვამ შესრულა.

ბრადისმა თავისი ეჭვი გაუზიარა ფაკულტეტის დეკანს. ამ უკანასკნელმა ტრისტანი გამოიძახა თავისთან ახსნა-განმარტების ჩამოსართმევად. მაგრამ ტრისტანმა ახსნა-განმარტების მიცემას თავი აარიდა, შემდეგ კი მიატოვა ინსტიტუტში სიარული, რის გამოც იგი გაირიცხა ინსტიტუტიდან. მაგრამ ინსტიტუტის საზოგადოებრივი ორგანიზაცია არ დაკმაყოფილდა საქმის ასეთი დაბოლოებით და მოითხოვა იმის გამორკვევა, თუ როგორ მოეწყო ტრისტანი ინსტიტუტში.

აღნიშნული საკითხის გამოსარკვევად შექმნილმა საზოგადოებრივმა კომისიამ გამოკითხა საგამოცდო კომისიის თითქმის ყველა წევრს, მაგრამ მათგან ვერავითარი მნიშვნელოვანი

ცნობა ვერ მიიღო. საზოგადოებრივი კომისიის შემოწმების მასალები გადაეცა კალინინის საოლქო პროკურატურას, სადაც მათს საფუძველზე აღიძრა სისხლის სამართლის საქმე.

აღნიშნული მასალების გაცნობის შემდეგ გამომძიებელი სწორად მოაქცა, როცა ვერსიების აგება დაიწყო ტრისტან ბ.-ეს მიერ ინსტიტუტში მისაღებ გამოცდებზე წერიითი ნამუშევრის შესრულების ფაქტის ასახსნელად. კერძოდ, მან წამოაყენა შემდეგი ვერსიები: 1. ტრისტან ბ.-ემ გამოცდამდე იცოდა წერიითი დავალება და გამოცდაზე მიიტანა სხვის მიერ წინასწარ შესრულებული წერიითი ნამუშევარი; 2. გამოცდის შემდეგ, შეფასებამდე, ტრისტანის ნამდვილი ნაწერი შეცვალეს სხვის მიერ შესრულებული ხელნაწერით; 3. ტრისტან ბ.-ეს გვარით გამოცდაზე გავიდა სხვა პირი და მის მაგიერ შეასრულა წერიითი საქმეშაო.

აღნიშნული საგამომძიებლო ვერსიების შემოწმების შედეგად გამოიჩვენა, რომ სწორი იყო მესამე ვერსია. ტრისტან ბ.-ეს მაგიერ გამოცდებს აბარებდა მოსკოვის ერთ-ერთი ინსტიტუტის ფრიადოსანი სტუდენტი ნ., რომელიც თითოეული საგნის ჩაბარებაში მისგან ღებულობდა 500 მანეთს. მან ოთხი საგნის ჩაბარებაში ტრისტანისაგან მიიღო 2,000 მანეთი. ამ ფაქტის დადგენის შემდეგ წამოიჭრა ახალი ვერსიები ტრისტანის პირად საქმეში ნ.-ს ფოტოსურათის ტრისტან ბ.-ეს ფოტოსურათით შეცვლის ფაქტის ახსნის შესახებ.

დასახული ვერსიების შემოწმებით გამოიჩვენა, რომ ტრისტან ბ.-ეს პირად საქმეში აღნიშნული ცვლილება მოახდინა მისაღები გამოცდების პასუხისმგებელმა მდივანმა დოცენტმა ლავრენტიევმა, რაშიც მან ტრისტანის მამისაგან ქრთამის სახით მიიღო 3.000 მანეთი. ხოლო ზამთრის სესიების დროს ანატომიაში ჩათვლისათვის კი — 1.000 მანეთი¹.

მოცემულ საქმეზე ვერსიების სწორი თანმიმდევრული აგებითა და მათი შემოწმების კარგი ორგანიზაციით შესაძლებელი გახდა შენიღბულ საშიშ მექრთამეთა ჯგუფის დღის სინათლეზე გამოყვანა.

საქმეზე აგებული ყველა ვერსიის შემოწმება უნდა მოხ-

¹ იხ. «Следственная практика», вып. 54, М., 1962, стр. 3—17.

დეს პარალელურად. არ შეიძლება უპირატესობა მივანიჭოთ ერთ რომელიმე ვერსიას და უგულებელვყოთ სხვა დანარჩენი ვერსიები. ვერსიების შემოწმებისას რეკომენდებულია ვიხელმძღვანელოთ შემდეგი წესით: 1. ყველა წამოყენებული ვერსიის შემოწმება უნდა მოხდეს პარალელურად; 2. ვერსიების შემოწმების შედეგების მიხედვით უნდა გაკეთდეს დასკვნა ვერსიების დადასტურების (სისწორის) ან უარყოფის შესახებ; 3. ვერსიების შემოწმება დამთავრებულად ჩათვლება მაშინ, როცა დადასტურდება ერთი რომელიმე მათგანი, ხოლო დანარჩენი მოიხსნება.

8. მექრთამეობის საქმეებზე გამოძიებით დასადგენი საკითხები

მექრთამეობის საქმეებზე, ისევე როგორც ყველა სახის სისხლის სამართლის დანაშაულის გამოძიებისას, გამოძიებლის მუშაობის ერთ-ერთი რთული და საპასუხისმგებლო ამოცანაა გამოძიებით დასადგენი საკითხების წრის განსაზღვრა და მათი დადგენა. მოცემული საკითხის წარმატებით გადაწყვეტის გარეშე ყოვლად შეუძლებელია გამოსაძიებელი მექრთამეობის შემთხვევის ყოველმხრივი და ობიექტური გამოკვლევა.

საქმეზე დასადგენ აუცილებელ ფაქტიურ გარემოებათა შესახებ სისხლის სამართლის პროცესსა და კრიმინალისტიკაში არსებობს ორი ცნება — მტკიცების საგანი და მტკიცების ფარგალი.

კრიმინალისტთა უდიდესი უმრავლესობა მტკიცების საგანს განმარტავს როგორც იმ ფაქტიურ გარემოებათა ერთობლიობას, რომელთა დადგენა აუცილებელია გამოძიებისა და სასამართლო განხილვის დროს საქმის სწორად გადაწყვეტისათვის.

კრიმინალისტთა ერთი ნაწილი მტკიცების საგანსა და ფარგალს ერთიმეორესთან აიგივებს და ამჯობინებს მტკიცების საგნის ან ფარგლის ხმარებას. ასე, მაგალითად, გ. მიწკოვსკი, მიუხედავად იმისა, რომ მტკიცების საგნისა და ფარგლის საერთო მნიშვნელობაში აშკარა სხვაობას ხედავს, მათ მაინც

იდენტურ ცნებებად განიხილავს და მათ აღსანიშნავად ხმარობს მტკიცების ფარგალს. მისი აზრით, მტკიცების ფარგალი მტკიცების საგანსაც მოიცავს¹. ზოგიერთი კრიმინალისტის აზრით კი, თუ მტკიცების საგანსა და ფარგალს პირობითად გავაერთიანებთ, მაშინ უფრო შესაფერისია მტკიცების საგნის ცნების ხმარება, რომელიც თავისთავად მტკიცების ფარგალსაც მოიცავს².

საბჭოთა პროცესუალისტებისა და კრიმინალისტთა უმრავლესობა მტკიცების საგნისა და ფარგლის გაიგივებას არასწორად მიიჩნევს და მათ განიხილავს როგორც ურთიერთ მჭიდროდ დაკავშირებულ ორ დამოუკიდებელ ცნებას. მათი აზრით, მტკიცების საგანი არის იმ გარემოებათა ერთობლიობა, რაც უნდა დადგენილ იქნეს საქმეზე. მტკიცების ფარგალი კი მოიცავს ყველა იმ ფაქტს, რომელთა გამოკვლევა აუცილებელია გამოძიებისა და სასამართლოს წინაშე მდგარი საკითხების ახსნისათვის.

საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში სრულიად სამართლიანად იყო აღნიშნული, რომ მტკიცების საგნისა და ფარგლის დიდი თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობის მიუხედავად, ცალკეული კატეგორიის სისხლის სამართლის საქმეებზე მათი გამოკვლევის თავისებურებანი ჯერ კიდევ სუსტადაა დამუშავებული³. მექრთამეობის საქმეებზე, ისევე როგორც ყველა სახის სისხლის სამართლის დანაშაულზე, მტკიცების საგნის ზუსტი განსაზღვრა საშუალებას გვაძლევს წინასწარ სწორად დავსახოთ გამოძიების შემდგომი ძირითადი მიმართულება და უზრუნველვყოთ საქმის სწრაფი, სრული გახსნა და საქმეზე ობიექტური ქეშმარიტების დადგენა.

გამოძიებით დასადგენი გარემოებების გამოსაკვლევად საბჭოთა კრიმინალისტიკაში ჯერ კიდევ გამოიყენება რომის იურისტების მიერ შემუშავებული შვიდწევროვანი ფორმულა: რა იქნა ჩადენილი, სად, როდის, როგორ, რატომ, ვის მიერ,

¹ იხ. Г. М. Миньковский, Пределы доказывания в советском уголовном процессе, М., 1956, стр. 6.

² ა. ნ. ვასილიევი, გ. ნ. მუდიუგინი, ნ. ა. იაკუბოვიჩი, დასახელებული ნაშრომი, გვ 16.

³ Журн. «Социалистическая законность», 1963, № 3, стр. 22.

ვისი ან რისი დახმარებით. ეს კითხვები, ცხადია, ვერ ამოწურავს სისხლის სამართლის საქმეზე გამოძიებით დასადგენ ყველა გარემოებას.

ასეთი ნაკლის გამო ეს შვიდწევროვანი ფორმულა ზოგიერთი საბჭოთა კრიმინალისტიკის მიერ 12-დე იქნა გაზრდილი. მაგრამ, ცხადია, მათი ხელოვნური გაზრდა თორმეტ კითხვამდე არასწორია. მთავარია, როგორც სწორად შენიშნავს პროფ. ს. გოლუნსკი, არა კითხვების რიცხვითი რაოდენობის გაზრდა, არამედ თითოეული კითხვის სწორი გაგება¹. ამავე დროს, შვიდწევროვანი ფორმულა სრულიად არ მოიცავს ისეთ მნიშვნელოვან გარემოებათა გამოკვლევას, როგორიცაა დანაშაულის ხელშემწყობი მიზეზები და პირობები.

ზემოაღნიშნული ნაკლის გამო პროფ. ა. ვასილევს გვთავაზობს გამოძიების პროცესში ვიხელმძღვანელოთ დანაშაულის შემადგენლობის, — ობიექტის, ობიექტური მხარის, სუბიექტისა და სუბიექტური მხარის შინაარსის მომცველი კითხვებით².

სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართალწარმოების საფუძვლების მე-15 მუხლისა და საქართველოს სსრ სსსკ 59-ე მუხლის თანახმად, სისხლის სამართლის ყველა სახის დანაშაულისა და მათ შორის მექრთამეობის გამოძიებისას აუცილებელია დადგინდეს:

1. დანაშაულის შემთხვევა (დანაშაულის ჩადენის დრო, ადგილი, ხერხი მოტივი და სხვა გარემოებანი);

2. ბრალდებულის ბრალეულობა დანაშაულის ჩადენაში;

3. გარემოებანი, რომლებიც გავლენას ახდენენ ბრალდებულის პასუხისმგებლობის ხარისხსა და ხასიათზე;

4. დანაშაულით მიყენებული ზარალის ხასიათი და ოდენობა.

კანონში ჩამოთვლილი ეს გარემოებები ვერ ამოწურავს საქმეზე გამოძიებით დასადგენ გარემოებათა წრეს. ამ გარემოებების გარდა, მექრთამეობის საქმეებზე საჭიროა წინასწარ

¹ იხ. «Криминалистика», М., 1959, стр. 231.

² იხ. Журн. «Социалистическая законность», 1956, № 4, стр. 47; «криминалистика», МГУ, 1963, стр. 288.

რი გამოძიებით დადგენილ იქნეს აგრეთვე ქრთამის საგანი და მისი დამახასიათებელი ნიშნები, ქრთამის მიცემა-აღებისა და დაფარვის ხერხები, თანამდებობის პირის მიერ თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობით ქრთამის მიმცემის ინტერესებისათვის შესრულებული კონკრეტული სახის ქმედობა, მექრთამეობის გამოწვევი მიზეზები, ხელშემწყობი პირობები და სხვ.

მექრთამეობის საქმეებზე დასაუბრებელ გარემოებათა სირთულისა და თავისებურებებიდან გამომდინარე, სსრ კავშირის უმაღლესი სასამართლოს პლენუმმა 1962 წლის 31 ივლისის დადგენილებაში „მექრთამეობის საქმეებზე სასამართლო პრაქტიკის შესახებ“ აღნიშნა: „შეცდომებისაგან თავის დაღწევის მიზნით სასამართლოებმა გულდასმით უნდა გამოავლინონ საქმის ყველა ფაქტიური გარემოება, იმ პირის თანამდებობრივი მდგომარეობა, რომელსაც ბრალი ედება ქრთამის აღებაში, მოქმედებათა ხასიათი, რომლებიც მან ჩაიდინა თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით, რისთვისაც ეძლეოდა ქრთამი; ქრთამის აღების, მიცემის ან მექრთამეობაში შეუამავლობის მაკვალიფიცირებელ გარემოებათა არსებობა ან არარსებობა“.

სსრ კავშირის უმაღლესი სასამართლოს პლენუმის აღნიშნულ დადგენილებაში ყურადღება გამახვილებულია მარტოოდენ ისეთ ძირითად საკითხებზე, რომელთა გარკვევა აუცილებელია სასამართლო განხილვის დროს. ამიტომ იგი არ შეიძლება ამოწურავად იქნეს მიჩნეული წინასწარი გამოძიების პროცესში ყველა დასაუბრებელი საკითხების წრის მიმართ.

ზოგიერთი კრიმინალისტის აზრით, მექრთამეობის საქმეების გამოძიების დროს აუცილებელია ორგვარი სახის გარემოებათა გამოკვლევა: ა) ქრთამის აღების ფაქტი და ბ) ქრთამის მიმცემის ინტერესებისათვის თანამდებობის პირის მიერ სამსახურებრივი მოქმედებების შესრულება ან შეუსრულებლობა¹.

მექრთამეობის საქმეებზე გამოძიებით დასაუბრებელი საკითხების ასეთი დაყოფა სწორი არაა. იგი სრულყოფილად ვერ

¹ იხ. «Настольная книга следователя», М., 1949, стр. 755.

მოიცავს საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე ყველა გარემოებას და მის გარეთ რჩება მთელი რიგი ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხები, რომელთა დადგენის გარეშე შეუძლებელია მექრთამეობის სრული გახსნა და მისი თავიდან აცილება.

გ. მიწკოვსკის აზრით, მექრთამეობის საქმეებზე მტკიცების საგანი მოიცავს ისეთ გარემოებებს, რომლებიც შეეხება: ა) ქრთამის მიცემა-აღებას; ბ) ქრთამით შესრულებულ მოქმედებებს და გ) ქრთამთან დაკავშირებით ჩადენილ სხვა მოქმედებებს¹.

გ. ბისტროვი გამოძიებით დასადგენ გარემოებებს სამ ძირითად ჯგუფად ყოფს. პირველს მიაკუთვნებს თანამდებობის პირისათვის ქრთამის გადაცემის გარემოებებს (როდის, რა გარემოებაში, ვის მიერ, რისთვის და, სახელდობრ, რა სახის ქრთამი გადაეცა); მეორეს — თანამდებობის პირის მიერ შესრულებული სამსახურებრივი მოქმედების ან უმოქმედობის გარემოებებს; მესამეს — დანაშაულის ჩადენის მიზეზებსა და ხელშემწყობ პირობებს².

მექრთამეობის საქმეებზე გამოძიებით დასადგენ გარემოებათა აღნიშნულ კლასიფიკაცია შედარებით ფართო და სრულყოფილია. მაგრამ მისი ძირითადი ნაკლი იმაში მდგომარეობს, რომ იგი მეტად ზოგადი ხასიათისაა. თითოეულ ჯგუფში შემავალი დასადგენი გარემოებები საჭიროებენ ხელახალ ჩამოყალიბებასა და დაზუსტებას, რის გამოც მისი მნიშვნელობა საგამომძიებლო პრაქტიკისათვის მეტად მცირდება.

მექრთამეობის საქმეებზე გამოძიებით დასადგენი ყველა გარემოების წინასწარი ამომწურავი ჩამოთვლა შეუძლებელია, ვინაიდან ყოველი კონკრეტული საქმე ხასიათდება თავისი ინდივიდუალობით და, მამასადამე, ერთ საქმეზე დასადგენი საკითხები შესაძლოა მეორე საქმეზე დასადგენად სრულიად ზედმეტი იყოს (მხედველობაში გვაქვს არა სსსკ 59-ე და მე-60 მუხლებით გათვალისწინებული გარემოებანი). მაგრამ ეს კიდევ არ გვაძლევს იმის უფლებას, რომ საერთოდ უარი ვთქვათ გამოძიებით დასადგენი გარემოებების ფართო საორიენტაციო ჩამოთვლაზე.

¹ იხ. «Следственная практика», вып. 60. 1963, стр. 106.

² იქვე, стр. 26—27.

მექრთამეობის საქმეზე გამოძიებით დასადგენი ყველა გარემოება ურთიერთ მჭიდროდაა დაკავშირებული. ერთი ჯგუფის გარემოებათა გამოკვლევის დროს დადგენილი ფაქტები და მათ საფუძველზე გამოძიებლის მიერ გაკეთებული დასკვნები თავის მხრივ ავსებენ, ხელს უწყობენ და სრულყოფილს ხდიან მეორე ჯგუფის გარემოებათა გამოკვლევას. უფრო მეტიც, გამოძიებით დასადგენი თითოეული ფაქტი, თითოეული გარემოება ერთიმეორისაგან გამომდინარეობს. ამიტომ საჭიროა თითოეული მათგანის შემოწმება და გამოკვლევა მოხდეს სათანადო თანმიმდევრობით, ზოგჯერ კი ერთდროულად.

მექრთამეობის საქმეებზე გამოძიებით დასადგენ გარემოებათა წრე მეტად ფართო და მრავალფეროვანია. მათი ეს მრავალფეროვნება ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში განისაზღვრება გამოძიებლის გამგებლობაში არსებული ფაქტიური მასალებით.

როგორც საერთოდ მიღებულია, მექრთამეობის გამოძიების პროცესში არ შეიძლება ყველა საქმეზე შაბლონურად იქნეს გამოყენებული დანაშაულის გახსნის ერთი რომელიმე შემუშავებული ხერხი. საჭიროა მექრთამეობის თითოეული კონკრეტული შემთხვევისათვის შევარჩიოთ და გამოვიყენოთ გახსნის ის ხერხი, რომელიც თავისი შედეგებით უფრო ეფექტიანი იქნება. მექრთამეობის სრულ გახსნას მივალწევთ მხოლოდ მაშინ, თუ საქმეზე შევკრებთ და დავადგენთ ყველა საჭირო გარემოებას სათანადო თანმიმდევრობით.

დასადგენ გარემოებათა თანმიმდევრობა თითოეულ კონკრეტულ შემთხვევაში შეიძლება იყოს სხვადასხვანაირი. ასე, მაგალითად, თუ მექრთამეობაში მონაწილე პირები (ქრთამის ამღები, ქრთამის მიმცემი და მექრთამეობაში შუამავალი) უარს აცხადებენ ერთიმეორის ნაცნობობაზე, მაშინ გამოძიებელმა პირველ რიგში უნდა შეკრიბოს და გამოიკვლიოს მათი ურთიერთშეხვედრისა და ნაცნობობის დამადასტურებელი ფაქტები. შემდეგ კი მოახდინოს მათი დაკითხვა. აღნიშნულ გარემოებათა დადგენა გამოძიებელს საშუალებას მისცემს ამხილოს ისინი ცრუ ჩვენებაში პირველსავე დაკითხვაზე.

მექრთამეობის საქმის გახსნა ბევრადაა დამოკიდებული ქრთამის ალების ფაქტის დამადასტურებელი ისეთი არაპირდა-

პირი მამხილებელი გარემოების დადგენაზე, როგორცაა თანამდებობის პირის მიერ ქრთამის მიმცემის ინტერესებისათვის თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობით ამა თუ იმ მოქმედების შესრულება ან შეუსრულებლობა. როგორც ცნობილია, ზოგჯერ თანამდებობის პირი იმისათვის, რომ მის მიერ ქრთამის აღების ფაქტი შეუმჩნეველი დარჩეს, ქრთამის მიმცემის ინტერესებისათვის შესრულებულ ქმედობას აძლევს კანონიერ ხასიათს. იმ შემთხვევაში, თუ დადგენილი იქნება ქრთამის მიმცემის ინტერესებისათვის თანამდებობის პირის მიერ ამა თუ იმ მოქმედების შესრულება ან შეუსრულებლობა (თუნდაც იგი კანონიერი სახის იყოს), მაშინ რეკომენდებულია დადგინდეს აგრეთვე ის, თუ თანამდებობის პირის მიერ ამ ქმედობის შესრულებაში ან შეუსრულებლობაში ქრთამის ამღებს რა როლი ეკუთვნის. ცნობილია, რომ ზოგჯერ ქრთამის ამღები თვითონ კი არ ასრულებს ქრთამის მიმცემის სასარგებლოდ ამა თუ იმ მოქმედებას, არამედ მას კანონიერი სახით ასრულებინებს ზემდგომ თანამდებობის პირს. ასე, მაგალითად, ზოგჯერ ქრთამის ამღები თანამდებობის პირი იმისათვის, რომ ზემდგომ თანამდებობის პირს ქრთამის მიმცემის სასარგებლოდ შეასრულებინოს რაიმე სახის ქმედობა, მასთან შეაქვს წინასწარ გამზადებული საბუთები სათანადო რეაგირებისათვის. თუ ეს საბუთები ფიქტიურია, მაშინ მას, ქრთამის აღებით, შეცდომაში შეჰყავს ზემდგომი თანამდებობის პირი, ხოლო თუ იგი ნამდვილია, მაშინ მან შეიძლება ქრთამი აიღოს ზემდგომი თანამდებობის პირის მიერ შესრულებული კანონიერი მოქმედებისათვის.

იმ შემთხვევაში, თუ თანამდებობის პირმა ქრთამის მიმცემის ინტერესებისათვის თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობით შეასრულა კანონიერი მოქმედება, მაშინ რეკომენდებულია ყურადღება მიექცეს მის მიერ შესრულებული მოქმედების ხასიათს, რადგან იგი შეიძლება განსხვავდებოდეს სხვა ანალოგიური მოქმედების შესრულების თავისებურებისაგან. კერძოდ, საჭიროა ყურადღება გამახვილდეს ისეთ გარემოებებზე, როგორცაა: დაცულია თუ არა დოკუმენტაციის გატარებისა და გაფორმების წესი; ხომ არაა ესა თუ ის საკითხი

ნაჩქარევად გაღაწყვეტილი და დაცულია თუ არა საკითხის განხილვის თანმიმდევრული რიგი და სხვ.

ქრთამის ამლები ზოგჯერ არ უარყოფს ფულს ან სხვა რაიმე სახის მატერიალური ღირებულების მქონე ნივთის ან მატერიალური ხასიათის ქონებრივი გამორჩენის მიღებას და ამასვე აღასტურებს ქრთამის მიმცემიც. მაგრამ მას ხსნიან ურთიერთპატივისცემის ნიშნად საჩუქრის მირთმევით, რაც, ცხადია, კიდევ უფრო აძნელებს საქმის გახსნას. ასეთ შემთხვევაში მიზანშეწონილია გამოძიებელმა პირველ რიგში დაადგინოს მათი ურთიერთდამოკიდებულება, იცნობდნენ თუ არა ადრე ერთიმეორეს, ჰქონდათ თუ არა მეგობრული კავშირი და ასეთი ქმედობა ნამდვილად გამომდინარეობდა თუ არა ურთიერთშორის არსებული აღრინდელი დამოკიდებულებიდან. მსგავსი გარემოებების დადგენას მნიშვნელოვანი როლი ეკუთვნის აგრეთვე მაშინ, როცა ქრთამის მიცემა-აღება ატარებს სესხის სახეს. ასეთ შემთხვევაში დამატებით უნდა გაირკვეს: კონკრეტულ პირს (ქრთამის მიმცემს) თავისი მატერიალური მდგომარეობით შეეძლო თუ არა ასეთი ოდენობის თანხის სესხად გაცემა, რა გარემოებაში მოხდა სესხის გაცემა; მათ გარდა კიდევ ღინ ესწრებოდა სესხის გაცემის ფაქტს; რსთვის სჭირდებოდა მოცემულ თანამდებობის პირს აღნიშნული თანხის სესხად აღება, რაში დახარჯა იგი და სხვ.

ასე, მაგალითად, ტ.-ემ და გ.-ემ ბინის მიღებისათვის თანამდებობის პირზე გადასაცემად მ.-ეს მისცეს 2.000—2.000 მან. ბრალდებულის სახით დაკითხულმა ტ.-ემ და გ.-ემ წარდგინილ ბრალდებაში თავი დამნაშავედ არ ცნეს და განმარტეს, რომ მათ მ.-ს აღნიშნული თანხა ქრთამის სახით კი არ მისცეს, არამედ ასესხეს და ამის დასადასტურებლად ხელწერილიც კი წარადგინეს. მათი ასეთი განცხადების გამო გამოძიებელი სწორად მოიქცა, როცა დაადგინა ტ.-სა და გ.-ს ნაცნობობის ისტორია მ.-სთან და მათი ურთიერთდამოკიდებულება. გამოძიებით დადგენილი იქნა, რომ გ.-ემ და ტ.-მ ქრთამის გადაცემის წინა დღით გაიცნეს ქუჩაში მ., ხოლო ადრე საერთოდ არ იცნობდნენ ერთიმეორეს და არავითარი ურთიერთობა არ ჰქონდათ. ამიტომ ცხადია, არ შეეძლოთ ქუჩაში შემთხვევით ახლად გაცნობილი პირისათვის სესხად მიეცათ ასეთი დიდი

ოღენობით თანხა, მით უმეტეს, რომ მათ მ.-სათვის გადასაცე-
ში ფული მეზობლებისაგან ისესხეს¹. ამ გარემოების დადგე-
ნამ ხელი შეუწყო დანაშაულის გახსნასა და საქმეზე ობიექტუ-
რი ქეშმარიტების დადგენას.

მექრთამეობის საქმეებზე აუცილებელია აგრეთვე დად-
გინდეს დანაშაულში მონაწილე პირთა მიზანი და მოტივი,
დაზუსტდეს ქრთამის საგანი, მისი გვაროვნული და ინდივი-
დუალური ნიშნები; დადგინდეს მექრთამეობის ჩადენის ხერ-
ხები და საშუალებები, დანაშაულის ხელშემწყობი გარემოე-
ბანი; გამოირკვეს ჰქონდა თუ არა ადგილი ქრთამის გამოძალ-
ვას, საიდან მომდინარეობდა ქრთამის მიცემა-აღების ინიცია-
ტივა და სხვ.

მექრთამეობის საქმეებზე გამოძიებით დასადგენი საკითხე-
ბის მრავალგვარობისა და სხვადასხვანაირობის მიუხედავად,
კრიმინალისტიკით რეკომენდებულია იმ გარემოებათა საკით-
ხების წრე, რომელთა დადგენა უმეტეს შემთხვევაში აუცილე-
ბელია საქმის ყოველმხრივი, სრული და ობიექტური გამოძიე-
ბისათვის².

მექრთამეობის საქმეებზე გამოძიებით დასადგენი გარემო-
ებებისა და საკითხების უფრო ფართო და შედარებით სრულ-
ყოფილ ჩამოთვლას იძლევა ვ. სტეპანოვი, რომელმაც მტკიცე-
ბის საგანს მიაკუთვნებს შემდეგ ძირითად გარემოებებს:
1. ქრთამის მიცემა-აღების ფაქტთან დაკავშირებული გარემო-
ებები (დრო, ადგილი, უშუალოდ ვის მიერ მოხდა ქრთამის
გადაცემა და სხვ.); 2. ქრთამის საგანი და მისი ნიშნები, ქრთა-
მის მოცულობა; 3. ქრთამის მიცემა-აღებისა და დანა-
შაულის დაფარვის ხერხები; 4. მექრთამეობის მონაწილე პირ-
თა წრე; 5. იმ მოქმედებათა შესრულების დადგენილი წესი,
რომლითაც დაინტერესებულია ქრთამის მიმცემი; 6. ქრთამის
ამღები (ან ამის მცდელი) თანამდებობის პირის სამსახურებრი-
ვი უფლებამოსილების წრე და მოქმედებათა ხასიათი;

¹ ქ. თბილისის ორჯონიკიძის სახ. რაიონის სახალხო სასამართლოს
არქივი.

² იხ. «Советская криминалистика», М., 1962, стр. 62—67; «Крими-
налистика», ВЮЗИ, М., 1966, стр. 553—554; ბ. ხ ა რ ა ზ ი შ ვ ი ლ ი,
კრიმინალისტიკა. თბილისი, 1969, გვ. 440—441 და სხვ.

7. ქრთამის ამღების თანამდებობრივი მდგომარეობა; 8. ქრთამით შენაპირების მიზნით ან მექრთამეობაში შუამავლობის დროს საშესაბურთო მდგომარეობის გამოყენების კონკრეტული ფორმები; 9. ღამ არ იყო დაკავშირებული მექრთამეობა სხვა სახის დანაშაულის ჩადენასთან; 10. ჰქონდა თუ არა აღგილი ქრთამის გამოძალვას და, თუ ჰქონდა, კონკრეტულად რაში გამოიხატა იგი; 11. ჰქონდა თუ არა აღგილი რამოდენიმეჯერ ქრთამის მიცემა-აღებას და მექრთამეობაში შუამავლობას; 12. მექრთამეობის მონაწილეთა შორის ურთიერთდამოკიდებულების ხასიათი (ქრთამის მიმცემისა და ქრთამის ამღების, ქრთამის ამღებისა და შუამავალის, ქრთამის მიმცემისა და შუამავალის ნაცნობობისა და მათ შორის კავშირის დადგენა); 13. მექრთამეობის მონაწილე თითოეული პირის კონკრეტული როლი დანაშაულის ჩადენაში; 14. ქრთამის მიცემა-აღებისა და მექრთამეობაში შუამავლობის ჩამდენი პირის ბრალეულობა, დანაშაულის ჩადენის მიზანი და მოტივი; ქრთამის მიმცემის დაინტერესებულობა იმ სიკეთის შეძენაში, რომლისათვისაც გადასცა ქრთამი; უშუალოდ ვისი ინტერესებისათვის მოქმედებდა ქრთამის მიმცემი, სხვა პირების ინტერესებისათვის თუ სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ორგანიზაციის ცრუ ინტერესებისათვის; 15. ქრთამის ამღებისა და შუამავალის დანაშაულებრივი გზით გამდიდრების მოცულობა; 16. მექრთამეობაში მონაწილე თითოეული პიროვნებისათვის დამახასიათებელი მომენტები; 17. ჰქონდა თუ არა ბრალდებულს მექრთამეობისათვის ადრე ნასამართლობა; 18. დანაშაულის მონაწილე პირთა პასუხისმგებლობის დამამძიმებელი და შემამსუბუქებელი გარემოებანი; 19. ჰქონდა თუ არა აღგილი ქრთამის მიმცემის მიერ ნებაყოფლობით განცხადებას ქრთამის მიცემის შესახებ; 20. ქრთამის მიცემა-აღებისა და მექრთამეობაში შუამავლობის მიზეზები და ხელშემწყობი პირობები; 21. ჰქონდა თუ არა აღგილი მექრთამეობის წინასწარ შეუპირებელ დაფარვას; 22. ჰქონდა თუ არა აღგილი განუცხადებლობას მექრთამეობის შესახებ¹.

¹ იხ. В. В. Степанов, Расследование взяточничества, Саратов, 1966, стр. 45—47.

აღნიშნული სახით დასაუბრებელ გარემოებათა ჩამოთვლა, როგორც თვით ვ. სტეპანოვი აღნიშნავს, არ შეიძლება ამოწურავად მივიჩნიოთ მექრთამეობის ყველა საქმისათვის. მექრთამეობის ამა თუ იმ კონკრეტული საქმის გამოძიებინ პროცესში შეიძლება წამოიჭრას კიდევ უფრო სხვა, ახალ გარემოებათა დადგენის აუცილებლობა.

ამრიგად, მექრთამეობის სრული, ყოველმხრივი გახსნა და საქმეზე ობიექტური კეშმარიტების დადგენა დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად სწორად და სრულყოფილად იქნება გამოკვლეული საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე ყველა აუცილებელი გარემოება.

4. მექრთამეობის ჩადენის ხერხების, საშუალებებისა და კრთამის საგნის დადგენა, როგორც საქმის გახსნის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პირობა

მექრთამეობის ჩადენის ხერხების, საშუალებებისა და კრთამის საგნის დადგენა წინასწარი გამოძიების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა.

ამ გარემოების დადგენის გარეშე არ შეიძლება მექრთამეობის საქმე ჩაითვალოს ყოველმხრივ, სრულად და ობიექტურად გამოძიებულად, რადგან იგი შეადგენს მტკიცების საგნის მნიშვნელოვან ნაწილს. ამავე დროს, დანაშაულის ჩადენის ხერხების შესწავლას საკმაოდ დიდი მნიშვნელობა აქვს დანაშაულის ჩადენის მიზეზების, ხელშემწყობი პირობების გამორკვევისა და თავიდან ახაცილებელ ღონისძიებათა სწორად დასახვის საქმეში.

მექრთამეობის ჩადენის ხერხებისა და საშუალებების გამოკვლევის ესოდენ დიდი მნიშვნელობის მიუხედავად, მათ კრიმინალისტიკურ ლიტერატურაში ჯერ კიდევ სათანადო ყურადღება არა აქვთ დათმობილი, მაშინ როცა დანაშაულის ჩადენის ტიპური ხერხების შესწავლა, როგორც სწორად შენიშნავს ე. კურანოვა, უნდა იყოს გამოძიების მეთოდის ერთ-ერთი ცენტრალური საკითხი¹.

¹ იხ. Э. Д. Куранова, Об основных положениях методики расследования отдельных видов преступлений, «Вопросы криминалистики», М., 1962, № 6—7, стр. 157.

დანაშაულის ჩადენის ხერხებისა და საშუალებების შესწავლა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მექრთამეობის გახსნისა და თავიდან აცილებისათვის. ამიტომ საჭიროა ცალკე, რამოდენიმე სიტყვით შევჩერდეთ საგამომძიებლო პრაქტიკაში შემჩნეულ უფრო მეტად გავრცელებულ მექრთამეობის ჩადენის ხერხებსა და საშუალებებზე¹.

როგორც საგამომძიებლო პრაქტიკა გვიჩვენებს, ზოგჯერ ქრთამის მიცემა-აღება ატარებს „საჩუქრის“, „პრემიის“, ფიქტიურად დადებული შრომითი ხელშეკრულების შესრულებისათვის „ანაზღაურების“, „გასამრჩელოს“ და სხვა თვალთმაქცური მახინაციებით შენიღბულ სახეს.

ქრთამის საგანზე კანონის ზოგადი მითითება „ქრთამის აღება რა სახითაც არ უნდა იყოს“, ზოგიერთმა კრიმინალისტმა გაიგო როგორც ქრთამის საშუალება, ვინაიდან მათი აზრით, ერთი და იგივე მატერიალური ნივთი შეიძლება იყოს დანაშაულის ჩადენის საშუალებაც და საგანიც. მაგალითად, ვ. ნ. კუდრიავეცევის, ნ. ა. სტრუჩკოვის, გ. ა. კრიგერისა და გ. ტ. ტყეშელიაძის აზრით, ქრთამის მიცემის დროს ფული შეიძლება იყოს დანაშაულის ჩადენის საშუალება². მათი ასეთი მოსაზრება, ვფიქრობთ, დაზუსტებას საჭიროებს. ქრთამის ამღები ღებულობს არა საშუალებას (ხერხს, წესს) არამედ მატერიალური ღირებულების მქონე ნივთს, საგანს ან მატერიალური ღირებულების ხასიათის ქონებრივ გამოარჩენას. არც ისე შეიძლება, რომ მექრთამეობის ჩადენისას ფული ერთსა და იმავე დროს იყოს საგანიც და საშუალებაც. სულ

¹ მექრთამეობის ჩადენის ხერხებისა და საშუალებების ცნებას ავტორი ხმარობს ფართო გაგებით, ე. ი. მასში იგი გულისხმობს არა მარტო დამნაშავეთა მიერ დანაშაულის ჩადენისათვის გათვალისწინებულ მოქმედებათა კომპლექსს, არამედ მისი დაფარვისათვის საჭირო მოქმედებათა ერთიანობასაც.

² В. Н. Кудрявцев, К вопросу о соотношении объекта и предмета преступления, журн. «Советское государство и право», 1951, № 8, стр. 51—61; Н. А. Стручков, Борьба со взяточничеством по советскому уголовному праву. Кандидатская диссер., М., 1954, стр. 105—111, 141; Г. А. Кригер, Объект преступления, в книге: «Советское уголовное право», часть общая, учебник, М., 1962, стр. 105; თ. წერეთელი, გ. ტყეშელიაძე, მოძღვრება დანაშაულზე, თბილისი, 1969, გვ. 160.

სხვა თუ ვიტყვით, რომ თვითონ ქრთამის მიცემა, როგორც დანაშაულებრივი ქმედობა, არის გარკვეული მიზნის მიღწევის საშუალება. თვით ცნება საშუალება არის ის, „რითაც, რა გზითაც, რის შემწეობითაც შეიძლება მიაღწიონ რასმე: იარაღი ან ხერხი რისამე შესასრულებლად“¹. მაშასადამე, მექრთამეობის საშუალება არის ის, რითაც, რა საშუალებებითაც თანამდებობის პირი ქმნის ქრთამის ადების წინაპირობას. ამიტომ მექრთამეობის საშუალება არ შეიძლება გავაიგიოთ ქრთამის საგანთან, მატერიალური ღირებულების მქონე ნივთთან.

მექრთამეობის საშუალება, ხერხი არის ის, რა გზითაც, რა ხერხების გამოყენებითაც სჩადის თანამდებობის პირი მექრთამეობას, იღებს ქრთამის საგანს, ეუფლება მას. მექრთამეობის ხერხი და საშუალება მოიცავს მექრთამეობის ჩადენის მთლიან მექანიზმს.

დანაშაულის ჩადენის ხერხი, როგორც სწორად შენიშნავს გ. ნ. მუდიუგინი, არის დამნაშავეს მიერ დანაშაულებრივი მიზნის მიღწევისათვის გარკვეული თანხმდევრობით ჩადენილ მოქმედებათა კომპლექსი².

მექრთამეობის საგანი და საშუალება ორი ურთიერთ მჭიდროდ დაკავშირებული ცნებაა, რომელიც ამ დანაშაულს ყოველთვის თან სდევს.

პროფ. ა. პიონტკოვსკისა და პროფ. ა. ტრაინინის: სწორი მოსაზრებით, მექრთამეობის საგანი არის გარკვეული მატერიალური ფასეულობა³, საგანი, ფული ან სხვა ქონება გადაცემული ქრთამის სახით⁴.

ამრიგად, ქრთამის საგანი, როგორც წესი, შეიძლება იყოს მხოლოდ მატერიალური ღირებულების მქონე ნივთები ან რაიმე ქონებრივი ზასიათის გაშორჩენა; კერძოდ: ფული, პირადი

¹ ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ტ. 6. თბ. 1960, გვ. 891.

² ა. ნ. ვასილევოი, გ. ნ. მუდიუგინი, ნ. ა. იაკუბოვიჩი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 65.

³ А. А. Понятковский, Учение о преступлении, М., 1961, стр. 141.

⁴ А. Н. Трайнин, Состав преступления по советскому праву, М., 1951, стр. 205.

და საოჯახო მომსახურების საგნები, პროდუქტები, საამშენებლო მასალა და სხვ., ფასიანი ქაღალდები: 3%-იანი ობლიგაციები, ლატარიის მომგებიანი ბილეთები; დასასვენებელი სახლის ან სანატორიუმის საგზურები, ფეხბურთისა და სხვა სანახაობების ფასიანი აბონემენტები, საქალაქო და საქალაქთაშორისო ტრანსპორტის ფასიანი აბონემენტები, თვითმფრინავითა და მატარებლით მგზავრობის ბილეთები და სხვ; შინაური ცხოველები; მატერიალური ხასიათის მომსახურება: ტანსაცმლის შეკერა, ოთახის შეკეთება, ბინის უკანონოდ მიღება და სხვ.

მეჭრთამეობის გამოძიების დროს ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში საჭიროა დადგენილ იქნეს ქრთამის საგნის გვარონული და ინდივიდუალური ნიშნები.

იქნისათვის, რომ შევძლოთ მოცემული კატეგორიის დანაშაულის ყველა შენიღბული შემთხვევის გახსნა, საჭიროა ვიცოდეთ მათი ჩადენის მექანიზმი, ყველა ხერხი და საშუალება, რათა ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში სწორად მოვარგოთ დანაშაულის გახსნის გასაღები, სწორად შევიმუშაოთ და გამოვიყენოთ დანაშაულის გახსნის ტაქტიკური ხერხები, სამეცნიერო-ტექნიკური საშუალებები და მეთოდები.

მეჭრთამეობის შენიღბული ფორმებიდან საგამომძიებლო პრაქტიკაში განსაკუთრებით შეიმჩნევა: ქრთამის მიცემა-აღება სესხის სახით, ვალის პატივით, თანამდებობის პირთან რაიმე სახის აზარტულ თამაშში ფულის ან სხვა რაიმე მატერიალური ღირებულების მქონე საგნის განგებ წაგებით, ძვირფასი საგნის შედარებით ნაკლები ღირებულების მქონე ნივთში გადაცვლით, „მალარიჩის“, „ჩუქების“, ხელშეკრულებით დადებულ ფიქტიურად შესრულებულ სამუშაოში თანამდებობის პირისათვის გასამრჩელოს, ხელფასის, ჯილდოს ან პრემიის სახით ფულის გაცემით, დასაჩუქრებით და სხვ.

ქრთამის მიცემა-აღების ხერხებიდან აღსანიშნავია: ქრთამის აღება უშუალოდ თანამდებობის პირის მიერ; შუამავლის მეშვეობით; თანამდებობის პირის ახლობლის (ძების, ძმების, მშობლების, შვილების, მეუღლის, ნათესავების, ნაცნობებისა და მეგობრების) მეშვეობით. ქრთამის აღება შეიძლება ატარებდეს როგორც დროებითს (ქრთამის მიმცემის ინტერე-

სებისათვის ამა თუ იმ გარკვეული ქმედობის შესრულებისათვის), ისე სისტემატურ ხასიათს.

ქრთამის მიცემა-აღების ყველა შესაძლო ხერხის ჩამოთვლა და განხილვა შეუძლებელია. ამიტომ ქვემოთ შევვხებით და განვიხილავთ მხოლოდ რამოდენიმე მათგანს საგამომძიებლო პრაქტიკიდან აღებული მაგალითების ფონზე.

მექრთამეობა, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, რთული, ორმხრივი აქტისაგან შემდგარი დანაშაულია და იგი შეიძლება ჩადენილ იქნეს ორი ან მეტი პირის მიერ. ამავე დროს, მექრთამეობის ერთსა და იმავე დანაშაულებრივ საქმეში შეიძლება მონაწილეობდეს რამოდენიმე პირი: ქრთამის ამღების, ქრთამის მიმცემის, მექრთამეობაში შეაშავალის და ქრთამის მიცემა-აღებაში წამქეზებლის სახით.

მექრთამეობის საქმეების გახსნა განსაკუთრებით ძნელდება მაშინ, როცა იგი ჩადენილია ორგანიზებულად, მექრთამეობაში დახელოვნებულ პირთა ჯგუფის მიერ, როცა ქრთამის მიცემა-აღება ატარებს „საჩუქრის“, „პრემიის“, ფიქტიურად დადებული „შრომითი ხელშეკრულებით შესრულებული“ სამუშაოს „ანაზღაურების“, „გასამრჯელოს“ და სხვადასხვა მახინჯაციებით შენიღბულ სახეს.

საგამომძიებლო პრაქტიკაში ცნობილია ისეთი შემთხვევები, როცა მექრთამეობაში მონაწილეებად გვევლინებიან არა მარტო ცალკეული პირები, არამედ რამოდენიმე პირისაგან შემდგარი ჯგუფიც კი. ასე, მაგალითად, დოცენტმა ფ.-ემ, რომელიც ცხოვრობდა და მუშაობდა ქ. მოსკოვში, ჩამოაყალიბა მექრთამეთა დიდი ჯგუფი. ეს ჯგუფი თავის მხრივ იყოფოდა ცალკეულ ქვეჯგუფებად. პირველი ქვეჯგუფის ამოცანა იყო მოეძებნათ უმაღლეს სასწავლებელში შემსვლელი ისეთი პირები (ან მათი მშობლები), რომლებსაც მისაღები გამოცდების ჩასაბარებლად არ ჰქონდათ საკმაო ცოდნა, მაგრამ სამაგიეროდ ჰქონდათ ფული. ასეთი სასურველი კლიენტების შერჩევას ძირითადად ახდენდნენ ჩვენთან — საქართველოს ტერიტორიაზე. მეორე ჯგუფის ამოცანა იყო ასეთ პირთათვის ინსტიტუტში მისაღები გამოცდების დროს უშუალო „დახმარების“ აღმოჩენა, რაც იმაში გამოიხატებოდა, რომ ნამდვილი აბიტურიენტის მაგიერ მისაღებ გამოცდებზე გადიოდა თითოე-

ული ამ ჯგუფის წევრი. მესამე ჯგუფში შედიოდნენ დეკანა-
ტის, სასწავლო ნაწილის წარმომადგენლები და აგრეთვე სა-
გამოცდო და მიმღები კომისიების წევრები.

ფ.-ე, როგორც კი შეარჩევდა სასურველ კლიენტს, განუ-
საზღვრავდა ქრთამის ოდენობას, ჩამოართმევდა საჭირო საბუ-
თებს და შემდეგ მისი პასპორტიდან და საგამოცდო ფურცლი-
დან ააწლიდა ნამდვილი აბიტურიენტის ფოტოსურათს, მის
აღგილზე დააწებებდა მეორე ჯგუფიდან შერჩეული პირის
ფოტოსურათს და ამ უკანასკნელს მისცემდა მითითებას, თუ
რომელი საგანი რა ნიშანზე ჩაებარებინა. ფ.-ე თვალყურს
ადევნებდა თითოეული გამოცდის ჩაბარებას და კონკურსის
საერთო მდგომარეობას. როცა დარწმუნდებოდა, რომ მისმა
გამოცდების ჩამბარებელმა „აბიტურიენტმა“ უკვე მოაგროვა
საკმაო ქულები, მაშინ იგი გამოცდების ჩამბარებელ პირს
მისცემდა მითითებას, რომ უკანასკნელი გამოცდა ჩაებარები-
ნა უფრო დაბალ ნიშანზე, რათა დიდი სხვაობა არ ყოფილი-
ყო მიღებულ ნიშნებსა და ნამდვილი აბიტურიენტის ცოდნას
შორის. გამოცდების ჩაბარების შემდეგ, ცხადია, საჭირო იყო
ინსტიტუტში ჩარიცხული პირის პირად საქმესა და საგამოცდო
უწყისში ნამდვილი აბიტურიენტის ფოტოსურათისა და აგრე-
თვე წერიით ნამუშევრის შეცვლა, რათა განსხვავება არ ყო-
ფილიყო აბიტურიენტისა და გამოცდის ჩამბარებელი პირის
ხელნაწერებში. ამისათვის იგი იყენებდა მესამე ჯგუფის წევ-
რებს, ე. ი. ინსტიტუტში მომუშავე თანამდებობის პირებს,
რომლებსაც ქრთამის სახით აძლევდა ფულს, ზოგჯერ კი საჩუქ-
რად აძლევდა ოქროს საათს, დასასვენებელი სახლისა და სა-
ნატორიუმების საგზურებს. იმ შემთხვევაში, თუ ინსტი-
ტუტში შემსვლელი პირი პირადად თვითონ გავიდოდა მი-
საღებ გამოცდაზე, მაშინ ფ.-ე მას წინასწარ ატყობინებდა სა-
გამოცდო წერით სამუშაოს, მისცემდა უფროსი კურსელი
სტუდენტების მიერ გაზიარებულ „შპარგალკას“ და დაარიგებ-
და, თუ როგორ დამჯდარიყო გამოცდაზე და როგორ გადაეწე-
რა. თუ მისაღებ გამოცდას იბარებდა მის დანაშაულებრივ
ქმედობაში მონაწილე მესამე ჯგუფის რომელიმე წევრი, მა-
შინ ფ.-ე, სპეციალურად შემუშავებული სიგნალაზაციით გა-
მოაცდელს ატყობინებდა, თუ რომელი აბიტურიენტისათვის

უნდა დაეწერა მაღალი ნიშანი. წინასწარი გამოძიებით დადგენილ იქნა, რომ ფ.-ის ჯგუფის შემწეობით სხვადასხვა უმაღლეს სასწავლებელში ჩაირიცხა 36 კაცი, რაშიც ქრთამის სახით აიღეს 39.500 მანეთი. ისინი ქრთამს იღებდნენ არა მარტო ინსტიტუტში ჩასარიცხი აბიტურიენტებისაგან, არამედ სტუდენტის ერთი ინსტიტუტიდან მეორე ინსტიტუტში გადაყვანისათვისაც¹.

როგორც ცნობილია, უმაღლეს და საშუალო სპეციალურ სასწავლებლებში შემსვლელ აბიტურიენტთა მომწყობ საგამოცდო კომისიის მექრთამე წევრებს განსაკუთრებით უჭირთ დახმარების აღმოჩენა წერით ნამუშევრებში. მაგრაჰ, სამწუხაროდ, ისინი ზოგჯერ ასეთ სიძნელეებსაც არ უშინდებიან. ასე, მაგალითად, ქ. მინსკის ინსტიტუტებსა და ტექნიკუმებში მოკალათებული საგამოცდო კომისიის მექრთამე წევრები თავიანთ აბიტურიენტებს მექრთამეობაში შუამავალი პირების მეშვეობით წინასწარ ატყობინებდნენ წერითი სამუშაო თემას, დავალებებს მათემატიკაში და არიგებდნენ, თუ გამოცდაზე როგორი წესით დაჰსხდარიყვნენ, რომ წინასწარ ცნობილი დავალება მიეღოთ. იმ შემთხვევაში თუ მათ ესეც არ უშველიდათ, მაშინ გასწორებულ წერით სამუშაოს ფარულად აძლევდნენ გადასაწერად. ზოგჯერ კი წერით ნამუშევარში შეცდომების გასწორების გარეშე უწერდნენ მაღალ ნიშანს².

საქართველოს სსრ სსსკ 189-ე მუხლის თანახმად, ქრთამის აღება შეიძლება ჩადენილ იქნეს თანამდებობის პირის მიერ პირადად ან შუამავალის მეშვეობით ქრთამის მიმცემის ინტერესებისათვის ისეთი ქმედობის შესრულების ან შეუსრულებლობისათვის, რომელიც თანამდებობის პირს უნდა შეესრულებინა ან შეეძლო შეესრულებინა თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით.

კანონმდებელი მნიშვნელობას არ ანიჭებს იმა, ქრთამი აღებული იქნა თანამდებობის პირის მიერ უშუალოდ თავის ფუნქციებში შემავალი არაკანონზომიერი თუ კანონზომიერი ქმედობის შესრულებისათვის. ამიტომ მექრთამეობის საქმე-

¹ იხ. «Следственная практика», вып. 60, М., 1963, стр. 89—92.

² იხ. «Следственная практика», вып. 67, М., 1964, стр. 59—66.

ებზე მთავარი ყურადღება უნდა მიექცეს ქრთამის მიცემა-
 აღების ფაქტის დადგენას, რადგან ორივე შემთხვევაში ხელყო-
 ფა მიმართულია ერთსა და იმავე ობიექტზე. უფრო მეტიც,
 შეცდომა არ იქნებოდა თუ ვიტყოდით, რომ მეორე შემთხვე-
 ვა, როცა თანამდებობის პირი ქრთამს ღებულობს კანონზომი-
 ერი ქმედობის შესრულებისათვის, არანაკლებ საშიშროებას
 უქმნის საზოგადოებრივ ურთიერთობას, ვიდრე პირველი, რო-
 ცა თანამდებობის პირი ქრთამის მიმცემის ინტერესებისათვის
 ასრულებს არაკანონზომიერ მოქმედებას. პირველ შემთხვევა-
 ში ქრთამის მიმცემმა იცის, რომ თანამდებობის პირი მისი
 ინტერესებისათვის ასრულებს კანონსაწინააღმდეგო მოქმედე-
 ბას და ამისათვის აძლევს მას „გასამრჯელოს“. ამიტომ, ქრთა-
 მის მიმცემისა და ქრთამის აძლემის დანაშაულებრივი მოქმე-
 დება მიმართულია თანამდებობრივი დანაშაულის — მექრთა-
 მეობის საერთო ობიექტზე ხელყოფისაკენ. ხოლო მეორე
 შემთხვევაში, როცა თანამდებობის პირი ქრთამს ღებულობს
 კანონზომიერი ქმედობის შესრულებისათვის, იგი, უკანონოდ
 გამდიდრების ავადმყოფური სენით შეპყრობილი, განგებ აჭი-
 ანურებს მისთვის კანონით მინდობილი ქმედობის შესრულე-
 ბას, რათა მოცემულ პირს შეუქმნას ისეთი შთაბეჭდილება,
 თითქოს მისთვის განსაკუთრებულ „მზრუნველობას“ იჩენს
 და მიუხედავად იმისა, რომ მის სასარგებლოდ ამა თუ იმ კა-
 ნონიერი ქმედობის შესრულებას რაღაც აბრკოლებს, მაინც
 შეეცდება შეასრულოს ეს მოქმედება და, ამით მოცემულ
 პირს აგრძნობინებს, რომ ამ მოქმედების შესრულების შემდეგ
 იგი მისგან დავალებულია და მადლობის სახით „მალარიჩის
 გადახდა“-ეკუთვნის. თანამდებობის პირი თავისი ასეთი მოქ-
 მედებით, ცხადია, ცდილობს მიიღოს რაიმე მატერიალური
 გამორჩენა და სუსტი ნებისყოფის მოქალაქეებს აძულებს
 გადასცენ ქრთამი. ასეთი ბიუროკრატიული მოქმედებით იგი
 არა მარტო ხელყოფს მექრთამეობის ობიექტს, არამედ ქრთა-
 მის მიმცემის კანონით მინიჭებულ გარკვეულ უფლებასა და
 მისი განხორციელების გარანტიასაც.

მექრთამეობის შემადგენლობისათვის, როგორც ცნობილია,
 მნიშვნელობა არა აქვს ქრთამი აღებულ იქნა თანამდებობის
 პირის მიერ ქრთამის მიმცემის ინტერესებისათვის წინასწარ,

გარკვეული სახის ქმედობის შესრულებამდე თუ მისი შესრულების შემდეგ.

საგამომძიებლო პრაქტიკაში არცთუ ისე იშვიათია შემთხვევები, როცა თანამდებობის პირები ჯერ შეასრულებენ ქრთამის მიმცემის ინტერესებისათვის თავიანთი სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით რაიმე მოქმედებას ან თავს შეიკავებენ მისი შესრულებისაგან და მხოლოდ შემდეგ ღებულობენ მატერიალურ გამორჩენას „გასამრჩელოს“ ან „საჩუქრის“ სახით. პრაქტიკაში ცნობილია ისეთი შემთხვევები, როცა ასეთ ქმედობას არ თვლიდნენ მექრთამეობად და დამნაშავეები დაუსჯელი რჩებოდნენ. ასეთი არასწორი პრაქტიკა დროულად იქნა გამოსწორებული და სასამართლოებს მიეთითათ, რათა თავიანთ მუშაობაში გაეთვალისწინებინათ, რომ ასეთი „გასამრჩელოს“ მიღება არის მექრთამეობის შენიღბული ფორმა და რომ ქრთამის საშიშროება მართოდენ ქრთამის მიცემა-აღების დროის მომენტიტ არ განისაზღვრება¹.

როცა თანამდებობის პირი ღებულობს ქრთამს და მოქმედებს ქრთამის მიმცემის ინტერესებისათვის წინასწარ შეპირებული გეგმით, ეს მექრთამეობის შედარებით აშკარა სახეა. ხოლო მეორე შემთხვევა, როცა თანამდებობის პირი ქრთამს ღებულობს წინასწარი შეპირების გარეშე აღრე მის მიერ შესრულებული ქმედობისათვის, მექრთამეობის შედარებით უფრო შენიღბული ფორმაა.

პირველ შემთხვევაში, როცა თანამდებობის პირი და ქრთამის მიმცემი მოქმედებენ წინასწარ შეპირებული გეგმით, მა-

¹ იხ. Журн. «Социалистическая законность», № 9, 1946, стр. 1—3.

აღსანიშნავია, რომ სასამართლო პრაქტიკაში, როგორც ამას ლ. გრომოვი გადმოგვცემს, ადგილი ჰქონდა ისეთ შეცდომებსაც, როცა მექრთამეობის ფაქტებს საშოკლადო სამართლის წესით განიხილავდნენ. ასე, მაგალითად, ქ. კრასნოდარის კავანოვიჩის სახ. მე-2 უბნის სახალხო სასამართლომ ეგოროვის თავმჯდომარეობით განიხილა საქმე ზებელინას სარჩელზე. ზებელინას განმარტებით სახლმმართველმა იეჩენკომ მას გამოართვა 2.000 მანეთი და შეპირდა ოთახის მიცემას. მაგრამ იეჩენკომ მას ოთახი ვერ მისცა, რის გამოც ზებელინამ წარადგინა სარჩელი ფულის უკან დაბრუნებაზე. სასამართლომ იმის მაგიერ, რომ სისხლის სამართლის საქმე აღედგა და პროკურატურისათვის გადაეცა გამოსამძიებლად, სარჩელის მოთხოვნა დააკმაყოფილა (იხ. Д. Громо в. Недостатки судебной практики по делам о взяточничестве, журн. «Социалистическая законность», 1947, № 6, стр. 21—22).

შინ ისინი თავიანთი ასეთი აშკარა დანაშაულებრივი კვალის დასაფარავად მიჰართავენ სხვადასხვა ხერხს, აფორმებენ ფიქტიურ ხელშეკრულებებს სესხის გაცემა-აღების შესახებ და სხვ. ასე, მაგალითად, წინასწარი გამოძიებით დადგენილი იქნა, რომ ბ. რომელიც მუშაობდა ქ. თბილისის ერთ-ერთი რაიონის მშრომელთა დეპუტატების საბჭოს აღმასკომში ბინების აღრიცხვისა და განაწილების განყოფილებაში უფროსი ინსპექტორის თანამდებობაზე, დაუკავშირდა მოქალაქე რ.-ს შეპირდა მას საგარანტიო ხელწერილის მიღებაში დახმარების გაწევას და ქრთამის სახით გამოართვა 1.200 მანეთი. ამავე დროს, ბ.-მ დაავალა რ.-ს, რომ კიდევ მოეძებნა ისეთი პირები, რომლებსაც სურდათ საგარანტიო ხელწერილის მიღება, გამოერთვა მათთვის ფული და მისთვის მიეტანა. რ.-მ შესრულა მისი თხოვნა, გაიცნო დ., რომელსაც 1960 წლის 20 აპრილს გამოართვა 1.700 მანეთი და გადასცა ბ.-ს. დანაშაულის კვალის დაფარვის მიზნით ბ.-ს დავალებით რ.-მ აღნიშნული თანხის მიღებაზე გააფორმა სესხის ხელშეკრულება, თითქოს მან ეს თანხა დ.-საგან ისესხა. რ.-მ საგარანტიო ხელწერილის მიღებისათვის 1.300 მანეთი გამოართვა აგრეთვე კ.-ს და მან აქაც დანაშაულის კვალის დასაფარავად კ.-საგან მიღებული თანხის შესახებ 1960 წლის 13 მაისს სანოტარო კანტორაში გააფორმა ხელშეკრულება კ.-საგან 1300 მანეთის სესხად აღების თაობაზე¹.

ზოგიერთი კრიმინალისტიკის აზრით, თანამდებობის პირის მიერ „გასაპრჩელოს“ მიღება არ შეიძლება განხილულ იქნეს ქრთამად, თუკი თანამდებობის პირმა არ შეასრულა თავის სამსახურებრივ მოვალეობაში შემავალი ქმედობა². ხოლო ზოგიერთ პრაქტიკულ მუშაკს მიაჩნია, რომ, თუ თანამდებობის პირმა თავისი სამსახურებრივი მოვალეობით შეასრულა ისეთი კანონზომიერი ქმედობა, რომლითაც ამა თუ იმ პირმა მიიღო გარკვეული უფლებრივი ან ქონებრივი სარგებლობა და თუ ამ უკანასკნელმა თანამდებობის პირი ასეთი „ქარგი“,

¹ ქ. თბილისის ორგანიზაციის სახ. რაიონის სახალხო სასამართლოს პრაქტიკიდან.

² Н. А. Стручков, Борьба со взяточничеством по советскому уголовному праву. Кандидатская диссертация, 1954, стр. 141.

„კეთილშობილური“ ქმედობისათვის „დასაჩუქრა“ რაიმე ძვირფასი მატერიალური ღირებულების მქონე ნივთით ან თუ მის სასარგებლოდ შეასრულა რაიმე ისეთი მოქმედება, რომლითაც თანამდებობის პირმა მიიღო მატერიალური გამოორჩენა, არ შეიძლება ჩაითვალოს მექრთამეობად, რადგან ისინი მოქმედებდნენ ურთიერთ წინასწარ შეთანხმებისა და შეპირების გარეშე.

ორივე ეს მოსაზრება, ვფიქრობთ, არასწორია და ისინი ეწინააღმდეგება სოციალისტური კანონიერების პრინციპს. ყოველი თანამდებობის პირი თავის სამსახურებრივ მოვალეობა უნდა ასრულებდეს უმწიკვლოდ, კეთილსინდისიერად, სამსახურებრივ მოვალეობასთან დაკავშირებით დაწესებული ხელფასის გარდა ყოველგვარი სახის „გასამრჩელოს“ მიღების გარეშე. მაგალითად, თუ მისაღები გამოცდების დროს გამომცდელმა აბიტურიენტის ცოდნის ობიექტურად შეფასებისათვის გამოცდის შემდეგ აბიტურიენტისაგან მადლობის ნიშნად „საჩუქრის“ სახით ოქროს საათი მიიღო, ამ შემთხვევაშიც ადგილი აქვს ქრთამის მიცემა-აღებას (თუმცა იგი წინასწარ შეპირებულ ხასიათს არ ატარებდა). მისაღებ გამოცდებში მონაწილე მასწავლებელი სახელმწიფოსაგან იმიტომ ღებულობს გამოცდის ჩატარებისათვის ანაზღაურებას, რომ მან ობიექტურად შეაფასოს ყოველი აბიტურიენტის ცოდნა. ამიტომ მის მიერ აბიტურიენტისაგან ან აბიტურიენტის უმაღლესში მოწყობილ დაინტერესებული პირისაგან დამატებით მიღებული ყოველი სახის „გასამრჩელო“ სხვა არა არის რა, თუ არა ქრთამი შენიღბული ფორმით.

ა. ვასილევის სწორი მოსაზრებით, თუ თანამდებობის პირის მოქმედებით კმაყოფილი დაინტერესებული პირი წინასწარ შეთანხმების გარეშე მას „მადლობის“ სახით გადასცემს არაკანონიერ გასამრჩელოს, იგი უნდა განვიხილოთ როგორც ქრთამი¹.

მექრთამეობა ზოგჯერ ატარებს „მადლობის გადახდას“, „დასაჩუქრების“. ამა თუ იმ ქმედობისათვის ეგვრეთ წოდებუ-

¹ იხ. «Криминалистика», М., 1959, стр. 461.

ლი „დამატებითი გასამრჯელოს“ ან „გაწეული ხარჯების ანაზღაურების“ სახით მატერიალური გამორჩენის მიღების შენიღბულ ფორმას.

ერთიმეორისაგან უნდა განვასხვაოთ ქრთამი „საჩუქრის“ სახით და თვით „საჩუქრის“ ნამდვილი ცნება. თუ თანამდებობის პირი თავის ცხოვრებაში რაიმე ღირსშესანიშნავ თარიღთან (ვთქვათ, დაბადების დღესთან) დაკავშირებით ღებულობს პირადი ან საყოფაცხოვრებო მომსახურების მცირედი ან საშუალო ღირებულების საოჯახო ან პირადი მომსახურების ნივთს, თუნდაც მასზე სამსახურებრივად დამოკიდებული პირისაგან, ასეთი საჩუქარი არ შეიძლება ჩაითვალოს ქრთამის მიცემა-აღებად. მაგრამ თუ თანამდებობის პირი მასზე სამსახურებრივად დამოკიდებული პირისაგან ღებულობს მეტად ძვირფასი ღირებულების მქონე საჩუქარს, იგი სხვა არა არის რა, თუ არა საჩუქრის სახით შენიღბული ქრთამის მიცემა-აღება. მაგალითად, თუ რაიონის პროკურორი თავისი ქალიშვილის დაბადების დღესთან დაკავშირებით მის რაიონულ ტერიტორიაზე მდებარე რომელიმე სავაჭრო დაწესებულების დირექტორისგან „საჩუქრად“ მიიღებს პიანინოს, იგი, რა თქმა უნდა, ქრთამად ჩაითვლება, ვინაიდან ამით საჩუქრის მიმტანი ცდილობს განაჩტიკოს თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობა და წინასწარ „დაიზღვიოს თავი“ თანამდებობის პირის მიერ რაიმე სამსახურებრივი უფლებების შეზღუდვისაგან ან შექმნას მისადმი კეთილსასურველი დამოკიდებულების ატმოსფერო, რათა მოცემულ თანამდებობის პირს საჭირო შემთხვევაში თავის სასარგებლოდ შეასრულებინოს რაიმე სახის მოქმედება.

პროფ. ვ. დ. მენშაგინის აზრით, თანამდებობის პირისათვის მატერიალური ფასეულობის გადაცემა ან მატერიალური ხასიათის მომსახურება არა კონკრეტული მოქმედების შესრულებისათვის, არამედ „ყოველ შემთხვევისათვის“, არ შეიძლება ჩაითვალოს მექრთამეობად, რადგან მას მიიჩნეის მორალურად გასაკაცხი მლიქვნელობის გამოვლინებად და არა სისხლის სამართლის დასჯად ქმედობად. ასევე მას მიაჩნია, რომ

ქრთამის აღება შეიძლება ჩადენილ იქნეს მარტოოდენ თანამდებობის პირის აქტიური მოქმედებით¹.

პროფ. ვ. დ. მენშაგინის ასეთი მოსაზრება, ჩვენი აზრით, მცდარია და იგი ეწინააღმდეგება მექრთამეობის შემადგენლობის იურიდიულ ბუნებას, ვინაიდან, როგორც ცნობილია, ქრთამის აღება ქმნის დამთავრებული დანაშაულის შემადგენლობას ქრთამის საგნის მიღების მომენტში, თუნდაც ქრთამის ავლებმა ქრთამის მიცემის ინტერესებისათვის სამსახურგებრივი მოქმედება არ შეასრულოს.

საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობა თანამდებობის პირის მიერ ქრთამის აღებას „გასამრჩელოს“ ან „საჩუქრის“ სახით თავიდანვე სწორად განიხილავდა როგორც მექრთამეობას. ასე, მაგალითად, სმოლნის გუბერნიის საბჭოთა სახალხო სასამართლოს საკასაციო კოლეგიის წევრმა პ. ვ. ვეტჩინინმა, რომელიც სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემულ იქნა მექრთამეობისათვის, არ უარყო მსჯავრდებულ ვეინგეროვისა და ბუშევის ნათესაეებისაგან ფულადი თანხის მიღება. მაგრამ მექრთამეობაში თავი დამნაშავედ არ ცნო და განმარტა, რომ მან ქრთამი კი არ აიღო, არამედ იგი „დასაჩუქრებულ“ იქნა მსჯავრდადებულთა ნათესაეებისაგან „იურიდიული დახმარებისათვის“. მიუხედავად მისი ასეთი განმარტებისა, უმაღლესი სასამართლოს კოლეგიამ ვეტჩინინს სასჯელის უმაღლესი ზომა — დახვრეტა მიუსჯა².

თუ გამოვალთ იმ დებულებიდან, რომ კანონის მითითება „ქრთამის აღება რა სახითაც არ უნდა იყოს“ შეეხება არა მარტო ქრთამის საგანს, არამედ მექრთამეობის ჩადენის ფორმებსაც, როგორც აქვს სწორად შენიშნავს ნ. პ. კუჩერიაცი, მაშინ, ჩვენი აზრით, ქრთამის მიცემა-აღება შეიძლება გამოიხატოს პასიური მოქმედებითაც, ანუ უმოქმედობით. ასეთი სახით ქრთამის მიცემის მაგალითად შეიძლება გამოგვადგეს ვალის პატიებით ქრთამის მიცემის შემთხვევები, როცა კრედიტორი (მეველე) უარს აცხადებს მოსთხოვოს ვალი თანამდე-

¹ იხ. «Советское уголовное право», часть особенная, учебник, МГУ, 1964, стр. 262—278.

² იხ. «Еженедельник советской юстиции», 1923, № 13, стр. 303.

ბობის პირს. ამ შემთხვევაში თანამდებობის პირი მატერიალურ გამორჩენას იღებს ქრთამის მიმცემის უმოქმედობის შედეგად, რადგან კრედიტორი უარს აცხადებს ვალის მოთხოვნაზე, ე. ი. ის არავითარ მოქმედებას არ ასრულებს.

უმოქმედობით ქრთამის აღებას ადგილი აქვს მაშინ, როცა თანამდებობის პირმა იცის, რომ ამა თუ იმ პირის სასარგებლოდ მის მიერ სამსახურებრივი მდგომარეობით შესრულებული ამა თუ იმ ქმედობისათვის მისი ახლობელი (მეუღლე, შვილი, და, ძმა, და სხვ.), ნათესავი ან მეგობარი მოცემული პირისაგან ღებულობს რაიმე მატერიალური ხასიათის გპორჩენას (ძვირფას საჩუქარს, ფულს, პროდუქტს ან სხვა რაიმე სახის საოჯახო ნივთს) და ამ გარემოების აღსაკვეთად არ ღებულობს რაიმე ღონისძიებას (არ განაცხადებს ამის შესახებ ან ქრთამის საგანს უკან არ დააბრუნებინებს ახლობელს). უმოქმედობით ქრთამის აღებას თანამდებობის პირის მიერ ადგილი აქვს მაშინაც, როცა თანამდებობის პირმა იცის, რომ მასზე სამსახურებრივად დამოკიდებული პირი მის ოჯახს ყოველდღიურად ამარაგებს საკმელი პროდუქტებით და მისი ოჯახის წევრებს ხშირად ასაჩუქრებს საკმაოდ ძვირფასი ნივთებით, მაგრამ იგი ამის საწინააღმდეგოდ არავითარ ზომას არ ღებულობს. ასეთი სახით ქრთამის აღება თანამდებობის პირის მხრივ ატარებს უმოქმედო, პასიურ ხასიათს.

კანონმდებელი არ იძლევა ქრთამის აღების ხერხებისა და ფორმების ჩამოთვლას. იგი კმაყოფილდება მხოლოდ ზოგადი მითითებით „თანამდებობის პირის მიერ პირადად ან შუამავალის მეშვეობით ქრთამის აღება რა სახითაც არ უნდა იყოს“. ამიტომ კანონის ასეთი მითითება არ შეიძლება გავიგოთ როგორც მარტოოდენ უშუალოდ თანამდებობის პირის მიერ ქრთამის აღება.

საგამომძიებლო პრაქტიკაში არცთუ ისე იშვიათია შემთხვევები, როცა თანამდებობის პირი ქრთამს ღებულობს არა პირადად თვითონ, არამედ მექრთამეობაში მონაწილე ერთი ან რამოდენიმე შუამავლის, ნაცნობებისა და ნათესავების მეშვეობით.

კანონის მითითება თანამდებობის პირის მიერ ამა თუ იმ მოქმედების შესრულებაზე ან შეუსრულებლობაზე „ქრთა-

მის მიმცემის ინტერესებისათვის¹, უნდა გავგეგოთ არა როგორც მხოლოდ ამ უკანასკნელის პირადი ინტერესები, არამედ უფრო ფართოდ, რადგან ზოგჯერ ქრთამის მამცემი შეიძლება მოქმედებდეს არა მარტო უშუალოდ პირადი ინტერესებით, არამედ მშობლების, დების, ძმების, ნათესავების, ნაცნობების და აგრეთვე იმ საწარმო-დაწესებულების ან ორგანიზაციის ინტერესებით, რომელთანაც იგი დაკავშირებულია რაიმე სახით.

ზოგჯერ თანამდებობის პირი მექრთამეობას იღენს საზოგადოებრივად უფრო ნაკლებად საშიში სხვა სახის თანამდებობრივი დანაშაულის ჩადენით. ასე, მაგალითად, საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობის საბჭოს საწარმოო სამმართველოს ინჟინერმა თ.-ემ ბოროტად გამოიყენა თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობა და არაკონდიციური და პირობითი ფილების გაცემაზე ყალბი განჩივის შედგენაში კ.-სა და შ.-ეს ქრთამად გამოართვა 2.500 მანეთი¹. ამ შემთხვევაში თ.-ემ სამსახურებრივი სიყალბე გამოიყენა მექრთამეობის ჩადენის საშუალებად.

მექრთამეობა შეიძლება ჩადენილ იქნეს სიყალბით არა მარტო თანამდებობის პირის მიერ, არამედ არათანამდებობის პირის მიერაც, მაგრამ იმ განსხვავებით, რომ იგი პასუხისგებაში მიეცემა არა როგორც ქრთამის ამცემი, არამედ როგორც წაქვეშებელი ქრთამის მიცემა-აღებაში. ასე, მაგალითად, დ.-ე ამზადებდა ყალბ საბუთებს და იღებდა ქრთამს ვითომდა თანამდებობის პირებზე გადასაცემად. ამ მიზნით იგი დაუკავშირდა ო.-ს და შეპირდა, რომ მოაგვარებდა მისი ძმისშვილის ქალაქში მუდმივ მცხოვრებლად ჩაწერის საქმეს თავისი ნაცნობი მილიციის მუშაკების მეშვეობით 100 მანეთად. დ.-მ ამ თანხის მიღების შემდეგ ო.-ს გამოართვა ჩასაწერი პირის პასპორტი, საბინაო წიგნაკი და მოაჩვენა, რომ ეს საბუთები მილიციის განყოფილებაში წაიღო. დ.-მ თავისი ასეთი მოქმედებით დარწმუნა ო., რომ იგი მის მიერ მიცემულ 100 მანეთს ნამდვილად გადასცემდა მილიციის თანამშრომლებს ჩაწერის საქმის

¹ ქ. თბილისის კალინინის სახ. რაიონის სახალხო სასამართლოს პრაქტიკიდან.

მოსაგვარებლად. სინამდვილეში კი, როგორც გამოძიებით დადგინდა, დ.-მ პასპორტსა და საბინაო წიგნში თვითონ გააკეთა შესაბამისი ჩანაწერები, დაასვა ყალბი ბეჭედი იმის დასამტკიცებლად თითქოს ო. ნამდვილად ჩაწერილი იყო მუდმივ მცხოვრებლად მისი ბიძაშვილის ბინაში. იგი ასევე შეპარდა ი.-ს, რომ მოუხერხებდა უმაღლესი სასწავლებლის დამთავრების დიპლომის მიღებას და მოსთხოვა 500 მანეთი ვითომდა სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტში მომუშავე თანამდებობის პირებზე გადასაცემად. მან ი.-ს გამოართვა 500 მანეთი და დაამზადა ყალბი დიპლომი. თითქოს ი.-მ 1957 წელს დამთავრა საქართველოს სსრ სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის სატყეო ფაკულტეტი¹.

ქრთამის საგანი, ფულისა და ძვირფასი ნივთების გარდა, შეიძლება იყოს აგრეთვე სხვადასხვა სახის ნივთები და პროდუქტები. მაგალითად, საქართველოს სსრ საავტომობილო სატრანსპორტო სამინისტროს რევიზორ ბულალტერმა ბოგდანოვკის ავტოსატრანსპორტო კანტორაში დოკუმენტური რევიზიის ჩატარების დროს ბულალტერ ვ.-ს, დანაშაულის კვალის დაფარვისათვის, ქრთამის სახით გამოართვა ერთი ტელევიზორი და სოფლის მეურნეობის სხვადასხვა სახის პროდუქტები².

აღსანიშნავია, რომ თანამდებობის პირები ზოგჯერ ქრთამს ღებულობენ დაინტერესებული პირის სასარგებლოდ არა მარტო თავიანთ სამსახურეობრივ მდგომარეობასთან დაკავშირებული რაიმე მოქმედების შესრულებისათვის ან შეუსრულებლობისათვის, არამედ სხვადასხვა რეკომენდაციის გაწევისა და ამა თუ იმ თანამდებობის პირის გაცნობაშიც კი. ასე, მაგალითად, ზ. მუშაობდა რა ქ. მოსკოვის ოლქის სახალხო მეურნეობის საბჭოს შალეულისა და აბრეშუმის სამმართველოს უფროსი ინჟინრის თანამდებობაზე, ქ. თბილისის ტრიკოტა-

¹ ქ. თბილისის ორჯონიკიძის სახ. რაიონის სახალხო სასამართლონ პრაქტიკიდან.

² ქ. თბილისის კიროვის სახ. რაიონის სახალხო სასამართლოს პრაქტიკიდან.

უის ფაბრიკის წარმომადგენელ ი.-ს ტ.-ს გაცნობისათვის ქრთამის სახით გამოართვა 200 მანეთი¹.

მექრთამეობას ადგილი აქვს არა მარტო მაშინ, როცა თანამდებობის პირი ქრთამის მიმცემის ინტერესებისათვის ასრულებს ან არ ასრულებს რაიმე გარკვეული სახის მოქმედებას, არამედ მაშინაც, როცა ამ უკანასკნელის მხრივ ასეთი ქმედობის შესრულებას ადგილი არა აქვს, მაგრამ იგი განგებ ქმნის ისეთ ატმოსფეროს, რომელშიც მასზე სამსახურებრივად დამოკიდებული პირები იძულებული არიან სისტემატურად აძლიონ მას ქრთამი. ასე, მაგალითად, ერთ-ერთი ავტობაზის დირექტორი შ. თავისი ხელქვეითების მეშვეობით თითქმის ყველა დღესასწაულის წინ ტაქსის მძღოლებისაგან იღებდა ფულს. მას ამ საქმისათვის გამოყოფილი ჰყავდა ერთი ბრიგადირი, რომელიც მძღოლებისაგან აგროვებდა ფულს. თუ რომელიმე მძღოლი გაბედავდა და უარს იტყოდა ფულის მიცემაზე, მაშინ ასეთ მძღოლს შ. სამსახურიდან ანთავისუფლებდა².

ხშირად მექრთამეები თავიანთი დანაშაულებრივი კვალის დასაფარავად და ქრთამის საგნის გადაცემის მომენტში დაკავების თავიდან აცილების მიზნით ქრთამს ღებულობენ ან აძლევენ არა უშუალოდ პირადად ან შუამავლის მეშვეობით, არამედ შემნახველი სალაროს საშუალებითაც. ამ ხერხს მიმართავენ იმიტომ, რომ იგი დამნაშავეებს ანთავისუფლებს ფულის ნიშნების უშუალოდ ხელიდან ხელში გადაცემისაგან.

ქრთამის აღებაში მხილებული თანამდებობის პირი ზოგჯერ აცხადებს, რომ მას „ფარულად“, „შეუმჩნევლად“ ჩაუღეს ფული ჯიბეში ან საშუაო მაგიდის უჯრაში, სინამდვილეში კი თვითონ ქმნიდა საამისოდ ხელსაყრელ პირობებს და თავისი მოქმედებით კი არ ეწინააღმდეგებოდა ქრთამის გადაცემის აქტს, არამედ პირიქით, ხელს უწყობდა მას. მაგალითად, ქ. არხანგელსკის „სპორტსაქონლის“ მაღაზიის დირექტორი კოტლოვი და მოლარე სოკოლოვა ავტომანქანებს „მოსკვიჩსა“ და „ვოლგას“ ყიდდნენ მხოლოდ იმ პირებზე, რომლებიც მათ

¹ იხ. «Приговор судебной коллегии по уголовным делам Верховного Суда РСФСР по делу Непомнящей М. С., Чепурной Н. С., Пущего М. М. и др., от 20 июня, 5 августа 1963 года».

² იხ. «Следственная практика», вып. 60, М., 1963, стр. 147—156.

ქრთამს აძლევდნენ. გამოძიებით დადგენილ იქნა, რომ სოკოლოვა და კოტლოვი ქრთამის სახით ლებულობდნენ ყველა სახის ნივთებს: მაგიდის ძვირფას სუფრებს, ბროლის ვაზებს, ჩაის სერვისს და სხვ. კოტლოვი ზოგჯერ ფორმალურად, მოსაჩვენებლად უარს ამბობდა ქრთამის აღებაზე, მაგრამ იგი თვითონ ქმნიდა ქრთამის გადაცემისათვის საჭირო პირობებს. მყიდველების თანდასწრებით განგებ გამოაღებდა მაგიდის უჯრას, გახსნიდა თავის ჩანთას და ასეთ მდგომარეობაში ტოვებდა მათთან, ან კიდევ გაიხდიდა პიჯაკს და დატოვებდა ოთახში, თვითონ კი წინასწარ მოფაქრებულად ოთახიდან გავიდოდა. მისი ასეთი მოქმედება გასაგები ხდებოდა ქრთამის მიმცემებისათვის და ისინი ფულს ტოვებდნენ პიჯაკის ჯიბეში, ჩანთაში ან მაგიდის უჯრაში. როდესაც წინასწარი გამოძიებით დადგინდა კოტლოვის მიერ ქრთამის აღების აღნიშნული ხერხი, იგი ყოველგვარი იუმორის გარეშე ამბობდა: ჩემს ჩანთაში ყოველთვის იყო დიდი ოდენობის თანხა, მათი ფულები ჩემს ფულებში ერეოდა და ამიტომ არ ვიცი თუ თითოეული მათგანი ქრთამად რა რაოდენობის ფულს მაძლევდაო¹.

ამრიგად, მექრთამეობის ხერხების, საშუალებებისა და ქრთამის საგნის დადგენა ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პირობაა მოცემული კატეგორიის დანაშაულის სწრაფი, სრული გახსნისა და საქმეზე ობიექტური კვშმარიტების დადგენისათვის. ამავე დროს, მექრთამეობის ჩადენის ხერხების, საშუალებების გამოკვლევა და მისი ღრმა ანალიზი საშუალებას გვაძლევს შევიმუშაოთ საჭირო ღონისძიებანი ამ უბოროტესი დანაშაულის თავიდან აცილებისათვის.

¹ იხ. Журн. «Социалистическая законность», 1963, № 5, стр. 60—61.

თ ა ვ ი

მექრთამეობის საქმეებზე ჩასატარებელ საგამომ- ძიებლო მოქმედებათა ტაქტიკური თავისებურებანი

მექრთამეობის გახსნისა და თავიდან აცილებისათვის საჭიროა ჩატარდეს მთელი რიგი საგამომძიებლო მოქმედებანი სათანადო პროცესუალური ნორმების დაცვით. ამავე დროს, საჭიროა სწორად შეირჩეს და განისაზღვროს მექრთამეობის საქმეებზე ჩასატარებელ აუცილებელ საგამომძიებლო მოქმედებათა წრე და მათი ჩატარების თანმიმდევრობა.

მექრთამეობის გახსნის სპეციფიკურობიდან გამომდინარე, შეუძლებელია წინასწარ განისაზღვროს და დადგინდეს პირველდაწყებით გადაუდებელ საგამომძიებლო მოქმედებათა ხასიათი და მათი ჩატარების სავალდებულო თანმიმდევრობა მექრთამეობის ყოველ კონკრეტულ საქმეზე.

ამა თუ იმ სახის პირველდაწყებით გადაუდებელ საგამომძიებლო მოქმედებათა შესრულება მექრთამეობის ყოველ კონკრეტულ საქმეზე დამოკიდებულია იმაზე, თუ რა ფაქტიური მონაცემები გახდა მოცემული სახის დანაშაულის აღძვრის საფუძველი და, მაშასადამე, თუ რა ფაქტიური მონაცემები აქვს საგამომძიებელს საქმის წარმოებაში მიღების მომენტისათვის.

იმ შემთხვევაში, თუ სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის საბაზია მოქალაქის განცხადება ქრთამის გამოძალვის შესახებ, მაშინ, ცხადია, არ შეიძლება პირველ რიგში მივმართოთ სხვა რომელიმე საგამომძიებლო მოქმედებას, თუ არა განცხადებლის დაკითხვას. ხოლო თუ სისხლის სამართლის საქმე აღიძრა უშუალოდ მოკვლევის ორგანოს, საგამომძიებლის ან პროკურორის მიერ დანაშაულის ნიშნების გამოამჟღავნების საფუძველზე, მაშინ შესაძლოა პირველად გადაუდებელ საგამომძიებლო მოქ-

მეღებათა სახით აუცილებელი გახდეს ქრთამის მიმცემის, ქრთამის ამღებისა და მექრთამეობაში შუამავალ პირთა საცხოვრებელ ბინებზე ჩხრეკის ერთდროულად ჩატარება ან დოკუმენტების საგამომძიებლო დათვალიერება.

როგორც საგამომძიებლო პრაქტიკა გვიჩვენებს, მექრთამეობის გახსნის თავისებურებიდან გამომდინარე, უმეტეს შემთხვევაში, პირველად საგამომძიებლო მოქმედებად აუცილებელია ჩატარდეს მოწმის დაკითხვა. ეს უკანასკნელი გამომდინარეობს იქიდან, რომ მექრთამეობის საქმეების უდიდესი უმრავლესობის აღძვრის საბაბი ხდება სწორედ მოქალაქეთა განცხადებები. აღნიშნულის შესაბამისად, ცხადია, განმცხადებლის დაკითხვის გარეშე შეუძლებელია ქრთამის მიცემა-აღების ფაქტზე ან თვით ქრთამის საგანზე რაიმე სარწმუნო ცნობის მიღება და გამომძიების სწორი მიმართულებით წარმართვა.

აღნიშნული თავისებურებების გამო, ვფიქრობთ, არასწორია საგამომძიებლო პრაქტიკაში შემჩნეული ისეთი შემთხვევები, როცა გამომძიებას იწყებენ ტაქტიკურად გაუმართლებელ საგამომძიებლო მოქმედებათა ჩატარების თანმიმდევრობით. ასე, მაგალითად, მიუხედავად იმისა, რომ სისხლის სამართლის საქმე აღიძრა (1962 წლის 28 თებერვალს) ს.-ს განცხადების საფუძველზე მ.-სათვის ქრთამის სახით 1800 მანეთის გადაცემის შესახებ, გამომძიებელმა იმავე დღეს (28/II-ს) ჯერ დააკავა ქრთამის აქლები მ., გამოიტანა დადგენილება ჩხრეკის შესახებ, ჩაატარა მისი პირადი და საცხოვრებელი ბინის ჩხრეკა, აღწერა ქონება და გამოიტანა დადგენილება მასზე ყადაღის დადების შესახებ და მხოლოდ პირველ მარტს დაკითხა განმცხადებელი¹. ასევე, საქართველოს კპ ქ. თბილისის ვ. ი. ლენინის სახ. რაიონული კომიტეტიდან გადაგზავნილი მასალების საფუძველზე პროკურატურაში აღიძრა სისხლის სამართლის საქმე 1962 წლის 19 აპრილს კ.-სა და სხვათა მექრთამეობის ფაქტზე. კ. მოწმის სახით დაკითხეს 20 მაისს, ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემულ იქნა 3 ივნისს. იმავე დღეს გამოიტანეს დადგენილება მისთვის აღმკვეთ ღონისძიებად პატიმრობის

¹ ქ. თბილისის ს. ორჯონიკიძის სახ. რაიონის პროკურატურის საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

შერჩევის შესახებ და ჩაატარეს ჩხრეკა მის საცხოვრებელ ბინაზე, 5 ივნისს კი იგი პირადად გაჩხრიკეს¹. ასე მოგვიანებით წარმოებულ ჩხრეკა, ცხადია, არავითარ შედეგს არ მოიტანდა, მით უმეტეს, საქმე აღიძრა არა მოქალაქეთა განცხადების, არამედ უსახელო წერილების შემოწმების საფუძველზე.

როგორც საგამომძიებლო პრაქტიკა გვიჩვენებს, უმეტეს შემთხვევაში, მექრთამეობის გახსნისათვის საჭიროა ჩატარდეს შემდეგი სახის ძირითადი საგამომძიებლო მოქმედებანი: მოწმის დაკითხვა, მექრთამეობაში მხილებულ პირთა დაკავება და დაკითხვა; ჩხრეკა და ამოღება; ბრალდების წაყენება და ბრალდებულის დაკითხვა; დოკუმენტებისა და შემთხვევის ადგილის დათვალიერება; ექსპერტიზის დანიშვნა; დაპირისპირება; საგამომძიებლო ექსპერიმენტი; ჩვენების ადგილზე შემოწმება და სხვ.

ა) მოწმის დაკითხვა. მექრთამეობის საქმეებზე, ისევე როგორც ყველა სახის სისხლის სამართლის დანაშაულზე, მოწმის ჩვენება არის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი დამამტკიცებელი საბუთის წყარო. ყოველ საქმეზე შეკრებილ დამამტკიცებელ საბუთთა შორის მას სრული ტოლფასოვანი მნიშვნელობა განეკუთვნება. ამიტომ არ შეიძლება გავიზიაროთ ნ. სერგეევის მოსაზრება, რომ თანამდებობრივი სახის დანაშაულზე მოწმის ჩვენება თავისი ღირებულებით თითქოს ადგილს უთმობს ისეთი სახის დამამტკიცებელ საბუთებს, როგორიცაა: დოკუმენტები, რევიზიის აქტები და ექსპერტის დასკვნა. მისი აზრით, თანამდებობრივი სახის დანაშაულზე მოწმე უკიდურესად დაინტერესებულია საქმის მსვლელობით².

აღნიშნული მოსაზრება მიუღებელია, ჯერ ერთი, იმიტომ, რომ არასწორია საერთოდ დამამტკიცებელი საბუთების ასეთი დაყოფა; მეორეც, განა სხვა სახის დანაშაულის გამოძიების დროს არ შეიძლება მოწმე დაინტერესებული იყოს საქმის მსვლელობით? ცხადია, შეიძლება. მოწმის დაკითხვის მიზანი სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ გასამომძიებელმა მისგან მიიღოს სწორი ჩვენება და შეძლოს იმის გარჩევა, თუ მოწმე

¹ ქ. თბილისის ვ. ი. ლენინის სახ. რაიონის პროკურორის საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

² იხ. Журн. «Социалистическая законность», 1937, № 1, стр. 42—44.

თავის ჩვენებაში რომელი ფაქტის შესახებ იძლევა ობიექტური სინამდვილის სწორად ამსახველ ცნობებს და რა გარემოების, რა ფაქტის მიმართ --- არასწორ, ცრუ ჩვენებას.

მოწმის დაკითხვა ურთულესი საგამომძიებლო მოქმედებაა. ამიტომ იგი გამომძიებლისაგან განსაკუთრებულ მომზადებას მოითხოვს.

მიუხედავად იმისა, რომ დამნაშავეები მექრთამეობას იღენ განსაკუთრებული სიფრთხილით, წინასწარ შემუშავებული გეგმის მიხედვით, ყოველგვარ მოწმეთა დასწრების გარეშე, მექრთამეობის ესა თუ ის ფაქტი და გარემოება არ შეიძლება შეუძინეველი დარჩეს სხვა ისეთი რომელიმე პირისათვის, რომელიც მომხდარი მექრთამეობის ფაქტის დაფარვით არ არის დაინტერესებული. ასეთ პირთა მოძებნა გამომძიებლისათვის პირველ ხანებში გარკვეულ სიძნელეებთანაა დაკავშირებული, მაგრამ მათი მოძებნა და დაკითხვა საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე დასადგენ გარემოებათა შესახებ აუცილებელია. აუცილებელია იმატომ, რომ როგორც საგამომძიებლო პრაქტიკა გვიჩვენებს, გამორიცხული არაა მოწმედ მოგვევლინოს თვით მექრთამეობაში მონაწილე რომელიმე პირი (მაგალითად, ქრთამის მიმცემი ნებაყოფლობითი განცხადების შემთხვევაში).

ასევე, შესაძლოა საჭირო გახდეს ისეთი პირის დაკითხვა, რომელმაც, მართალია, არაფერი იცის მექრთამეობის ფაქტის შესახებ, მაგრამ შეუძლია დაადასტუროს თანამდებობის პირის მიერ ამა თუ იმ მოქმედების შესრულება ან შესრულებლობა, ან დაადასტუროს ქრთამის მიმცემისა და ქრთამის ამღების ნაცნობობის ფაქტი, ანდა მოგვეცეს მნიშვნელოვანი ჩვენება მექრთამეობაში მონაწილე პირთა საყოფაცხოვრებო მდგომარეობის შესახებ და სხვ. ასე რომ, მექრთამეობის გამომძიების პროცესში იქმნება მოწმის სახით დასაკითხ პირთა ფართო წრე, რომელთა ტაქტიკურად სწორი დაკითხვით შეგვიძლია მივიღოთ საქმეზე ობიექტური კვშპარიტების დადგენისათვის მნიშვნელობის მქონე საკმაო მონაცემები.

მოწმეთა აღნიშნული მრავალფეროვნების მიუხედავად, მექრთამეობის საქმეებზე დასაკითხ პირთა წრე შეიძლება პირობითად დავყოთ ოთხ ძირითად ჯგუფად:

1/ პირები, რომელთა მიმართაც ადგილი ჰქონდა ქრთამის გამოძალვას ან ასეთის მცდელობას, ან უშუალოდ ადრე თვითონ იყვნენ მოცემული დანაშაულის მონაწილენი, მაგრამ თავიანთი გულწრფელი, ნებაყოფლობითი აღიარებით სურთ ხელი შეუწყონ ჩადენილი დანაშაულის გახსნასა და თავიდან აცილებას;

2/ პირები, რომლებმაც სხვადასხვა გზითა და საშუალებებით შეიტყვეს ქრთამის მიცემა-აღების ან მექრთამეობაში შუამავლობის ფაქტის, ან ასეთის მზადების შესახებ, თვითონ არავითარი კავშირი არა აქვთ მასთან და გულწრფელად სურთ წინასწარი გამოძიების ორგანოებს დაეხმარონ დანაშაულის გახსნასა და თავიდან აცილებაში;

3/ პირები, რომლებმაც, მართალია, არაფერი იციან მომხდარი მექრთამეობის ფაქტის შესახებ, მაგრამ შეუძლიათ დაადასტურონ ან უარყონ საქმეზე გამოძიებით დასადგენი რაიმე მნიშვნელოვანი გარემოება (მაგალითად, ბრალდებულის მიერ წამოყენებული ალიბის დასადასტურებლად ან მის გასაბათილებლად შეიძლება მეტად მნიშვნელოვანი იყოს ამა თუ იმ პირის მიერ გარკვეულ დროსა და ადგილას ბრალდებულის ყოფნის ან არყოფნის ფაქტის დადასტურება. ასევე, ბრალდებულის პიროვნების შესახებ დასადგენი გარემოებების, მექრთამეობაში მონაწილე პირთა ურთიერთდამოკიდებულების, თანამდებობის პირის მიერ თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით ქრთამის მიმცემის ინტერესებისათვის ამა თუ იმ მოქმედების შესრულების ან შეუსრულებლობის ფაქტისა და სხვ. მისთ. დადგენა);

4/ პირები, რომლებმაც, მართალია, იციან მექრთამეობის ფაქტის ან მის ირგვლივ გამოძიებით დასადგენი გარემოების შესახებ, მაგრამ მექრთამეობაში მონაწილე პირებთან კარგი დამოკიდებულების (ნათესაური, მეგობრული, სამსახურებრივად მასზე დამოკიდებული და სხვა მისთ.) გამო არ სურთ მისცენ სწორი ჩვენება და ცდილობენ ჩვენების მიცემაზე თავის შეკავებას, ან მათთვის ცნობილი ფაქტების დამახინჯებით გაღმორცემას.

მოწმეთა აღნიშნული სახის კლასიფიკაცია თავისი პრაქტიკული მნიშვნელობით, ვფიქრობთ, ხელს შეუწყობს საქმისათ-

ვის მნიშვნელობის მქონე გარემოებათა დასადგენად საჭირო დასაკითხ პირთა მოძებნას და მათი დაკითხვის ტაქტიკურად სწორი თანმიმდევრობის განსაზღვრას, დაკითხვის პროცესში ტაქტიკური ხერხებისა და მეთოდების სწორ შერჩევას და გამოყენების მიერ მათგან მიღებული ჩვენების სწორად შეფასებას.

ზემოაღნიშნული თითოეული ჯგუფის წარმომადგენელთა მოწმედ დაკითხვისას სრულყოფილად უნდა იქნეს გამოყენებული კრმინალისტიკის მიერ შემუშავებული დაკითხვის ყველა ხერხი და მეთოდი სათანადო საპროცესო ნორმების დაცვით.

მოწმის დაკითხვასთან დაკავშირებით მექრთამეობის საქმეზე გამოძიებლის საქმიანობა შეიძლება შემდეგ საფეხურებად დაიყოს: ა) საქმეში არსებული პირველადი მონაცემებით დასაკითხ პირთა წრის განსაზღვრა; ბ) დაკითხვის მომზადება; გ) დაკითხვა; დ) დაკითხვის შედეგების ფიქსირება; ე) მოწმისაგან მიღებული ჩვენების შეფასება.

საქმეზე დასაკითხ პირთა შერჩევა გამოძიებელმა უნდა დაიწყოს წარმოებაში მიღებული საქმის მასალების საფუძვლიანი გაცნობით. ამისათვის საჭიროა მან ქალაქის ცალკე ფურცელზე ან ბლოკნოტში აწარმოოს ჩანაშენები იმის შესახებ, თუ პირველ რიგში რა უნდა იქნეს გამოძიებით დადგენილი და ვინ შეიძლება დაკითხოს მის ბრგვლივ. ამ მიზნით გამოძიებელმა უნდა ჩააწეროს მომავალში მოწმის სახით დასაკითხ პირთა გვარები, მისამართები და კითხვები, რომლებიც შეიძლება მიეცეს დასაკითხ პირებს. ასეთი ჩანაშენების გაკეთება მას საშუალებას მისცემს გამოძიებით გასარკვევ საკითხებზე მოწმისაგან მიიღოს სწორი, ამომწურავი პასუხი. მომზადების ამავე ეტაპზე გამოძიებელმა უნდა განსაზღვროს მოწმეთა დაკითხვის ჩატარების სწორი თანმიმდევრობა.

პირველ რიგში დასაკითხად მიზანშეწონილია შეირჩეს ისეთი პირები, რომლებსაც შეუძლიათ სწორი ჩვენება მისცენ გამოძიებით დასადგენი მთავარი ფაქტის — ქრთამის მიცემადლების შესახებ, შემდეგ კი დანარჩენი პირები. მოწმეთა დაკითხვის ასეთი თანმიმდევრობის განსაზღვრისას რეკომენდე-

ბულია გამომძიებელმა გაითვალისწინოს: 1. მოწმისა და ბრალდებულის ურთიერთდამოკიდებულება; 2. მოწმეთა ურთიერთდამოკიდებულება; 3. გამომძიებით დასადგენი ამა თუ იმ გარემოების შესახებ როგორი ჩვენების მოცემა შეუძლია მოწმეს წინასწარი სავარაუდო მონაცემებით.

საჭიროა გვახსოვდეს, რომ მოწმეთა დაკითხვის სწორი თანმიმდევრობის განსაზღვრა მექრთამეობის გახსნის საუკეთესო საწინდარია.

დაკითხვის მომზადების ეტაპზე რეკომენდებულია გამომძიებელმა განსაზღვროს დაკითხვის დრო და ადგილი, მოწმის გამომძახების საშუალება, მიიღოს ღონისძიება, რომ დასაკითხი პირები წინასწარ ერთიმეორეს არ შეხვდნენ და არ შეთანხმდნენ ჩვენების მიცემის შინაარსზე. გამომძიებელმა უნდა შეიმუშაოს დაკითხვის გეგმა და კონკრეტულ გარემოებათა გათვალისწინებით ჩამოაყალიბოს ის ძირითადი კითხვები, რომელთა ირგვლივაც საჭიროა მოწმისაგან ჩვენების მიღება; დაკითხვაზე შეისწავლოს და გამოარკვიოს დასაკითხი პირის დამოკიდებულება გამოსაძიებელ საქმესთან და ბრალდებულთან; შეისწავლოს დასაკითხი პირის პიროვნება, მისი წარსული, ოჯახური მდგომარეობა, განათლება, სპეციალობა, ხასიათი და სხვა სუბიექტური თვისებები. ასევე, საჭიროა დაკითხვისათვის გამომძიებელმა წინასწარ მოამზადოს საქმეზე შეკრებილი ყველა მასალა, რომლებიც შეიძლება დაკითხვის დროს გამოდგეს მოწმისათვის წარსადგენად (თუ მოცემულ შემთხვევაში ამ უკანასკნელის გამოყენება აუცილებელი და ტაქტიკურად გამართლებული იქნება დასაკითხი პირისაგან სწორი ჩვენების მისაღებად).

დაკითხვის პროცესში საჭიროა გამომძიებელმა ყურადღება გაამახვილოს კითხვების სწორ ფორმულირებაზე.

იმ შემთხვევაში, თუ მოწმე აშკარად ცრუ ჩვენებას იძლევა, მიზანშეწონილი არაა მისი თხრობის შეწყვეტა. საჭიროა, მოვახდინოთ მისი ჩვენების ფიქსირება იმავე სახით, როგორც იგი მოგვითხრობს, მოვაწერიოთ მასზე ხელი და შემდეგ საქმეზე შეკრებილი სხვა მასალების გამოყენებით და დაკითხვის დეტალიზაციით, მივალწიოთ მისგან სწორი ჩვენების მიღებას.

შემდეგ კი უნდა გარკვევს, თუ რატომ და რა მიზეზ-თ არ სურდა მას სწორი ჩვენების მიცემა თავდაპირველად.

გამომძიებელმა მოწმის ჩვენება უნდა შეათვასოს არა მარტო დაკითხვის შემდეგ. არამედ თვით დაკითხვის პროცესშიც—საკონტროლო, დამაზუსტებელი, მომავლენი და შემავსებელი კითხვების დასმითა და მასზე მიღებული პასუხებით¹. ხოლო მიღებული ჩვენების სისწორე, საჭიროების შემთხვევაში, შეიძლება შემოწმდეს სხვა ისეთი საგამომძიებლო მოქმედების ჩატარებით, როგორიცაა: მოწმეების, მოწმისა და ბრალდებულის დაპირისპირება და ამოცნობა, ჩვენების აღგილზე შემოწმება და სხვ.

მოწმის დაკითხვის დროს მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ის გარემოება, რომ ზოგჯერ ისინი ვარდებიან წინააღმდეგობაში ფაქტების, მოვლენათა არასწორად ან ცუდად აღქმის შედეგად.

მოწმისაგან სწორი ჩვენების მისაღებად საჭიროა დაკითხვისას გათვალისწინებულ იქნეს დასაკითხი პირის ინდივიდუალური თვისებები, მისი დამოკიდებულება გამოსაძიებელ საქმესა და ბრალდებულთან და მის შესაბამისად შეიარჩეს დავითხვის ტაქტიკური ხერხები. მოწმის ჩვენების შეფასებისათვის კი მხედველობაში უნდა მივიღოთ ჩვენების ფორმირების ხელშემშლელი სუბიექტური და ობიექტური ფაქტორები. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს მოწმის ჩვენების ფსიქოლოგიას.

ვინაიდან მოწმის დაკითხვის საერთო წესი და კრიმინალისტიკის მიერ რეკომენდებული მთელი რიგი ტაქტიკური ხერხები (დაკითხვის დაწყება თავისუფალი თხრობით და სხვ.) მთლიანად ვრცელდება მექრთამეობის საქმის გამოძიების პროცესში მოწმის დაკითხვაზე, ამიტომ მის შესახებ დაწვრილებით არ შევჩერდებით. შევეხებით მხოლოდ მექრთამეობის საქმეზე მოწმის დაკითხვის ზოგიერთ ტაქტიკურ თავისებურებას.

¹ 6. შ ა ფ რ ა ნ ს კ ი ს მართებული მოსაზრებით, გამომძიებელმა მოწმის ჩვენება უნდა შეათვასოს ჯერ მოწმის პიროვნების, ხოლო შემდეგ თვით მისი ჩვენების შინაარსის მიხედვით (იხ. Н. А. Шафранский, Вопрос свидетеля в советском предварительном следствии. Автореферат кандидатской диссертации, Киев, 1954, стр. 13).

ჩვენს მიერ მოცემული ზემოაღნიშნული კლასიფიკაციის შესაბამისად, პირველი ჯგუფის მოწმეთა დაკითხვისას, როცა განმცხადებელი აცხადებს, რომ თანამდებობის პირს მიერ მის მიმართ აღგილი ჰქონდა ქრთამის გამოძალვას ან ასეთის მცდელობას, ძირითადად ყურადღება უნდა გამახვილდეს შემდეგი სახის გარემოებათა დადგენაზე:

1. სად, როდის, რა გარემოებაში, რამდენჯერ და რა სახის სამსახურებრივი მოქმედების (ან უმოქმედობის) შესრულებისათვის მოითხოვა თანამდებობის პირმა ქრთამი;

2. რა სახისა და რა რაოდენობის მატერიალურ ღირებულებას მოითხოვდა ქრთამად თანამდებობის პირი;

3. რა სახის მოქმედების (ან უმოქმედობის) შესრულებით აშინებდა თანამდებობის პირი ქრთამის მიცემაზე უარის თქმის შემთხვევაში;

4. შეასრულა თუ არა თანამდებობის პირმა ქრთამის მიცემაზე უარის თქმის შემთხვევაში (თუკი ასეთ უარს აღგილი ჰქონდა) თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობით მოცემული პირის ინტერესების საწინააღმდეგოდ რაიმე მოქმედება;

5. სად, როდის, რა გარემოებაში მოხდა ან უნდა მოხდეს ქრთამის გადაცემა;

6. რა იყო, ან რა უნდა ყოფილიყო ქრთამის უშუალო საგანი და რა ინდივიდუალური ნიშნებით ხასიათდებოდა იგი;

7. რა იყო ქრთამის მიცემის მიზანი და მოტივი;

8. უშუალოდ რა ფორმაში გამოიხატა თანამდებობის პირის მოთხოვნა ქრთამის მიცემაზე და რით შეიძლება დადასტურებულ იქნეს ქრთამის გამოძალვის მცდელობის ფაქტი;

9. სად, როდის, რა გარემოებაში გაიცნო განმცხადებელმა ქრთამის ამღები (ქრთამის გამომძალველი) თანამდებობის პირი და როგორი ურთიერთდამოკიდებულება იყო მათ შორის ქრთამის აღების, ან ასეთის მცდელობის ფაქტამდე და მის შემდეგ;

10. განმცხადებლის გარდა ვის შეუძლია დაადასტუროს მოცემული თანამდებობის პირის მიერ ქრთამის აღების, ქრთამის გამოძალვის ან ასეთის მცდელობის ფაქტი და ურთიერთ-

დამოკიდებულება განმცხადებელსა და თანამდებობის პირს შორის;

11. კონკრეტულ შემთხვევაში რამ გამოიწვია მექრთამეობის ჩაღენა და რა გარემოებამ შეუწყო ხელი მის განხორციელებას.

მეორე ჯგუფის მოწმეთა დაკითხვისას უნდა შევეცადოთ სრულყოფილი ჩვენება მივიღოთ საქმეში არსებული პირველადი მონაცემებით დასადგენი ფაქტებისა და გარემოებების შესახებ, კერძოდ:

1. დაზუსტდეს, თუ მისთვის, ე. ი. მოწმისათვის სად, როდის, ვისგან და რა გარემოებაში გახდა ცნობილი თანამდებობის პირის მიერ ქრთამის აღება, ქრთამის მიცემა ან მექრთამეობაში შუამავლობა;

2. რა იცის ქრთამის საგნის შესახებ. ნახა თუ არა იგი პირადად და თუ ნახა, კონკრეტულად რა ნიშნებით ხასიათდება იგი;

3. შეძლეს თუ არა ქრთამის საგნის ამოცნობას მის მიერ აღწერილი ნიშნებით;

4. შეუძლია თუ არა დაასახელოს ისეთი პირები, რომლებიც დაადასტურებენ მის ჩვენებას, ან რომელთათვისაც შეიძლება ცნობილი გამხდარიყო თანამდებობის პირის მიერ ქრთამის აღება, ქრთამის მიცემა ამ მექრთამეობაში შუამავლობის ფაქტი;

5. იცნობს თუ არა უშუალოდ ქრთამის ამღებ თანამდებობის პირს, ქრთამის მიმცემს, მექრთამეობაში შუამავალს და თუ იცნობს — საიდან, როგორ და რა ურთიერთდამოკიდებულებაშია მათთან;

6. როგორ ურთიერთდამოკიდებულებაშია ქრთამის აღებაში ინკრიმინირებული თანამდებობის პირი მათთან მომუშავე მოსამსახურე პირებთან;

7. როგორ ურთიერთდამოკიდებულებაში იყო აღრე ქრთამის მიმცემი და მექრთამეობაში შუამავალი ქრთამის ამღებ თანამდებობის პირთან;

8. იცნობს თუ არა იგი ქრთამის ამღები თანამდებობის პირის ამხანაგებისა და მეგობრების წრეს; როგორ ცხოვრობას ეწევა ქრთამის ამღები, ქრთამის მიმცემი და მექრთამეობაში

შუამავალი, ვისთან და როგორ ატარებენ ისინი თავისუფალ დროს სამუშაო საათების შემდეგ და სხვ. ✓

აღნიშნული სახის გარემოებათა გამორკვევა ორივე კატეგორიის მოწმეთა დაკითხვისათვის ამომწურავი არაა და იგი ცალკეული კონკრეტული დანაშაულის შესაბამისად შეიძლება გაიზარდოს. აქ ჩამოთვლილია მხოლოდ ის ამოსავალი საკითხები, რომლებზეც ამ კატეგორიის მოწმეთა დაკითხვისას აუცილებელია მათგან სწორი დეტალური ჩვენების მიღება.

ყოველთვის, როცა კი ეს შესაძლებელი იქნება საქმის პირველადი მონაცემების საფუძველზე, ტაქტიკური თვალსაზრისით პირველ რიგში მიზანშეწონილად უნდა ჩაითვალოს პირველი და მეორე აღნიშნული ჯგუფების მოწმეთა დეტალური დაკითხვა, რადგან მათგან მიღებულ ჩვენებაზე ბევრადაა დამოკიდებული მექრთამეობის გახსნა და გამოძიების სწორი მიმართულებით წარმართვა.

ტაქტიკურად უფრო სწორი და გამართლებული იქნება, თუ საქმის ცალკეული გარემოებების დასადგენად მესამე და მეოთხე ჯგუფის მოწმეებს დაკითხავთ ზემოაღნიშნული პირებისაგან ჩვენებების მიღების შემდეგ.

განსაკუთრებულ მომზადებულობასა და ჩვენების კრედიტულად შეფასებას მოითხოვს მეოთხე ჯგუფის მოწმეთა დაკითხვა. აღნიშნულ პირთა დაკითხვის დაწყებამდე გამომძიებელს ხელთ უნდა ჰქონდეს საკმარისი მონაცემები მათ მიერ ცრუ ჩვენების მიცემის გამოსაჟღავნებლად (თუკი ისინი შეეცდებიან ასეთი ჩვენების მიცემას). ასეთ შემთხვევაში, მათთან ფსიქოლოგიურად სწორი კონტაქტის დასამყარებლად მიზანშეწონილია, რომ გამომძიებელმა ისინი ჯერ დაკითხოს ისეთი ფაქტების შესახებ, რომლებიც გამომძიებლისათვის წინასწარ ცნობილია და საქმეზე შეკრებილი მასალებით უკვე მტკიცეა და დამტკიცებული. ასეთი გზით მოწმის დაკითხვის დაწყება დასაკითხი პირის ფსიქოლოგიური განწყობის (განზრახული აქვს თუ არა მისცეს სწორი ჩვენება) ნიადაგის მოსინჯვის კარგი საშუალებაა. თუ დავრწმუნდებით, რომ ამა თუ იმ გარემოების შესახებ იგი ცრუ ჩვენებას იძლევა, არ უნდა შევაწყვეტინოთ ჩვენების მიცემა. დაკითხვა უნდა განვაგრძოთ ჩვეულებრივი ტონით, მისი ჩვენებებრადმი რაიმე უნდობლობის

გამოსატვის გარეშე. საშუალება მივცეთ დაამთავროს თავისი ჩვენება დასაკითხი გარემოების ირგვლივ, მოვახდინოთ მისი ჩვენების ზუსტი ფაქსირება დაკითხვის ოქმში (საჭირო შემთხვევაში მოვაწერიოთ მასზე ხელი) და მხოლოდ ამის შემდეგ ვაპხილოთ ცრუ ჩვენებაში სათანადო დამამტკიცებელი საბუთების წარდგენით. ცრუ ჩვენებაში მოულოდნელმა მხილებამ არ შეიძლება მის ფსიქოლოგიურ განწყობაში სათანადო გარდატეხა არ მოახდინოს. ამის შემდეგ სასურველია კვლავ შევახსენოთ, რომ საჭიროა საქმეზე მოგვცეს სწორი ჩვენება მისთვის ცნობილი გარემოების შესახებ და რომ წინააღმდეგ შემთხვევაში სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიეცემა წინასწარი შეცნობით ცრუ ჩვენების მიცემათვის. ამის შემდეგ საჭიროა დაკითხვა განვაგრძოთ საქმისათვის ნამდვილად მნიშვნელობის მქონე გარემოების ირგვლივ კითხვების სწორი, თანმიმდევრული დასმით.

დაკითხვის ასეთი. ერთი შეხედვით, მეტად მარტივი, მაგრამ საკმაოდ დიდი მნიშვნელობის მქონე ტაქტიკური ხერხის გამოყენება უდავოდ ხელს შეუწყობს მოწმესა და გამომძიებელს შორის მკიდრო კონტაქტის დამყარებასა და დასაკითხი პირისაგან სწორი ჩვენების მიღებას.

მოწმისაგან სწორი ჩვენების მისაღებად ასევე წარმატებით შეიძლება გამოყენებულ იქნეს დეტალური დაკითხვის მეთოდი. მოწმე განსაკუთრებით დეტალურად უნდა დააკითხოს საქმისათვის უფრო მნიშვნელოვანი გარემოების ირგვლივ. ამავე დროს, ერთი და იგივე მოწმე საჭიროების შემთხვევაში ზოგჯერ შეიძლება განმეორებით დააკითხოს საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე რაიმე გარემოების ან ფაქტის შესახებ.

ბ) მექრთამეობაში მხილებულ პირთა დაკავება. მექრთამეობაში მხილებულ პირთა ქრთამის მიცემა-აღების ფაქტზე დაკავების სწორად ჩატარებაზე ბევრადაა დამოკიდებული საქმის სწრაფი და სრული გახსნა. ამ ეტაპზე დაშვებული შეცდომის გამოსწორება შემდგომი გამოძიებით, მთელ რიგ შემთხვევებში, შეუძლებელი ხდება, რასაც თავის მხრივ მოსდევს საქმის გაჭიანურება და გაუხსნელობა.

მექრთამეობაში მხილებულ პირთა დაკავება შეიძლება მოხ-

დეს არა მარტო ქრთამის მიცემა-აღების ფაქტზე, არაედ ქრთამის საგნის უკან დაბრუნების დროსაც, როცა თანამდებობის პირმა ვერ შეასრულა ქრთამით შეპირებული მოქმედება და ქრთამის მიმცემს უბრუნებს მის კუთვნილ ფულს, ნივთს ან სხვა სახის მატერიალურ ფასეულობას.

ექვმიტანილთა მიერ ქრთამის მიცემა-აღების ფაქტზე დაკავების მოსამზადებელი ორგანიზაციული ღონისძიების ხალაათი უნდა გამომდინარეობდეს კონკრეტული სისხლის სამართლის საქმის აღძვრისა და წარმოებაში მიღების მომენტისათვის გამომძიებლის გამგებლობაში არსებული ფაქტიური მონაცემებიდან. იმ შემთხვევაში, როცა განმცხადებელი გვატყობინებს, რომ მისგან უნდა დაუხ-თანამდებობის პირი თხოულობს ქრთამს. მაშინ მისი დაკითხვით მიღებული მონაცემების შესაბამისად შესწავლილ და დადგენილ უნდა იქნეს ქრთამის გადაცემის შეპირობებული ადგილმდებარეობა, ამის გათვალისწინებით შემუშავდეს ქრთამის მიცემა-აღების ფაქტზე სათვალთვლო გეგმა და მოეწყოს დამნაშავე პირთა დანაშაულებრივ ფაქტზე დაკავების სწორი ორგანიზაცია. შეიძლება ითქვას, ამ ეტაპზე ჩატარებული, კარგად გააზრებული ღონისძიებები უკვე განაზღვრავს საქმის შემდგომი მავლელობა ბედს.

განმცხადებელს უნდა განემარტოს, რომ საჭიროების შემთხვევაში მან დაუყოვნებლივ აცნობოს გამომძიებელს წინასწარ შეპირებული ქრთამის მიცემა-აღების ადგილმდებარეობისა და დროის შეცვლის შესახებ. ამასთან ერთად ზოგჯერ განმცხადებლის დაკითხვის შემდეგ შეიძლება საჭირო გახდეს წინასწარ შეპირებული ქრთამის მიცემა-აღების ადგილმდებარეობის სქემის შედგენა. ასეთი სქემა რეკომენდებულია დაერთოს განმცხადებლის დაკითხვის ოქმს და მას ხელი მოაწეროს განმცხადებელმა და გამომძიებელმა. ამის შემდეგ საჭიროა გამომძიებელმა (საქმის წარმოებაში მიმღებმა პირმა) მექრთამეობაში მხილებულ პირთა მოქმედებაზე თვალთვალისა და ქრთამის მიცემა-აღების ფაქტზე დაკავებისათვის შეარჩიოს ოპერატიული ჯგუფი.

საქართველოს სსრ სსსკ 132-ე მუხლის თანახმად, გამომძიებელს უფლება აქვს უშუალოდ დააკავოს დანაშაულის ჩადენაში ექვმიტანილი პირი, თუკი საამისოდ არსებობს სსსკ 121-ე

მუხლში მითითებული საფუძველი. აქედან გამომდინარე უნდა გავაკეთოთ დასკვნა, რომ გამომძიებელს უფლება აქვს მონაწილეობა მიიღოს დამნაშავეთა დანაშაულებრივ ფაქტზე დაკავებაში, რადგან იგი არ ეწინააღმდეგება მის პროცესუალურ უფლებებს. მექრთამეობაში მხილებულ პირთა ქრთამის მიცემა-აღების ფაქტზე დაკავებისათვის შექმნილ ოპერატიულ ჯგუფში გამომძიებლის მონაწილეობა სრულიადაც არ იწვევს მისთვის მოცემულ საქმეზე გამოძიების უფლების ჩამორთმევას (მის აცილებას). პირიქით, ამ რთულ პირველდაწყებით საგამომძიებლო მოქმედებაში მისი მონაწილეობა, ვფიქრობთ, კიდევ უფრო ხელს შეუწყობს საქმის სწრაფ, სრულ გახსნას და ობიექტური კეშმარიტების დადგენას.

მექრთამეობის ფაქტზე დაკავების ორგანიზაცია მოიცავს რამოდენიმე ეტაპს, კერძოდ: 1. მომზადება; 2. მექრთამეობაში მხილებულ პირთა მოქმედებაზე უშუალოდ ქრთამის მიცემა-აღების მომენტში თვალთვალი; 3. ამ პირთა ქრთამის მიცემა-აღების ფაქტზე დაკავება; 4. მექრთამეობის ფაქტზე თვალთვალისა და მექრთამეთა დაკავების პროცესუალური გაფორმება. აქედან გამომდინარე, თვალთვალისა და დაკავებისათვის მომზადება მოიცავს შემდეგ მომენტებს: ა) ოპერატიული ჯგუფის შერჩევა და მათთან საქმიანი კონტაქტის წარმოება; ბ) ჯგუფის წევრებს შორის მოვალეობის განაწილება; გ) თვალთვალისა და დაკავების გეგმის შედგენა; დ) ქრთამის მიცემა-აღების შეპირებული ადგილმდებარეობის გაცნობა; ე) თანამოწმეთა შერჩევა; ვ) სამეცნიერო-ტექნიკურ საშუალებათა შერჩევა (ფოტო და კინოაპარატის მომზადება სათანადო მასალებით) ¹; ზ) სატრანსპორტო და სხვა საჭირო საშუალებათა შერჩევა-მომზადება.

როგორც ცნობილია, ქრთამის საგნის (ფულის ან სხვა რაიმე სახის მატერიალური ღირებულების მქონე ნივთის) მარტოოდენ გადაცემა ან მისი აღმოჩენა ქრთამის ამღებ პირთან ჯერ კიდევ არ ნიშნავს მექრთამეობის დადგენას. ქრთამის ამღებს შეუძლია თქვას, რომ მას ძალით ჩაუღეს ჯიბეში ქრთამის საგა-

¹ იხ. В. В. Степанов, Расследование взяточничества, Саратов, 1966, стр. 76—77.

ნი, ან მის შეუმჩნეველად დაუტოვებს სამუშაო ოთახში, ანდა მან აღნიშნული პირისაგან ქრთამი კი არ აიღო, არამედ ისეხსა და ა. შ. ქრთამის ამღები პირის მიერ წამოყენებული ყოველგვარი ასეთი ცრუ ვერსიების გასაბათილებლად საჭიროა დანაშაულებრივ ფაქტზე დაკავებამდე შეკრებილ იქნეს უტყუარი, დამაჯერებელი მონაცემები ქრთამის მიმცემისა და ქრთამის ამღების ურთიერთდამოკიდებულების, მათი ოჯახების ეკონომიური მდგომარეობის შესახებ, იმის გამოსარკვევად, შეეძლო თუ არა მათგან ერთს მეორესათვის ესესხებინა ამდენი რაოდენობის ფული (თუკი მათ მხრივ ადგილი ექნება განცხადებას ქრთამის საგნის სესხად მიღების შესახებ) და სხვ.

ქრთამის მიცემა-აღების ფაქტზე თვალთვალისათვის წინასწარ უნდა შეირჩეს კრიმინალისტიკურ მეცნიერებაში შემუშავებული სპეციალური ხერხები და საშუალებები. მაგალითად, ქრთამის მიცემა-აღების ფაქტზე თვალთვალისა და მექრთამეობის ჩამდენ პირთა ურთიერთშეხვედრის მომენტის აღბეჭდვისათვის შეიძლება წარმატებით გამოვიყენოთ სასამართლო-ოპერატიულ ფოტოგრაფიაში შემუშავებული გადაღების უახლესი საშუალებები, ხერხები და მეთოდები, კერძოდ, დეტექტური ფოტოგადაღების ხერხები. ამისათვის კი საჭიროა წინასწარ შესწავლილ იქნეს ქრთამის გადაცემის შეპირებული ადგილმდებარეობა; შეირჩეს ისეთი ადგილი, საიდანაც დეტექტურ ფოტოგადაღებებ ოპერატიულ მუშაკებს და თანამოწმეებად სპეციალურად მოწვეულ საზოგადოებრივ წარმომადგენლებს შეეძლებათ ხელის შეუშლელად ადევნონ თვალი ქრთამის მიმცემის, ქრთამის ამღების ან მექრთამეობაში შუამავალი პირის ერთმანეთთან შეხვედრას მათდა შეუმჩნეველად. ამ მიზნით შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მათი ურთიერთშეხვედრის ადგილის გარემომცველი პირობები. იმ შემთხვევაში, თუ მექრთამეობაში მხილებულ პირთა ურთიერთშეხვედრის ადგილმდებარეობა საშუალებას არ იძლევა მათზე თვალთვალი ვაწარმოოთ ახლო მანძილიდან, მაშინ ქრთამის მიცემა-აღების ფაქტის ფოტოფირზე აღბეჭდვის მიზნით შეიძლება გამოვიყენოთ (500 მეტრზე და უფრო შორ მანძილზე) სპეციალური ტელეობიექტივებით (MTO-500 და MTO-1000) აღჭურვილი ფოტოაპარატები („ფოტორუჟიო“ და სხვ.) და კინოკამერები. კარგი

იქნება, თუ ფოტოგადაღებას (ან კინოგადაღებას) ჩავატარებთ სხვადასხვა მხრიდან ერთდროულად ორი ან მეტი ფოტოაპარატით (ან კინოკამერით).

ფოტოგადაღების მოსამზადებელ ეტაპზე რეკომენდებულია წინასწარ განისაზღვროს ფოტოგადაღების ექსპოზიცია ქრთამის მიცემა-აღების შეპირებული ადგილმდებარეობის გათვალისწინებით. რათა ყოველი წამის დაკარგვის გარეშე მოხდეს მექრთამეობაში მხილებულ პირთა ურთიერთშეხვედრისა და განშორების მომენტის ფირზე სრულყოფილად აღბეჭდვა. იმ შემთხვევაში, როცა ქრთამის მიცემა-აღების ფაქტზე თვალთვალი შესაძლებელია უფრო ახლო მანძილიდან, მაშინ უკეთესი იქნება. თუ გამოვიყენებთ ფართოკუთხიანი ობიექტივებით აღჭურვილ მცირეფორმატიან ავტომატურ გადამღებ კინოკამერას, რომლის საშუალებით შეიძლება მთლიანად აისახოს ქრთამის მიმცემის, ქრთამის ამღების ან მექრთამეობაში შუამავალი პირის ურთიერთშეხვედრა, ქრთამის საგანი, ქრთამის მიცემა-აღების მომენტი და მექრთამეობაში მონაწილე პირთა განშორება მოძრაობის უწყვეტ პროცესში. გადაღება სასურველია ვაწარმოოთ ჯვარედინად ოთხი ან ორი მხრიდან. ფოტოგადაღების დროს განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ფოტოფირზე ქრთამის საგნისა და მისი გადაცემის პროცესის სრულყოფილად აღბეჭდვას სხვადასხვა მხრიდან ერთდროული გადაღებით.

იმ შემთხვევაში, როცა ქრთამის საგნის გადაცემა ხდება არა დღისით. არამედ ღამით, სიბნელეში, ღია ადგილზე, მაშინ მათზე თვალთვალისა და აგრეთვე დანაშაულებრივ ფაქტზე დაკავებისათვის სასურველია გამოყენებულ იქნეს კრიმინალისტიკურ ტექნიკაში შემუშავებული (მაგალითად, ინფრაწითელი სხივების გამოყენების პრინციპზე აგებული, სპეციალური ხელსაწყო, რომლითაც შეიძლება ამ პირთა შეუმჩნეველად მათ მოქმედებაზე თვალთვალის წარმოება¹.

ამ გზით მიღებული ქრთამის მიცემა-აღების ფაქტების აღმბეჭდავ ფოტოსურათებისათვის მტკიცებულებითი მნიშვნე-

¹ იხ. «Советская криминалистика на службе следствия», вып. II, М., 1958, стр. 161—170.

ლობის მისაცემად საჭიროა მათი პროცესუალური დამაგრება, ე. ი. სათანადო ოქმში იმის დეტალური აღწერა, თუ რა ხერხებითა და მეთოდებით, რა სახის ფოტოაპარატითა და დამხმარე საშუალებით (ფოტომასალებითა და ხელსაწყოებით), რა გარემოებასა და პირობებში მოხდა ფოტოგადაღება. ამავე დროს, ოპერატიულ მუშაკებთან ერთად (იუჯი ისინი საქმის შემდგომ გამოძიებაში მონაწილეობას არ მიიღებენ), შემდგომში მოწმის სახით უნდა დაიკითხონ მექრთამეობაში მხილებულ პირთა ურთიერთშეხვედრის თვალთვალისა და ქრთამის გადაცემის ფაქტზე დაკავებაში მონაწილეობის მისაღებად თანამოწმეების სახით მოწვეული საზოგადოებრივი წარმომადგენლები. სამწუხაროდ, ჩვენს საგამომძიებლო პრაქტიკაში ჯერ კიდევ ვხვდებით ისეთ შემთხვევებს, როცა ქრთამის მიცემა-აღების ფაქტზე თვალთვალისა და დამნაშავეთა დაკავებაში მონაწილე ოპერატიული ჯგუფის წევრებს საერთოდ არ დაკითხავენ ხოლმე ქრთამის გადაცემის და პირთა დაკავების ფაქტის ირგვლივ. ასე, მაგალითად, 1968 წლის 20 ივნისს გამოტანილ იქნა დადგენილება გ.-ს მიერ ქრთამის აღების ფაქტზე აღძრული სისხლის სამართლის საქმის წარმოებით შეწყვეტის შესახებ იმ მოტივით. თითქოს „საქმეზე ვერ იქნა შეკრებილი საკმარისი მამხილებელი მასალები, ხოლო მარტო შ.-ს ჩვენება საკმარისი არ არის გ.-ს ბრალდების მტკიცებისათვის და საქმეს არა აქვს სასამართლო პერსპექტივა. ამასთან საქმეზე ამოწურულია დამატებითი დამამტკიცებელი საბუთების შეკრების შესაძლებლობა“. დადგენილების ასეთი მოტივირება უსაფუძვლოა, ვინაიდან გამომძიებელმა არ დაკითხა გ.-ს დანაშაულებრივ ფაქტზე დაკავებაში მონაწილე ოპერატიული ჯგუფის წევრები — მილიციის მუშაკები ქ., მ., რ. და ექსპერტი კ., რომელთა დაკითხვა არამტოუ სასურველი. არამედ აუცილებელი იყო¹.

ზოგჯერ ისეც ხდება, რომ ქრთამის მიცემა-აღების ფაქტზე თვალთვალისა და დამნაშავეთა დაკავებაში მონაწილე ოპერატიული ჯგუფის წევრების (მილიციის მუშაკების) ჩვენებას არაობიექტური მოწმის ჩვენებად მიიჩნევენ და მას არ თვლიან და-

¹ ქ. თბილისის 1-ლი მაისის სახ. რაიონის პროკურატურის საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

მამტკიცებელი საბუთის წყაროდ. მაგალითად, ერთ-ერთი მექრთამეობის საქმის წარმოებით შეწყვეტის შესახებ გამოტანილ დაგენილებაში ვკითხულობთ: „ფულის გადაგდების ფაქტს, ისევე როგორც ა. ეროიანცის მიერ მამედოვისაგან ფულის აღების ფაქტს არ ადასტურებს აქტში შეტანილი არც ერთი ობიექტური მოწმე და არც ეროიანცი. ამ მიმართებით საქმეში არსებობს მხოლოდ და მხოლოდ მილიციის მუშაკების ჩვენებები, რასაც, როგორც მტკიცებას, გამოძიება ვერ გაიზიარებს“¹. ამასთან დაკავშირებით ბუნებრივად იბადება კითხვა: საინტერესოა რით ხელმძღვანელობდა გამოძიებელი. როცა ქრთამის აღებაში ექვმიტანილი პირის ჩვენებას მიიჩნევდა ობიექტური მოწმის ჩვენებად, მილიციის მუშაკების (ქრთამის ამღებ ეროიანცის დანაშაულებრივ ფაქტზე დაკავებაში მონაწილე ოპერატიული ჯგუფის წევრების) — დანაშაულებრივი ფაქტის ამ უშუალო მნახველთა ჩვენებას კი არაობიექტურ მტკიცებულებათა წყაროდ? ჩვენებათა ასეთი შეფასება და კლასიფიკაცია, ცხადია, არასწორია და იგი დროულად უნდა აღმოიფხვრას საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

ქრთამის მიმცემისა და ქრთამის ამღების დაკავების მომენტი უნდა შეირჩეს და განისაზღვროს ყოველი კონკრეტული გარემოების მიხედვით. როგორც საგამომძიებლო პრაქტიკა გვიჩვენებს, ტაქტიკურად უფრო გამართლებულია მექრთამეობაში მონაწილე პირთა დაკავება არა უშუალოდ ქრთამის საგნის გადაცემის მომენტში, არამედ გადაცემის შემდეგ მათი ურთიერთგანშორებისას, რათა დაკავების დროს ვერ მოასწრონ ქრთამის საგნის უკან დაბრუნება ან ურთიერთშეთანხმება ქრთამის მიცემა-აღების ფაქტის უარსაყოფად. დაკავება შეიძლება მოხდეს მექრთამეობაში მონაწილე პირთა სამუშაო ოთახში, შენობაში ან ლია ცისქვეშ. საზოგადოებრივი თავშეყრის ადგილებში და სხვაგან. დაკავებისთანავე უნდა მოხდეს ქრთამის ამღების პირადი ჩხრეკა. თუ ასეთი რამ დაკავების მომენტში შეუძლებელია, მაშინ მის ყოველ მოძრაობას თვალყური უნდა ვადევნოთ, რათა არ მოასწროს ქრთამის საგნის გადამალვა ან გადაგდება. თუ მან მოასწრო ქრთამის საგნის გა-

¹ გარდაბნის რაიონის პროკურატურის საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

დაგდება, მაშინ ეს ფაქტი დეტალურად უნდა იქნეს ფიქსირებული დაკავების ოქმში, რომელსაც ხელს მოაწერს დაკავებაში მონაწილე ყველა პირი და თვით დაკავებული. ოქმს სასურველია თან დაერთოს ქრთამის საგნის გადაგდების ფაქტის აღმბეჭდავი ფოტოილუსტრაცია, დამოწმებული გამომძიებლისა და თანამოწმეების მიერ.

გ) ჩხრეკა და ამოღება. მექრთამეობის საქმეებზე ჩხრეკის წარმოება არის ერთ-ერთი აუცილებელი რთული საგამომძიებლო მოქმედება¹. ჩხრეკის დროულად და მაღალხარისხოვნად ჩატარებაზე ბევრადაა დამოკიდებული მექრთამეობის გახსნა და საქმის ყოველმხრივი, ობიექტური გამოკვლევა.

ჩხრეკის წარმოებისას გათვალისწინებულ უნდა იქნეს ჩხრეკის ობიექტისა და მოსაძებნი საგნის თავისებურებანი.

მექრთამეობის საქმეზე ჩხრეკვის ობიექტი შეიძლება იყოს თვით ქრთამის ამღები, ქრთამის მიმცემი ან მექრთამეობაში შუამავალი პირი (პირადი ჩხრეკა), მათი საცხოვრებელი ბინები და სამსახურის სამუშაო ოთახები.

როგორც წესი, მექრთამეობის საქმეზე ჩხრეკის საგანი შეიძლება იყოს:

1. ქრთამის საგანი ან ქრთამის საგნის საფუთავი;
2. მექრთამეობის ფაქტსა და ქრთამის მოცულობაზე მიმთითებელი დოკუმენტები (ბლოკნოტში გაკეთებული პირობითი ციფრობრივი და სხვა სახის ჩანაშენები);
3. თანამდებობის პირის მიერ თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით ქრთამის მიმცემის ინტერესებისათვის შესრულებული ან შეუსრულებელი მოქმედების დამადასტურებელი მასალები;
4. ქრთამის ამღების, ქრთამის მიმცემის ან მექრთამეობაში შუამავალი პირის ურთიერთკავშირზე მიმთითებელი მასალები;
5. ობიექტები, რომლებიც მიუთითებენ მექრთამეობის ჩადენის მაკვალიფიცირებელ გარემოებაზე (არაერთჯერ ქრთამის

¹ ზოგიერთ ადრინდელ შრომაში ჩხრეკა მოხსენიებულია როგორც „ოპერატიულ-საგამომძიებლო“ ღონისძიება ან „გამომძიების ტაქტიკური ხერხი“. იხ. მაგალითად, П. И. Т а р а с о в-Р о д и о н о в. Предварительное следствие, М., 1948, стр. 109; «Криминалистика». учебник, М., 1950, стр. 254.

მიცემა-აღებაზე, მის სისტემატურ ხასიათზე და სხვ.) ან მასში მონაწილე სხვა პირებზე;

6. ფული ან სხვა ისეთი ფასეულობა, რომელიც, მართალია, ქრთამის საგანი არ იყო, მაგრამ შეძენილია დანაშაულებრივი გზით და შესაძლოა კონფისკაცია ეყოს სასამართლოს მიერ და სხვ.

ზოგჯერ, შესაძლოა, ჩხრეკა ჩატარდეს აგრეთვე თვით მექრთამეობაში მონაწილე რომელიმე პირის აღმოსაჩენადაც.

ჩხრეკა შეიძლება ჩატარებულ იქნეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა გამომძიებელს აქვს საკმარის საფუძველი ივარაუდოს, რომ აღმოჩენილ იქნება საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე ზემოჩამოთვლილი საგნები ან დოკუმენტები.

საქართველოს სსრ სსსკ 166-ე მუხლის თანახმად, ჩხრეკის საფუძველში უნდა განვასხვავოთ ფაქტიური და პროცესუალური მხარე.

ჩხრეკის ფაქტიური საფუძვლის ქვეშ უნდა გავიგოთ ის კონკრეტული მონაცემები, რომლებმაც განაპირობეს ჩხრეკის წარმოების აუცილებლობა. პროცესუალური საფუძვლის ქვეშ კი იგულისხმება გამომძიებლის მიერ გამოტანილი მოტივირებული დადგენილება ჩხრეკის წარმოების შესახებ პროკურორის სათანადო სანქციით.

მექრთამეობის საქმეებზე შეიძლება აგრეთვე ჩატარებულ იქნეს ჩხრეკის მონათესავე საგამომძიებლო მოქმედება — ამოღება.

იმ შემთხვევაში, თუ გამომძიებლისათვის საქმეში არსებული მონაცემებით ცნობილია ქრთამის საგნის ან სხვა ზემოჩამოთვლილი ჩხრეკის რომელიმე საგნის ინდივიდუალური ნიშნები და მათი შენახვის ადგილსამყოფელი, მაშინ გამომძიებელი სსსკ 165-ე მუხლის თანახმად, აწარმოებს მათ ამოღებას.

ამოღებას მიმართავენ მაშინ, როცა საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე საგნებისა და დოკუმენტების ინდივიდუალური ნიშნები და მათი ადგილსამყოფელი წინასწარ ცნობილია, ჩხრეკას კი ატარებენ გამომძიებლისათვის უცნობი, მაგრამ საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე გადამალული საგნებისა და დოკუმენტების აღმოსაჩენად.

ვინაიდან მექრთამეობის საქმეებზე ჩხრეკის მომზადება და

დაგეგმვა არსებითად არ განსხვავდება სხვა სახის დანაშაულის გამოძიების პროცესში მსგავს მოქმედებათა წარმოებისაგან. ამიტომ მის შესახებ დაწვრილებით არ შევჩერდებით. აღვნიშნავთ მხოლოდ იმას, რომ ჩხრეკა და ამოღება სასურველია შეძლებისდაგვარად ჩატარდეს საქმეში არსებული მონაცემებით მექრთამეობაში მხილებულ ყველა პირთან ერთდროულად, მოულოდნელად, სისხლის სამართლის საპროცესო კანონით გათვალისწინებული სათანადო წესების დაცვით.

მექრთამეობაში მხილებულ პირთა პირადი ჩხრეკა, როგორც წესი, უნდა მოხდეს დაუყოვნებლივ მათი დაკავების ადგილზე. ხოლო თუ ეს დაკავების ადგილზე ამა თუ იმ მიზეზით შეუძლებელია. მაშინ რეკომენდებულია, ექვემდებარებოდეს პირს მისი განიარაღების მიზნით (თუ საეჭვოა, რომ აქვს ცეცხლმსროლელი იარაღი) ტანისამოსის ჯიბეები გარედან მოვეუსინჯოთ (ხელის მოსმით) და შემდეგ სათანადო ორგანოში მიყვანისთანავე გაეჩხრიკოთ იგი.

პირადი ჩხრეკის დაწყებისას დაკავებულ პირს წინადადება უნდა მიეცეს ხელები აწიოს მაღლა და ჩხრეკა დაწყებულ იქნეს ზემოდან ქვედა მიმართულებით. პირადი ჩხრეკა გულისხმობს არა მარტო დაკავებული პირის ტანისამოსისა და ჯიბეების გაჩხრეკას, არამედ დაკავების მომენტში მასთან არსებული ყოველგვარი სახის ხელბარგის, ხელჩანთის შემოწმებასაც. ამ მიზნით მას უნდა ჩამოერთვას ხელბარგი და მოხდეს მისი დეტალური შემოწმება. ჩხრეკის დროს მხედველობიდან არ უნდა გამოგვრჩეს ის გარემოება, რომ მის პირად ხელბარგში (ჩემოდანი, პორთფელი, ჩანთა და სხვ.) შესაძლოა მოწყობილი იყოს ძვირფასი ნივთების სპეციალური სამაღლები (ჩემოდნისათვის ორმაგი ძირისა და ორმაგი სარჩულის გაკეთებით, ან სარჩულის შიგნით ჯიბის ჩაკერებით და სხვ.), ამიტომ თითოეული მათგანი გულდასმით უნდა იქნეს გასინჯული და მოხდეს მათი დეტალური ჩხრეკა. ტანისამოსის ჯიბეებიდან ამოღებულ უნდა იქნეს მასში მოთავსებული ყველა საგანი და ნივთი. ამავე დროს, საჭიროა ყურადღება მიექცეს ჯიბეში მათ განლაგებასა და წყობას. ზოგჯერ გამოცდილი დამნაშავე ჩხრეკის დროს არა მხოლოდ გადაადგებს დასაძებნ საგანს, არამედ შესაძლოა მან ასეთი საგანი ფარულად ჩაუდოს ჯიბეში თვით ჩხრეკის ჩამტარებელ

პირს ან შეეცადოს დასაძებნი საგნის გადაყლაპვას. ამიტომ საჭიროა ჩხრეკის პროცესში თვალყური ვადევნოთ მის თითოეულ მოძრაობას. ჩხრეკის დამთავრების შემდეგ კი მისივე თანდასწრებით მოვახდინოთ იმ ადგილის დათვალიერება, სადაც სწარმოებდა დაკავებული პირის ჩხრეკა, რათა კიდევ ერთხელ შემოწმდეს, ხომ არ მოახერხა მან დასაძებნი საგნის იატაკზე შემჩნეველად გადაგდება.

ჩხრეკის შედეგად აღმოჩენილი საგნები მთელი სიზუსტით უნდა იქნეს პირადი ჩხრეკის ოქმში ფიქსირებული. ოქმს სასურველია თან დაერთოს აღმოჩენილი საგნების ფოტოილუსტრაციები.

მექრთამეობაში მხილებულ პირთა საცხოვრებელ ბინაში ჩხრეკის დაწყებამდე რეკომენდებულია გამომძიებელმა ჩაატაროს მთელი რიგი ისეთი მოსამზადებელი ღონისძიებანი, როგორიცაა: გასაჩხრეკი ობიექტების შესახებ ცნობების შეკრება; იმ პირთა წრის განსაზღვრა, ვისთანაც უნდა მოხდეს ჩხრეკის ჩატარება; დასაძებნი საგნის გვაროვნული და ინდივიდუალური ნიშნების შესწავლა; მილიციის ორგანოსთან ურთიერთკავშირის ორგანიზაცია; სამეცნიერო-ტექნიკურ საშუალებათა მომზადება; ჩხრეკის დაწყების დროის განსაზღვრა; ოპერატიული ჯგუფისა და ჩხრეკაში მონაწილეობის მისაღებად თანამოწმეების შერჩევა; ჩხრეკაში მონაწილეობის მისაღებად სპეციალისტის შერჩევა-მოწვევა; ჩხრეკის ჩატარებაში მექრთამეობაში მხილებული პირის მონაწილეობის საკითხის გადაწყვეტა. ამასთან გამომძიებელმა უნდა მიიღოს სათანადო ღონისძიება გასაჩხრეკი ობიექტის დასაცავად და მათზე მეთვალყურეობის დაწესებისათვის და სხვ. გამომძიებელმა თან უნდა იქონიოს სამეცნიერო ტექნიკური საშუალებანი, როგორიცაა: საგამომძიებლო ჩემოდანი სათანადო ხელსაწყოების სრული კომპლექტით; ცეცები; მაგნიტური მძებნელი და რენტგენის აპარატი¹.

საგამომძიებლო პრაქტიკაში ცნობილია მრავალი ისეთი შემთხვევა, როცა რენტგენის აპარატს დიდი დახმარება გაუწევია ჩხრეკით დასაძებნი საგნის აღმოჩენაში. ასე მაგალითად,

¹ ჩხრეკის დროს გამოსაყენებელ სამეცნიერო-ტექნიკურ საშუალებათა შესახებ იხ.: «Вопросы криминалистики», М., 1962, № 5, стр. 120—123.

რენტგენის აპარატის გამოყენებით ქრთამის მიმცემი იუშკოვის სახლის ქვით ნაგებ საძირკველში აღმოჩნდა სამალი, რომელშიც შენახული იყო დიდი ოდენობის ბრილიანტები და ოქრო¹.

ჩხრეკის წარმოება ერთ-ერთი რთული, შრომატევადი პროცესია. ჩხრეკით დანიშნული მიზნის მიღწევა შეიძლება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ გამომძიებელს აქვს მოცემული სახის საგამომძიებლო მოქმედებათა ჩატარების პრაქტიკული გამოცდილება, თუ იგი კარგად იცნობს კრიმინალისტური ტექნიკის მიერ შემუშავებულ სამეცნიერო-ტექნიკურ საშუალებებს, ჩხრეკის ტაქტიკურ ხერხებს და შეუძლია პრაქტიკაში მათი სწორად გამოყენება. ჩხრეკის წარმატება დამოკიდებულია აგრეთვე იმაზე, თუ გამომძიებელი იმოქმედებს წინასწარ კარგად გააზრებული გეგმის მიხედვით, თუ იგი გამოამქლავნებს განსაკუთრებულ ყურადღებრიანობას, დაკვირვებულობას, ნებისყოფის სიმტკიცეს, შექმნილი მდგომარეობის მიხედვით სწორი ორიენტირების უნარს და სწორად გამოიყენებს ოპერატიული გზით მღებულ მონაცემებს.

გამომძიებელმა ჩხრეკის პროცესში თვალყური უნდა ადევნოს მექრთამეობაში მხილებული პირების (თუკი ჩხრეკა მათი თანდასწრებით წარმოებს) ან გასაჩხრეკი ობიექტების მფლობელთა და სხვა დაინტერესებულ პირთა ფსიქოლოგიურ განწყობას და მხედველობიდან არ გაუშვას ის გარემოება, თუ როგორ რეაქციას გამოიწვევს მათში ჩხრეკის შედეგად აღმოჩენილი ესა თუ ის საგანი ან ამა თუ იმ ობიექტზე ჩხრეკის დაწყება. ეს საჭიროა იმიტომ, რომ ზოგჯერ ისინი თავიანთი მოქმედებით უნებურად ამხელენ დასაძებნი საგნის ადგილსამყოფელს.

მაგალითად, კუზნეცოვის ბინაში ჩხრეკის დაწყების პირველსავე წუთებში კომოდის ქვედა უჯრაში, ძველ თეთრეულთა შორის, აღმოჩენილ იქნა 30.200 მანეთი სესხის 3%-იანი ობლიგაციები, ოღონდ ამ გარემოებამ კუზნეცოვზე ძლიერი შთაბეჭდილება არ მოახდინა. მაგრამ გამომძიებელი როგორც კი მიუახლოვდა ბუფეტს და დაიწყო მისი გასინჯვა, კუზნეცოვი მყისვე დივანიდან წამოხტა და ბუფეტთან მივიდა. გამომძიებლის წინადადებით იგი დაბრუნებულ იქნა თავის პირვანდელ ადგილ-

¹ იხ. «Следственная практика», вып. 60, 1963, стр. 44.

ზე. რამოდენიმე წუთის შემდეგ იგი კვლავ მივიდა ბუფეტთან და განაცხადა, რომ დროს ტყუილად კარგავენ და შესაძლოა ჭურჭელიც დაამტვრიონ. გამომძიებელს მისი ეს მოქმედება მხედველობიდან არ გამოჩნდა. როცა დაამთავრა ბუფეტის შიგნითი მოწყობილობის გაჩხრეკა, რომელშიც ვერაფერი იქნა აღმოჩენილი. გამომძიებელმა წინადადება მისცა დამსწრე პირებს ბუფეტი გადაედგინებინათ, რის გამოც კუზნეცოვი კვლავ მივიდა მათთან და დაუწყო მათ დარწმუნება, რომ საჭირო არაა ბუფეტის გადაადგილება, რადგან ამით შეიძლება შეღებილი იატაკი დააზიანონ. კედლიდან ბუფეტის მოშორების შემდეგ, მის ქვეშ მოთავსებულ ჭურჭელში ქაღალდებში შეხვეული აღმოჩნდა შემნახველი სალაროს 14 წიგნაკი 270.000 მანეთის შენატანზე. შემდეგ, როდესაც გამომძიებელი შეუდგა საკუქნაოში ღუმელის გაჩხრეკას, კუზნეცოვსა და მის მეუღლეს კვლავ მღელვარება დაეტყვოთ. მათი მღელვარება უფრო შესამჩნევი გახდა მაშინ, როცა გამომძიებელი ღუმელის ძირში იატაკს სინჯავდა. ამ დროს მათ რამოდენიმეჯერ უსაყვედურეს გამომძიებელს ნივთებისადმი უდიერად მოპყრობა და უმტკიცებლენ, თითქოს ისინი დროს ტყუილად კარგავდნენ. აღნიშნული ობიექტის გაჩხრეკით გამომძიებელმა მართლაც ვერაფერი აღმოაჩინა და იგი საკუქნაოდან სამზარეულოში გადავიდა. ამ გარემოებამ კუზნეცოვები ისე დაამშვიდა, რომ მათ სადილობაც კი გადაწყვიტეს. მათმა ასეთმა დამშვიდებამ გამომძიებელი საფუძვლიანად დააეცვა. იგი მიხვდა, რომ საკუქნაოს გაჩხრეკისას მხედველობიდან რაღაც გამოჩნდა. აღნიშნულის გამო ჩხრეკის მესამე დღეს იგი კვლავ დაუბრუნდა საკუქნაოსა და ღუმელის ირგვლივ იატაკის გაჩხრეკას, რომლის დროსაც ღორღის რამოდენიმე ფენის ალების შემდეგ 40 სმ. სიღრმეზე აღმოჩნდა ემალირებული ჩაიდანი, რომელშიც მოთავსებული იყო მინის ქილა ლითონის თავსახურით. ქილასა და ჩაიდანში აღმოჩნდა 5, 10 და 15 მანეთიანი 1339 ოქროს მონეტა და ოქროს მედალი, სულ 8.200 გრ. კუზნეცოვის ქალიშვილის ბინაში კი აღმოჩენილ იქნა 40.000 მანეთი, ავტომანქანა „ვოლგას“, „მოსკვიჩისა“ და ორი მოტოციკლის პასპორტი.

ჩხრეკის მაღალხარისხოვნად ჩატარების შედეგად კუზნეცოვისა და მისი ქალიშვილის ბინაში სულ აღმოჩენილ და ამო-

ღებულ იქნა 1 მილიონ 800.000 მანეთი (ფულის ძველი კერსი)¹.

ჩხრეკის დროს აუცილებლად გათვალისწინებულ უნდა იქნეს ის გარემოება, რომ ზშირად დამნაშავეები ძვირფასი ნივთების გადასამალავად აწყობენ სპეციალურ სამალებს, რომელთა აღმოჩენა დაკავშირებულია მთელ რიგ სიძნელეებთან. საამისოდ ისინი იყენებენ როგორც თავიანთ, ისე ნათესავებისა და მეზობლების არა მარტო საცხოვრებელ ბინებს, არამედ ოთახის დამხმარე სათავსოებს, მოწყობილობებს, ავეჯს, ტანსაცმელს, პირადი მოხმარების ნივთებს და ზოგჯერ ოთახის გარშემო მდებარე ტერიტორიასაც. ამიტომ რეკომენდებულია გაიზიაროს არა მარტო საცხოვრებელი ბინები, არამედ მათ გარშემო მდებარე ადგილიც, ოთახის ყველა დამხმარე სათავსო, ცალკეული საოჯახო ნივთები და პირადი მოხმარების საგნები. ჩხრეკის დროს საჭიროა აგრეთვე გათვალისწინებულ იქნეს დამნაშავე პირთა პროფესია, მათი სპეციალობა, ვინაიდან ჩხრეკის საგნის დასამალად დამნაშავეები ზშირად იყენებენ თავიანთ პროფესიას სპეციალური სამალების მოწყობისათვის.

გულდასმითი, დეტალური ჩხრეკის საილუსტრაციოდ მოვიტანთ შემდეგ მაგალითებს: ვინმე კირიჩენკოს ბინაზე, ქრთამის ალების ფაქტზე დაკავების იმავე დღეს, ჩატარებული ჩხრეკის შედეგად დივანში აღმოჩენილ იქნა 100.000 მანეთი. ამავე დანაშაულში მონაწილე როზენფელდის ნათესავის ბინაში აღმოჩენილ იქნა აბაზანის ქვეშ ფეხებზე მიკრულ ფიცრებს შორის 8.000 მანეთი. დერეფანში მდგარ პატარა ტუმბოს კარადისა და დივანის პირზე მიკრულ ფიცართა შორის აღმოჩნდა 13.000 მანეთი და 50.200 მანეთი სესხის 3%-იანი ობლიგაციები. ასევე ცაგელოვსკის ბინაზე კედელზე ჩამოკიდებულ სურათსა და მუყაოს ქაღალდს შორის აღმოჩენილ იქნა შემნახველი სალაროს წიგნაკი წარმომდგენზე 19.000 მანეთის რაოდენობით.

ცაპლერის ბინაზე პირველად ჩატარებულმა ჩხრეკამ შედეგი არ გამოიღო. განმეორებითი ჩხრეკის დროს კი გამოძიებელმა, გაითვალისწინა რა ის გარემოება, რომ მიღებული ცნო-

¹ იხ. „Следственная практика“, вып. 56, М., 1962, стр. 112—119.

ბებით ცაპლერი თავისუფალ დროს სახლში ზოგჯერ ღურგლობას ეწეოდა, დერეფანში მდგომი ძველი ზანდუკისათვის ფეხების მაგიერ მიკრულ ორ განიერ კალაპოტში აღმოაჩინა კრილი, რომელშიც მოთავსებული იყო 10.000 მანეთი, ხოლო აფიცრული ფანჯრის ახლოს ფხვიერ მიწაში აღმოჩენილ კალაპოტში — 17.000 მანეთი. მესამედ ჩატარებული ჩხრეკით სარკესა და ჩარჩოს შორის ვიწრო ხვრელში აღმოჩნდა შემნახველი სალაროს წიგნაკი 7.000 მანეთის შენატანზე, თხილით სავსე ტომარის ძირში კი — შემნახველი სალაროს 5 წიგნაკი 33.000 მანეთის რაოდენობით. მეოთხეჯერ წარმოებულ ჩხრეკის შედეგად კი ლითონის ყუთში აღმოჩენილ იქნა შავი მატერიის მსგავსი იზოლირებული ლენტით შეფუთული „ლილი“, რომლის გარსის შემოხსნის შემდეგ გამომძიებლის ხელში აბრკვეიალდა ბრილიანტის მსხვილი მარცვალი (ექსპერტის დასკვნით 28.000 მანეთად ღირებული). 10.000 მანეთად ღირებული მეორე ბრილიანტი კი აღმოჩენილ იქნა თავისი ვაჟის ტანსაცმლის საყელოში (ჩაკერებული იყო). ფანჯრის დარაბების ჩასაკეტი ღერძის ხვრელში აღმოჩნდა მილის სახით დახვეული შემნახველი სალაროს სამი წიგნაკი 21.000 მანეთის შენატანზე.

აღნიშნულ საქმეზე ჩხრეკის მაღალხარისხოვნად ჩატარების შედეგად დანაშაულში მონაწილე ყველა პირისაგან მარტო შემნახველ სალაროებში შენატანისა და სესხის 3%-იანი ობლიგაციების სახით ამოღებულ იქნა 2 მილიონ 450.000 მანეთი, ხოლო ოქრო, ძვირფასი ქვები, ბეწვი და სხვა ქონება 755.000 მანეთის (ფულის ძველი კურსით) ღირებულების¹.

ერთ-ერთი ბინის ჩხრეკის დროს სამზარეულოში ხელსაბანის ქვეშ მდგომ ტაბურეტის დათვალიერებისას (რომელზეც იდვა ტაშტი ჭუჭყიანი წყლისათვის), გამომძიებლის ყურადღება მიიპყრო იმ გარემოებამ, რომ იგი ჩვეულებრივზე მძიმე იყო. ტაბურეტის გულმოდგინედ გაჩხრეკისას ფეხების შუაგულში შეამჩნია პატარა წრე ხის საცობებით, რომელთა მოხსნის შემდეგ ტაბურეტის ფეხებიდან ამოღებულ იქნა ორი კილოგრამი ოქრო და შემნახველი სალაროს წიგნაკები².

¹ იხ. «Следственная практика», вып. 38, М., 1959, стр. 3—16.

² Г. П. Б о р я г и н, Некоторые вопросы психологии производства обыска, «Труды научно-исследовательского института милиции МВД СССР», № 1, М., 1959, стр. 113.

როგორც აღინიშნა, საგამომძიებლო პრაქტიკაში ცნობილია ისეთი შემთხვევებიც, როცა დამნაშავეები ძვირფასი ნივთების გადასამალავად იყენებენ თავიანთი ნაცნობების, ნათესავებისა და მეგობრობის ბინებსა და მათთვის განკუთვნილ ღია ტერიტორიას. ასე, მაგალითად, ლ.-ს ნაცნობის ეზოში აღმოჩნდა ლ.-ს მიერ გადამალული ორი თიხის ქილა, რომელშიც მოთავსებული იყო დიდი რაოდენობის ოქროს ნაკეთობანი, ოქროს მონეტები, ბრილიანტები და აგრეთვე სესხის 3%-იანი ობლიგაციები 150.000 მანეთის რაოდენობით (ფულის ძველი კურსით) ¹.

ჩხრეკის დროს გულდასმით უნდა იქნეს გასინჯული ყველა ობიექტი, რადგან ზოგჯერ მექრთამე დამნაშავეები ქრთამის საგნისა და ძვირფასი ნივთების დასამალად არა მარტო სპეციალურად მოწყობილ სამალებს იყენებენ, არამედ მას ათავსებენ ისეთ ადგილზეც, რომელზეც, მათი აზრით, ნაკლებად მოსალოდნელია გამომძიებელმა ყურადღება გაამახვილოს. დარწმუნებულნი, რომ გამომძიებელი ყურადღებას მიაქცევს სპეციალური სამალების აღმოჩენას, მექრთამეები ძვირფასეულობას ათავსებენ შედარებით ღია ადგილზე იმ იმედით, რომ გამომძიებელს იგი შეუმჩნეველი დარჩება. ასე, მაგალითად, ქრთამის ამლებ მ.-ს ბინაში ჩხრეკის დროს წიგნების კარადაში აღმოჩენილ იქნა ორი ბანდეროლი ხუთმანეთიანებით ათასი მანეთის რაოდენობით, 109 მანეთი კი — საწოლზე ². ასევე, ზემოხსენებულ კუზნეცოვის ბინის ჩხრეკისას, ზანდუკის ქვეშ, ქუპკიან ქაღალდებს შორის, აღმოჩნდა 4.000 მანეთი, ხოლო მაგიდის უჯრაში, წიგნებსა და რვეულებს შორის, — შემნახველი სალაროს ოთხი წიგნაკი 88.000 მანეთის შენატანზე. მეორე სართულზე, საკუჭნაოში, გატეხილ თიხის ქოთანში, რომელიც სასხვათაშორისოდ ეგდო სხვადასხვა სახის ძველმანებს შორის, აღმოჩენილ იქნა სამი ოქროს საათი, ოქროს ორი დიდი ბეჭედი, ოქროს სამაჯური და 2.000 მანეთი (ფულის ძველი კურსით),

¹ «Следственная практика», вып. 60, М., 1963, стр. 43.

² ქ. თბილისის ორჯონიკიძის სახ. რაიონის პროკურატურის საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

წიგნებს შორის კი — ავტომანქანა „ვოლგას“ და ორი მოტო-
ციკლის პასპორტი¹.

მექრთამეობის საქმეებზე ჩხრეკის წარმოებისას, მატერია-
ლური ფასეულობის გარდა, განსაკუთრებული ყურადღება უნ-
და მიექცეს აგრეთვე ყოველგვარი სახის ჩანაწერებს. ზოგჯერ
ერთი შეხედვით უბრალო, მარტივმა ან, პირიქით, გაუგებარი
სახის ჩანაწერმა შესაძლოა დიდი როლი შეასრულოს დანაშა-
ულის გახსნისა და მექრთამეობის მონაწილე პირთა გამომჟღავ-
ნების საქმეში. ასე, მაგალითად, ქრთამის აღებაში მხილებული
სამედიცინო ინსტიტუტის ზოგადი ქირურგიის კათედრის
ასისტენტის რომან მოისეს ძე კოზაჩინსკის ბინაზე ჩხრეკის
დროს აღმოჩენილ იქნა 2.100 მანეთი და შემნახველი სალაროს
7 წიგნაკი წარმომდგენზე 9.771 მანეთის რაოდენობით (ფულის
ახალი კურსით). შემნახველი სალაროს № — 16.870 წიგნაკში,
სადაც 1000 მანეთის შენატანი იყო აღნიშნული, აღმოჩნდა ქა-
ლალდის ფურცელი წარწერით — გელფანდ; 1000 მანეთზე
№—131 წიგნაკში ჩადებული იყო ნაწერი „ელენე საულევის
ასული“. ასევე აღმოჩენილ იქნა ჩანაწერები, რომლებშიც ნაჩ-
ვენები იყო რამოდენიმე პირის სახელი, გვარი და მისამართი.
ხოლო ზოგიერთი გვარისა და მისამართის ბოლოს დასმული
იყო ციფრები +10+5+2 შემოვლებული წრით და გვარების
გასწვრივ სხვადასხვა სახის ჩანაწერები. მაგალითად, „ჭგ. 53
3/8 — ფიზიკა“, რაც, როგორც გამოძიებით გამოირკვა, ნიშნავ-
და გამოცდის ჩამბარებელი პირის ჯგუფის ნომერს, თარიღსა და
ჩასაბარებელ საგანს. ციფრები +10+5+2 კი — მათგან ქრთა-
მის სახით მიღებულ ფულად რაოდენობას. შემნახველი სალა-
როს წიგნაკებში ჩადებულ ქალალდზე ჩაწერილი პირები კი
მექრთამეობაში მონაწილენი აღმოჩნდნენ. ჩხრეკით აღმოჩე-
ნილმა ამ ნივთიერდამატკიცებელმა საბუთებმა ხელი შეუწყეს
მექრთამეობის გახსნასა და საქმის ყოველმხრივ, ობიექტურ გა-
მოკვლევას².

ჩხრეკამ შესაძლოა სასურველი შედეგი მოგვცეს არა მარ-
ტო მაშინ, როცა იგი წარმოებს ახლად მომხდარი მექრთამეო-

¹ იხ. «Следственная практика», вып. 56, М., 1962, стр. 115.

² იხ. «Следственная практика», вып. 33, М., 1958, стр. 134—145.

ბის ფაქტის გამო, არამედ მაშინაც, როცა გამოსაძიებელ შემთხვევიდან გასულია საკმაოდ დიდი დრო. ასე, მაგალითად, 1961 წელს მექრთამეობის საქმის გამოძიებისას მიღებულ იქნა ცნობები, რომ ზოგიერთმა თანამდებობის პირმა 1956 წელს ქრთამად აიღეს დიდი ოდენობის თანხა დაპატიმრებულ კ.-სა და მ.-ს მეუღლეებისაგან. დანაშაულის ჩადენიდან გასული დიდი დროის მიუხედავად, გამოძიებელმა ჩხრეკა მაინც ჩაატარა კ.-სა და მ.-ს ბინებზე. მ.-ს ბინაზე ჩხრეკის დროს აღმოჩნდა ბლოკნოტი, სამახსოვრო წარწერით „სონა მარჩენკოს, 1947 წლის 8 მარტი“, რომლის ერთ ფურცელზე გაკეთებული იყო წარწერა „37.5 T. Тамара“, რაც გამოძიებლის მიერ სწორად იქნა გაშიფრული: ეს ნიშნავდა, რომ 37.500 მანეთი გადაეცა მექრთამეობაში შუამავალ თამარა რუდაკოვას (რომლის გვარი შემდგომ გამოძიებით იქნა დადგენილი). აღნიშნული სახის წარწერის აღმოჩენამ ხელი შეუწყო ქრთამის მიმცემი მ.-სა და მექრთამეობაში შუამავალი პირის გამომჟღავნებას¹.

მექრთამეობაში მონაწილე პირთა საცხოვრებელი ბინების ჩხრეკის წარმოების პარალელურად საჭიროა ჩხრეკა შეძლებისდაგვარად მათ სამსახურის სამუშაო ოთახებშიც ჩატარდეს. ხოლო თუ ამის გაკეთება დაუყოვნებლივ რაიმე ობიექტური მიზეზით შეუძლებელია, მაშინ შეიძლება მოხდეს მათი სამუშაო ოთახების დალუქვა ჩხრეკის ჩატარებამდე.

სამუშაო ოთახებში ჩხრეკის ჩატარებისას რეკომენდებულია განსაკუთრებული ყურადღება მიექცეს მაგიდის კალენდარზე და ალფავიტის წიგნში გაკეთებულ ჩანაწერებს. გულდასმით დათვალიერდეს წიგნებისა და ცეცხლგამძლე კარადები და საწერი მაგიდის უჯრები, წიგნები და სხვ. იმ შემთხვევაში, როცა პირველადი მონაცემებით მოსალოდნელია, რომ მექრთამეობაში მონაწილე პირთა სამუშაო ადგილზე ჩხრეკის შედეგად შეიძლება აღმოჩნდეს ქრთამის საგანი, ან საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე სხვა რაიმე ნივთიერი დამამტკიცებელი საბუთი, მაშინ ჩხრეკის ობიექტთა წრე საჭიროა უფრო გაფართოვდეს, რადგან ზოგჯერ დამნაშავეები მათ გადასამალავად იყენებენ აგრეთვე საწარმო-დაწესებულებისა და საზოგადოებრივი ორგა-

¹ იხ. «Следственная практика», вып. 60, М., 1963, стр. 39—40.

ნიზაციების საერთო სარგებლობის ობიექტებსაც. მაგალითად, ერთ-ერთ დაწესებულებაში ჩხრეკის ჩატარებისას საერთო სარგებლობის საპირფარეშოში აღმოჩნდა უნიტაზზე მიბმული ოქროთი სავსე პატარა ტომარა¹.

ჩხრეკის დროს აღმოჩენილი ყველა დასაძებნი საგანი და ობიექტი ოქმში ფიქსირებული უნდა იქნეს ზუსტი თანმიმდევრობით. ამავე დროს, საჭიროა მოხდეს მათი ფოტოგრაფირება სასამართლო-ოპერატიული ფოტოგრაფიის სათანადო წესების დაცვით, ამის შესახებ აღინიშნოს ოქმში და მას თან დაერთოს ფოტოილუსტრაციები.

დ) ქონებაზე ყადაღის დადება. მექრთამეობის საქმეზე ქონებაზე ყადაღის დადება ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი და აუცილებელი საგამომძიებლო მოქმედებაა იმდენად, რამდენადაც საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 189-ე მუხლი, 189¹-ე და 190-ე მუხლების მეორე ნაწილი დამატებითი სასჯელის სახედ ითვალისწინებს ქონების კონფისკაციას. ამიტომ საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 174-ე მუხლის თანახმად, გამომძიებელი ვალდებულია ყადაღა დაადოს მექრთამეობაში ეჭვმიტანილის, ბრალდებულის ან კანონის მიხედვით მათი მოქმედებისათვის მატერიალურად პასუხისმგებელი პირების ქონებას, ან სხვა ისეთი პირების ქონებას, რომლებთანაც იმყოფება დანაშაულებრივი გზით შეძენილი ქონება. ამავე მუხლის თანახმად, ქონებაზე ყადაღის დადება შეიძლება ჩატარდეს ამოღებასთან ან ჩხრეკასთან ერთად, აგრეთვე დამოუკიდებლად.

მექრთამეობაში მხილებულმა პირებმა ადრევე იციან, რომ გამომძიება აუცილებლად შეეცდება დანაშაულებრივი გზით შეძენილი მათი ქონების დაძებნას და მასზე ყადაღის დადებას. ამიტომ ისინი თავიანთი ქონების დიდ ნაწილს წინასწარ გადამალავენ თავიანთ ნათესავებთან ან მეგობრებთან. ეს გარემოება აუცილებლად უნდა გაითვალისწინოს გამომძიებელმა ქონების დაძებნისას და მიიღოს სათანადო ღონისძიება ამ გადამაღული ქონების აღმოსაჩენად. ამ მიზნით გამომძიებელმა მჭიდრო კავშირი უნდა დაამყაროს ოპერატიულ მუშაკებთან, მის-

¹ იხ. გ. ბორიაგინი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 113.

ცეს მათ სათანადო დავალება და საჭიროების შემთხვევაში, ოპერატიული გზით მიღებული მონაცემების გათვალისწინებით მოახდინოს იმ პირთა საცხოვრებელი ბინის ჩხრეკა, ვისთანაცაა გადამალული დამნაშავეთა ქონება. ასეთ პირებთან ჩხრეკის ჩატარებამდე სასურველია გამომძიებელმა დაკითხოს ამ პირებს და გაარკვიოს მათი ქონებრივი მდგომარეობა. როგორც წესი, ასეთ დროს დასაკითხი პირები თავს იკავებენ იმ ქონების დასახელებისაგან, რომელიც მათ დროებით შესანახად მიბარებული აქვთ. მათთან ჩხრეკის შედეგად ასეთი ქონების აღმოჩენის შემთხვევაში უნდა მოხდეს მასზე ყადაღის დადება.

იმ შემთხვევაში, თუ მექრთამეობაში ექვემდებარებული პირის ბინის ჩხრეკის დროს აღმოჩნდება დანაშაულებრივი გზით შეძენილი ქონება (ფული, ძვირფასი ნივთები და სხვ.), დაუყოვნებლივ უნდა მოხდეს მასზე ყადაღის დადება, შედგეს ოქმი და მასში დეტალურად აღიწეროს ყადაღადადებული ქონება. ოქმში უნდა აღინიშნოს ისიც, თუ ვისთან რჩება შესანახად ეს ქონება. ოქმს ხელი უნდა მოაწეროს გამომძიებელმა, თანამოწმეებმა და ყადაღადადებული ქონების ჩამბარებელმა პირმა, რომელთანაც დარჩება ოქმის ერთი ეგზემპლარი.

იმ შემთხვევაში, თუ ჩხრეკის დროს აღმოჩნდა შემნახველი სალაროს წიგნაკები, მაშინ დაუყოვნებლივ უნდა მოხდეს მათი ამოღება, მათზე ყადაღის დადება და ამის შესახებ ეცნობოს შემნახველი სალაროს ადმინისტრაციას, რათა დამნაშავეებმა ან მათმა ახლობლებმა ვერ შეძლონ ანაბრის გატანა. ამავე დროს, მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ის გარემოება, რომ დამნაშავეებს ზოგჯერ ფული შეაქვთ არა ტერიტორიულად ახლო მდებარე შემნახველ სალაროებში, არამედ უფრო მოშორებით სხვადასხვა რაიონსა და ქალაქში, სხვადასხვა პირზე (ოჯახის წევრების ან ახლო ნათესავების სახელზე). ამიტომ გამომძიებელი არ უნდა დაკმაყოფილდეს მარტოოდენ აღმოჩენილი წიგნაკის ამოღებით. მან უნდა გაგზავნოს შეკითხვა შემნახველ სალაროთა შესაბამის სამმართველოში, რათა გაირკვეს რომელიმე შემნახველ სალაროში ხომ არაა შენატანი გამომძიებისათვის საინტერესო პირის სახელზე ან მექრთამეობაში ექვემდებარებული პირის ახლობელზე. უნდა შეიკრიბოს აგრეთვე ცნო-

ბები ექვემდებარებილი პირის აგარაკის ადგილმდებარეობის შესახებ და სხვ.

ქონებაზე ყადაღის დადების ოქმში არ შეიძლება შევიტანოთ ისეთი საგნები, რომლებიც ყადაღას არ ექვემდებარება. მაგალითად, ქრთამის ალებში ექვემდებარებილი ე.-ს ქონებაზე ყადაღის დადების ოქმში გამომძიებელმა შეიტანა ორი ხის საწოლი და ერთი მაგიდა¹, რაც არასწორია. პრაქტიკაში ზოგჯერ ისეც ხდება, რომ წინასწარი გამოძიების დროს საერთოდ არ აწარმოებენ აღნიშნულ საგამომძიებლო მოქმედებას და არავითარ ღონისძიებას არ ღებულობენ გადამალული ქონების დასაძებნად. მაგალითად, ტ.-ს მიერ ქრთამის ალების ფაქტზე აღძრულ სისხლის სამართლის საქმეზე წინასწარმა გამოძიებამ არც ჩხრეკა ჩაატარა მის საცხოვრებელ ბინაში და არც ქონებას დაადო ყადაღა და საქმე ისე გადაუგზავნა სახალხო სასამართლოს განსახილველად².

იმ შემთხვევაში, თუ ჩხრეკის დროს აღმოჩნდება ქრთამის საგანი, მაშინ იგი ამოღებულ უნდა იქნეს როგორც ნივთიერი მტკიცებულება საქმეზე დასართავად. ამიტომ იგი ყადაღის დადებას არ ექვემდებარება. უფრო ხშირად ქრთამის საგნის აღმოჩენა შესაძლებელია მაშინ, როცა გამოძიებამ წინასწარ იცის მისი ინდივიდუალური და გვაროვნული ნიშნები. კერძოდ, როცა განმცხადებელი წინასწარ გვატყობინებს, რომ მას ქრთამს თხოვს თანამდებობის პირი ან როცა იგი ქრთამის გადაცემის შემდეგ აცხადებს ამის შესახებ. ამ ორი მომენტის გარკვევა წინასწარი გამოძიებით მეტად მნიშვნელოვანია მექრთამეობის საქმეებზე. მართალია, განმცხადებლის ასეთ მოქმედებას ერთნაირი შედეგი მოსდევს — სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლება, მაგრამ ქრთამის საგნის მიმართ საკითხი სხვადასხვანაირად უნდა გადაწყდეს. იმ შემთხვევაში, როცა ქრთამის საგნის გადაცემა წინ უსწრებს განცხადებას, მაშინ ქრთამის საგანი არ შეიძლება დაუბრუნდეს განმცხადებელს — ქრთამის მიმცემს, არამედ იგი უნდა გადაეცეს მის კა-

¹ გარდაბნის რაიონის პროკურატურის საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

² ქ. თბილისის ორჯონიკიძის სახ. რაიონის პროკურატურის საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

ნონიერ მფლობელს -- სახელმწიფოს. ხოლო თუ მოქალაქემ ჯერ განაცხადა სათანადო ორგანოში, რომ თანამდებობის პირი მისგან მოითხოვს ქრთამს და ამ ორგანოსთან შეთანხმებით, თანამდებობის პირის მექრთამეობაში მხილების მიზნით, აძლევს მას ქრთამს, მაშინ მას ქრთამის საგანი უკანვე უნდა დაუბრუნოს გამოძიებამ, ვინაიდან განცხადება ქრთამის მიცემის შესახებ წინ უსწრებს ქრთამის საგნის გადაცემას, ე. ი. ქრთამის მიცემა კი არ მოხდა, არამედ იგი გამოყენებულ იქნა თანამდებობის პირის მექრთამეობაში მხილების მიზნით.

საგამომძიებლო პრაქტიკაში ზოგჯერ უჭირთ ამ ორი მომენტის ერთმეორისაგან გამიჯვნა, არასწორად უბრუნებენ ქრთამის საგანს და პირიქით. ასე, მაგალითად, მოქალაქე ჭ.-ემ ტექნიკურ სასწავლებელში შვილის მოსაწყობად მ.-ს გადასცა 600 მანეთი ტექნიკუმის დირექტორზე გადასაცემად. მაგრამ ამ უკანასკნელმა მ.-ეს აღნიშნული ფული არ გამოართვა და სთხოვა იგი უკანვე დაებრუნებინა ჭ.-სთვის. მ.-ემ ფული უკან არ დაუბრუნა ჭ.-ეს და თვითონ მიითვისა. ამასთან დაკავშირებით გამომძიებელმა გამოიტანა დადგენილება ქრთამის მიმცემ ჭ.-ეს დაზარალებულად ცნობის შესახებ¹. ასეთი დადგენილების გამოტანა, ცხადია, უსაფუძვლოა, რადგან, ჯერ ერთი, ჭ.-ემ გადასცა ქრთამი მ.-ს და შემდეგ განაცხადა სათანადო ორგანოში მეორეც, იგი არ შეიძლებოდა ცნობილი ყოფილიყო დაზარალებულად, რადგან, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, კანონმდებელი ქრთამის მიმცემს არც ერთ შემთხვევაში არ თვლის დაზარალებულად. გამომძიებელს უნდა გამოეტანა დადგენილება ქრთამის საგნის (600 მანეთის) ნივთიერ დამამტკიცებელ საბუთად ცნობის შესახებ და შემდეგ იგი გადაეცა სახელმწიფო ხაზინასათვის.

ზოგჯერ ისეც ხდება, რომ არა მარტო ქრთამის მიმცემის დაზარალებულად ცნობის შესახებ გამოაქვთ დადგენილება, არამედ მას უსაფუძვლოდაც ანთავისუფლებენ სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან. მაგალითად, 1965 წლის 25 მარტს აღძრულ სისხლის სამართლის საქმეზე ქრთამის მიმცემი ხ. წინასწარი გამოძიებით ცნობილ იქნა დაზარალებულად, მაშინ

¹ ჭ. თბილისის ორჯონიკიძის სახ. რაიონის პროკურატურის საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

როცა მან გამოძიებლისათვის პირველად მიცემულ ახსნა-განმარტებაში უარყო გ.-სთვის ქრთამის გადაცემის ფაქტი, ე. ი. მან ნებაყოფლობით კი არ განაცხადა ქრთამის გადაცემის შესახებ, არამედ მხოლოდ გამოძიების შემდგომ ეტაპზე¹. ამიტომ იგი არამცთუ დაზარალებულად არ უნდა ყოფილიყო ცნობილი, არამედ არც უნდა განთავისუფლებულიყო სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან.

საგამომძიებლო პრაქტიკაში ადგილი აქვს აღნიშნულის საწინააღმდეგო შემთხვევებსაც, ე. ი. როცა ქრთამის საგანს არ უბრუნებენ პირს, რომელმაც სათანადო ორგანოებთან შეთანხმებით გადასცა თანამდებობის პირს წინასწარ განსაზღვრული ქრთამის საგანი. 1968 წლის 24 აპრილს ქ. თბილისის ერთ-ერთი რაიონის შინაგან საქმეთა განყოფილებაში გამოცხადდა მოქალაქე შ. და განაცხადა, რომ თანამდებობის პირი გ. თხოვს ქრთამს. აღნიშნულის გამო აღიძრა სისხლის სამართლის საქმე და შ.-ემ წინასწარ გამზადებული 50 მანეთი გადასცა გ.-ს. გამოძიებლის დადგენილებით ქრთამის სახით გადაცემული 50 მანეთი (რომელიც აღმოჩენილი იქნა გ.-სთან) ჩაირიცხა სახელმწიფო ხაზინაში², რაც, ცხადია, არასწორი იყო.

ქრთამის საგანი შეიძლება აღმოჩნდეს არა უშუალოდ ქრთამის ამღებთან ან მექრთამეობაში მონაწილე პირთან, არამედ სხვა გარეშე პირთანაც. მაგალითად, ქრთამის საგანი შეიძლება ქრთამის ამღებმა პირმა შემდეგ გაყიდა, გაასხვისა ან გააჩუქა. ასეთ შემთხვევაში, ცხადია, აღმოჩენილი ქრთამის საგანი ამოღებულ უნდა იქნეს და არა ყადაღადადებული.

ამრიგად, მექრთამეობის გამოძიების სპეციფიკურობიდან გამომდინარე, გამოძიებლის მუშაობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი უბანია ქრთამის საგნის აღმოჩენა და ამოღება, აგრეთვე მექრთამეობაში მხილებულ პირთა დანაშაულებრივი გზით შეძენილი ქონების დაძებნა და მასზე ყადაღის დადება, რათა სამართლოს მიერ დამატებით სასჯელად ქონების კონფისკაცი-

¹ გეგეჭკორის რაიონის პროკურატურის საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

² ქ. თბილისის 1-ლი მაისის სახ. რაიონის პროკურატურის საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

ის შეფარდების შემთხვევაში შესაძლებელი გახდეს მისი რეალურად განხორციელება.

ე) დოკუმენტების დათვალიერება. მექრთამეობის საქმეებზე დოკუმენტების დათვალიერება ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საგამომძიებლო მოქმედებაა. მისი მიზანია საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე დოკუმენტების აღმოჩენა და ამოღება.

მექრთამეობის საქმის გამოძიების დროს დოკუმენტების დათვალიერებას საგამომძიებლო პრაქტიკაში იშვიათად მიმართავენ, ვინაიდან ჯერ კიდევ სწორად არაა შეფასებული მათი მნიშვნელობა. და ეს ხდება მაშინ, როცა დოკუმენტების დათვალიერება და ამოღება აუცილებელია თითქმის ყველა მექრთამეობის საქმეზე.

დოკუმენტების დათვალიერებაში მონაწილეობის მისაღებად ზოგჯერ საჭიროა მოწვეული იქნეს სპეციალისტი.

მექრთამეობის საქმეზე დოკუმენტების დათვალიერებით, როგორც ცნობილია, შეიძლება აღმოჩნდეს ისეთი მტკიცებულებითი მნიშვნელობის მქონე მასალები, როგორიცაა:

1. თანამდებობის პირის მიერ თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით ქრთამის მიმცემის ინტერესებისათვის შესრულებული ქმედობის უკანონო ხასიათის დამამტკიცებელი მასალები (ყალბი ცნობები და დოკუმენტები);

2. თანამდებობის პირის მიერ ქრთამის მიმცემის ინტერესებისათვის შესრულებული მოქმედების დროს დადგენილი წესით სათანადო თანმიმდევრობის დაუცველობაზე მიმთითებელი მასალები (მაგალითად, დოკუმენტზე სარეგისტრაციო შტამბისა და შესაბამისი ნომერის არარსებობა და სხვ.);

3. ამა თუ იმ ქმედობის შესრულებისას დოკუმენტების გაფორმებისა და მათი განხილვის თანმიმდევრული წესის დაუცველობაზე მიმთითებელი მასალები (საკითხის დაჩქარებული გადაწყვეტა რიგითი თანმიმდევრობის დაცვის გარეშე. მაგალითად, არსებული რიგითი ნომრებით ბინების განაწილების წესის დარღვევა; ბინის უკანონოდ მიღება და სხვ.);

4. ქრთამის მიცემა-აღებისა და ქრთამის მოცულობის დამადასტურებელი დოკუმენტები (მაგალითად, ფიქტიურად შესრულებულ სამუშაოში გამოწერილი ხელფასის მიღების ანგა-

რიშები; რაიმე სახის დოკუმენტებზე გაკეთებული ჩანაწერები და ა. შ.).

დოკუმენტების დათვალიერების დროს ყურადღება გამახვილებულ უნდა იქნეს აგრეთვე მოცემული საწარმო-დაწესებულების მუშაობის მარეგულირებელ დოკუმენტებზე.

დოკუმენტები, როგორც წესი, უნდა დაათვალიეროს უშუალოდ გამომძიებელმა, რომელიც დოკუმენტებში აღმოჩენილ ყველა სახის უმნიშვნელო დარღვევის ფიქსირებას ახდენს დათვალიერების ოქმში. ამავე დროს, მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ის გარემოება, რომ ზოგჯერ დოკუმენტებში აღმოჩენილმა, ერთი შეხედვით, უმნიშვნელო დარღვევებმა შეიძლება შექმნას არაპირდაპირ მამხილებელ მასალათა მთლიანი ჯაჭვი, რომელიც შემდგომ შეიძლება წარმატებით იქნეს გამოყენებული ბრალდებულის დაკითხვის პროცესში მისგან სწორი ჩვენების მისაღებად.

დოკუმენტების დათვალიერების მნიშვნელობა განსაკუთრებით იზრდება ისეთ შემთხვევაში, როცა ქრთამის მიმცემად გვევლინება ამა თუ იმ საწარმო-დაწესებულების წარმომადგენელი, რომელიც თანამდებობის პირს ქრთამს აძლევს მოცემული საწარმო-დაწესებულების ცრუ ინტერესებიდან გამომდინარე რაიმე მოქმედების შესრულებისათვის. როგორც წესი, ასეთ შემთხვევაში თანამდებობის პირს ქრთამი ეძლევა არა ქრთამის მიმცემი პირის პირადი სახსრებიდან, არამედ იმ საწარმო-დაწესებულების სახსრებიდან, რომელშიც მუშაობს ქრთამის მიმცემი. აქედან გამომდინარე, ცხადია, თანამდებობის პირისათვის ქრთამად გადაცემულმა გასავალმა ფულადმა რაოდენობამ არ შეიძლება ასახვა არ ჰპოვოს რაიმე სახის დოკუმენტებში. ამიტომ, დოკუმენტების დათვალიერების დროს ყურადღება გამახვილებულ უნდა იქნეს ასეთი დოკუმენტის აღმოჩენასა და ამოღებაზე.

დოკუმენტების დათვალიერება უნდა მოხდეს არა მარტო ქრთამის მიმცემისა და ქრთამის ამღების სამსახურის ადგილზე (კანცელარიასა და მათ სამუშაო ოთახებში), არამედ მიზანშეწონილია იგი ჩატარდეს მათ საცხოვრებელ ბინებშიც, რადგან, როგორც ცნობილია, ქრთამის ამღები თანამდებობის პირი ფიქტიურად შესრულებულ ქმედობაში მიღებული ამა თუ იმ

სახის გასამრჯელოს „გამამართლებელი“ დოკუმენტის ერთ ეგზემპლარს თითქმის ყოველთვის ინახავს საჭირო შემთხვევაში თავის „გასამართლებლად“. ამიტომ ასეთი დოკუმენტის აღმოჩენას უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს საქმის გახსნისა და საქმეზე ობიექტური ქეშმარიტების დადგენისათვის.

ვ) შემთხვევის ადგილის დათვალიერება. საბჭოთა კრიმინალისტურ ლიტერატურაში მექრთამეობის საქმეების გამოძიების მეთოდის საკითხებს შორის შემთხვევის ადგილის დათვალიერებას რატომღაც ჯეროვანი ყურადღება არა აქვს დათმობილი. კრიმინალისტიკის ზოგიერთ სახელმძღვანელოში, სადაც განხილულია მექრთამეობის გამოძიების საკითხები, შემთხვევის ადგილის დათვალიერება, როგორც ამ კატეგორიის საქმეებზე ჩასატარებელი საჭირო საგამომძიებლო მოქმედება, საერთოდ მოხსენებულიც არაა. მისი როლი ასევე უგულებელყოფილია მექრთამეობის გამოძიების მეთოდის საკითხებზე მიძღვნილ ცალკეულ შრომებსა და მონოგრაფიებში.

მექრთამეობის საქმეებზე შემთხვევის ადგილის დათვალიერების როლის ასეთი უარყოფა არასწორია. მთელ რიგ შემთხვევებში იგი ისეთივე მნიშვნელოვანი საგამომძიებლო მოქმედებაა როგორც ქრთამის მიმცემისა და ქრთამის ამღების დაკითხვა. ამაზე მეტყველებს საგამომძიებლო პრაქტიკა, რომელიც უაღრესად მდიდარია ისეთი შემთხვევებით, როცა მექრთამეობის საქმეების გახსნაში გადამწყვეტი როლი შეუსრულებია ქრთამის მიმცემის, ქრთამის ამღებისა და მექრთამეობაში შუამავალი პირის ერთმანეთთან შეხვედრისა და ქრთამის გადაცემის ადგილის დათვალიერების დროს აღმოჩენილ ნივთიერ დამატკიცებელ საბუთებს.

აღნიშნულიდან გამომდინარე სრულიად სწორად მიგვაჩნია იმ კრიმინალისტების მოსაზრება, რომლებიც მექრთამეობის საქმეებზე შემთხვევის ადგილის დათვალიერების ჩატარებას აუცილებელ და სასარგებლო საგამომძიებლო მოქმედებად მიიჩნევენ.

არავისათვის სადავო არაა, რომ მექრთამეობის გამოძიების დროს ზოგჯერ აუცილებელი ხდება ქრთამის მიმცემის, ქრთამის ამღების ან მექრთამეობაში შუამავლის ამა თუ იმ ადგილზე (მექრთამეობის მონაწილე პირთა ერთმანეთთან შეხვედრის

ან ქრთამის გადაცემის ადგილზე) ყოფნის დადგენა. ამ საკითხის გადასაწყვეტად ზოგჯერ მეტად მნიშვნელოვანია მათი ერთმანეთთან შეხვედრის ადგილზე მათ მიერ უნებურად დატოვებული ნივთიერი დამამტკიცებელი საბუთების აღმოჩენა (ფეხის, ხელის, კბილის და სხვა სახის კვალი). ამიტომ მათი ერთმანეთთან შეხვედრისა და ქრთამის გადაცემის ადგილი რეკომენდებულია გულდასმით იქნეს დათვალიერებული და მხედველობიდან არ გამოვტოვოთ არც ერთი უმნიშვნელო საგანიც კი. ამავე დროს, დათვალიერებისას საჭიროა გამოვიყენოთ შემთხვევის ადგილის დათვალიერებისათვის განკუთვნილი კრიმინალისტური ტექნიკის მიერ შემუშავებული უახლესი სამეცნიერო-ტექნიკური საშუალებანი თითის უფერული ანაბეჭდებისა და სხვა სახის კვალის გამოსავლინებლად. შემთხვევის ადგილის დათვალიერებაში მონაწილეობის მისაღებად სასურველია ყოველთვის მოწვეულ იქნეს სპეციალისტი.

მექრთამეობის საქმეებზე მექრთამეობაში მონაწილე პირთა ერთმანეთთან შეხვედრისა და ქრთამის გადაცემის ადგილის დათვალიერების დროს აღმოჩენილ ნივთიერ დამამტკიცებელ საბუთთა მნიშვნელობის საილუსტრაციოდ მოვიყვანთ ორ შემდეგ მაგალითს: ერთ-ერთ საქმეზე ტ.-ემ განაცხადა, რომ აღმასკომში მომუშავე თანამდებობის პირ შ.-ს ქრთამის სახით გადასცა 5.000 მანეთი. აღნიშნულის გამო აღიძრა სისხლის სამართლის საქმე და ტ. დაკითხულ იქნა საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე ყველა გარემოების ირგვლივ. დაკითხვისას ტ.-ემ აჩვენა, რომ ვინაიდან მას სჭირდებოდა შ.-ს უშუალო დახმარება, მან მოძებნა თავის ნაცნობი მ. (რომელიც შ.-ს კარგად იცნობდა) და სთხოვა წაჰყოლოდა შ.-სთან. მ. ამაზე დათანხმდა. გზაში მ.-ემ ურჩია ტ.-ს მაღაზიაში ეყიდა ღვინო და საუზმე, რათა შ.-სთან მისვლისას მას თვითონვე გამასპინძლებოდნენ და ამით მოლაპარაკებისათვის უფრო ხელსაყრელი გარემოება შეექმნათ.

ტ.-ემ მართლაც იყიდა 3 ბოთლი მაგარი სასმელი და საუზმე. შ.-სთან მისვლისას მ.-ემ გააცნო მას ტ. და მცირეოდენი დანაყრების შემდეგ გაანდო ტ.-ს თხოვნა, რაზეც შ.-ემ განუცხადა, რომ მისი თხოვნა შეიძლება შესრულდეს მხოლოდ 5.000 მანეთი ქრთამის გაღების შემდეგ. ტ. ამაზე დათანხმდა და მეო-

რე დღეს მ.-სთან ერთად კვლავ მივიდა შ.-ეს ბინაში და ამ უკანასკნელს გადასცა 5.000 მანეთი.

გამომძიების პროცესში მ.-მა და შ.-ემ კატეგორიულად უარყვეს არა მარტო ქრთამის აღების ფაქტი, არამედ ტ.-სთან ნაცნობობა და მისი შ.-თან სტუმრობაც. ამ ფაქტის გასარკვევად გამოყენებულ იქნა ტ.-ს ჩვენება, რომელმაც დაკითხვისას აღნიშნა, რომ მან მაღაზიაში იყიდა ერთი ბოთლი არაყი „სტალინი“, თითო ბოთლი ღვინო „ლენქორანი“ და „ვარდისფერი მუსკატა“. ტ.-ემ განაცხადა, რომ ეს ბოთლები დარჩა შ.-სთან ბინაში და დაღევის შემდეგ ისინი შ.-ს მეუღლემ კუხნაში გაიტანა. ტ.-ემ აგრეთვე დაკითხვისას აჩვენა, რომ შ.-სთან ყოფნისას იგი დაინტერესდა ყავადანით, მივიდა ბუფეტთან და უკეთ დათვალიერების მიზნით იგი ხელში აიღო. იმისათვის, რომ ტ.-ს მიერ ნაყიდ ბოთლებზე და ყავადანზე შეიძლებოდა აღმოჩენილიყო ტ.-ს თითების ანაბეჭდები, გამომძიებელმა შ.-ს ბინა დაათვალიერა. დათვალიერების დროს აღმოჩენილ ტ.-ს მიერ დასახელებული ბოთლები და ყავადანა გამომძიებელმა ამოიღო და ტ.-ს დაქტილოსკოპიურ ბარათებთან ერთად გადაგზავნა ექსპერტიზაზე. ექსპერტიზის წინაშე დასმულ კითვაზე, ეკუთვნის თუ არა ბოთლებზე და ყავადანაზე დატოვებული თითების ანაბეჭდები ტ.-ს, მიღებულ იქნა დადებითი კატეგორიული დასკვნა. ამით დადგენილ იქნა შ.-ს ბინაში ტ.-ს ყოფნა, რამაც არსებითი როლი შეასრულა საქმის შემდგომ გახსნაში.

ასევე საგულისხმოა მეორე მაგალითიც. ვინმე ბ.-ემ განაცხადა, რომ მას ა.-მ გამოსძალა 3.000 მანეთი. დაკითხვაზე ბ.-ემ უჩვენა, რომ ა. ორჯერ მივიდა მასთან ოთახში იმ დროს, როცა იგი სრულიად მარტო იყო. გამომძიებელმა ოთახის დათვალიერების დროს ბ.-ეს გამოკითხა, თუ სად, რომელ სკამზე იჯდა ა. და უშუალოდ რა საგანს შეეხო. ბ.-ემ გაიხსენა, რომ ა.-ს ძალიან მოეწონა ბროლის ვაზა, რომელიც მან ხელში აიღო და სთხოვა მისთვის ეჩუქებინა. ვაზას დათვალიერების დროს მასზე მართლაც აღმოჩნდა თითის უფერული ანაბეჭდები. დაქტილოსკოპიური ექსპერტიზის დასკვნით თითის ეს ანაბეჭდები დატოვებული იყო ა.-ს მიერ.

დაქტილოსკოპიური ექსპერტიზის დასკვნის გაცნობის

შემდეგ ა. დაკითხვის დროს იძულებული გახდა ელიარბინა ბ.-სთან სტუმრობა და მისგან 3.000 მანეთი ქრთამის გამოძალვა¹.

თითების უფერული ანაბეჭდები შეიძლება გამოვლინდეს აგრეთვე უშუალოდ ქრთამის საგანზე ან ქრთამის საგნის შესაფუთ მასალაზე², რომელთა სწორი დამუშავება-გამოკვლევა უდაოდ ხელს შეუწყობს საქმის სწრაფად სრულ გახსნას.

ზ) საგამომძიებლო ექსპერიმენტი და ჩვენების აღვილზე შემოწმება. მექრთამეობის საქმეზე, ისევე როგორც სისხლის სამართლის ყველა სხვა საქმეზე, ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენისათვის უაღრესად დიდია საგამომძიებლო ექსპერიმენტის მნიშვნელობა. იგი არის დამოუკიდებელი საგამომძიებლო მოქმედება³, რომელიც გათვალისწინებულია საქართველოს სსრ სსსკ 183-ე მუხლითა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსების შესაბამისი მუხლებით.

მექრთამეობის საქმეებზე საგამომძიებლო ექსპერიმენტის ჩატარების ტაქტიკა არსებითად არ განსხვავდება ამავე მოქმედების ჩატარებისაგან სისხლის სამართლის დანაშაულის სხვა სახეების გამოძიების პროცესში. ამიტომ საგამომძიებლო ექსპერიმენტის სახეებზე, მის მომზადებასა და ჩატარების წესზე დაწვრილებით არ შევჩერდებით, რადგან, ჯერ ერთი ეს არ შეადგენს ჩვენი კვლევის საგანს და, მეორეც, აღნიშნული საკითხები საკმაოდ საფუძვლიანადაა დამუშავებული საბჭოთა კრიმინალისტურ ლიტერატურაში. მხოლოდ ორიოდ სიტყვით შევვხებით თვით საგამომძიებლო ექსპერიმენტის ცნებას.

საქართველოს სსრ სსსკ 183-ე მუხლში (მოკავშირე რესპუბლიკების სსსკ შესაბამის მუხლებში) და ზოგიერთი კრიმი-

¹ იხ. ა. დულოვი, ი. კარპეცი, მ. ლიუბარსკი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 9—11.

² თითების ანაბეჭდების გამოვლინება-დამუშავების შესახებ იხ. შ. ფაფიაშვილი, დაქტილოსკოპია, თბილისი 1969, გვ. 71—111.

³ ადრე კრიმინალისტურ ლიტერატურაში საგამომძიებლო ექსპერიმენტი განხილული იყო არა როგორც საგამომძიებლო მოქმედება, არამედ როგორც გამოძიების ტაქტიკური ხერხი, საგამომძიებლო დათვალიერების ნაირსახეობა. იხ. «Криминалистика», учебник, М., 1950, стр. 242; М. А. Чельцов, Советский уголовный процесс, М., 1951, стр. 271; М. С. Строгович, Курс советского уголовного процесса, М., 1958, стр. 328.

ნალისტის შრომაში საგამომძიებლო ექსპერიმენტის ცნება სრულყოფილი სახით არაა მოცემული, ვინაიდან მათში საგამომძიებლო ექსპერიმენტის მიზანი ცალმხრივადაა გაშუქებული.

საგამომძიებლო ექსპერიმენტის მიზანი და ამოცანა მარტოოდენ სხვა საგამომძიებლო მოქმედებათა დროს მიღებული მონაცემების შემოწმებითა და დაზუსტებით როდი ამოიწურება. საგამომძიებლო ექსპერიმენტის მიზანი, როგორც სწორად შენიშნავს რ. ბელკინი, არის: ა) საქმეზე შეკრებილ მტკიცებულებათა შემოწმება და ილუსტრაცია; ბ) საგამომძიებლო ვერსიების შემოწმება და შეფასება; გ) დანაშაულის ჩადენის ხელშემწყობი მიზეზებისა და პირობების დადგენა; დ) ახალ მტკიცებულებათა მიღება¹.

ასე რომ, საგამომძიებლო ექსპერიმენტის მიზანია არა მარტო სხვა ცალკეულ საგამომძიებლო მოქმედებათა დროს მიღებული მონაცემების შემოწმება და დაზუსტება, არამედ ახალ მტკიცებულებათა მიღება. უფრო ზუსტად, საგამომძიებლო ექსპერიმენტის მიზანია საქმეზე ჩატარებულ სხვა საგამომძიებლო მოქმედებებით მიღებული მონაცემების შემოწმება და დაზუსტება ახალ მტკიცებულებათა მიღების მიზნით.

საგამომძიებლო ექსპერიმენტის ჩატარება აღნიშნული მიზნის გარეშე უაზრობა იქნებოდა. ამიტომ, ჩვენი აზრით, სწორია იმ კრიმინალისტების შეხედულება, რომლებსაც საგამომძიებლო ექსპერიმენტის მიზნად მიაჩნიათ აგრეთვე ახალ დამამტკიცებელ საბუთთა მიღება. ამავე დროს, როგორც ცნობილია, საგამომძიებლო ექსპერიმენტით დამამტკიცებელი საბუთების მიღება არ ეწინააღმდეგება საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 61-ე მუხლში მოცემული დამამტკიცებელი საბუთების ცნებას. პირიქით, საგამომძიებლო ექსპერიმენტის წარმოების ოქმზე, როგორც დამამტკიცებელ საბუთზე, პირდაპირ მითითებულია საქართველოს სსრ სსსკ 78-ე მუხლში. აქედან გამომდინარე მიზანშეწონილად მიგვაჩნია სა-

¹ Р. С. Белкин, Эксперимент в следственной, судебной и прокураторской практике, М., 1964, стр. 45.

ქართველოს სსრ სსკ 183-ე მუხლის შინაარსი შეივსოს იმაზე მითითებით, რომ საგამომძიებლო ექსპერიმენტის შედეგად შეიძლება მივიღოთ აგრეთვე ახალი მტკიცებულება.

მექრთამეობის საქმეებზე უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს ისეთი საგამომძიებლო მოქმედების ჩატარებას, როგორიცაა: მოწმის, ექვემდებარებულისა და ბრალდებულის ჩვენებების ადგილზე შემოწმება.

დამამტკიცებელი საბუთების სისწორის შემოწმებისა და ახალ მტკიცებულებათა მიღების აღნიშნული საშუალება, სამწუხაროდ, ყველა მოკავშირე რესპუბლიკის სსს კოდექსებით არაა გათვალისწინებული დამოუკიდებელ სახის საგამომძიებლო მოქმედებად. მიუხედავად ამისა, საგამომძიებლო პრაქტიკაში მან უაღრესად ფართო აღიარება ჰპოვა.

ჩვენების ადგილზე შემოწმება თავისი განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე სხვადასხვა სახელწოდებით გვევლინებოდა, მაგრამ მისი მიზანი და ამოცანა ყოველთვის იყო მოწმის, დაზარალებულისა და ბრალდებულის ჩვენებების შემოწმება და ახალ მტკიცებულებათა მიღება.

უკანასკნელ პერიოდში საბჭოთა კრიმინალისტებს შორის მიმდინარეობს გაცხოველებული დავა იმის შესახებ, არის თუ არა ჩვენების ადგილზე შემოწმება დამოუკიდებელი საგამომძიებლო მოქმედება და საჭიროა თუ არა მისი ამ სახით გათვალისწინება სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსებში.

ჩვენების ადგილზე შემოწმების დამოუკიდებელ საგამომძიებლო მოქმედებად აღიარებისა და საგამომძიებლო პრაქტიკაში მისი დანერგვის წინააღმდეგ იურიდიულ ლიტერატურაში პირველად გაილაშქრეს პროფ. მ. სტროგოვიჩმა და გ. ალექსანდროვმა, რომლებმაც მიიჩნიეს იგი კანონიერების დარღვევად და მოითხოვეს მისი განდევნა საგამომძიებლო პრაქტიკიდან. მათი აზრით, ჩვენების ადგილზე შემოწმება არის შემთხვევის ადგილის განმეორებითი დათვალიერება და არა რაიმე ახალი სახის საგამომძიებლო მოქმედება¹.

ასევე პროფ. ბ. ხარაზიშვილი თვლის, რომ ჩვენების ადგილზე შემოწმება სხვა არა არის რა, თუ არა შემთხვევის ადგი-

¹ «Социалистическая законность», 1960, № 3, стр. 20—27.

ლის დათვალიერება. ამიტომ მის გამოყოფას დამოუკიდებელ საგამომძიებლო მოქმედებად არავითარი აზრი არა აქვს¹.

ზოგიერთ კრიმინალისტს მიაჩნია, რომ ჩვენების ადგილზე შემოწმება არის საგამომძიებლო ექსპერიმენტი, ან მისი ნაირსახეობა², ამოცნობა³, შემთხვევის ადგილზე ბრალდებულის განმეორებითი დაკითხვა⁴, ან კიდევ დათვალიერების, ჩხრეკის, დაკითხვის წარმოების ტაქტიკური ხერხი.

კრიმინალისტთა მეორე ჯგუფი კი ჩვენების ადგილზე შემოწმებას განიხილავს როგორც სრულიად ახალ დამოუკიდებელ საგამომძიებლო მოქმედებას, რომელიც თავისი ჩატარების ტაქტიკური თავისებურებებით არსებითად განსხვავდება ყველა სხვა საგამომძიებლო მოქმედებისაგან⁵.

ჩვენების ადგილზე შემოწმებას, მართალია, აქვს საგამომძიებლო ექსპერიმენტისა და შემთხვევის ადგილის დათვალიერებისათვის დამახასიათებელი ზოგიერთი ელემენტი, მაგრამ მათ შორის უფრო მეტი სხვაობაა, ვიდრე მსგავსება. ეს სხვაობა მდგომარეობს შემდეგში:

1. საგამომძიებლო ექსპერიმენტს აწარმოებენ ვარკვეულ პირობებში ამა თუ იმ შემთხვევის არსებობის შესაძლებლობის ან შეუძლებლობის დასადგენად. ჩვენების ადგილზე შემოწმებას კი იმის დასადგენად, თუ როგორ, რა გარემოებაში და, სახელდობრ, სად მოხდა გამოსაძიებელი შემთხვევა ან საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე სხვა დასადგენი გარემოება და შეესაბამება თუ არა მიღებული ჩვენება ადგილზე სინამდვილეში არსებულ ფაქტიურ მონაცემებს;

¹ იხ. Б. В. Харазисвили, Вопросы мотива поведения преступника в советском праве, Тбилиси, 1963, стр. 270.

² Н. Жогин, Ф. Фаткуллин, Предварительное следствие, М., 1965, стр. 148—152.

³ იხ. Р. С. Белкин, К вопросу о природе, тактических целях и разновидностях следственного эксперимента, журн. «Советское государство и право», 1958, № 1, стр. 119.

⁴ იხ. М. М. Гроздинский, Советский уголовный процесс и криминалистика, в книге: «Вопросы криминалистики», № 1—2 М., 1961, стр. 17—20.

⁵ А. В. Васильев, С. С. Степичев, Воспроизведение показаний на месте при расследовании преступлений, М., 1959, И. Быховский, А. Ратинов, Проверка показаний на месте, в книге: «Вопросы криминалистики», М., 1962, № 5, стр. 186—193 და სხვ.

2. საგამომძიებლო ექსპერიმენტის ჩატარება ძირითადად სწარმოებს ცდების სახით. ჩვენების ადგილზე შემოწმება კი ხდება ადგილზე ობიექტურად არსებულ მონაცემებთან შეპირისპირებით;

3. ჩვენების ადგილზე შემოწმებით, როგორც თვით სახელწოდება გვიჩვენებს, შეიძლება მხოლოდ მოწმის, დაზარალებულის, ექვმიტანილისა და ბრალდებულის ჩვენებების შემოწმება. საგამომძიებლო ექსპერიმენტით კი შეიძლება აგრეთვე სხვა საგამომძიებლო მოქმედებებით მიღებული დამამტკიცებელი საბუთების შემოწმებაც;

4. საგამომძიებლო ექსპერიმენტის ჩასატარებლად აუცილებელია გარემო-ვითარების აღდგენა პირვანდელი სახით. ჩვენების ადგილზე შემოწმებისას კი ასეთი პირობის დაცვა არამცთუ აუცილებელი, არამედ საჭიროც არაა;

5. ჩვენების ადგილზე შემოწმებისას აუცილებელია ბრალდებულის, ექვმიტანილის, დაზარალებულის ან მოწმის მონაწილეობა. ხოლო ექსპერიმენტის ჩატარების დროს კი მათი მონაწილეობა აუცილებელი არაა. იგი შეიძლება ჩატარდეს მათ გარეშეც;

6. ჩვენების ადგილზე შემოწმება საგამომძიებლო ექსპერიმენტისაგან განსხვავდება აგრეთვე თავისი ჩატარების ტაქტიკური თავისებურებებითა და პროცესუალური გაფორმებით.

ჩვენების ადგილზე შემოწმებასა და შემთხვევის ადგილის დათვალიერებას შორის არსებობს შემდეგი ძირითადი სხვაობა:

1. ჩვენების ადგილზე შემოწმების ჩატარება წარმოუდგენელია ადრე დაკითხული მოწმის, დაზარალებულის, ექვმიტანილის ან ბრალდებულის უშუალო მონაწილეობის გარეშე. შემთხვევის ადგილის დათვალიერებაში კი მათი მონაწილეობა აუცილებელი არაა;

2. ჩვენების ადგილზე შემოწმება ხდება მოწმის, დაზარალებულის, ექვმიტანილის ან ბრალდებულის თხრობით, მის მიერ ადრე მიცემული ჩვენების სისწორის შემოწმების მიზნით, ადგილზე ობიექტურად არსებულ მონაცემებთან შეპირისპირებით. შემთხვევის ადგილის დათვალიერების დროს კი მოწმის, დაზარალებულის, ექვმიტანილის ან ბრალდებულის თხრობა აუცილებელი არაა;

3) ჩვენების ადგილზე შემოწმება შეიძლება მოხდეს არა უშუალოდ დანაშაულის ჩადენის ადგილას (მაგალითად, იგი შეიძლება ჩატარებულ იქნეს მექრთამეობის მონაწილე პირთა პირველად ურთიერთშეხვედრისა და გაცნობის ადგილას). შემთხვევის ადგილის დათვალიერება კი, უმეტეს შემთხვევაში გულისხმობს დანაშაულის ჩადენის ან დანაშაულის ნიშნების აღმოჩენის ადგილს;

4. შემთხვევის ადგილის დათვალიერება ჩვენების ადგილზე შემოწმებისაგან არსებითად განსხვავდება თავისი ჩატარების ტაქტიკური ხერხებით. მაგალითად, ჩვენების ადგილზე შემოწმებისათვის სრულიად უცხოა შემთხვევის ადგილის დათვალიერების ისეთი ტაქტიკური ხერხების გამოყენება, როგორიცაა შემთხვევის ადგილის დათვალიერების ადგილის დაწყებისა და საზღვრების განსაზღვრა (საიდან დავიწყით დათვალიერება, ცენტრიდან თუ პერიფერიიდან), დათვალიერების სტატიკური და დინამიკური სტადია და სხვ.

ჩვენების ადგილზე შემოწმების ჩატარების ტაქტიკური თავისებურებებიდან კი განსაკუთრებით აღსანიშნავია, რომ ერთსა და იმავე გარემოებაზე რამოდენიმე მოწმის ჩვენების შემოწმება უნდა მოხდეს ცალ-ცალკე და რომ ყოველი პირის ჩვენების ადგილზე შემოწმების ჩატარებაში მონაწილეობის მისაღებად მიზანშეწონილად თანამოწმეებად მოწვეულ იქნენ სხვადასხვა პირები;

ყოველივე ზემოაღნიშნული სხვაობა საფუძველს გვაძლევს გავაკეთოთ დასკვნა, რომ ჩვენების ადგილზე შემოწმება არის არა შემთხვევის ადგილის დათვალიერება, არამედ სრულიად ახალი სახის დამოუკიდებელი საგამომძიებლო მოქმედება, რომელიც არსებითად განსხვავდება ყველა სხვა საგამომძიებლო მოქმედებებისაგან. ამიტომ მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, რომ ჩვენების ადგილზე შემოწმება გათვალისწინებულ იქნეს საქართველოს სსრ სსს კოდექსში დამოუკიდებელი საგამომძიებლო მოქმედების სახით, მით უმეტეს, რომ იგი ასეა გათვალისწინებული სამი მოკავშირე რესპუბლიკის სისხლის სამართლის საპ-

როცესო კოდექსებით¹, კრიმინალისტიკის სასწავლო პროგრამითა² და კრიმინალისტიკის სახელმძღვანელოთი³.

ჩვენების ადგილზე შემოწმების მნიშვნელობა განსაკუთრებით დიდია მექრთამეობის გახსნისათვის, ვინაიდან ამ კატეგორიის საქმეებზე ხშირად მთავარი ფაქტის ძირითად დამადასტურებელ საბუთად ქრთამის მიმცემის ან მექრთამეობაში შუამავალ პირთა ჩვენებები გვევლინება. ხოლო ეს უკანასკნელები მოითხოვს შემოწმებას, იმის დაზუსტებას, თუ რამდენად შეესაბამება მოცემული ჩვენებები ობიექტურ სინამდვილეს. ჩვენების ადგილზე შემოწმება კი აღნიშნული მიზნის მიღწევის საუკეთესო საშუალებაა.

მექრთამეობის საქმეებზე მოწმეთა და ბრალდებულთა ჩვენებების შემოწმებისათვის საგამომძიებლო პრაქტიკის მუშაკები ხშირად მიმართავენ აღნიშნული სახის საგამომძიებლო მოქმედებას. მაგრამ ვინაიდან ჩვენების ადგილზე შემოწმება გათვალისწინებული არ არის საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით, ისინი გარკვეულ წინააღმდეგობაში ვარდებიან მისი პროცესუალურად გაფორმების დროს და მას მიაწერენ ხან საგამომძიებლო ექსპერიმენტს, ხან კი შემთხვევის ადგილის დათვალიერებას და ამოცნობას.

ასე, მაგალითად, საქართველოს სსრ პროკურატურის უდიდეს საქმეთა გამომძიებელმა ს.-ს ჩვენების შესამოწმებლად ჩაატარა შემდეგი სახის საგამომძიებლო მოქმედება: მოიწვია თანამოწმენი, ჩასხდნენ ავტომანქანაში (ს. მძღოლის გვერდით, გამომძიებელი და თანამოწმენი კი — უკან) და გამომძიებელმა ს.-ს წინადადება მისცა ეჩვენებინა მ.-სათვის ქრთამის გადაცემისა და მასთან განშორების ადგილი. ავტომანქანა წაყვანილ იქნა ს.-ს მიერ ნაჩვენები გზით. მათ გაიარეს გმირთა მოედანი და ვარაზის ხევი. სახელმწიფო უნივერსიტეტის შენობის წინ, ვარაზის ხევისა და ჭაყვაძის პროსპექტის გადაკვეთის კუთხეში, ს.-მ შეაჩერებინა მძღოლს მანქანა და განაცხადა, რომ

¹ იხ. თურქმენეთის სსრ სსსკ 173-ე, ლატვიის სსრ სსსკ 185-ე და ლიტვის სსრ სსსკ 205-ე მუხლები.

² «Програма по советской криминалистике», М., 1968, стр. 11.

³ «Криминалистика», учебник, МГУ, 1963, глава XII; «Криминалистика», учеб., ВЮЗИ, 1966, стр. 337—342.

ამ ადგილას იგი და მ. ჩამოვიდნენ მანქანიდან და ქრთამის მიცემის ადგილამდე ფეხით იარეს. გამომძიებელი თანამოწმეებთან ერთად გადმოვიდა მანქანიდან და მიჰყვა ს.-ს. მათ გაიარეს მელიქიშვილის ქუჩა და ნ. ნიკოლაძის ქუჩის კუთხეში № 35 სახლთან ს.-მ აჩვენა ის ადგილი, სადაც მ.-ს გადასცა 1800 მანეთი და დასძინა, რომ ფულის გადაცემის შემდეგ მ. მას იქვე დასცილდა და დაბრუნდა უკან მელიქიშვილის ქუჩით უნივერსიტეტისაკენ. შემდეგ გამომძიებელი მიიყვანა ვარაზის ხევის ქუჩაზე უნივერსიტეტის წინ და აჩვენა კიბეები, სადაც მან მხედველობიდან დაკარგა ქრთამის ამლეები მ.

გამომძიებელმა აღნიშნულ მოქმედებაზე შეადგინა შემთხვევის ადგილის დათვალიერების ოქმი და მიუთითა: „დათვალიერება ჩავატარე ა/წლის 3 მარტს, დღისით, მზიან ამინდში, 13 საათიდან 14 საათამდე“.

აღნიშნულ მოქმედებაში, მართალია, არის სხვა საგამომძიებლო მოქმედებათა დამახასიათებელი ცალკეული ელემენტები, მაგრამ იგი რომ შემთხვევის ადგილის დათვალიერება არ არის, ამას დასაბუთებაც არ ესაჭიროება. ეს მოქმედება სხვა არა არის რა, თუ არა ჩვენების ადგილზე შემოწმება, რომელიც, როგორც აღენიშნეთ, არსებითად განსხვავდება ყველა სხვა საგამომძიებლო მოქმედებისაგან.

საგამომძიებლო პრაქტიკაში ცნობილია ისეთი შემთხვევები, როცა მექრთამეობის საქმეებზე ობიექტური ქეშმარიტების დადგენის საქმეში მნიშვნელოვანი როლი შეუსრულებია ჩვენების ადგილზე შემოწმებას. მექრთამეობის ერთ-ერთ საქმეზე მოწმედ დაკითხულმა პირებმა განაცხადეს, რომ მათ ბრალდებულს ქრთამი გადასცეს რესტორანში სმის დროს. ბრალდებული კატეგორიულად უარყოფდა როგორც ქრთამის აღებას, ისე მათთან ყოფნას. აღნიშნულის გამო და საქმეში არსებული სხვა მონაცემების საფუძველზე გამომძიებელს ეკვი შეეპარა მოწმეთა ჩვენების სისწორეში. ამიტომ გამომძიებელმა მათი ჩვენებების სისწორის შემოწმების მიზნით მოწმეებს წინადადება მისცა, რომ თითოეულს ცალ-ცალკე ეჩვენებინა რესტო-

¹ იხ. ქ. თბილისის ორგონიკის სახ. რაიონის სახალხო სასამართლოს არქივი.

რანში ის მაგიდა, რომლის ირგვლივ ისინი ისხდნენ ბრალდებულთან ერთად ქრთამის გადაცემის მომენტში და თითოეული მათგანის ჯდომის ადგილი. მოწმეებმა უჩვენეს სხვადასხვა მაგიდა და ჯდომის სხვადასხვანაირი განლაგება. მათი ჩვენების ადგილზე შემოწმების შედეგად დადგენილ იქნა, რომ მათ ქრთამის გადაცემის შესახებ გააკეთეს ცრუ განცხადება¹.

ჩვენების ადგილზე შემოწმების ჩატარებამდე რეკომენდებულია გათვალისწინებულ იქნეს შემდეგი მოსამზადებელი ღონისძიებანი: ა) იმ პირთა წინასწარი დაკითხვა და მათი ჩვენების დეტალური გაცნობა, რომელთა ჩვენებაც უნდა შემოწმდეს; ბ) ჩვენების ადგილზე შემოწმების დროის შერჩევა და განსაზღვრა; გ) მასში მონაწილეობის მისაღებად თანამოწმეთა, სპეციალისტთა და სხვა საჭირო პირთა მოწვევა; დ) სატრანსპორტო და სამეცნიერო-ტექნიკურ საშუალებათა მომზადება.

ჩვენების ადგილზე შემოწმების ჩატარების ტაქტიკური თავისებურებებიდან განსაკუთრებით აღსანიშნავია ის, რომ ერთსა და იმავე გარემოებაზე რამოდენიმე მოწმის მიერ მიცემული ჩვენების შემოწმება უნდა მოხდეს ცალ-ცალკე; ჩვენების ადგილზე შემოწმებაში მონაწილეობის მისაღებად მიზანშეწონილია თანამოწმეებად მოწვეულ იქნენ სხვადასხვა პირები; ჩვენების ადგილზე შემოწმების ჩატარების პროცესში სასურველია გამოვიყენოთ სასამართლო ოპერატიულ ფოტოგრაფიაში შემუშავებული ფოტო და კინოგადაღების ხერხები და საშუალებანი;

ჩვენების ადგილზე შემოწმების ოქმი უნდა შედგეს მესამე პირში. ოქმს ხელს უნდა აწერდეს ამ საგამომძიებლო მოქმედების ყველა მონაწილე.

ამგვარად, როგორც ზემოთქმულიდან ჩანს, ჩვენების ადგილზე შემოწმება ყველა სხვა სახის საგამომძიებლო მოქმედებისაგან არსებითად განსხვავდება თავისი განსაკუთრებული სპეციფიკით და მის ჩატარებას დიდი მნიშვნელობა აქვს საქმეზე ობიექტური კვშმარიტების დასადგენად. ამის გამო მიზანშეწონილად მიგვაჩნია საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის

¹ ა. ნ. ვასილევო, ს. ს. სტეპიჩევი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 10.

საპროცესო კოდექსში, მეჩვიდმეტე თავის ბოლოს, საგამომ-
ძიებლო ექსპერიმენტის მომდევნო მუხლად დამატებულ იქნეს
ჩვენების ადგილზე შემოწმება შემდეგი რელაქციით:

„მოწმის, დაზარალებულის, ექვმატანილისა და ბრალდ-
ებულის ჩვენებების სისწორის შემოწმების, დაზუსტებისა და
ამით საქმეზე მნიშვნელობის მქონე მტკიცებულებათა მიღები-
სათვის შეიძლება ჩატარდეს ჩვენების ადგილზე შემოწმება,
რომლის დროსაც გამომძიებელი თანამოწმეთა დასწრებით ახ-
დენს მიღებული ჩვენების შემოწმებას ადგილზე ფაქტიურ გა-
რემოებასთან შეპირისპირებით.

ამ მოქმედების შესრულება შეიძლება იმ პირობით, თუ იგი
არ ამცირებს მასში მონაწილეთა და გარშემო მყოფ პირთა
ღირსებას და არ არის საშიში მათი ჯანმრთელობისათვის.

ერთსა და იმავე გარემოების შესახებ მიცემული რამოდენი-
მე პირთა ჩვენებების ადგილზე შემოწმება უნდა შესრულდეს
ცალ-ცალკე სხვადასხვა თანამოწმეთა დასწრებით.

ჩვენების ადგილზე შემოწმების ჩატარების შესახებ შედ-
გება ოქმი ამა კოდექსის 90-ე მუხლით გათვალისწინებულ
წესების დაცვით“.

თ) ექსპერტიზის დანიშვნა. საქართველოს სსრ სისხლის სა-
მართლის საპროცესო კოდექსის 70-ე მუხლის თანახმად, „ექს-
პერტიზა დაინიშნება იმ შემთხვევაში, როდესაც საქმის გამოკ-
ვლევის ან სასამართლოში განხილვის დროს საჭიროა მეცნიე-
რული, ტექნიკური ან სხვა სპეციალური ცოდნა“. კანონის ეს
მითითება ვრცელდება ყველა სახის ექსპერტიზის დანიშვნაზე.
ამიტომ მექრთამეობის გამოძიების პროცესში საქმისათვის
მნიშვნელობის მქონე საკითხის გადასაწყვეტად თუ აუცილე-
ბელია მეცნიერული, ტექნიკური ან სხვა სპეციალური ცოდნა,
მაშინ აღნიშნული მუხლის საფუძველზე გამომძიებელი უფლე-
ბამოსილია დანიშნოს ექსპერტიზა.

როგორც საგამომძიებლო პრაქტიკა გვიჩვენებს, მექრთამე-
ობის საქმეებზე უფრო ხშირად საჭირო ხდება შემდეგი სახის
ექსპერტიზის დანიშვნა: ტრასოლოგიური, დოკუმენტების
ტექნიკურ-კრიმინალისტური და ნაწერის კრიმინალისტური
ექსპერტიზა. ზოგჯერ შეიძლება აუცილებელი იყოს საბუღალტ-
რო, ქიმიური და კომპლექსური სახის ექსპერტიზის დანიშვნა.

მექრთამეობის საქმეებზე ნაწერის კრიმინალისტური ექსპერტიზის მნიშვნელობის საილუსტრაციოდ საგამომძიებლო პრაქტიკიდან მოვიტანთ შემდეგ მაგალითს: გულახმედოვმა საბჭოთა არმიის რიგებში გაწვევიდან თავის დაღწევის მიზნით ქ. თბილისის ერთ-ერთი რაიონის სამხედრო კომისარიატის II ნაწილის უფროსს ბინაზე მიუტანა კონვერტში ჩადებული 100 მანეთი, დაუტოვა მის მეუღლეს და სთხოვა, რომ იგი ბ.-სათვის გადაეცა. ბ.-მ სახლში დაბრუნების დროს კონვერტი გახსნა. კონვერტში აღმოჩნდა 100 მანეთი. აღნიშნულის შესახებ მან მაშინვე განაცხადა სამსახურში.

კონვერტის მარჯვენა მხარეს რუსულ ენაზე იისფერი მელნით ეწერა: „გულახმედოვ ზახიდ“.

ეკვიტიანილის სახით დაკითხულმა გულახმედოვმა უარყო მის მიერ ბ.-ს მეუღლისათვის კონვერტში ჩადებული 100 მანეთის დატოვების ფაქტი. აღნიშნულის გამო დანიშნულ იქნა ნაწერის კრიმინალისტური ექსპერტიზა, რომლის წინაშე გადასაწყვეტად დაისვა კითხვა: კონვერტზე გაკეთებული წარწერა „გულახმედოვ ზახიდ“ შესრულებულია თუ არა თვით გულახმედოვის მიერ. კითხვაზე ექსპერტმა მისცა დადებითი კატეგორიული დასკვნა. ექსპერტიზის დასკვნის გაცნობის შემდეგ გულახმედოვმა აღიარა ჩადენილი დანაშაული¹.

როგორც ცნობილია, ზოგჯერ მექრთამეობას თან სდევს ამა თუ იმ თანამდებობის პირის მიერ ყალბი დოკუმენტების გაკეთება და ამით ქრთამის მიმცემის ინტერესებისათვის გარკვეული სახის მოქმედების შესრულება. დოკუმენტების სიყალბის საკითხის გარკვევა კი, ცხადია, შეუძლებელია კრიმინალისტური ექსპერტიზის დასკვნის გარეშე. ასე, მაგალითად, საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობის საბჭოს მთავარი ინჟინერი შ. დაუკავშირდა ს.-ს, გამოართვა მას 33.000 მანეთი (ფულის ძველი კურსით) და შეპირდა, რომ საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობის საბჭოში უშოვნოდა ფონდირებულ შიფერს. შ. თავის მხრივ დაუკავშირდა კ.-ს და სახალხო მეურნეობის საბჭოს საწარმოო სამმართველოს თანამშრომლებს თ.-სა და

¹ ქ. თბილისის კიროვის სახ. რაიონის პროკურატურის საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

ქ.-ს. მათი დახმარებით ჯერ მოახერხა შიფერის მოთხოვნაზე ყალბი მომართვებისა და განრიგების გაკეთება, შემდეგ კი თვით შიფერისა და მისი გასაგზავნი ვაგონების შოვნა. რადგან შ. უარყოფდა ამ საბუთების შედგენას და მათზე ხელის მოწერას, გამოძიებით საჭირო გახდა იმის დადგენა, თუ ვინ შეადგინა ყალბი განრიგები და მიმართვები.

აღნიშნულის გამო დაინიშნა კრიმინალისტური ექსპერტიზა, რომელსაც გადასაწყვეტად დაესვა შემდეგი კითხვები:

1. მიმართვაზე ხელმოწერა „მიქელაძე“ და გასაგზავლის ნომერი „16—28“ შესრულებული ხომ არაა შ.-ს, კ.-ს, თ.-ს, ქ.-ს ან ს.-ს მიერ;

2. აღნიშნული მიმართვები და წარმოდგენილი ნიმუშები შესრულებულია თუ არა ერთსა და იგივე საბეჭდ მანქანაზე;

3. მიმართვაზე გაკეთებული ხელმოწერა „Старченко“, გასაგზავლის ნომერი და თარიღი „5 июля 1958г. № 142“ შესრულებული ხომ არ არის შ.-ს, კ.-ს, თ.-ს, ქ.-ს ან ს.-ს მიერ.

დასმულ კითხვებზე ექსპერტმა მისცა კატეგორიული დასკვნა, რომ ხელნაწერი ტექსტი — „5 июля 1958, № 142“ და ხელმოწერა ს.-ს სახელით შესრულებულია არა ს.-ს, არამედ შ.-ს მიერ და რომ ტექსტი 1958 წლის 12 სექტემბრის თარიღით, ნომრის გარეშე, დაბეჭდილია იმ საბეჭდ მანქანაზე (№ 19277), რომელზეც შესრულებულია გამოკვლევისათვის შესადარებლად წარმოდგენილი ნიმუში.

ექსპერტის დასკვნის გაცნობის შემდეგ ბრალდებულის სახით დაკითხულმა შ.-მ თავი დამნაშავედ ცნო ს.-სგან ქრთამის აღებასა და ყალბი განრიგების შედგენაში¹.

მექრთამეობის გახსნის საქმეში ექსპერტიზის მნიშვნელობის საილუსტრაციოდ ასევე საყურადღებოა შემდეგი მაგალითი: ერთ-ერთი უცნობი ქალი მივიდა მოსამართლე ზინჩენკოს ბინაზე და სთხოვა მის ცოლს, რომ მოსამართლისათვის გადაეცა სამსახურებრივი პაკეტი. ზინჩენკოს ცოლმა პაკეტის მიღებაზე უარი განაცხადა ჯა უთხრა, რომ მის მეუღლეს პაკეტი უშუა-

¹ იხ. ქ. თბილისის კალინინის სახ. რაიონის პროკურატურის საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

ლოდ სახალხო სასამართლოში უნდა გადაეცესო. უცნობმა ქალმა პაკეტი მაინც კარებში დაუტოვა და სწრაფად წავიდა.

ვინაიდან პაკეტს გარეგნულად მართლაც ოფიციალური ფორმა ჰქონდა (წარმოდგენილი იყო დალუქული სახით და კონვერტზე შეიმჩნეოდა შტამპის ანაბეჭდი), ზინჩენკომ (ცოლმა) სასწრაფოდ წაუღო იგი თავის ქმარს სახალხო სასამართლოში.

მოსამართლე ზინჩენკომ ცოლისაგან აღნიშნული ამბის მოსმენის შემდეგ პაკეტი გახსნა თანამოწმეთა დასწრებით. პაკეტში აღმოჩნდა სამი ათასი მანეთი და შემდეგი შინაარსის პატარა წერილი: «Посылаю Вам за сало, которое Вы продавали. Если оно будет незасолено, то возьму столько и еще столько». ფული შეხვეული იყო 7 ივლისის გაზეთ „პრავდა“-ს ნახევში. კონვერტის ცენტრში შეიმჩნეოდა ორი ცხიმოვანი ლაქა. ტექსტი დაწერილი იყო რვეულიდან ამოხეული უჯრედებიანი ფურცლის პატარა ქაღალდზე.

აღნიშნულ ფაქტზე აღიძრა სისხლის სამართლის საქმე, რომლის გამოძიების პროცესში გამომძიებელმა დაათვალიერა მოსამართლე ზინჩენკოს წარმოებაში მყოფი საქმეები იმის გამოსარკვევად, თუ რომელი ბრალდებულის სასარგებლოდ შეიძლებოდა მიეტანათ მოსამართლე ზინჩენკოსათვის ქრთამი. აღნიშნული საქმეების დათვალიერების დროს გამომძიებლის ყურადღება მიიპყრო ბრალდებულ ი. ფ. სალოს საქმემ, ვინაიდან მოსამართლე ზინჩენკოს ბინაზე მიტანილ პაკეტში აღმოჩენილი წერილი იწყებოდა სიტყვებით: „Посылаю Вам за сало...“ ამ გარემოების გამო ბრალდებულ სალოს ბინაზე ჩატარდა ჩხრეკა, რომლის დროს აღმოჩენილ და ამოღებულ იქნა შავი ფერის ორი კოჭი ძაფი (№ 10 და № 40), ორი რვეულის ფურცელი, ერთი უჯრედებიანი საერთო რვეული და საშრობი ქაღალდი, რომელზეც აღბეჭდილი იყო რაღაც გაურკვეველი ტექსტი. ყველა ეს მასალა გამოსარკვევად გადაეგზავნა ექსპერტს. მოცემულ საქმეზე ჩატარებული კომპლექსური ექსპერტიზით გამოირკვა: 1. საშრობის ქაღალდზე არსებული ტექსტის ანაბეჭდი შესრულებულია ხელმოწერისა და თარიღის გარეშე და იწყება შემდეგი სიტყვებით: „Посылаю Вам за сало“ და აგრეთვე „Нарсудье Участка“; 2. მოსამართლე-

სათვის მიტანილ პაკეტში ჩადებული ქაღალდი, რომელზეც შესრულებულია ტექსტი „Посылаю Вам за сего...“ და ი. ფ. სალოს ბინაში აღმოჩენილი ქაღალდი დახვეამდე შეადგენდა ერთ მთლიან ფურცელს.

ექსპერტიზით მიღებული მონაცემები გამომძიებელმა ტაქტიკურად სწორად გამოიყენა სამართალში მიცემული ი. ფ. სალოს სიდედრის დაკითხვის დროს. ამ უკანასკნელის ჩვენებით, ი. ფ. სალოსათვის სასჯელის შემსუბუქების მიზნით მან გადაწყვიტა მოსამართლისათვის ქრთამის მიცემა. ამიტომ მან წერილის ტექსტი დააწერინა თავის დას (რომელიც იმ დროს მასთან იყო ჩამოსული) და მასვე შეატანინა მოსამართლის ბინაში. კონვერტში ჩადებული ტექსტი: „Если оно будет не засолено, то возьму столько и еще столько“, ნიშნავდა: თუ სალო მსჯავრდადებული არ იქნება, მაშინ კიდევ მოგცემ 6 ათას მანეთსო (პირველად ქრთამის სახით გაგზავნილ იქნა სამი ათასი მანეთი).

ამრიგად, ექსპერტიზის დასკვნამ გადამწყვეტი როლი შეასრულა ქრთამის მრმცემის დადგენასა და საქმის ყოველმხრივ გახსნაში¹.

იმ შემთხვევაში, როდესაც მექრთამეობის საქმეზე საჭიროა ამა თუ იმ სახის ექსპერტიზის დანიშვნა, გამომძიებელმა უნდა შეკრიბოს გამოკვლევისათვის საჭირო ყველა მასალა და გამოიტანოს დადგენილება ექსპერტიზის დანიშვნის შესახებ.

სქართველოს სსრ სსსკ 184-ე მუხლის თანახმად, ექპერტიზის დანიშვნის შესახებ გამოტანილ დადგენილებაში მითითებული უნდა იყოს უშუალოდ ექსპერტი, ე. ი. ის, ვისაც ევალება ექსპერტიზის ჩატარება, ან იმ დაწესებულების სახელწოდება, სადაც უნდა ჩატარდეს ექსპერტიზა. იმ შემთხვევაში, თუ ექსპერტიზა ჩატარდება საექსპერტო დაწესებულების გარეთ, მაშინ სსსკ 191-ე მუხლის ძალით, გამომძიებელმა უნდა დაიბაროს ის პირი, ვისაც დაევალება ექსპერტიზის ჩატარება და შეამოწმოს მისი პიროვნება, მისი დამოკიდებულება ბრალდებულთან, დაზარალებულთან და საჭირო ცნობები მისი სპე-

¹ «Теория и практика криминалистической экспертизы», сборник I, М., 1955, стр. 131—138.

ციალობისა და კომპეტენტურობის შესახებ. შემდეგ გამომძიებელი ექსპერტს აბარებს დადგენილების ასლს და აფრთხილებს, რომ „აუცილებელია ისეთი დასკვნის მიცემა, რომელიც ზუსტად უნდა ეყრდნობოდეს მის განკარგულებაში გადაცემულ მასალებს და იმ სპეციალურ ცოდნას, რაც ექსპერტს აქვს“. გამომძიებელმა ექსპერტს უნდა განუმარტოს აგრეთვე მისი უფლებები და მოვალეობები, რომლებიც გათვალისწინებულია სსსკ 73-ე მუხლით. შემდეგ ექსპერტი გაფრთხილებულ უნდა იქნეს, რომ „იგი პასუხს აგებს დასკვნის მიცემაზე უარის თქმის, თავის არიდების ან წინასწარი შეცნობით ცრუ დასკვნის მიცემისათვის, რაზედაც მას ჩამოერთმევა ხელწერილი“. ყველა ეს ზემოაღნიშნული მოქმედება გამომძიებელმა უნდა შეიტანოს ექსპერტიზის დანიშვნის შესახებ გამოტანილ დადგენილებაში, რასაც დაადასტურებს ექსპერტი თავის ხელმოწერით.

თუ გამომძიებელი დადგენილებაში არ მიუთითებს ექსპერტზე და ასახელებს მხოლოდ საექსპერტო დაწესებულებას, მაშინ დაწესებულებას უნდა გაუგზავნოს დადგენილების ასლი და ექსპერტიზისათვის საჭირო მასალა (საქართველოს სსრ სსსკ 188-ე მუხლი). დაწესებულების ხელმძღვანელმა, სსსკ 189-ე მუხლის თანახმად, გამომძიებლის მიერ გამოტანილი დადგენილების მიღების შემდეგ ექსპერტიზის ჩატარება უნდა დაავალოს ერთ ან რამდენიმე თანამშრომელს. ამავე დროს, ექსპერტიზის ჩამტარებელი პირი გაფრთხილებულ უნდა იქნეს საექსპერტო დაწესებულების ხელმძღვანელის მიერ, რომ იგი პასუხს აგებს საქართველოს სსრ სსკ 197-ე მუხლით წინასწარი შეცნობით ცრუ დასკვნის მიცემისათვის.

ექსპერტიზის დანიშვნის შესახებ გამოტანილ დადგენილებაში ექსპერტის წინაშე დასმული საკითხები უნდა იყოს ჩამოყალიბებული ზუსტად, ნათლად და კონკრეტულად. საქართველოს სსრ სსსკ 184-ე მუხლის თანახმად, ექსპერტიზის დანიშვნის შესახებ გამოტანილ დადგენილებაში აღნიშნული უნდა იყოს: ა) ექსპერტიზის დანიშვნის საფუძველი; ბ) ექსპერტი ან იმ დაწესებულების სახელწოდება, სადაც ექსპერტიზა ჩატარდება; გ) კითხვები, რომელთა შესახებ მიცემულ უნდა იქნეს დასკვნა; დ) გამოსაკვლევად გადასაგზავნი დოკუმენტების ნუსხა.

ამრიგად, ექსპერტიზის დანიშვნა ერთ-ერთი რთული საგამომძიებლო მოქმედებაა, რომლის ჩატარებისათვის გამომძიებელმა უნდა შეასრულოს მთელი რიგი მოსამზადებელი ღონისძიებანი, კერძოდ: გამოკვლევისათვის საჭირო მასალების შეკრება, ექსპერტიზის დანიშვნის შესახებ დადგენილების გამოტანა, დადგენილებაში ექსპერტიზით გადასაწყვეტი საკითხების სწორი ფორმულირება და საექსპერტო დაწესებულებაში დადგენილების დროულად გადაგზავნა გამოკვლევისათვის საჭირო მასალასთან ერთად. უნდა გვახსოვდეს, რომ ექსპერტიზის სწორად და დროულად დანიშვნას, აგრეთვე ექსპერტიზია მაღალხარისხოვნად ჩატარებას საკმაოდ დიდი მნიშვნელობა აქვს მექრთამეობის საქმის სწრაფი, სრული გახსნისა და საქმეზე ობიექტური ქეშმარიტების დადგენისათვის.

ი) ბრალდების წაყენება და ბრალდებულის დაკითხვა¹.

მექრთამეობის საქმეზე, ისევე როგორც ყველა სახის სისხლის სამართლის დანაშაულზე. ბრალდების წაყენება და ბრალდებულის დაკითხვა არის წინასწარი გამოძიების ერთ-ერთი რთული და მნიშვნელოვანი საგამომძიებლო მოქმედება. ქრთამის ამლების, ქრთამის მიმცემის ან მექრთამეობაში შუამავალი პირის ბრალდებულის სახით დაკითხვას, როგორც წესი, წინ უნდა უსწრებდეს ბრალდებულის სახით მათი პასუხისგებაში მიცემა.

ზოგიერთი კრიმინალისტის აზრით, პირისათვის ბრალდების წაყენება უნდა მოხდეს საქმეზე წინასწარი გამოძიების ძირითადად დამთავრების შემდეგ². ასეთი მოსაზრება, ფიქრობთ, გაუმართლებელია, როგორც პროცესუალური, ისე ტაქტიკური თვალსაზრისით. პროცესუალური თვალსაზრისით იმიტომ, რომ, თუ საქმეზე შევკრებთ მექრთამეობის დამამტკიცებელ ყველა

¹ ვინაიდან ექვმიტანილისა და ბრალდებულის დაკითხვა თავისი ტაქტიკური თავისებურებებით ერთიმეორისაგან არსებითად არ განსხვავდება, ავტორმა მიზანშეწონილად არ მიიჩნია ექვმიტანილის დაკითხვის ცალკე გამოყოფა და ძირითადად ყურადღება გაამახვილა ბრალდებულის დაკითხვის ტაქტიკურ თავისებურებებზე. ბრალდებულის დაკითხვის ზოგიერთი ტაქტიკური ხერხი შეიძლება წარმატებით იქნეს გამოყენებული ექვმიტანილის დაკითხვის დროსაც.

² იხ. М. Е. Евгенъев, Методика и тактика расследования преступления, Киев, 1940, стр. 214—215.

საქირო საბუთს და ბრალდების წაყენებას გადავდებთ გამოძიების დამთავრების ბოლოსათვის, ამით ბრალდებულს საშუალება წაერთმევა განახორციელოს კანონით მინიჭებული უფლება დაცვაზე წინასწარი გამოძიების სტადიაზე. აღნიშნული მოსაზრება ტაქტიკური თვალსაზრისით უმართებულოა იმიტომ, რომ მოცემული პირისათვის ბრალდების წაყენება და მისი დაკითხვა უნდა მოხდეს არა უგვიანეს 48 საათისა ამ პირის ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემის შესახებ დადგენილების გამოტანის მომენტიდან. ამიტომ, თუ ბრალდების წაყენებას გადავდებთ გამოძიების ბოლოსათვის, მაშინ ამავე დროისათვის უნდა გადაიდოს პირის ბრალდებულის სახით დაკითხვა და, ცხადია, პირის პასუხისგებაში მიცემის შესახებ დადგენილების გამოტანაც. ეს კი საერთოდ უარყოფითად იმოქმედებს გამოძიების ხარისხზე, ვინაიდან ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემის შესახებ გამოტანილი დადგენილების სწორად შედგენა მეტ-ნაკლებად უკვე განსაზღვრავს ბრალდებულისაგან სწორი ჩვენების მიღების შესაძლებლობას.

ამიტომ თუ საქმეზე მოიპოვება „საკმაო დამამტკიცებელი საბუთები“ მექრთამეობის ჩადენაში ბრალდების წაყენებისათვის, მაშინ საქართველოს სსრ სსსკ 140-ე მუხლის საფუძველზე გამოძიებელმა დაუყოვნებლივ უნდა გამოიტანოს დასაბუთებული დადგენილება პირის ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემის შესახებ და 48 საათის განმავლობაში წაუყენოს ბრალდება (სსსკ 145 მუხ.). თუ მექრთამეობის ჩადენაში იმხილება რხმოდენიმე პირი, მაშინ რეკომენდებულია თითოეული მათგანის ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემის შესახებ დადგენილება გამოტანილ იქნეს ცალ-ცალკე.

ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემის შესახებ გამოტანილ დადგენილებაში მექრთამეობაში მხილებული პირის დანაშაულებრივი ქმედობა გადმოცემული უნდა იყოს ისეთი თანმიმდევრობით, რომ დადგენილების გაცნობის დროს, ბრალდებულს შეექმნას შთაბეჭდილება, რომ გამოძიებისათვის ცნობილია მის მიერ ჩადენილი დანაშაულის მთლიანი მექანიზმი. ამიტომ მექრთამეობაში მხილებული პირის (ქრთამის ამღების, ქრთამის მიმცემის ან მექრთამეობაში შუამავლის) ბრალდებუ-

ლის სახით პასუხისგებაში მიცემის შესახებ გამოტანილ დადგენილებაში მიზანშეწონილია მიეთითოს, თუ ვის გადაეცა ქრთამის საგანი, როდის, სად, რა, ვის მიერ, რისთვის. როგორ და რა საშუალებით. მასში აგრეთვე უნდა მიეთითოს მათ მიერ ჩადენილი ქმედობის კვალიფიკაციაზე (სსკ სათანადო მუხლზე);

ზოგიერთი საბჭოთა კრიმინალისტის აზრით, პირის ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემის შესახებ გამოტანილ დადგენილებაში მითითებულ უნდა იქნეს ყველა ძირითადი დამამტკიცებელი საბუთი¹.

ასეთი მოსაზრება არასწორი და ტაქტიკურად გაუმართლებელია. ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემის შესახებ გამოტანილ დადგენილებაში ყველა ძირითადი დამამტკიცებელი საბუთის მითითება ბრალდებულს საშუალებას მისცემს წინასწარ განსაზღვროს, თუ საქმეზე რა დამამტკიცებელი საბუთებია შეკრებილი მის წინააღმდეგ, რა გარემოებები და რა ფაქტებია გამოძიებისათვის ცნობილი და რა არა. ამით, როგორც სწორადაა მითითებული ლიტერატურაში, ბრალდებულს მიეცემა თავდაცვის სრული საშუალება. გამომძიებელი კი მის წინაშე აღმოჩნდება დამამტკიცებელი საბუთებით განიარაღებული². ამავე დროს, ასეთი დადგენილება, როგორც სწორად შენიშნავს ვ. ჩეკანოვი, არსებითად იქნებოდა დამამტკიცებელი საბუთების და არა ბრალდების წარდგენა³.

ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემის შესახებ გამოტანილ დადგენილებაში მიზანშეწონილია მიეთითოს მარტო-ოდენ ქრთამის მიცემა-აღების გარემოებებზე და არა დამამტკიცებელ საბუთებზე. დადგენილება უნდა გაეცნოს ბრალდებულს და მასზე ხელი მოაწეროს. შემდეგ კი იგი უნდა დაიკითხოს ბრალდებულის სახით.

¹ იხ. Р. Д. Рахунов, Предварительное расследование в советском уголовном процессе. Автореферат докторской диссертации. М., 1953, стр. 15; Н. В. Жогин, Ф. Н. Фаткуллин, Предварительное следствие, М., 1965, стр. 205—210 და სხვ.

² იხ. М. А. Чельцов, Советский уголовный процесс, Госюриздат, 1962, стр. 308; Л. М. Корнеева, Привлечение в качестве обвиняемого, Госюриздат, 1962, стр. 57—58.

³ В. Я. Чеканов, Привлечение в качестве обвиняемого и предъявление обвинения, СГУ, 1959, стр. 34.

იმ შემთხვევაში, თუ გამოძიების პროცესში გამოვლინებულ იქნება იმ პირის მიერ ჩადენილი მექრთამეობის ახალი ფაქტები, რომელსაც ადრე უკვე წარედგინა ბრალდება, მაშინ საჭიროა გამოძიებელმა კვლავ გამოიტანოს დადგენილება მოცემული პირის ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემის შესახებ, განმეორებით წარუდგინოს ბრალდება და დეტალურად დაკითხოს იგი ახლად წარდგენილი დამატებითი ბრალდების ირგვლივ.

რამდენადაც მექრთამეობის მონაწილედ უმეტეს შემთხვევაში გვევლინება ორი ან მეტი პირი, დიდი მნიშვნელობა აქვს მექრთამეობაში მხილებულ პირთათვის ბრალდების წარდგენის თანმიმდევრობისა და დროის განსაზღვრას. ასეთ შემთხვევაში პირველ რიგში ბრალდება, როგორც წესი, უნდა წარედგინოს და დაკითხოს ის პირი, რომლის მიმართაც უფრო მეტი დამამტკიცებელი საბუთები მოგვეპოვება და რომლისგანაც წინასწარი მონაცემებით მოსალოდნელია, რომ მივიღებთ სწორ ჩვენებას და აგრეთვე მექრთამეობაში მონაწილე სხვა დანარჩენ პირთა დანაშაულებრივი ქმედობის მამხილებელ მასალებს. ბრალდების წარდგენის ასეთი თანმიმდევრობა, ვფიქრობთ, უფრო გააადვილებს ბრალდებულის სახით მექრთამეობაში მხილებულ პირთა შემდგომი დაკითხვისათვის ტაქტიკური ხერხების სწორად შერჩევასა და გამოყენებას.

მექრთამეობაში მონაწილე პირისათვის ბრალდების წარდგენა უნდა მოხდეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა საქმეზე შეკრებილი მონაცემებით მოგვეპოვება საკმარისი დამამტკიცებელი საბუთები იმისა, რომ მოცემული დანაშაულებრივი ქმედობა ნამდვილად კონკრეტული პირის მიერაა ჩადენილი¹.

საქართველოს სსრ სსსკ 141-ე მუხლის თანახმად, იმ შემთხვევაში, თუ ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემის მომენტისათვის საქმეზე შეკრებილი დამამტკიცებელი საბუთების

¹ ავტორი არ იზიარებს იმ კრიმინალისტების მოსაზრებას, რომლებიც ბრალდების წაყენებას დასაშვებად მიიჩნევენ გამოძიებლის ვარაუდის საფუძველზე: იხ. В. А. Стремовский, Предварительное расследование в советском уголовном процессе, Госюриздат, 1958, стр. 316; Н. Н. Полянский, Очерк развития советской науки уголовного процесса, АН СССР, 1960, стр. 133; Р. Д. Рахунов, Участники уголовно-процессуальной деятельности, Госюриздат, 1961, стр. 194.

საფუძველზე უკვე შეიძლება ისეთი დასკვნის გაკეთება, რომ მოცემული პირის მიერ მექრთამეობის გარდა ჩადენილია კიდევ სხვა სახის დანაშაული, რომელიც გათვალისწინებულია სსკ სხვა მუხლით (მაგალითად, თანამდებობის პირის მიერ ქრთამის აღება და სამსახურებრივი სიყალბე), მაშინ დადგენილებაში უნდა მიეთითოს სსკ 189-ე მუხლით (ქრთამის აღება) და 191-ე მუხლით (სამსახურებრივი სიყალბე) გათვალისწინებული დანაშაულის ნიშნები და კვალიფიკაციის განმსაზღვრელი გარემოებანი.

ბრალდებულის დაკითხვა მექრთამეობის საქმეებზე ერთ-ერთი მეტად რთული საგამომძიებლო მოქმედებაა, რომლის სწორად, მაღალხარისხოვნად ჩატარებაზე ბევრადაა დამოკიდებული დანაშაულის სრული, ყოველმხრივი და ობიექტური გამოკვლევა.

ბრალდებულის დაკითხვის მნიშვნელობა, მისი სირთულე, კიდევ უფრო იზრდება მოცემული სახის დანაშაულის შემადგენლობის, მისი ჩადენის ხერხებისა და საშუალებების ფარული, შენიღბული ხასიათის გამო. ქრთამის ამღების, ქრთამის მიმცემის ან მექრთამეობაში შუამავალი პირის ბრალდებულის სახით დაკითხვა უნდა მოხდეს დაუყოვნებლივ ბრალდებულის წარდგენის შემდეგ.

ბრალდებულისაგან სწორი ჩვენების მიღება დამოკიდებულია იმაზე, თუ გამომძიებელი რამდენადაა მომზადებული დაკითხვისათვის, რამდენად იცნობს იგი საქმეში არსებულ მამხილებელ მასალებს და რამდენად სწორად გამოიყენებს მათ დაკითხვის პროცესში. როგორც ცნობილია, ბრალდებულისაგან სწორი ჩვენების მიღება დამოკიდებულია აგრეთვე გამომძიებლის პრაქტიკულ გამოცდილებაზე, მის თეორიულ მომზადებაზე, იმაზე, იცნობს თუ არა ბრალდებულის დაკითხვისათვის კრიმინალისტიკაში შემუშავებულ დასაშვებ ტაქტიკურ ხერხებს.

ქრთამის მიმცემის, ქრთამის ამღების ან მექრთამეობაში შუამავლის ბრალდებულის სახით დაკითხვის პროცესში გათვალისწინებულ უნდა იქნეს მათი ფსიქოლოგიური განწყობა. უნდა გვახსოვდეს, რომ ბრალდებულის სახით პასუხისმგებლობაში მიცემის შესახებ გამოტანილი დადგენილების გაცნობა და იმის

შეშ. რომ დაკითხვის პროცესში შესაძლოა გამოვლინდეს მისი დანაშაულებრივი ქმედობა, ბრალდებულში იწვევს ემოციურ განცდებს. გაღიზიანებას და ჩადენილი დანაშაულისათვის წარდგენილი ბრალდება მისი აზროვნების ცენტრში იკავებს მუდმივ ადგილს. რომელიც აიძულებს იფიქროს, იაზროვნოს და ერთიმეორეს დაუპირისპიროს ფაქტები. აზრები და სურვილები. მის ასეთ ემოციონალური განცდების ქიდილში თავს იჩენს ეგრეთ წოდებული დადებითი და უარყოფითი მოტივების ურთიერთდაპირისპირება. დადებითია ის, რომ დაკითხვის მოლოდინში ბრალდებულში წამოიჭრება სურვილი — აღიაროს ჩადენილი დანაშაული (თუკი მას ნამდვილად ჩადენილი აქვს იგი) და გამოძიებას მისცეს სწორი ჩვენება. მაგარმ იმავე დროს მასში წარმოიქმნება მეორე — სრულიად საწინააღმდეგო სურვილი — დამალოს თავის მიერ ჩადენილი დანაშაული და გამოძიებას მისცეს არასწორი ჩვენება.

ბრალდებულისაგან სწორი ჩვენების მისაღებად გამოძიებელმა უდნა მოძებნოს მის ფსიქოლოგიურ განცდებში დადებითი მოტივები და დაეხმაროს მას უარყოფით მოტივებზე გამარჯვებაში, მოიპოვოს ბრალდებულის ნდობა და დაამყაროს მასთან სწორი, მკიდრო ფსიქოლოგიური კონტაქტი, დასაკითხ პირს მისცეს სწორი ლოგიკური თანმიმდევრობით აგებული, მკვეთრად გამოკვეთილი კითხვები, გულდასმით მოისმინოს დასმულ კითხვებზე ბრალდებულის პასუხი და შეძლოს მისი სწორი გაანალიზება¹.

ბრალდებულის დაკითხვის სწორად და მაღალხარისხოვნად ჩატარებისათვის საჭიროა გამოძიებლის სათანადო მომზადება. ბრალდებულის დაკითხვისათვის გამოძიებლის ასეთ მოსამზადებელ საფეხურებად მიჩნეულია: ა) საქმეში არსებული მასალების დეტალური გაცნობა; ბ) ბრალდებულთა დაკითხვის თანმიმდევრობის განსაზღვრა (როცა საქმეში რამოდენიმე

¹ იხ. А. Н. Роша. Эмоциональное состояние обвиняемого во время допроса, «Вестник Московского университета», серия Х, Право, 1963, № 3; А. Н. Роша, Процессуальные и психологические задачи допроса обвиняемого Автореферат кандидатской диссертации, М., 1965, стр. 15; И. Н. Сушкин. Учет психологии обвиняемого при допросе, «Следственная практика», вып. 59, М., 1963, стр. 142—133 და სხვ.

ბრალდებულის): გ) დასაკითხი პირის მიერ ჩადენილი მექრთამეობის ფაქტების მამხილებელი მასალების მომარჯვება; დ) მექრთამეობის მონაწილე პირთა ერთმანეთთან შეხვედრისა და ქრთამის მიცემა-აღების გარემოებებზე მიმთითებელი საქმეში არსებული მასალების შესწავლა; ე) დაკითხვის დროისა და ადგილის განსაზღვრა; ვ) ბრალდებულის პიროვნების წინასწარი გამოკვლევა, მისი ფსიქოლოგიის საფუძვლიანი შესწავლა და მის შესაბამისად დაკითხვის ტაქტიკური ხერხების შერჩევა; ზ) დაკითხვის გეგმის შედგენა და მასში გამოსაკვლევი გარემოებების შესახებ ბრალდებულის დაკითხვის თანმიმდევრობის განსაზღვრა; თ) თვით გამოძიებლის ფსიქოლოგიური მომზადება დაკითხვისათვის.

აღნიშნული გარემოებებიდან დაკითხვის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მოსამზადებელ საფეხურად უნდა ჩაითვალოს ბრალდებულის მიერ ჩადენილი მექრთამეობის ფაქტის ყველა შესაძლო მამხილებელი მასალების შეკრება, რადგან, როგორც წესი, მექრთამეობის ჩამდენი პირი (თუ იგი დაკითხვის აღრიხედელ საფეხურებზე უარყოფდა ჩადენილ მექრთამეობას ან მასში მონაწილეობას) თავს დამნაშავედ ცნობს მხოლოდ მაშინ, როცა სათანადო დამამტკიცებელი საბუთებით ყოველმხრივ ვამხელთ მიცემული ჩვენების სიცრუეში. დაკითხვის მომზადების მეორე მნიშვნელოვანი გარემოებაა ბრალდებულის პიროვნების წინასწარი, ყოველმხრივი გამოკვლევა.

ხსენებული გარემოებების წინასწარი შესწავლა-გამოკვლევის გარეშე შეუძლებელია დაკითხვის მართებული ტაქტიკური ხერხების შერჩევა და მექრთამეობაში მონაწილე პირთა ბრალდებულის სახით დაკითხვის სწორი თანმიმდევრობის განსაზღვრა. ამასთან ერთად დასაკითხი პიროვნების შესწავლა, როგორც სწორად შენიშნავს ა. როშა, საშუალებას გვაძლევს შევარჩიოთ არა მარტო დაკითხვის ხერხები, არამედ დავადგინოთ აგრეთვე მოცემული დანაშაულის მოტივები, გამოვავლინოთ დანაშაულის უშუალო მიზეზები და მოვძებნოთ დანაშაულის გამოსწორების გზები¹. ამავდროს, როგორც ცნობი-

¹ იხ. А. Н. Роша. Процессуальные и психологические начала допроса обвиняемого. Автореферат кандидатской диссертации, М. 1965, стр. 15.

ლია, ბრალდებულის პიროვნების შესწავლის გარეშე არ შეიძლება ვილაპარაკოთ საქმეზე წინასწარი გამოძიების ყოველმხრივ, სრულ და ობიექტურ გამოკვლევაზე, ვინაიდან ბრალდებულის პიროვნების შესწავლა არის საქმეზე წინასწარი გამოძიებით დასადგენი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი გარემოება.

როგორც ცნობილია, მექრთამეობის საქმეზე ბრალდებულის სახით პასუხისმგებაში შეიძლება მიცემული იყოს ქრთამის მიმცემი, ქრთამის ამღები და მექრთამეობაში შუამავალი, ზოგჯერ კი რამოდენიმე ქრთამის მიმცემი, ქრთამის ამღები და მექრთამეობაში შუამავალი. ასეთ დროს რეკომენდებულია პირველ რიგში დაიკითხოს ის ბრალდებული, რომლის მიმართაც შედარებით მეტი დამამტკიცებელი საბუთებია შეკრებილი და რომლისგანაც უფრო მოსალოდნელია სწორი ჩვენების მიღება.

ქრთამის მიმცემი ბრალდებულის დაკითხვის დროს არ შეიძლება მას განემარტოს იმის შესახებ, რომ იგი სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლდება, თუ ადგილი ჰქონდა მის მიმართ ქრთამის გამოძალვას, ვინაიდან დაკითხვის პროცესში მისთვის ასეთი გარემოების განმარტებამ შეიძლება გამოიწვიოს ქრთამის ამღების უმართებულო განთქმა.

ქრთამის მიმცემი ბრალდებულის დაკითხვის დროს უნდა ვეცადოთ მისგან დაწვრილებითი ახსნა-განმარტების მიღებას ქრთამის მიცემის მოტივების შესახებ. ამასთან ერთად, საჭიროა გაირკვეს თანამდებობის პირს რა სახის სამსახურებრივი მოქმედების შესრულების ან შეუსრულებლობისათვის აძლევდა იგი ქრთამს; რაში გამოიხატა ქრთამის მიცემა და რა სახის საგანი გადაეცა ქრთამად თანამდებობის პირს; ხომ არ თხოულობდა თანამდებობის პირი ქრთამად სხვა საგანს ან ქრთამის მოცულობის გადიდებას; სად, როდის და რა პირობებში მოხდა ქრთამის მიმცემის გაცნობა და დაახლოება ქრთამის ამღებ თანამდებობის პირთან; სად, როდის, რა გარემოებაში და რა საშუალებით მოხდა ქრთამის საგნის გადაცემა; სხვამ ვინ იცოდა, რომ თანამდებობის პირს გადაეცა ქრთამი, ქრთამის მიმცემისაგან საჭიროა დაწვრილებით გავიგოთ, ქრთამის მიმცემის შესახებ მას უშუალოდ ჰქონდა თანამდებობის პირთან ლაპარაკი თუ შუამავლის მეშვეობით. თუ ქრთამის მიმცემისა და ამ-

ლების მოლაპარაკებაში მონაწილეობას ღებულობდა შუამავალი. მაშინ საჭიროა გაირკვეს აგრეთვე: სად, როდის და რა გარემოებაში გაიცნო ქრთამის მიმცემმა მექრთამეობაში შუამავალი; სად, როგორ და რა გარემოებაში მოხდა მისთვის ქრთამის გადაცემა; უშუალოდ ვისგან, ქრთამის მიმცემისა თუ ქრთამის ამღებისაგან მიიღო შუამავალმა მატერიალური გამორჩენა და რა სახით¹.

ქრთამის ამღები თანამდებობის პირის დაკითხვისას ყურადღება გამახვილებულ უნდა იქნეს ისეთ გარემოებათა დასადგენად, როგორიცაა: ვისგან მომდინარეობდა ქრთამის მიცემა-აღების წინადადება (თვით თანამდებობის პირისა თუ ქრთამის მიმცემისაგან); რა სახის სამსახურებრივი მოქმედების ან უმოქმედობისათვის გადაეცა ქრთამი თანამდებობის პირს; რა ფორმაში გამოიხატა ქრთამის მიცემა-აღება, სად, როდის და ვის მიერ გადაეცა თანამდებობის პირს ქრთამი; სად, როდის, რა გარემოებაში და ვისი მეშვეობით გაიცნო თანამდებობის პირმა ქრთამის მიმცემი და როგორ პირობებში მოხდა მასთან დაახლოვება; თანამდებობის პირისა და ქრთამის მიმცემის ურთიერთ მოლაპარაკებაში მონაწილეობას ხომ არ იღებდა მექრთამეობაში შუამავალი და სხვ. მექრთამეობაში შუამავალი პირის დაკითხვისას კი საჭიროა გაირკვეს: ვინ და რა გარემოებაში ჩააბა იგი ამ დანაშაულში შუამავლად; ვისგან მომდინარეობდა წინადადება ასეთი სამსახურის (შუამავლობის) გაწევაზე; რით იყო განპირობებული შუამავლური მოქმედება (მატერიალური გამორჩენით, თუ ნათესაური ან მეგობრული დამოკიდებულებით); კონკრეტულად რაში გამოიხატებოდა შუამავლის ურთიერთდამოკიდებულება მექრთამეობაში მონაწილე დანარჩენ პირებთან, რა სახის მატერიალური გამორჩენა მიიღო მან თავისი ასეთი მოქმედებით და სხვ.

როგორც წესი, დაკითხვისას გამომძიებელმა გულდასმით უნდა მოისმინოს მექრთამე ბრალდებულის მიერ წამოყენებული ყველა განმარტება (დარწმუნებულიც რომ იყოს მის სიცრუეში), მოახდინოს მისი ჩვენების ზუსტი ფიქსირება, მოაწერინოს მასზე ხელი და შემდეგ სწორი თანმიმდევრობით ამხილოს

¹ იხ. «Криминалистика», учебник, ВЮЗИ, М., 1966, стр. 558—559.

იგი მიცემული ჩვენების სიცრუეში საქმეზე შეკრებილი სხვა, კარგად შემოწმებული, დამამტკიცებელი საბუთების ტაქტიკურად გამართლებული, თანმიმდევრული წარდგენით.

ბრალდებულის დაკითხვის პროცესში დამამტკიცებელი საბუთების წარდგენა შეიძლება დავიწყოთ ან ყველაზე ძლიერი დამამტკიცებელი საბუთის წარდგენით ან, პირიქით, ჯერ წარუდგინოთ ნაკლებად ძლიერი დამამტკიცებელი საბუთი და შემდეგ კი უფრო მეტი სიძლიერის მქონე დამამტკიცებელი საბუთები. ასე; მაგალითად, მ.-ემ წარდგენილ ბრალდებაში თავი დამნაშავედ არ ცნო და დაკითხვისას კატეგორიულად უარყო კ.-სა და პ.-საგან ქრთამის აღება. როდესაც გამოძიებელმა წარუდგინა მისი ბინიდან ამოღებული შემნახველი სალაროს წიგნაკი 9.000 მანეთის შენატანზე და ჰკითხა საიდან ჰქონდა მას ასეთი დიდი რაოდენობის თანხა. ამაზე მ.-ემ უჩვენა, რომ 10.000 მანეთი დაუტოვა მისმა მამამ ოთახის მოწყობილობის შესაძენად. მისი ასეთი ცრუ ჩვენების გამოსამჟღავნებლად გამოძიებელი სწორად მოიქცა, როცა მას წარუდგინა მოწმის სახით დაკითხული მისივე მამის ბ.-ს ჩვენება იმის შესახებ, რომ მან მ.-ს 10.000 მანეთი კი არ დაუტოვა, არამედ მისთვის გადასაცემად ზ.-ს ქუთაისიდან გამოატანა 7.000 მანეთი (ფულის ძველი კურსით); მან წარუდგინა აგრეთვე ზ.-ს ჩვენება, რომელშიც უფრო ნაკლები თანხა იყო დასახელებული. აღნიშნული დამამტკიცებელი საბუთების წარდგენის შემდეგ მ.-ემ აღიარა, რომ ბინის მიღების საგარანტიო წერილის გაცემაში დახმარებისათვის კ.-ს ქრთამის სახით გამოართვა 3.000 მანეთი. პ.-ს 2.000 მანეთი, რ.-ს კი ჯერ 3.000 მანეთი, შემდეგ — 200 მანეთი¹.

ზოგიერთი კრიმინალისტიკის აზრით, ბრალდებულს მხოლოდ ბა ტაქტიკურად მიზანშეწონილია დავიწყოთ ჯერ ძლიერი დამამტკიცებელი საბუთების. შემდეგ კი შედარებით უფრო სუსტი დამამტკიცებელი საბუთების წარდგენით იმ იმედით, რომ ბრალდებული აღიარებს თავის ბრალს. და საქმის დანარჩენ ყველა ეპიზოდის შესახებაც მოგვეცემს სწორ ჩვენებას². ასეთი

¹ თბილისის ორჯონიკიძის სახ. რაიონის პროკურატურის საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

² А. В а с и л њ е в, Вопрос обвиняемого, журн. «Социалистическая законность», 1950, № 4, стр. 16.

ხერხი, ცხადია, არ შეიძლება ყოველთვის შაბლონურად იქნეს გამოყენებული. დამამტკიცებელი საბუთების წარდგენის ასეთი წესით ზოგჯერ გამომძიებელი შეიძლება ბრალდებულის წინაშე განიარაღებული აღმოჩნდეს, განსაკუთრებით კი მაშინ, როცა დასაკითხი პირი გამოცდილი, კვალიფიციური მექრთამეა.

ბრალდებულისაგან სწორი ჩვენების მისაღებად რეკომენდებულია ზოგჯერ გამოვიყენოთ აგრეთვე განმეორებითი დაკითხვის ტაქტიკური ხერხი, ვინაიდან ბრალდებულმა შეიძლება ვერ გაითვალისწინოს ყველაფერი (თუკი იგი ცრუ ჩვენებას იძლევა) და მეორე ჩვენებაში გადმოცეს პირველი ჩვენების საწინააღმდეგო ფაქტები. ამ წინააღმდეგობის სწორი ტაქტიკური გამოყენებით გამომძიებელს შეუძლია ამხილოს ბრალდებული ცრუ ჩვენებაში.

სრულიად სამართლიანად მიგვაჩნია იმ კრიმინალისტების მოსაზრება, რომლებიც დაუშვებლად მიიჩნევენ ბრალდებულის დაკითხვის დროს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონების საწინააღმდეგო ისეთი სახის ტაქტიკური ხერხების გამოყენებას. როგორიცაა ბრალდებულის მოტყუება, ან მუქარა. რომ მის მიმართ რაიმე უკანონო მოქმედება შესრულდება¹. ამიტომ არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ბრალდებულის დაკითხვის ისეთი „ტაქტიკური“ ხერხები, როგორსაც გვთავაზობს ვ. კრასუსკი (გამომძიებლის მიერ სხვადასხვა „სამხედრო ეშმაკობის“, „ფსიქოლოგიური გამოკერის“ და სხვა მისთ. გამოყენება)².

ჩვენების ფიქსირება მიზანშეწონილია მოხდეს არა უშუალოდ დაკითხვის პროცესში ამა თუ იმ კითხვებზე გაცემული პასუხების მიხედვით, არამედ ბრალდებულისაგან მიღებული თავისუფალი თხრობის შემდეგ. ამავე დროს, ტაქტიკურად სწორი და თავისი შედეგებით უფრო ეფექტური იქნება, თუ ბრალ-

¹ იხ., მაგ., Б. Хараишвили, Вопросы мотива поведения преступника в советском праве, Тбилиси, 1963, стр. 259; А. Р. Ратников, О допустимости и правомерности некоторых тактических приемов, в книге. «Следственная практика», 1964, вып. 65, стр. 106—115 და სხვ.

² В. Г. Красуский, О некоторых психологических приемах расследования, «Следственная практика», вып. 65, М., 1964, стр. 98—105.

დებულის დაკითხვას არ შეეწყვეტო მის საბოლოო დამთავრებად და დაკითხვის პარალელურად ვაწარმოებო მისი ხმის ჩაწერას საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 96¹-ე მუხლით გათვალისწინებული წესების დაცვით.

წინააღმდეგ შემთხვევაში, როგორც ლიტერატურაშია მოთითებული. ის შესვენება, რომელიც ბრალდებულს ეძლევა გამომძიებლის მიერ მისგან მიღებული პასუხების ოქმში გადატანის დროს, უარყოფით გავლენას ახდენს ბრალდებულისაგან სწორი ჩვენების მიღების შესაძლებლობაზე, რადგან ამ დროს ნელდება ბრალდებულის გამაღიზიანებელი ემოციური განცდები და მას საშუალება ეძლევა კვლავ აღიდგინოს წონასწორობა. ამავე დროს, ასეთ შემთხვევაში წყდება ბრალდებულსა და გამომძიებელს შორის დამყარებული ფსიქოლოგიური კონტაქტი.

აღნიშნულიდან გამომდინარე მექრთამეობის საქმეებზე ბრალდებულთა დაკითხვის პროცესში საჭიროა ფართოდ იქნეს გამოყენებული ხმის ჩამწერი ტექნიკური საშუალებანი.

კ) დაპირისპირება. მექრთამეობაში მხილებულ პირთა ან მოწმეთა ჩვენებებს შორის არსებულ წინააღმდეგობათა გარკვევისა და საქმეზე ობიექტური ქეშმარიტების დადგენის მიზნით წინასწარი გამომძიებლის პროცესში ზოგჯერ აუცილებელია მათი ერთმანეთთან დაპირისპირება. დაპირისპირება რეკომენდებულია ჩატარდეს აგრეთვე მაშინაც, როცა ადრე დაკითხულ პირთა ჩვენებებს შორის არსებითი წინააღმდეგობა არ არის, მაგრამ საჭიროა რომელიმე ბრალდებულის ან მოწმის მხილება მიცემული ჩვენების სიერეში. ზოგჯერ ისეც ხდება, რომ ბრალდებული თვითონ თხოულობს დაპირისპირებას სხვა ბრალდებულთან ან მოწმესთან. ასეთ შემთხვევაში საჭიროა გამომძიებელმა ჯერ გაარკვიოს, თუ რატომ მოითხოვს იგი დაპირისპირებას; მისი მოთხოვნა გამოწვეული ხომ არაა იმით, რომ სურს ზეგავლენა მოახდინოს დასაპირისპირებელ ბრალდებულზე ან მოწმეზე, რათა მიაღწიოს მისთვის სასურველი ჩვენების მიღებას ან შეაცვლევიანოს ადრე მიცემული ჩვენება. ამ გარემოებათა გარკვევის შემდეგ გამომძიებელმა უნდა გადაწყვიტოს, თუ რამდენად მიზანშეწონილია მათი ერთმანეთთან დაპირისპირება.

როგორც საგამომძიებლო პრაქტიკა გვიჩვენებს, მთელ რიგ შემთხვევებში მექრთამეობის გახსნისა და საქმის ყოველმხრივი, ობიექტური გამოკვლევისათვის დაპირისპირება მეტად მნიშვნელოვანი საგამომძიებლო მოქმედებაა. სამწუხაროდ, საბჭოთა კრიმინალისტურ ლიტერატურაში დაპირისპირების მნიშვნელობა მექრთამეობის გახსნის საქმეში ჯერ კიდევ სწორად არაა შეფასებული და იგი მექრთამეობის გამოძიების საკითხებზე მიძღვნილ ზოგიერთ შრომაში მოხსენიებულიც კი არ არის როგორც საჭირო საგამომძიებლო მოქმედება¹.

დაპირისპირება შეიძლება ჩატარდეს ბრალდებულთა შორის (ქრთამის მიმცემისა — ქრთამის ამღებთან, ქრთამის მიმცემისა — მექრთამეობაში შეამავალთან და ამ უკანასკნელისა ქრთამის ამღებთან), მოწმეთა შორის და აგრეთვე მოწმესა და ბრალდებულს შორის.

დაპირისპირება რთული საგამომძიებლო მოქმედებაა. მისი მაღალხარისხოვნად ჩატარებისათვის საჭიროა წინასწარი მომზადება და დაკითხვის სწორი ტაქტიკის შერჩევა.

დაპირისპირების ჩატარებამდე რეკომენდებულია გამოძიებელმა გულდასმით შეისწავლოს დასაპირისპირებელ პირთა მიერ ადრე დაკითხვაზე მიცემული ჩვენებები; გაჟოარკვიოს მათ ჩვენებაში არსებულ წინააღმდეგობათა ხასიათი; დაადგინოს დაპირისპირებით დასაზუსტებელ გარემოებათა წრე; მოამზადოს კითხვები და განსაზღვროს ამ კითხვების დასმის თანმიმდევრობა; შეადგინოს დაკითხვის გეგმა და შეარჩიოს დაკითხვის დაწყების ტაქტიკური ხერხი.

იმ შემთხვევაში, თუ დაპირისპირება ხდება მექრთამეობაში მონაწილე პირთა შორის, მაშინ მიზანშეწონილია პირველად კითხვები მიეცეს იმას, ვინც ამხელს მეორე პირს, ან იმას, რომლის მოთხოვნითაც ტარდება დაპირისპირება. თუ ვახდენთ მოწმის დაპირისპირებას ბრალდებულთან და თუ ეს უკანასკნელი უარყოფს მექრთამეობაში თავის მონაწილეობას, მაშინ სასურველია პირველად კითხვა მიეცეს მოწმეს, რომელიც ბრალდებულს ამხელს მექრთამეობაში. ხოლო იმ შემთხვევაში, თუ და-

¹ იხ., მაგალითად, Д. Л. Гоппков, Методика расследования дел о взяточничестве, М., 1947; З. Т. Баранова, Расследование дел в взяточничестве. Кандидатская диссертация, М., 1956.

პირისპირებას ვატარებთ მოწმეებს შორის საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე ამა თუ იმ გარემოების დასაზუსტებლად. მაშინ საჭიროა პირველ რიგში კითხვები მიეცეს იმ პირს, რომელიც საქმეზე შეკრებილი მასალებიდან გამომდინარე უფრო სწორ ჩვენებას იძლევა.

მექრთამეობის საქმეზე, ისევე როგორც სისხლის სამართლის სხვა საქმეებზე, დაპირისპირების დროს საჭიროა დაცული იქნეს შემდეგი ძირითადი პირობები: 1. დაპირისპირება არ შეიძლება ჩატარდეს ორზე მეტ პირს შორის; 2. დაპირისპირება შეიძლება ჩატარდეს მხოლოდ საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე ამა თუ იმ გარემოების შესახებ აღრე დაკითხულ პირთა შორის; 3. დაპირისპირების დროს მოწმე გაფრთხილებულ უნდა იქნეს (ხელწერილის ჩამორთმევით) პასუხისმგებლობის შესახებ ჩვენების მიცემაზე უარის თქმისა და წინასწარი შეცნობით ცრუ ჩვენების მიცემისათვის; 4. დასაპირისპირებელ პირებს პირველად შეკითხვა უნდა მიეცეთ იმის შესახებ. იცნობენ თუ არა ერთმანეთს და როგორ დამოკიდებულებაში არიან ერთმანეთთან; 5. დაპირისპირების დამთავრების წინ გამომძიებლის ნებართვით დაპირისპირებულ პირებს შეუძლიათ მისცენ შეკითხვები ერთმანეთს და ამის შესახებ აღინიშნოს ოქმში; 6. დაპირისპირებულ პირთა მიერ წინა დაკითხვებზე მიცემული ჩვენებების გამოქვეყნება შეიძლება დაპირისპირების დროს მიღებულ ჩვენებათა ოქმში შეტანის შემდეგ; 7. დაპირისპირებულ პირთა ჩვენებების ოქმში გადატანა უნდა მოხდეს მიღებული რაგის მიხედვით; 8. დაპირისპირების თითოეულ მონაწილემ ხელი უნდა მოაწეროს თავის ჩვენებას.

თ ა ვ ი V

მექრთამეობის თავიდან აცილება

1. მექრთამეობის მიზეზებისა და პირობების გამოკვლევა და

თავიდან აცილება

მექრთამეობის აღმოფხვრა და მისი თავიდან აცილება, შეიძლება ითქვას, ერთ-ერთი ყველაზე აქტუალური, სადღეისო პრობლემატური საკითხია. როგორც ცნობილია, მექრთამეობა არ მიეკუთვნება ისეთ დანაშაულთა კატეგორიას, რომლის აღმოფხვრაც ერთი რომელიმე ღონისძიების გატარებით ან ერთი კანონის გამოცემით შეიძლებოდეს. მექრთამეობის აღმოფხვრის მიზნით საჭიროა კომპლექსური ხასიათის რადიკალური ზომების მიღება. აუცილებელია თავიდანვე მოხდეს მისი აღკვეთა, რადგან „მექრთამეობა, — ბ. ხარაზიშვილის ხატოვანი გამოთქმა რომ ეიხმართ. — ვირუსს წააგავს. რომელიც გავრცელებამდე უნდა იქნეს ლიკვიდირებული“¹. ამ უბოროტესი დანაშაულის აღმოფხვრის მიზნით საჭიროა მის წინააღმდეგ მტკიცე, დაუნდობელი, თანმიმდევრული ბრძოლის წარმოება და ამ ბრძოლაში მთელი საზოგადოებრიობის ჩაბმა.

იმისათვის, რომ შევძლოთ მექრთამეობის აღმოფხვრისა და თავიდან აცილების მიზნით სწორი ღონისძიებების დასახვა და პრაქტიკაში მათი დანერგვა, საჭიროა ჯერ შესწავლილ და გამოკვლეულ იქნეს ჩვენს სინამდვილეში მექრთამეობის ფაქტების გამომწვევი მიზეზები და მისი ხელშემწყობი პირობები, შემდეგ კი მათ შესაბამისად დასახულ იქნეს თავიდან ასაცილებელი სათანადო, კონკრეტული ღონისძიებანი, ვინაიდან მექრთამეობის მიზეზებისა და ხელშემწყობი პირობების გამორკ-

¹ იხ. ბ. ხარაზიშვილი, კრიმინალისტიკა, თბილისი 1969, გვ. 589.

ვევა არის მისი თავიდან ასაცილებელ ღონისძიებათა მიღების ის აუცილებელი წინაპირობა. ნიადაგი, რომლის საფუძვლიანი დამუშავების გარეშე შეუძლებელია მექრთამეობის ჩადენის ასაცილებლად რაიმე სახის ქმედითი ღონისძიებების დასახვა.

სრულიად მართებულად შენიშნავს პროფ. ს. მიტრიჩევი, რომ დანაშაულის ლიკვიდაციის ამოცანის წარმატებით გადაწყვეტაში დიდი მნიშვნელობა აქვს დანაშაულის მიზეზების შესწავლას და ამის საფუძველზე მისი თავიდან ასაცილებელ ეფექტურ ღონისძიებათა შემუშავებას¹

როგორც ცნობილია, არ შეიძლება საქმე ყოველმხრივ, სრულად და ობიექტურად გამოძიებულად ჩაითვალოს, თუკი წინასწარი გამოძიებით დაუდგენელი დარჩება ქრთამის მიცემასა და ხელშემწყობი გარემოებანი. ამიტომ მექრთამეობის თავიდან ასაცილებელ ღონისძიებათა უშუალო განხილვამდე მიზანშეწონილად მიგვაჩნია რამოდენიმე სიტყვით შევეხოთ წინასწარი გამოძიების პროცესში მექრთამეობის მიზეზებისა და ხელშემწყობი პირობების გამოკვლევას.

სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართალწარმოების საფუძვლების მე-2 მუხლის თანახმად, „საბჭოთა სისხლის სამართალწარმოების ამოცანებია დანაშაულის სწრაფი და სრული გახსნა, დამნაშავეთა მხილება და კანონის სწორი გამოყენების უზრუნველყოფა, რათა თითოეული, - რომელმაც დანაშაული ჩაიდინა, სამართლიანად დაისაჯოს და არც ერთი უდანაშაულო არ იქნეს მიცემული სისხლის სამართლის პასუხისგებაში და მსჯავრდადებული“.

სისხლის სამართალწარმოებამ ხელი უნდა შეუწყოს სოციალისტური კანონიერების განმტკიცებას, დანაშაულის თავიდან აცდენას და აღმოფხვრას, მოქალაქეთა აღზრდას საბჭოთა კანონების განუხრელად შესრულებისა და სოციალისტური საერთო ცხოვრების წესების პატივისცემის სულისკვეთებით“.

აღნიშნული მუხლის საფუძველზე დანაშაულის ხელშემწყობი გარემოებების გამოკვლევისა და თავიდან აცილების ამოცანები უფრო დახვეწილი სახით იქნა გადმოცემული საქართ-

¹ იხ. С. П. Митричев. Теоретические основы советской криминалистики, М., 1965, стр. 7.

ველოს სსსკ მე-60 მუხლში, რომლის ძალით, „მომკვლევი პირი, გამომძიებელი, პროკურორი და სასამართლო ვალდებული არიან გამოარკვიონ დანაშაულის ჩადენის ხელშემწყობი გარემოებები და მიიღონ ზომები მათ ასაცილებლად“. უფრო მეტიც. საქართველოს სსსკ 213-ე მუხლის შესაბამისად, მოკვლევის ორგანოდან ან გამომძიებლისაგან შემოსული საქმის განხილვისას პროკურორი მოვალეა შეამოწმოს „გამორკვეულია თუ არა გარემოებანი, რომლებმაც ხელი შეუწყეს დანაშაულის ჩადენას და მიღებულია თუ არა ღონისძიებანი მათი აღკვეთისათვის“.

ასევე მოკვლევისა და წინასწარი გამოძიების პროცესში დანაშაულის ჩადენის ხელშემწყობი გარემოებების გამორკვევისა და თავიდან აცილების ღონისძიებათა მიღების აუცილებლობაზე მიუთითებს საქართველოს სსსკ 110-ე და 118-ე მუხლები.

ამრიგად, კანონმდებლობით საკმაოდ მკვეთრადაა განსაზღვრული მოკვლევისა და წინასწარი გამოძიების ორგანოების, აგრეთვე პროკურორისა და სასამართლოს მოვალეობა დანაშაულის ჩადენის ხელშემწყობი გარემოებების გამორკვევისა და თავიდან აცილებისათვის საჭირო ღონისძიებათა განხორციელებაში. ამავე დროს, კანონმდებელი დანაშაულის ჩადენის მიზეზებისა და ხელშემწყობი პირობების გამორკვევას ერთნაირი აუცილებლობით ავალებს მოკვლევისა და წინასწარი გამოძიების ორგანოებს.

მექრთამეობის გამოძიების თავისებურებებიდან გამომდინარე, ქრთამის მიცემა-აღების მიზეზებისა და ხელშემწყობი პირობების გამოკვლევა შეუძლებელია სათანადო ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებათა ჩატარების გარეშე. მათი გამოკვლევა უნდა მოხდეს არა საქმის დამთავრების შემდეგ, არამედ გამოძიების მსვლელობის პროცესში მოკვლევისა და წინასწარი გამოძიების ორგანოების ურთიერთ მჭიდრო კავშირში.

მექრთამეობის მიზეზებისა და ხელშემწყობი პირობების გამორკვევა რეკომენდებულია დავიწყით საქმეზე გამოძიების დაწყებასთან ერთად. ამიტომ ეს საკითხი უნდა შევიტანოთ საქმეზე შედგენილ გაშლილ საგამომძიებლო გეგმაში. იგი გათვალისწინებულ უნდა იქნეს აგრეთვე მექრთამეობის რთულ საქმეებზე ცალკეული ეპიზოდების მიხედვით შედგენილ საგა-

მომძიებლო გეგმაში. მექრთამეობის მიზეზებისა და ხელშემწყობი პირობების გამოკვლევა უნდა წარმოებდეს გამოძიების პროცესში საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე სხვა დასადგენ გარემოებათა გამოსარკვევად ჩატარებული საგამომძიებლო მოქმედებების მეოხებით ან ამ მიზნით სპეციალურად უნდა შესრულდეს სხვა სახის საგამომძიებლო მოქმედებები და ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებები.

ზოგიერთი კრიმინალისტიკის აზრით, დანაშაულის ხელშემწყობი გარემოებების გამორკვევა საკმარისია მოხდეს არაპროცესუალური საშუალებებით¹. ასეთი მოსაზრება არასწორია, ვინაიდან, ჯერ ერთი, დანაშაულის მიზეზები და ხელშემწყობი პირობები მტკიცების საგანში შემავალ გარემოებათა წრეს მიეკუთვნება, ამიტომ, ცხადია, ისინი შეიძლება დადგინდეს მხოლოდ პროცესუალური საშუალებებით. მეორეც, აღნიშნული თვალსაზრისით უგულვებელყოფილია დანაშაულის ჩადენის ხელშემწყობი გარემოებების გამორკვევის მნიშვნელობა წინასწარი გამოძიების პროცესში საქმის ყოველმხრივი გამოკვლევისა და ობიექტური ჰეშმარიტების დადგენისათვის.

მექრთამეობის მიზეზებისა და ხელშემწყობი პირობების დადგენა უნდა მოხდეს ზემოგანხილულ თითოეულ საგამომძიებლო მოქმედებათა შესრულების პროცესში. ასე, მაგალითად, მოწმის დაკითხვით შეიძლება მივიღოთ საჭირო ცნობები მექრთამეობის მიზეზებისა და ხელშემწყობი პირობების შესახებ (ბრალდებულის საყოფაცხოვრებო და სამსახურებრივი პირობების, მის გარშემო შექმნილი ვითარების, მისი იდეალებისა და განვითარების საერთო ღონის შესახებ და ა. შ.). ასევე, საგამომძიებლო დათვალიერებით (როგორც ქრთამის მიცემასა და მექრთამეობაში მონაწილე პირთა ურთიერთშეხვედრის ადგილის, ისე სათანადო დოკუმენტების დათვალიერებით) შეიძლება აღმოჩენილ იქნეს მექრთამეობის ჩადენის ხელშემწყობ გარემოებებზე მიმთითებელი მეტად მნიშვნელოვანი დამამტკიცებელი საბუთები. მაგალითად, დოკუმენტების დათვალიერებისას შეიძლება აღმოჩნდეს თანამდებობის პირის მიერ

¹ В. Д. Арсеньев, Вопросы общей теории судебных доказательств, 1964, стр. 34.

თავისი სამსახურებრივი მოვალეობით ამა თუ იმ მოქმედების თვითნებური შესრულება სათანადო წესის დაუცველობით. ეს კი თავის მხრივ შეიძლება მიუთითებდეს მექრთამეობის ისეთ ხელშემწყობ გარემოებაზე, როგორიცაა ზემდგომი ორგანოს მიერ მოცემული თანამდებობის პირის სამსახურებრივ მოვალეობათა შესრულებაზე სათანადო კონტროლის არარსებობა და სხვ. ამ გზით მიღებული მონაცემებიც, ცხადია, შემოწმებულ უნდა იქნეს საქმეზე შეკრებილი სხვა დამამტკიცებელი საბუთებით.

მექრთამეობის არსებობისათვის ჩვენ სოციალისტურ საზოგადოებაში სრულიად ლიკვიდირებულია ის სოციალური საფუძვლები, რომლებსაც ვ. ი. ლენინი მიაკუთვნებდა კაპიტალისტურ მონობას, კაპიტალისტური ექსპლოატაციის უმარავ საშინელებას, სიველურეს, უმსგავსებლასა და საზიზღრობას¹.

ამის გამო შეიძლება დაისვას კითხვა: მაშ რატომღა ვხვდებით ჩვენი საზოგადოების სინამდვილეში მექრთამეობის ფაქტებს? რა წარმოქმნის მათ და უშუალოდ რა უნდა ჩაითვალოს მექრთამეობის ხელშემწყობ პირობებად? როდესაც ვამბობო, რომ ჩვენს სოციალისტურ სახელმწიფოში არ არსებობს მექრთამეობის წარმოქმნის სოციალური საფუძვლები, ამით ხაზგასმით აღვნიშნავთ, რომ ჩვენი საზოგადოებრივი წყობილებისათვის დამახასიათებელი არაა მექრთამეობა. მაგრამ, ეს ისე არ უნდა გავიგოთ, თითქოს ჩვენს ქვეყანაში საერთოდ არ არსებობდეს მექრთამეობის სხვა ხელშემწყობი პირობები.

რამდენადაც ყველა მოვლენას აქვს თავისი წარმოქმნის მიზეზები, ამდენად მექრთამეობასაც გააჩნია თავისი გამომწვევი მიზეზები. მაგრამ ეს მიზეზები სულ სხვაა და იგი არ შეიძლება აღიარებულ იქნეს სოციალისტური სისტემისათვის დამახასიათებლად. ჩვენს სინამდვილეში მექრთამეობის ძირითად მიზეზად უნდა ჩაითვალოს ზოგიერთი პირის შეგნებაში ბურჟუაზიულ იდეოლოგიისა და მორალური ჩვევების გადმონაშთის არსებობა, რაც მქლავნდება მათ ინდივიდუალურ ფსიქოლოგიაში, შრომისადმი არაკეთილსინდისიერ დამოკიდებულე-

¹ იხ. ვ. ი. ლენინი, სახელმწიფო და რევოლუცია, თხზ., ტ. 25, გვ. 575.

ბაში, პარაზიტისა და ეგოიზმში, სოციალისტური თანაცხოვრების წესებისა და კანონისადმი უპატივცემულობაში. ასეთი პირები, შეპყრობილი არიან რა იოლი, არაკანონიერი გზით უზომოდ გამდიდრების ავადმყოფური სენით, მზად არიან ყოველ ხელსაყრელ შემთხვევაში ჩაიდინონ ისეთი უმძიმესი და--ნაშაული, როგორიცაა მექრთამეობა.

სხვა რით შეიძლება აიხსნას ქ. თბილისის ჯანმრთელობის განყოფილებასთან არსებული მშრომელთა სამედიცინო შემოწმების ერთ-ერთი კომისიის თავმჯდომარის ბ.-ეს მიერ 1969 წლის 31 ივლისს ა.-საგან ქრთამის გამოძალვა, თუ არა მის შეგნებაში კერძო მესაკუთრული ჩვევების არსებობით. წინასწარი გამოძიებით დადგენილ იქნა, რომ ბ. არ განიცდიდა ეკონომიურ სივიწროვეს (მამა პროფესორი ჰყავს, ქმარი დოცენტი). ბინის ჩხრეკისას მას მარტო ფული 5.000 მანეთზე მეტი აღმოაჩნდა¹. ასევე უნდა ითქვას ქ. თბილისის სატელეფონო ქსელის უფროსის ს.-ეს მიმართ. მიუხედავად იმისა, რომ ს.-ე მატერიალურად უზრუნველყოფილი იყო და საზოგადოებაში საკმაო პატივისცემით სარგებლობდა, მოინდომა დანაშაულებრივი გზით უზომოდ გამდიდრება. ამ მიზნით მან ჩამოაყალიბა მექრთამეთა დიდი ჯგუფი, მაგრამ ყველანი მხილებულნი იქნენ და საკადრისად დაისაჯნენ².

აღნიშნულ პირთა შეგნებაში ასეთი ანტისაზოგადოებრივი შეხედულებები და ჩვევები განა იმიტომ ჩამოყალიბდა, რომ ისინი დამახასიათებელია სოციალიზმის ეკონომიური ურთიერთობისათვის? ცხადია, არა. იგი არა მარტო არ შეიცავს ცალკეულ პირთა ანტისაზოგადოებრივ შეხედულებათა და ჩვევათა აღმოცენებისათვის რაიმე პირობებს, არამედ, პირიქით, სოციალიზმის ეკონომიური ურთიერთობა, როგორც სწორად შენიშნავს ა. სახაროვი, ქმნის აუცილებელ ობიექტურ წინამძღვრებს მათ შეგნებაში მსგავსი შეხედულებებისა და ჩვევების გადმონაშთების აღმოფხვრისათვის³.

¹ ქ. თბილისის 26 კომისიის სახ. რაიონის პროკურატურის საგამოძიებლო პრაქტიკიდან.

² საქართველოს სსრ უმაღლესი სასამართლოს პრაქტიკიდან.

³ იხ. А. Б. Сахаров, О личности преступника и причинах преступности в СССР, Госюриздат, 1961, стр. 80.

ამრიგად, სოციალიზმის პირობებში მექრთამეობის ჩადენის ერთ-ერთი ძირითადი მიზეზი არის ჩვენი საზოგადოების ზოგიერთი ჩამორჩენილი წევრის შეგნებაში ბურჟუაზიული იდეოლოგიის გადმონაშთის არსებობა და მისი ზეგავლენა. მაგრამ, ეს არის ერთ-ერთი და არა ერთადერთი მიზეზი.

ბურჟუაზიული იდეოლოგიის გადმონაშთების გარდა, ჩვენი აზრით, მექრთამეობას ხელს უწყობს აგრეთვე შემდეგი გარემოებები: ა) კადრების არასწორი შერჩევა-განაწილება; ბ) საწარმო-დაწესებულებებში, საზოგადოებრივ ორგანიზაციებსა და მოსახლეობაში აღმზრდელობითი მუშაობის სუსტად წარმოება; გ) საწარმო-დაწესებულებებსა და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებში მომუშავე თანამდებობის პირთა საქმიანობაზე მკაცრი საზოგადოებრივი კონტროლის არარსებობა; დ) საგეგმო ორგანოების მუშაობაში არსებული ნაკლოვანებები (საოჯახო, პირადი მოხმარებისა და სხვა სახის ნივთებისა და საგნების არასწორი განაწილება, რაც იწვევს ამა თუ იმ სახის ნედლეულის ან სხვა მასალის ერთ ადგილზე დიდი ოდენობით თავმოყრას, მეორე ადგილას კი იგივე მასალისა და ნედლეულს დეფიციტობას და სხვ.); ე) მეურნეობის ზოგიერთ დარგში შრომითი ანაზღაურების არასწორი განაწილება; ვ) ზოგიერთი თანამდებობის პირის მიერ საქმისადმი ბიუროკრატიული დამოკიდებულება და თანამდებობის ბოროტად გამოყენება; ზ) მექრთამეობაში მხილებული ზოგიერთი პირისადმი ლმობიერი დამოკიდებულება; თ) მექრთამეობასთან ბრძოლის ზოგიერთი კომპეტენტური ორგანოს ნაკლები აქტივობა მექრთამეთა გამოსავლენად; ი) მექრთამეობის ზოგიერთ საქმეზე გამოძიების სუსტად ჩატარება; კ) მექრთამეობის წინააღმდეგ მიმართული კანონების სააგიტაციოდ პროპაგანდისტული მუშაობის სუსტად წარმოება და საზოგადოებრიობის ნაკლები აქტიურობა მექრთამეთა გამოსავლენად და სხვ.

აღნიშნულ გარემოებათა შესაბამისად უნდა მოხდეს მექრთამეობის თავიდან ასაცილებელ ღონისძიებათა მიღება. მექრთამეობის თავიდან აცილების ყველა სახის ღონისძიება შეიძლება პირობითად დავყოთ ორ დიდ ჯგუფად: პირველს უნდ. მივაკუთვნოთ თვით მექრთამეობის სწრაფი, სრული გახსნა და გამოძიების მაღალხარისხოვნად ჩატარება, მექრთამე თანამ.

დებობის პირთა მიმართ კანონის მთელი სიმკაცრით გამოყენება და ამით მოკვლევისა და საგამომძიებლო ორგანოების ავტორიტეტის ამაღლება საზოგადოებრიობის თვალში; მეორეს — მექრთამეობის ყველა სხვა დანაარჩენი, კონკრეტული სახის მიზეზებისა და ხელშემწყობი პირობების აღმოფხვრის მიზნით გასატარებელი ღონისძიებანი.

როგორც უკვე ზემოთ აღვნიშნეთ, მექრთამეობის გახსნისა და თავიდან აცილებას ერთ-ერთი ყველაზე ეფექტური და, შეიძლება ითქვას, ძირითადი საშუალებაა ქრთამის მიცემასა და აღების ფაქტების მამხილებელ სიგნალებზე სწორი და სწრაფი რეაგირება, მათ შესაპოვნებელ აუცილებელ პირველად ღონისძიებათა ჩატარების კარგი ორგანიზაცია, სისხლის სამართლის საქმის დასაბუთებული აღძვრა, მექრთამეობაში მხილებულ პირთა დანაშაულებრივი ქმედობის სწორი კვალიფიკაცია, გამოძიების პროცესში საჭირო თითოეულ საგამომძიებლო მოქმედებათა მაღალხარისხოვნად წარმოება და ამით კანონის მოთხოვნის — საქმის ყოველმხრივი და ობიექტური გამოკვლევის სრულყოფილად განხორციელება. მხოლოდ ასეთი გზით მივაღწევთ სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართალწარმოების საფუძვლების მეორე მუხლით დასახული ამოცანების წარმატებით შესრულებას, მექრთამეობის საქმეების სწრაფ და სრულ გახსნას, მექრთამეობის თავიდან აცილებას და აღმოფხვრას, მოქალაქეთა აღზრდას საბჭოთა კანონების განუხრელად შესრულებისა და სოციალისტური საერთო ცხოვრების წესების პატივისცემის სულისკვეთებით.

უნდა გვახსოვდეს, რომ მექრთამეები, დარწმუნებული არიან რა მექრთამეობის გახსნის სირთულეში, უფრო გაბედულად მოქმედებენ იმ იმედით, რომ მათ მიერ სხვადასხვა ხერხითა და შენიღბული ფორმით ჩადენილი მექრთამეობის ფაქტები გამოუმჟღავნებელი დარჩება ან, თუ იგი გამომჟღავნდება, გამოძიება ვერ შექრებს საკმაოდ დამამტკიცებელ საბუთებს. საჭიროა მათ ეს იმედი გავუცრუოთ მექრთამეობის საქმეების სწრაფი და სრული გახსნით. თუ შევძლებთ მექრთამეობის საქმეების ყოველმხრივ, ობიექტურ გამოძიებას, თუ მექრთამეობის არც ერთ შემთხვევას არ დავტოვებთ გაუხს-

ნელს და მექრთამეობაში მხილებულ თითოეულ პირს მივუზღავთ საკადრის სასჯელს, ამით ქრთამისადმი მოდრეკილების მქონე ყველა თანამდებობის პირსა და მოქალაქეს დავუკარგავთ უკანონო გზით გამდიდრების ყოველგვარ მადას. ამიტომ მექრთამეობის საქმეების სწრაფი და სრული გახსნა ერთ-ერთი საუკეთესო საწინდარია ამ უბოროტესი დანაშაულის თავიდან ასაცილებლად.

წინასწარი გამოძიების პროცესში მექრთამეობის მიზეზებისა და ხელშემწყობი პირობების აღმოფხვრის მიზნით გატარებული სხვა დანარჩენი სახის ღონისძიებები უნდა ჩაითვალოს ისეთ დამატებითი სახის საშუალებებად, რომელთა განხორციელება მომავალში ხელს შეუწყობს იმ საწარმო-დაწესებულებებსა და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებში მექრთამეობის ჩადენის თავიდან აცილებას, რომლებშიც ადრე ადგილი ჰქონდა ასეთ მოვლენას.

წინასწარი გამოძიების პროცესში მექრთამეობის თავიდან ასაცილებლად შეიძლება გამოყენებულ იქნეს კონკრეტულ შემთხვევაში ქრთამის მიცემა-აღების ხერხებისა და საშუალებების გამოკვლევის საფუძველზე შემუშავებული ზოგიერთი სამეცნიერო-ტექნიკური სახის საშუალება. მაგალითად, თუ წინასწარი გამოძიებით დადგინდება, რომ თანამდებობის პირმა ქრთამი აიღო ამა თუ იმ სახის დოკუმენტის გაყალბებით ქრთამის მიმცემის სასარგებლოდ არაკანონიერი მოქმედების შესრულებისათვის, მაშინ შეიძლება შივიდოთ დოკუმენტების გაყალბების აღსაკვეთად ისეთი სახის ღონისძიება, რომელიც შემდგომში ხელს შეუშლის და უკიდურესად გააძნელებს დოკუმენტების გაყალბებას და აღნიშნული გზით მექრთამეობის ჩადენას. ამავე დროს, ზოგ შემთხვევაში მექრთამეობის თავიდან ასაცილებელი ღონისძიება შეიძლება უშუალოდ გამომძიებელმა შეიმუშაოს სპეციალისტის დახმარებით, თუკი მისთვის წინასწარ ცნობილი გახდება მექრთამეობის მზადება.

რსფსრ სსსკ 140-ე მუხლის თანახმად, გამოძიების პროცესში დანაშაულის ჩადენის მიზეზებისა და ხელშემწყობი პირობების დადგენის დროს, გამომძიებელს შეაქვს წარდგინება შესაბამის საწარმო-დაწესებულებასა და საზოგადოებრივ ორგანიზაციაში ამ მიზეზებისა და პირობების ასაცილებლად სა-

ქრონოსისძიებათა მიღების შესახებ. ამავე დროს, საწარმო-
დაწესებულებებსა და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებს კანონი
ავალდებულებს ერთი თვის განმავლობაში განიხილონ გამო-
ძიებლის წარდგინება, მიიღონ აუცილებელი ღონისძიებანი და
ამის შესახებ აცნობონ გამომძიებელს¹.

მექრთაშეობის მიზეზებისა და ხელშემწყობი პირობების
გამორკვევის შემდეგ გამომძიებლის მიერ შეტანილი წარდგი-
ნება ერთ-ერთი საუკეთესო საშუალებაა მექრთაშეობის თავი-
დან აცილებისათვის. დანაშაულის თავიდან აცილების ეს
ღონისძიება, სამწუხაროდ, საგამომძიებლო პრაქტიკაში ჯერ
კიდევ ფართოდ არაა დანერგილი. ასე, მაგალითად, ა.-მ ქრთა-
შის სახით გამოართვა ბ.-ს 1.500 მანეთი და შეპირდა, რომ
ამ ფულს გადასცემდა მისთვის ბინის საკითხის მომგვარებელ
თანამდებობის პირს. წინასწარი გამოძიებით დადგინდა, რომ
ა.-მ აღნიშნული ფული თვითონ მიითვისა. დადგენილ იქნა
აგრეთვე ისიც, რომ ასეთი დანაშაულისათვის იგი ადრეც რა-
მოდენიმეჯერ იყო ნასამართლელი. მიუხედავად ამისა, იგი
დაწინაურებული იქნა მთავარი ბუღალტრის თანამდებობაზე.

აღნიშნულ საქმეზე გამომძიებლის მიერ არ იქნა გაკეთე-
ბული წარდგინება. წინასწარი გამოძიების ეს ხარვეზი შეავ-
სო სასამართლომ, რომელმაც თავის წარდგინებაში აღნიშნა,
რომ წარსულში რამოდენიმეჯერ ნასამართლობის მქონე ა.-ს
დაწინაურებაში ადმინისტრაციას დაშვებული აქვს შეცდომა,
რაც გათვალისწინებულ უნდა იქნეს შემდგომ მუშაობაში².

წარდგინება უნდა იყოს შინაარსიანი და გამიზნული მექრ-
თაშეობის ხელშემწყობი მიზეზებისა და პირობების აღმოსა-
ფხვრელად. იგი არ უნდა ატარებდეს ფორმალურ ხასიათს.
უკეთესი იქნება, თუ მასში მივუთითებთ ამ მიზნით გასატარე-
ბელ კონკრეტულ ღონისძიებებზე.

მექრთაშეობის საქმეზე წარდგინების შეტანა გამომძიებ-
ლის არა მარტო პროცესუალური უფლებაა, არამედ მისი მო-
ვალეობაც. წარდგინება სასურველია შეტანილ იქნეს საქმეზე

¹ აღნიშნული მუხლის შესაბამის მუხლს საქართველოს. სსრ სსსკ არ
ითვალისწინებს, რაც, ჩვენი აზრით, მის ხარვეზად უნდა ჩაითვალოს.

² თბილისის კალინინის სახ. რაიონის სახალხო სასამართლოს პრაქტი-
კიდან.

ყველა დამამტკიცებელი საბუთების შეკრების, მექრთამეობის ყოველმხრივ დადგენილი ხელშემწყობი პირობების გამოვლენის შემდეგ.

წარდგინება შედგენილ უნდა იქნეს სამ ცალად. ერთი უნდა გაეგზავნოს საწარმო-დაწესებულებას ან საზოგადოებრივ ორგანიზაციას, მეორე საქმეს უნდა დაერთოს, მესამე კი შეინახება სამეთვალყურეო წარმოებაში.

მექრთამეობის თავიდან ასაცილებლად შეიძლება გამოყენებულ იქნეს აგრეთვე ისეთი ორგანიზაციული ხასიათის ღონისძიებები, როგორიცაა: საქმეზე გამოძიებით დადგენილი მექრთამეობის მიზეზებისა და ხელშემწყობი პირობების სისტემატური განზოგადება და მექრთამეობის თავიდან ასაცილებელ ღონისძიებათა გატარებაზე კონტროლის განხორციელება იმ საწარმო-დაწესებულებაში ან საზოგადოებრივ ორგანიზაციაში, რომლებშიც აღგილი ჰქონდა მექრთამეობის შემთხვევას.

როგორც საგამომძიებლო პრაქტიკა გვიჩვენებს, მექრთამეობა ყველის იქ, სადაც მოისუსტებს საზოგადოებრივი კონტროლი და აღრიცხვა. ნათქვამის საილუსტრაციოდ შეიძლება მოვიტანოთ 1969 წლის 23 სექტემბერს გაზეთ კომუნისტში გამოქვეყნებული შემდეგი მაგალითი: „საქსოფლტექნიკის“ მთავარი ინჟინერი ი. ხელოვნურად ქმნიდა სიძნელეებს სოფლის მეურნეობის წარმომადგენლებისათვის. არ გამოყოფდა საჭირო ვადაში ტრანსპორტს, აკიანურებდა თავისი მოვალეობის შესრულებას და ასე აგრძელებდა, ვიდრე არ მოახერხებდა ქრთამის გამოძალვას. ასეთი მოქმედება „დაკანონებულ“ სახეს ატარებდა ამ ორგანიზაციაში, რადგან არ იყო საჭირო დონეზე კონტროლი და აღრიცხვა. კოლმეურნეობათა წარმომადგენლები „ხელმძღვანელობდნენ“ რა კოლმეურნეობათა ინტერესებით, ქრთამს აძლევდნენ ი.-ს.“

საწარმო-დაწესებულებასა და საზოგადოებრივ ორგანიზაციათა მუშაობაზე მკაცრი საზოგადოებრივი კონტროლის დაწესება მექრთამეობის თავიდან აცილების ერთ-ერთ საუკეთესო ორგანიზაციული ხასიათის ღონისძიებად უნდა ჩაითვალოს. საწარმო-დაწესებულებებისა და საზოგადოებრივი ორგანიზაციების საქმიანობაზე საზოგადოებრივი კონტროლის

სწორად გატარებისათვის საჭიროა შემოღებულ იქნეს ეგრეთ წოდებული მიზნობრივი შეპოვნებები ფაქტიურ მდგომარეობათა ღრმა ანალიზით, აგრეთვე შეიქმნას მოულოდნელი რევიზიების ჩამტარებელი კომისიები, რომლებშიც შეყვანილი უნდა იქნენ პოლიტიკურად და მორალურად მტკიცე ნებისყოფის ადამიანები, რათა ისინი არ მოისყიდონ და არ მოქრთამონ.

მექრთამეობის თავიდან აცილების საუკეთესო ღონისძიებაა: აგრეთვე საგამომძიებლო პრაქტიკის განზოგადება, გამოძიებით მხილებულ მექრთამეთა ბნელი ზრახვებისა და საქმიანობის ხალხის სამსჯავროზე გამოტანა, უპირველეს ყოვლისა, იმ საწარმო-დაწესებულებისა და საზოგადოებრივი ორგანიზაციების კოლექტივების წინაშე, სადაც მათ ჩაიღინეს დანაშაული. ამავე დროს, საჭიროა იქვე, საზოგადოებრიობის თანდასწრებით მოქმედი კანონების ახსნა-განმარტება, საგამომძიებლო პრაქტიკიდან აღებული კონკრეტული მაგალითებით იმის ჩვენება, თუ ჩვენ საბჭოთა სახელმწიფოში კანონის რა სიმკაცრით ისჯება ყოველი ჯურის მექრთამე. საჭიროა საზოგადოებას განუმარტოთ და ვასწავლოთ მექრთამეობასთან ბრძოლის კონკრეტული ფორმები და არ დავკმაყოფილდეთ მარტოოდენ შიშველი პოლიტიკური პროპაგანდით.

მექრთამეობის თავიდან აცილების სწორედ ასეთ მასობრივი ხასიათის ახსნა-განმარტებებსა და პროპაგანდის ფორმებს გულისხმობდა ვ. ი. ლენინი, როცა პოლიტგანათლების მუშაებს მოუწოდებდა ხალხთან მჭიდრო, საქმიანი კავშირის დამყარებისაკენ. „თუ საქმე გექნებათ ხალხთან და პოლიტიკურად გაანათლებთ მას, — წერდა ვ. ი. ლენინი, — გამოცდილება დაგანახვებთ, რომ პოლიტიკურად განათლებულ ხალხში ქრთამი აღარ იქნება, ჩვენში კი იგი ყოველ ნაბიჯზეა. შეგეკითხებიან: როგორ მოვიქცეთ, რომ ქრთამი არ იყოს, რომ აღმასკომში ესა და ეს კაცი ქრთამს არ იღებდეს, გვასწავლეთ, როგორ მივალწიოთ ამას?“.

ასე ამბობდა ვ. ი. ლენინი და მოუწოდებდა პოლიტგანათლების მუშაებს, რომ მათ არა მარტო პროპაგანდით, არამედ

¹ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 33, გვ. 70.

პრაქტიკულადაც ერვენებინათ ხალხისათვის სოციალისტური კანონიერების დაცვის კონკრეტული გზები და საშუალებანი: „ჩვენ ვეწევით და, ვიმედოვნებ, თქვენც ეწევით პროპაგანდას ბარბაროსობის წინააღმდეგ და ისეთ სატკივართა წინააღმდეგ, როგორიცაა ქრთამი, მაგრამ პოლიტიკური განათლება არ ამოიწურება ამ პროპაგანდით; პოლიტიკური განათლება ნიშნავს პრაქტიკულ შედეგებს, იგი ნიშნავს — ასწავლო ხალხს, თუ როგორ მიაღწიოს ამას... ეს ძალიან ძნელი ხელოვნებაა, რომელსაც ვერ გადაწყვეტ საერთოდ კულტურის აუმაღლებლად, უიმიოდ, თუ მუშათა და გლეხთა მასა არ გახადე იმაზე უფრო კულტურული, ვიდრე ჩვენი ახლანდელი კულტურაა!“.

ვ. ი. ლენინი მექრთამეობას თვლიდა მეფის რუსეთის უმძიმეს შემკვიდრეობად, რის გამოც მასთან ბრძოლის მნიშვნელოვან საშუალებად მიაჩნდა მშრომელი მასების საერთო კულტურის ამაღლება, წერა-კითხვის უცოდინარობის მოსპობა და ისეთი კულტურის შექმნა, „რომელიც გვაწავლოს ბრძოლას საქმის გაჭიანურებასთან და მექრთამეობასთან. ეს ისეთი სატკივარია, რომელსაც ვერავითარი სამხედრო გამარჯვებით და ვერავითარი პოლიტიკური გარდაქმნით ვერ განკურნავ. არსებითად ამ სატკივარს ვერ განკურნავ სამხედრო გამარჯვებით და პოლიტიკური გარდაქმნებით, მისი განკურნება შეიძლება მხოლოდ კულტურის აღმავლობით“¹.

ვ. ი. ლენინი მექრთამეობის არსებობის ერთ-ერთ მიზეზს ხედავდა წერა-კითხვის უცოდინარობაში. ამიტომ წერა-კითხვის უცოდინარობის მოსპობას იგი მექრთამეობის აღმოფხვრის ერთ-ერთ უმთავრეს წინაპირობად მიიჩნევდა. „არათუ საჭიროა მოვსპოთ წერა-კითხვის უცოდინარობა, მოვსპოთ ქრთამი, რომელიც ეყრდნობა წერა-კითხვის უცოდინარობის ნიადაგს, არამედ საჭიროა, რომ ჩვენი პროპაგანდა, ჩვენი სახელმძღვანელოები, ჩვენი ბროშურები ხალხმა საქმით შეითვისოს და რომ ამის შედეგად მივიღოთ სახალხო მეურნეობის გაუმჯობესება“².

¹ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 33, გვ. 71.

² იქვე, გვ. 69—70.

³ იქვე, გვ. 73.

ასრულდა ვ. ი. ლენინის მიერ დასახული ამოცანა. ჩვენს ქვეყანაში ლიკვიდირებულია წერა-კითხვის უცოდინარობა. ამდღა მშრომელი მასების კულტურული დონე, მაგრამ ეს ჯერ კიდევ არ ნიშნავს იმას, რომ ყველა საფუძვლიანად იცნობს მექრთამეობის წინააღმდეგ მიმართულ სისხლის სამართლის კანონებს. საშრომლიანობა მოითხოვს აღინიშნოს, რომ ჩვენი საზოგადოების გარკვეული ნაწილი ჯერ კიდევ კარგად ვერ ერკვევა მექრთამეობასთან ბრძოლის კანონებში. ამიტომ მექრთამეობასთან, როგორც ჩვენ საზოგადოებისათვის ორგანულად მიუღებელ მოვლენასთან საბრძოლველად საჭიროა საწარმო-დაწესებულებებში, საზოგადოებრივ ორგანიზაციებსა და მოსახლეობაში ფართოდ გაიშალოს მექრთამეობის წინააღმდეგ მიმართული კანონების ახსნა-განმარტებითი ხასიათის პროპაგანდისტული მუშაობა.

ამ მიზნით ფართოდ უნდა იქნეს გამოყენებული პრესა, რადიო და ტელეგადაცემა, რადგან ეს საშუალებას მოგვცემს მთელი საზოგადოების ყურადღების ცენტრში დავაყენოთ და მსჯელობის საგნად გავხადოთ ამა თუ იმ საწარმო-დაწესებულებასა და საზოგადოებრივ ორგანიზაციაში გამოვლინებული მექრთამეობის მიზეზები, ხელშემწყობი პირობები და ამავე დროს დავსახოთ მექრთამეობის თავიდან ასაცილებელი ღონისძიებანი. ამავე მიზნით აუცილებელია პროკურორმა, გამომძიებელმა თეორეტიკოს კრიმინალისტებთან ერთად თავიანთ სამოქმედო ტერიტორიაზე ხშირად მოაწყონ საუბრები, საჯარო ლექცია-მოხსენებები და კითხვა-პასუხის საღამოები მოსახლეობაში, საწარმო-დაწესებულებებსა და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებში და ამ საუბრებსა და საღამოებზე ფართოდ გამოიყენონ საგამომძიებლო პრაქტიკის მასალები და მოახდინონ მისი განზოგადება.

დამნაშავეობასთან ბრძოლის საქმეში პრესისა და რადიოს გამოყენების საკითხი ჩვენთან ზოგიერთ იურისტს მიზანშეუწონლად მიაჩნია. მაგალითად, ი. გალპერინის აზრით, დაუშვებელია გამომძიებლის გამოსვლა პრესაში მის წარმოებაში მქო-

ნე საქმეზე¹. ასეთი მოსაზრება, ეფიქრობთ, არასწორია და იგი არ შეიძლება განზოგადებულ იქნეს ყველა გამოსაძიებელ სისხლის სამართლის საქმეზე. ამასთან დაკავშირებით უნდა შევნიშნოთ, რომ დამნაშავეობასთან ბრძოლის საქმეში პრესისა და რადიოს გამოყენება ჩვენთან თუ ზოგიერთ იურისტს ჯერ კიდევ სადისკუსიოდ მიაჩნია, საზღვარგარეთის კრიმინალისტიკურ ლიტერატურაში მათი გამოყენების ტაქტიკურ ხერხებსა და მეთოდებს საკმაოდ დიდი ყურადღება აქვს დათმობილი. მაგალითად, გერმანულ კრიმინალისტიკურ ლიტერატურაში რადიოსა და პრესის გამოყენების საკითხი განხილულია როგორც კრიმინალისტიკური ტაქტიკის გახუყრელი ნაწილი².

ამრიგად, მექრთამეობის მიზეზებისა და ხელშემწყობი პირობების აღმოფხვრისა და ამ უბინძურესი დანაშაულის თავიდან აცილებისათვის საჭიროა გადამწყვეტი ყურადღება მიექცეს კადრების სწორად შერჩევა-განაწილებას; საწარმო-დაწესებულებებში, საზოგადოებრივ ორგანიზაციებსა და მოსახლეობაში აღმზრდელობითი მუშაობის გაუმჯობესებას; საწარმო-დაწესებულებასა და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებში მომუშავე თანამდებობის პირთა საქმიანობაზე მკაცრი საზოგადოებრივი კონტროლის დაწესებას; საგეგმო ორგანოების მუშაობაში არსებული ნაკლოვანებების აღმოფხვრას; მეურნეობის ზოგიერთ დარგში შრომითი ანაზღაურების არასწორი განაწილების ლიკვიდირებას; დამნაშავეობასთან მებრძოლი კომპეტენტური ორგანოების გააქტიურებას მექრთამეთა გამოსავლენად; მექრთამეობის საქმეების სწრაფ, სრულ გახსნას, მის ყოველმხრივ გამოკვლევას და ობიექტური ქეშმარიტების დადგენას; მექრთამეობასთან ბრძოლაში საზოგადოებრიობის აქტიურ ჩაბმას; მექრთამეობასთან ბრძოლის კანონების ფართო პროპაგანდისტული მუშაობის წარმოებასა და საგამომძიებლო პრაქტიკის განზოგადებას. აუცილებელია გადაჭრით აღიკვეთოს მექრთამეობაში მხილებული პირებისადმი ღმობი-

¹ И. М. Гальперин, Советская печать и некоторые вопросы борьбы с преступностью, журн. «Советское государство и право», 1963, № 5, стр. 136—137.

² F. Meixner, Kriminaltaktik, Hamburg, 1953, Seite, 192—211, "Zusammenarbeit mit Press und Rundfunk".

ერი დამოკიდებულება. მხოლოდ ასეთი გზით შეიძლება მექრთამეობის აღმოფხვრა, მისი თავიდან აცილება და მოქალაქეთა აღზრდა საბჭოთა კანონების განუხრელად შესრულებისა და სოციალისტური საერთო ცხოვრების წესების პატივისცემის სულისკვეთებით.

საზოგადოებრიობის როლი მექრთამეობის გახსნისა და თავიდან აცილების საქმეში

საზოგადოებრიობის მნიშვნელობა დამნაშავეობასთან, კერძოდ კი, მექრთამეობასთან ბრძოლის საქმეში, საკმაოდ ნათლადაა მოცემული საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XXIV ყრილობის რეზოლუციაში, სადაც პირდაპირ აღნიშნულია, რომ „საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში, მშრომელთა კომუნისტურ აღზრდაში დიდია მშრომელი საწარმოო კოლექტივის როლი. კოლექტივის ზრუნვა თითოეული მშრომელისათვის, ყურადღება მისი საჭიროებებისადმი, ურთიერთდახმარება და მომთხოვნელობა ჩვენი ცხოვრების წესის განუყოფელი ნიშნებია, რომლებიც უნდა განვამტკიცოთ და განვაფიქროთ. საზოგადოებრივი აზრი უფრო მტკიცედ უნდა წარვმართოთ შრომის დისციპლინის დარღვევის, მომხვეჭელობის, მუქთახორობის, დატაცების, მექრთამეობის, ლოთობის წინააღმდეგ ბრძოლისათვის. საჭიროა განვაგრძოთ ბრძოლა ადამიანთა შეგნებასა და ქცევაში წარსულის ყველა გადმონაშთის წინააღმდეგ. ეს საქმე მთიანხოვს პარტიის, ჩვენი საზოგადოების მთელი შეგნებული ძალების მუდმივ ყურადღებას.“

საზოგადოებრიობის როლი უაღრესად დიდია მექრთამეობის გახსნისა და თავიდან აცილების საქმეში. გადაჭარბებული არ იქნება თუ ვიტყვით, რომ საზოგადოებრიობის აქტიური მონაწილეობისა და დახმარების გარეშე შეუძლებელია მექრთამეობის საქმეების სრული, ყოველმხრივი გახსნა, მექრთამეობის გამომწვევი მიზეზებისა და ჩელმემწყობი პირობების გამორკვევა, მექრთამეობის თავიდან აცილება და აღმოფხვრა.

პროლეტარიატის დიდი ბელადი ვ. ი. ლენინი განსაკუთრე-

ბით დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა მშრომელი მასების ფართოდ ჩაბმას მექრთამეობასთან ბრძოლის საქმეში. იგი ამის შესახებ თავის შრომაში, „ახალი ეკონომიური პოლიტიკა და პოლიტიკანების ამოცანები“, წერდა: „საბჭოთა კანონები ძალიან კარგია, იმიტომ, რომ ყველას აძლევს შესაძლებლობას ებრძოლოს ბიუროკრატიზმსა და საქმის გაჭიანურებას, შესაძლებლობას, რომელიც არც ერთ კაპიტალისტურ სახელმწიფოში მინიჭებული არა აქვთ მუშასა და გლეხს. მერე რა — სარგებლობენ ამ შესაძლებლობით? თითქმის არაინ! და არათუ გლეხმა, კომუნისტთა უდიდესმა პროცენტმაც არ იცის როგორ გამოიყენოს საბჭოთა კანონები საქმის გაჭიანურებასთან, ბიუროკრატიზმთან ანდა ისეთ ქეშმარიტად რუსულ მოვლენასთან საბრძოლველად, როგორიც არის მექრთამეობა. რა უშლის ხელს ამ მოვლენასთან ბრძოლას? ჩვენი კანონები? ჩვენი პროპაგანდა? პირიქით! კანონები რამდენიც გნებავთ, იმდენა დაწერილი! მაშ რატომ არა გვაქვს წარმატება ამ ბრძოლაში? იმიტომ, რომ ამ ბრძოლას მარტოოდენ პროპაგანდით ვერ გამოიწვევ, მისი დამთავრება კი შეიძლება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ თვით ხალხის მასა გვეხმარება!“.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მექრთამეობის გახსნისა და თავიდან აცილების ერთ-ერთი საუკეთესო საშუალებაა ცალკეულ საწარმო-დაწესებულებებსა და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებში მომუშავე თანამდებობის პირთა სამსახურებრივ საქმიანობაზე მკაცრი საზოგადოებრივი კონტროლს დაწესება. ჯერ კიდევ ადრე ვ. ი. ლენინი, ეხებოდა რა საზოგადოებრივი კონტროლის მნიშვნელობას დანაშაულის აღმოფხვრისა და დამნაშავეთა გამოვლინების საქმეში, აღნიშნავდა: „მხოლოდ მუშათა და გლეხთა მასის ნებაყოფლობით და კეთილსინდისიერად, რევოლუციური ენთუზიაზმით გაწეულ თანამშრომლობას აღრიცხვასა და კონტროლში მდიდრების, გაიძვერების, მუქთახორების, ხულიგნების მიმართ შეუძლია მოსპოს წყეული კაპიტალისტური საზოგადოების ეს გადმონაშთები, კაცობრიობის ეს ნაძირალები, ეს საბოლოოდ დამპალი და მკვდარი წევრნი, ეს ქირი, ჟამი,

¹ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ., 33, გვ. 68—69.

წყლული, რომელიც სოციალიზმს მემკვიდრეობად გადმოეცა კაპიტალიზმისაგან¹“.

ამავე დროს, ვ. ი. ლენინი ჩვენი საზოგადოების ამ ხორც-მეტ ელემენტებს უწოდებდა ხალხის მტრებს და მოითხოვდა მათ მიმართ განსაკუთრებული მეთვალყურეობის დაწესებას. „ამ მტრების მიმართ, — წერდა ვ. ი. ლენინი, — უნდა დავაწესოთ მთელი მოსახლეობის განსაკუთრებული მეთვალყურეობა; მათ დაუნდობლად უნდა გავუსწორდეთ, როგორც კი ოდნავად დაარღვევენ სოციალისტური საზოგადოების წესებსა და კანონებს. ამ მხრივ ყოველგვარი სისუსტე, ყოველგვარი მერყეობა, ყოველგვარი სანტიმენტალობა უდიდესი დანაშაული იქნებოდა სოციალიზმის წინაშე“².

სელმძღვანელობდა რა კომუნისტური პარტიის დიდი ბელადის აღნიშნული დებულებებით და ითვალისწინებდა რა დანაშაულის გახსნაში საზოგადოებრიობის ესოდენ დიდ მნიშვნელობას, კანონმდებელმა მიზანშეწონილად მიიჩნია წინასწარი გამოძიების პროცესში საზოგადოებრიობის მონაწილეობისათვის სავალდებულო პროცესუალური ხასიათი მიეცა. ეს მიზანი კანონმდებელმა საქართველოს სსსკ 128-ე მუხლში შემდეგნაირად გამოხატა: „გამოძიების წარმოებისას, გამომძიებელმა ფართოდ უნდა გამოიყენოს საზოგადოებრიობის დახმარება დანაშაულის გამოსამჟღავნებლად და მისი ჩამდენი პირების მოსაძებნად, აგრეთვე დანაშაულის ხელის შემწყობი მიზეზების და პირობების გამოსავლენად და ასაცილებლად“.

როგორც ვხედავთ, კანონმდებელი კმაყოფილდება მარტოდენ ზოგადი მითითებით და კონკრეტულად არ გადმოცემს, თუ რა სახითა და ფორმებით უნდა მოხდეს საზოგადოებრიობის ჩაბმა წინასწარი გამოძიების პროცესში.

აღნიშნულ საკითხზე კრიმინალისტიკურ ლიტერატურაში შემუშავდა დანაშაულის გამოძიების პროცესში საზოგადოებრიობის ჩაბმის მრავალი ფორმა, რომელთა ანარეკლს უხვად ვხვდებით საგამომძიებლო პრაქტიკაში. ჩვენ თემასთან დაკავ-

¹ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 26, გვ. 477.

² იქვე, გვ. 478.

შირებით, ბუნებრივია, იბადება კითხვა: როგორ ჩაებათ საზოგადოებრიობის ფართო მასები მექრთამეობის, ამ ერთ-ერთი რთული სახის დანაშაულის გამოძიების პროცესში და როგორ გამოვიყენოთ საზოგადოებრიობის დახმარება ამ მეტად საშიში დანაშაულის თავიდან აცილებისათვის.

მექრთამეობასთან ბრძოლის საქმეში საზოგადოებრიობის აქტიური ჩაბმა შეიძლება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ საზოგადოებრიობის ფართო მასებს ჩავუნერგავთ მექრთამეობისადმი ღრმა სიძულვილს. მაგრამ როგორ შეიძლება მივალწიოთ იმას, რომ პატიოსან მშრომელ ადამიანებს გავუღვიძოთ მექრთამეებისადმი ესოდენ დიდი ზიზღი და მასთან ბრძოლის სურვილები? ამის მიღწევა, უპირველეს ყოვლისა, შეიძლება მექრთამეობასთან ბრძოლის კანონების ფართო პროპაგანდით. მაგრამ მხოლოდ შიშველი პროპაგანდა ფარატინა სიტყვების კორიანტელად იქცევა, თუ ხალხს საქმით არ დავანახებთ, რომ არც ერთი მექრთამეობის შემთხვევა არა რჩება გაუხსნელი და, მაშასადამე, არც ერთი მექრთამე დაუსჯელი. ამის საილუსტრაციოდ ფართოდ უნდა გამოვიყენოთ ჩვენი საგამომჩიებლო ორგანოების მიერ სანიმუშოდ გამოძიებული მექრთამეობის საქმეები და ამით თვალსაჩინოდ ვაჩვენოთ საზოგადოებრიობას, რომ თვით ეგრეთ წოდებული „ყოვლისშემძლე“ თანამდებობის პირის მიმართაც სათანადო სიძლიერით იქნება გამოყენებული მექრთამეობასთან ბრძოლის მკაცრი კანონი, თუკი იგი ჩაიდენს მექრთამეობას. უნდა გვახსოვდეს, რომ, თუ წინასწარი გამოძიების ორგანოებს ჯერ კიდევ რჩებათ გაუხსნელი მექრთამეობის ზოგიერთი საქმე და დაუსჯელი დადიან მექრთამე თანამდებობის პირები, ამაში გარკვეული წვლილი მიუძღვის თვით საზოგადოებრიობის წარმომადგენლებს, რადგან ამის შესახებ ისინი ღროულად არ აცნობებენ სათანადო ორგანოებს. ზოგჯერ ისეც ხდება, რომ გამოსაძიებელ საქმეზე გამოძახებული ჩვენი საზოგადოებრიობის წარმომადგენლები ყოველმხრივ ცდილობენ თავი აარიდონ გამოძიებას ან ცვლიან ადრე მიცემულ ჩვენებებს და ამით ხელს უშლიან გამოძიების ორგანოებს დაადგინონ ობიექტური ქეშმარიტება. მაგალითად, მექრთამეობის ერთ-ერთ საქმეზე მოწმეებათ დაკოთხულმა დ. ბ.-ემ, ი. ზ.-ემ, ა. ბ.-ემ, გ. შ.-ემ, რ. გ.-ემ, შ. გ.-ემ და

მ. მ.-ემ უჩვენეს, რომ მათ ბაზრის კონტროლიორს საზამთრო-ების დასაწყობი ადგილის გამოყოფაში პირველად მისცეს 30 მანეთი, მეორედ 40 მანეთი, ხოლო მესამედ 50 მანეთი. განმეორებით დაკითხვის დროს ყველა მათგანმა უარყო აღნიშნული ჩვენებები. საქმეზედ სხვა მტკიცება ვერ იქნა შეკრებილი და ამ მოწმეთა მიერ ჩვენებების გადათქმის შედეგად საქმე გაუხსნელი დარჩა, დამნაშავენი კი — დაუსჯელი¹.

საქმის გაუხსნელობისა და დამნაშავეის დაუსჯელობის თავიდან აცილების მიზნით საჭიროა მშრომელ მასებს ფართოდ განემარტოთ მექრთამეობის საშიშროების მთელი არსი. მათ უნდა აეუხსნათ, რომ მექრთამეობას ადგილი აქვს არა მარტო მაშინ, როცა თანამდებობის პირი ქრთამს ლეზულობს არაკანონიერი მოქმედებისათვის, არამედ მაშინაც, როცა იგი ქრთამს იღებს კანონიერი მოქმედების შესრულებისათვის და რომ ასეთი გზით დაპატებითი „გასამრჯელოს“ მიღება სხვა არა არის რა, თუ არა ქრთამი შენიღბული ფორმით. საჭიროა აგრეთვე საზოგადოებას განვუმარტოთ, რომ ქრთამის მიმცემი სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან თავისუფლდება, თუ ადგილი ჰქონდა თანამდებობის პირის მიერ მისგან ქრთამის გამოძალვას ან თუ იგი ქრთამის მიცემის შესახებ ნებაყოფლობით განაცხადებს სათანადო ორგანოში და ამით ხელს შეუწყობს წინასწარი გამოძიების ორგანოებს მექრთამე თანამდებობის პირთა მხილებაში.

ასეთი ფორმის აგიტაცია-პროპაგანდისათვის ფართოდ უნდა იქნეს გამოყენებული პრესის, რადიოსა და ტელეხედვის საშუალებანი. ამავე მიზნით წინასწარი გამოძიების ორგანოების პრაქტიკოსმა მუშაკებმა თეორეტიკოს-კრიმინალისტებთან ერთად უნდა მოაწყონ საუბრები და საჯარო ლექცია-მოხსენებები მოსახლეობაში, საწარმო-დაწესებულებებსა და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებში.

იმის საილუსტრაციოდ, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია ასეთი ღონისძიებას ჩატარება და რაოდენ ძვირფასი ცნობების მიღება შეიძლება მათი მეოხებით საქმისათვის მნიშვნე-

¹ ქ. თბილისის ორჯონიკიძის სახ. რაიონის პროკურატურის საგამომძიებლო პრაქტიკიდან.

ლობის მქონე გარემოებათა შესახებ, საგამომძიებლო პრაქტიკიდან მოვიყვანთ ორ მაგალითს.

საქმეზე შეკრებილი მონაცემებით სოციალისტური ქონების დატაცებაში იმხილებოდნენ ერთ-ერთი ავტობაზის ხელმძღვანელი მუშაკები. დაკავებულ იქნა ავტობაზის მომარაგების უფროსი აუბაკიროვი, რომელმაც პირველ დაკითხვაზე აღიარა თავისი დანაშაული და უჩვენა, რომ ავტობაზის დირექტორს ბაბილბეკოვს თავის ირგვლივ შემოკრებილი ჰყავს დამნაშავეთა დიდი ჯგუფი. მაგრამ მან შემდეგ უარყო ადრე მიცემული ასეთი ჩვენება. ახალი მტკიცებულებათა მიღების მიზნით გამომძიებელმა გადაწყვიტა გამოეყენებინა საზოგადოებრიობის დახმარება. ამიტომ დილის 8 საათზე, როდესაც ავტობაზის ყველა მძღოლი ჯერ კიდევ ადგილზე იყო, გამომძიებელი გამოცხადდა მათთან და სთხოვა მათ, რომ კლუბში შეკრებილიყვნენ. გამომძიებელმა კრებას დაასწრო მხოლოდ ავტობაზის მძღოლები და მუშები. მან შეკრებილთ მიმართა მოკლე შესავალი სიტყვით და სთხოვა დახმარებოდნენ ავტობაზის ხელმძღვანელთა მიერ თანამდებობის ბოროტად გამოყენების ფაქტების მხილებაში. ამის გამოკრების მონაწილეებმა გამომძიებელს მიმართეს შეკითხვებით: თუ გამოვიდოდნენ და იტყოდნენ სიმართლეს, ხომ არ დაისჯებოდნენ და მათი ნათქვამი ხომ არ გადაეცემოდა ავტობაზის ხელმძღვანელობას; შეიძლებოდა თუ არა გაესამართლებინათ და დაესაჯათ ავტობაზის მთავარი ინჟინერი, კადრების უფროსი, ბაზის დირექტორი, პარტიული კომიტეტის მდივანი და ბუღალტერიც სხვა მუშაკები, თუკი დადგინდებოდა მათი დანაშაული. გამომძიებელმა მათ მიერ დასმულ ყველა კითხვაზე ამომწურავად უპასუხა. მუშებს პირველად მაინც უძნელდებოდათ დანაშაულში ემხილათ თავიანთი ხელმძღვანელობა. მაგრამ ბოლოს დაძლიეს გაუბედობა. შეკრებილთა წინაშე პირველი გამოვიდა მძღოლი ბაუერი, რომელმაც ამხილა ავტობაზაში დირექტორის ირგვლივ შემოკრებილი ჯგუფის მიერ სოციალისტური ქონების დატაცების მრავალი ფაქტი. ამავე დროს ბაუერმა აღნიშნა, რომ ავტობაზაში გაშეფებულია მექრთამეობა და მოიყვანა მძღოლებისაგან ქრთამის გამოძალვის მაგალითები

ახალი ავტომანქანის მიღებისათვის, სამუშაოზე მოწყობისათვის, შვებულების მიცემისათვის და სხვ.

შემდეგ გამოსულმა მუშებმა აღიარეს არა მარტო ავტობაზის დირექტორისა და მის ირგვლივ შემოკრებილი ჯგუფის მიერ ჩადენილი დანაშაული, არამედ ამ დანაშაულში თავიანთი უშუალო მონაწილეობაც. ასე, მაგალითად, სემენოვმა და პასეშნიკმა აღიარეს ავტომანქანებით ზორბლის დატაცება, ხოლო ზაზროვმა, ძალცევმა, იუნუსოვმა და სხვებმა — ბაზის დირექტორისათვის ქრთამის გადაცემის ფაქტები¹.

მექრთამეთა მხილებაში საზოგადოებრიობის დიდ როლზე თვალსაჩინოდ მეტყველებს აგრეთვე საგამომძიებლო პრაქტიკიდან აღებული შემდეგი მაგალითი.

ერთ-ერთი ავტობაზის დირექტორი შმუტოვი, სარგებლობდა რა მოწინავე აქტივისტის სახელით, ბოროტად იყენებდა თავის თანამდებობას და სისტემატურად ლეულობდა ქრთამს ავტობაზის მძღოლებისაგან. ამის გამო პროკურატურაში შემოვიდა განცხადება სამი მძღოლის ხელმოწერით შმუტოვის მიერ მათგან ქრთამის გამოძალვის შესახებ. ამის საფუძველზე აღიძრა სისხლის სამართლის საქმე და განმცხადებელმა პირებმა დაკითხვისას დაადასტურეს განცხადებაში მოყვანილი ფაქტები. საქმეზე დაიკითხა აგრეთვე სხვა რამოდენიმე მძღოლი, რომლებიც არ იძლეოდნენ სწორ ჩვენებას. მაგრამ რამოდენიმე მძღოლმა მაინც დაადასტურა მათგან შმუტოვისა და მთავარი ინჟინრის მიერ ქრთამის გამოძალვის ფაქტები. შმუტოვისა და მთავარი ინჟინრის თანამდებობიდან გადაყენების შემდეგ პროკურორმა ჩაატარა კრება ავტობაზის მუშებისათვის, რომელზეც მათ გააცნო საქმის მოკლე შინაარსი, აუხსნა თუ რატომ გაათავისუფლეს ავტობაზის დირექტორი შმუტოვი და მთავარი ინჟინერი ლეგზდინი თანამდებობიდან და შეკრებილთ სთხოვა დახმარებოდნენ დამნაშავეთა მხილებაში.

ამის შემდეგ ავტობაზის მრავალი მუშა და მძღოლი გამოცხადდა პროკურატურაში და თითოეულმა მათგანმა დაკითხვისას უჩვენა, რომ დამნაშავეების მიერ შექმნილი იყო ისეთი

¹ იხ. «Следственная практика», вып. 68, М., 1965, стр. 23—33.

პირობები, რომელთა არსებობა მუშებსა და მძღოლებს იძულებულს ხდიდა შერაგებოდნენ ქრთამის გამოძალვას. დირექტორმა და მთავარმა ინჟინერმა თავიანთ გარშემო შემოიკრიბეს პლიქვენლები და მათი მეშვეობით მუშებსა და მძღოლებს ითრევდნენ სხვადასხვა ბოროტმოქმედებაში. ხოლო იმ მუშებსა და მძღოლებს, რომლებიც ცდილობდნენ გაეკრიტიკებინათ ავტობაზის ხელმძღვანელობა, ან ვინც უარს იტყოდა ხელმძღვანელობისათვის ფულის შეკრებაში თავისი „წილის“ გაღებაზე, ავტობაზის დირექტორი შმუტოვი სამუშაოდან აძევებდა. მუშებმა და მძღოლმა გამომძიებელს აცნობეს არა მარტო შმუტოვისა და ლეგზდინის მექრთამეობა, არამედ ავტობაზის სხვა მუშაკების დანაშაულაც, რაც შემდგომი გამოძიებით დადასტურდა¹. როგორც ვხედავთ, აღნიშნული მექრთამეობის საქმეების გახსნა და მექრთამეობის მიზეზებისა და ხელშემწყობი პირობების გამოკვლევა შესაძლებელი გახდა მხოლოდ საზოგადოებრიობის აქტიური დახმარებით.

მექრთამეობის გახსნისა და თავიდან აცილებაში საზოგადოებრიობის მონაწილეობის ფორმები მრავალგვარია. ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში იგი შეიძლება შერჩეულ და გამოყენებულ იქნეს თვით გამოძიებლის მიერ. მიუხედავად ამისა, შეიძლება რეკომენდებულ იქნეს მექრთამეობის გახსნისა და თავიდან აცილებაში საზოგადოებრიობის დახმარების გამოყენების შემდეგი გზები: ა) ჩადენილი მექრთამეობის ან მისი მზადების შესახებ საზოგადოებრიობის მიერ მოკვლევისა და წინასწარი გამოძიების ორგანოებისათვის დროული შეტყობინება და ამით მექრთამეთა მხილებაში მათი აქტიური მონაწილეობა; ბ) საზოგადოებრიობის წარმომადგენელთა უშუალო მონაწილეობა მექრთამეობის გამოძიების პროცესში ცალკეულ საგამომძიებლო მოქმედებათა შესრულების დროს. მაგალითად, ჩხრეკის, ამოღების, დოკუმენტებისა და შემთხვევის ადგილის დათვალიერების, საგამომძიებლო ექსპერიმენტისა და ჩვენების ადგილზე შემოწმებისას და სხვ; გ) უშუალოდ საზოგადოებრიობის ძალებითა და დახმარებით ისეთი არაპროცესუალური ხასიათის მოქმედებათა შესრულება, როგორიცაა ;

¹ იხ. «Следственная практика», вып. 60, М., 1963, стр. 147—156.

იმ პირთა მოძებნა და საქმეზე მოწმედ დასახელება, რომლებისთვისაც ცნობილია მექრთამეობის გამოსაძიებელი შემთხვევა ან ვისთვისაც ცნობილია გადამალული ქრთამის საგნის ადგილსამყოფელი; დ) გამოძიების პროცესში საზოგადოებრიობის იმ წევრთა ჩაბმა და მათი დახმარების გამოყენება, რომელთათვისაც ცნობილია კონკრეტულ შემთხვევაში მექრთამეობის მიზეზები და ხელშემწყობი პირობები; ე) მექრთამეობის ჩადენის თავიდან ასაცილებელ ღონისძიებათა შემუშავებაში მოწინავე მუშების, ტექნიკოსების, ინტელიგენციის წარმომადგენელთა გამოცდილებებისა და მათი სასარგებლო წინადადებების გამოყენება; ვ) მექრთამეობის თავიდან ასაცილებლად საწარმო-დაწესებულებებისა და საზოგადოებრივი ორგანიზაციების ხელმძღვანელ პირთა საქმიანობაზე მკაცრი საზოგადოებრივი კონტროლის დაწესება და სხვ.

ამრიგად, მექრთამეობის გახსნისა და თავიდან აცილებისათვის ფართოდ უნდა გამოვიყენოთ საზოგადოებრიობის უშრეტი ძალა. მხოლოდ ასეთი გზით მივაღწევთ მექრთამეობის საქმეების სწრაფ, სრულ გახსნას და საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის მიერ დასახული ამოცანის წარმატებით განხორციელებას — ჩვენს ქვეყანაში მექრთამეობის სამარცხვინო ფაქტების სამუდამოდ და საბოლოოდ აღმოფხვრას.

შ ი ნ ა რ ს ი

თ ა ე ი I. მექრთამეობის გამოძიების ზოგადი საკითხები

1. წინასწარი გამოძიების ამოცანები მექრთამეობასთან ბრძოლის საქმეში	3
2. მექრთამეობასთან ბრძოლის განვითარება საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობით	22
3. მექრთამეობის იურიდიული ანალიზი	38
4. მექრთამეობის კვალიფიკაცია	58

თ ა ე ი II. მექრთამეობის შესახებ შემოსული მასალების პირველადი შემოწმებელი ღონისძიებანი და სისხლის სამართლის საქმის აღძვრა

1. მექრთამეობის ფაქტზე სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის ძირითადი საკითხები	79
2. მექრთამეობის საქმის აღძვრის საბაზი და საფუძველი	87
3. მექრთამეობის შესახებ შემოსული მასალების შემოწმების ორგანიზაცია და სისხლის სამართლის საქმის აღძვრა	98

თ ა ე ი III. მექრთამეობის საქმეების გამოძიების დაგეგმვა

1. <u>მექრთამეობის</u> გამოძიების დაგეგმვის ცნება და მნიშვნელობა	112
2. <u>ვერსიები მექრთამეობის საქმეებზე</u>	119
3. მექრთამეობის საქმეებზე გამოძიებით დასადგენი საკითხები	127
4. მექრთამეობის ჩადენის ხერხების, საშუალებებისა და ქრთამის საგნის დადგენა, როგორც საქმის გახსნის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პირობა	137

თ ა ე ი IV. მექრთამეობის საქმეებზე ჩასატარებელ საგამომძიებლო მოქმედებათა ტაქტიური თავისებურებანი

ა) მოწმის დაკითხვა	157
ბ) <u>მექრთამეობაში</u> მხილებულ პირთა დაკავება	166
გ) ჩხრეკა და ამოღება	173
დ) ქონებაზე ყადაღის დადება	184
ე) დოკუმენტების დათვალიერება	189
ვ) შემთხვევის ადგილის დათვალიერება	191
ზ) საგამომძიებლო ექსპერიმენტი და ჩვენების აღგებზე	

შემოწმება	194
თ) ექსპერტიზის დანიშვნა	203
ი) ბრალდების წაყენება და ბრალდებულის დაკითხვა	209
კ) დაპირისპირება	220

თ ა ვ ი V. მექრთამეობის თავიდან აცილება

1. მექრთამეობის მიზეზებისა და პირობების გამოკვლევა და თავიდან აცილება	223
2. საზოგადოებრიობის როლი მექრთამეობის გახსნისა და თავიდან აცილების საქმეში	238

რედაქტორი რ. მეგრელიშვილი, მხატვარი ვ. გიორგობიანი, მხატვრული რედაქტორი ნ. ოქრუაშვილი, ტექნიკური რედაქტორი ნ. აფხაზაია, კორექტორი ე. მესხი, გამომშვები გ. ბენიძე.

გადაეცა წარმოებას 18/II-72 წ. ხელმოწერილია დასაბეჭდად, 22/VI—72 წ. ქალაქის ზომა $84 \times 108 \frac{1}{32}$, პირობითი ნაბეჭდი თაბახი 12,6 სააღრ-საგამომც. თაბახი 11,7.

უე. 01439, ტირაჟი 5000 შეკვ. № 240, ფასი 1 მან. 26 კაბ.
გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“
თბილისი, მარჯანიშვილის 5